

**KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI
SZOLGÁLAT**

XIV. évfolyam 4. szám

2015. november

**FELDERÍTŐ
SZEMLE**

ALAPÍTVÁ: 2002

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Kovács József altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök: Dr. Béres János vezérőrnagy

Tagok: Dezső Sándor dandártábornok

Dr. Magyar István ny. dandártábornok

Dr. Tömösváry Zsigmond ny. dandártábornok

Deák Anita alezredes

Dr. Fürjes János alezredes

Háry Szabolcs alezredes

Dr. Magyar Sándor alezredes

Dr. Tóth Sándor alezredes

Dr. Vida Csaba alezredes

A kézirat lezárva: 2015. november 30.

Felelős szerkesztő: Deák Anita alezredes

Olvasószerkesztő: Gál Csaba ny. ezredes

Tördelőszerkesztő: Tóth Krisztina zászlós

HU ISSN 1588-242X

TARTALOM

BIZTONSÁGPOLITIKA

FÁBIÁN EMÍLIA

**JAPÁN VISSZATÉRT: A SZIGETORSZÁG
BIZTONSÁGPOLITIKAI NORMALIZÁCIÓJA 5**

DR. BESENYŐ JÁNOS EZREDES

**A KERESZTÉNYSÉG TÖRTÉNELME ÉS SZEREPE
AZ AFRIKAI KONTINENSEN 23**

HÍRSZERZÉS – FELDERÍTÉS

DR. VIDA CSABA ALEZREDES

**MŰVELETTÁMOGATÁS A NEMZETBIZTONSÁGI
ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKÁBAN..... 36**

ORSZÁGISMERTETŐ

BENEDEK MÁRTA

**A HORVÁT NEMZETBIZTONSÁGI SZFÉRA VÁLTOZÁSAI
A KÜLPOLITIKAI FOLYAMATOK TÜKRÉBEN 50**

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NY. DANDÁRTÁBORNOK

**A PRAVOSZLÁV EGYHÁZ, AZ ÁLLAM ÉS A HADSEREG
KAPCSOLATRENDSZERE OROSZORSZÁGBAN 71**

KUTATÁS – FEJLESZTÉS

HOLTAI ANDRÁS EZREDES –
DR. MAGYAR SÁNDOR ALEZREDES –
PUSKÁS BÉLA ALEZREDES

**AZ INFORMATIKAI ÜZEMELTETÉS
ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI 91**

SZAKMATÖRTÉNET

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL

AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – I. 103

FÓRUM

ÜVEGES ANDRÁS FŐHADNAGY

AZ ISZLÁM ÁLLAM HÁBORÚJA ÉS TEVÉKENYSÉGE

A KIBERTÉRBEN 130

DR. KAISER FERENC

A TÚLNÉPESEDÉS MINT A GLOBÁLIS MIGRÁCIÓ

FŐ KIVÁLTÓ OKA 142

AZ OLVASÓHOZ

E SZÁMUNK TARTALMA 146

A KÖTET SZERZŐI..... 154

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS

FELTÉTELEI 155

SAJTÓKÖZLEMÉNY 159

FÁBIÁN EMÍLIA

JAPÁN VISSZATÉRT: A SZIGETORSZÁG BIZTONSÁGPOLITIKAI NORMALIZÁCIÓJA

A XX. században történt események jelentős hatást gyakoroltak a japán politikai folyamatokra. II. világháborús vereségét követően – az addigi militarista és imperialista hagyományokkal szakítva – az ország száznyolcvan fokos külpolitikai irányváltásra kényszerült, amelyben az új alkotmány pacifista rendelkezései szilárd alapokat biztosítottak az elkövetkező idők békéje számára. A vesztes ország katonai portfóliójának ellenőrzése céljából létrehozták a japán–amerikai biztonsági szövetséget, amely elegáns módon lefektette az ellenségből baráti viszony alapjait. A szigetország védelmére ezt követően az Amerikai Egyesült Államok vállalt garanciát, Japán kizárólag a gazdasági növekedésre koncentrált. A megállapodás értelmében arra lehetett számítani, hogy a társadalomban mélyen beágyazódott antimilitarizmus és a pacifizmus iránti elkötelezettség normái olyan mély gyökeret vertek, hogy azok soha nem fognak megváltozni. Az elemzés a szigetország XXI. századi biztonságpolitikai stratégiájában bekövetkező főbb változások elemeit mutatja be, különös tekintettel Abe Sinzó politikájára.¹

Megválasztása után alig két hónappal, 2013 februárjában Abe Washingtonba látogatott azzal a fő céllal, hogy megerősítse a két ország biztonsági szövetségét. A vezetők közötti megbeszélés napirendjén főként a vitatott hovatartozású területek miatt kirobbant japán–kínai feszültség és az észak-koreai nukleáris kísérletek kérdései szerepeltek. A látogatás azonban nem emiatt volt érdekes, hanem a kormányfőnek a Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Intézetében elmondott beszéde miatt, ahol „Japán visszatért” címmel tartott előadást. Egy erős Japánról beszélt, amely nemcsak gazdaságilag, de nemzetvédelmi szempontból is szilárd talajon áll.²

A térségben növekvő biztonsági fenyegetettségek (Észak-Korea nukleáris és ballisztikusrakéta-programja, a kínai légvédelmi azonosító zóna kiterjesztése) és a határokon árnyúló kihívások (kiberbiztonság, terrorizmus) a szigetországot arra késztették, hogy alaposan átformálja nemzetvédelmi intézményrendszerét és politikáját. Abe első kormányfői beszédében már 2012 decemberében megfogalmazta, hogy a kül- és biztonsági intézményrendszert új alapokra helyezi, ennek egyik első elemként 2013. november 16-án megalakította a korábbi Biztonsági Tanács helyére lépő Nemzetbiztonsági Tanácsot, amely csúcsintézményként határozza meg és koordinálja a kormány biztonságpolitikai arculatát. A Tanácsot Abe egy olyan központi irányító szereppel ruházta fel, amely lehetővé teszi, hogy a kormány átfogóan közelítse meg a különböző típusú biztonsági problémákat. Korábban a különböző tárcák közötti rivalizálás volt jellemző, amely ellehetlenítette a kormányt a fontos

¹ A tanulmány a szerző doktori értekezésének a része.

² ABE, Shinzo: Japan is Back. Policy Speech by Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, 22 February 2013, at the Center for Strategic and International Studies.

http://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/25/abe_us_0222.html; letöltés: 2015.02.27.

politikai döntések meghozatalában. A Tanács elsődleges feladata a kiemelt biztonságpolitikai kérdések tekintetében a döntéshozók tájékoztatása, valamint annak biztosítása, hogy a kül- és védelmi politika krízishelyzetekben a legmagasabb politikai szinten és a lehető leggyorsabban reagáljon.

2013. november 27-én a japán parlament mindkét háza elfogadta a nemzetbiztonsági törvényt. Ezt követően összehívták a Nemzetbiztonsági Tanács első ülését, amelynek napirendjén az egyoldalúan bevezetett kínai légvédelmi azonosítási zóna nyomán meghozandó intézkedések szerepeltek. Az amerikai mintára létrehozott Tanács minisztériumok feletti csúciszervként biztosítja a nemzetvédelmi célok hatékony végrehajtását. Tagjai a miniszterelnök, a kabinet főtitkára, a külügyminiszter és a honvédelmi miniszter, akik havonta kétszer üléseznek, hogy megvitassák a Japánt érintő legfontosabb kül- és biztonságpolitikai kérdéseket.³

Japán biztonságpolitikai stratégiájának változása tökéletesen nyomon követhető Abe diplomáciai lépésein keresztül. Az elmúlt évtizedek egyik legkarakteresebb miniszterelnökeként eltökélten vitte véghez elképzeléseit, amelyek hozzájárultak a szigetországról alkotott új világpolitikai arculat kialakításához. Megválasztását követően felkereste az ASEAN-országok mindegyikét, továbbá Mongóliát, Indiát, Ausztráliát, Pápua Új-Guineát, valamint kiváló stratégaként ellátogatott a Kínával szomszédos összes államba. A közel-keleti és az afrikai utak stratégiai jelentőségűek voltak, ezen kívül nem felejtkezett meg a hagyományos európai szövetségekről és Latin-Amerikáról sem.

Az Abe-doktrína két pillére közül az egyik az elsősorban belpolitikai célú új gazdaságpolitika, az „abonomics”, amelyet hivatalba lépését követően a gazdasági fejlődés fenntarthatóságának szándékával hirdetett meg. Ez az átfogó gazdasági program három elemre épült, nevezetesen az agresszív monetáris politikára, a rugalmas fiskális politikára és a gazdaság strukturális reformjaira.⁴ A fenti gazdaságpolitika mérsékelt biztonságpolitikai vonatkozása miatt nem céloz az abonomics egyes elemeinek részletes taglalása, helyette az Abe-doktrína második pilléréként aposztrofált proaktív pacifizmusra helyezem a hangsúlyt. Ez az új norma elsőként a következőkben bemutatásra kerülő Nemzetbiztonsági Stratégiában öltött testet.

Az első Nemzetbiztonsági Stratégia

A Nemzetbiztonsági Stratégia kulcseleme a kormányfő által megfogalmazott nemzetközi együttműködésen alapuló proaktív pacifizmus elmélete, amely a korábbi passzív pacifizmust hivatott felváltani. Ez a passzív pacifista norma arra az elgondolásra épített, hogy ha Japán szakít militarista hagyományával és az újrafegyverkezés politikájával, az elősegíti a béke globális terjedését. 1946 óta nagyot változott a világ, a szigetország a harmadik legerősebb gazdasági hatalom,

³ Japan's Security Policy. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 15 February 2015.
<http://www.mofa.go.jp/policy/security/>; letöltés: 2015.02.19.

⁴ KOJIMA, Akira: The Abonomics Growth Strategy Enters the Implementation Stage.
Discuss Japan – Japan Foreign Policy Forum, No. 23, 26 August 2014.
http://www.japanpolicyforum.jp/en/pdf/2014/no23/DJweb_23_eco_01.pdf; letöltés: 2015.02.27.

amelytől elvárják, hogy nemzetközi kötelezettségeinek eleget tegyen. Ennek következtében Abe kormányfő olyan új biztonságpolitikai stratégiát hirdetett, amely elé három fő célt tűzött ki, nevezetesen:⁵

- a szigetország békéjének és biztonságának a fenntartása;
- az ázsiai és a csendes-óceáni térség biztonsági környezetének javítása, a Japánt fenyegető veszélyek minimalizálása érdekében a japán–amerikai biztonsági szövetség erősítése, a térség országaival bizalmi együttműködésen alapuló kapcsolatok erősítése; valamint
- a globális biztonsági környezet javítása és egy stabil, békés és prosperáló nemzetközi közösség létrehozása.

2013. december 17-én született meg Japán első Nemzetbiztonsági Stratégiája, amely tény már önmagában is felkeltette a környező országok figyelmét, nem beszélve annak tartalmáról. Tokió – érezve a környező országok rosszállását – kiemelt figyelmet fordított a Stratégia minél teljesebb körben történő bemutatására. Az új doktrínával egyidejűleg jelentek meg „*A Nemzeti Védelmi Program Irányelvei a 2014-es költségvetési évre és utána*”,⁶ valamint „*A Középtávú Védelmi Program Irányelvei 2014–2018-ra*” című dokumentumok is, amelyek tartalmáról – felkészülve a várható rosszállásokra – legelőször Pekinget és Szöült tájékoztatták, csak ezt követően mutatták be szövetségeseiknek és a térség többi államának.^{7,8}

A stratégia először foglalja össze átfogó módon a szigetország rövid és középtávú kül- és biztonságpolitikai céljait. A nemzetközi együttműködésre építő proaktív nemzetvédelmi ideológia országon belül és a határon túl is éles visszhangot váltott ki annak valódi céljával és elképzeléseivel kapcsolatban. Vajon mit takar ez az új stratégia, mit ért a japán kormány ez alatt? Kritikusok már egyenesen a pacifista elköteleződés feladásának, illetve a II. világháború előtti militarizmus újjáéledésének rémképeit lebegtették.⁹

A Stratégia védelme mellett szól, hogy a nemzetvédelmi politika írásba foglalása évtizedes múltra tekint vissza. 1957-ben született meg a Nemzetvédelmi Politika Alapjai című doktrína, amely a mai napig a nemzeti védelem alapjának tekinthető. A dokumentum szerint a honvédelem célja „a közvetett és közvetlen agresszió elhárítása, de annak bekövetkezése esetén azt fel kell számolni és visszaállítani az ország függetlenségét és békéjét”.

⁵ National Security Strategy, Prime Minister of Japan and His Cabinet, 17 December 2013. http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NSS.pdf; letöltés: 2015.02.17.

⁶ Az Irányelvek előző verziója 1997-ben jelent meg.

⁷ National Defense Program Guidelines. http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/_icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NDPG%28Summary%29.pdf; letöltés: 2015.02.19.

⁸ Mid-Term Defense Program. Ministry of Defense, Japan. http://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/2014/pdf/Defense_Program.pdf; letöltés: 2015.02.19.

⁹ FUKUSHIMA, Akio: Japan's „Proactive Contribution to Peace”. A Mere Political Label? The Tokyo Foundation, 2014. http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2014/japans-proactive-contribution-to-peace?&utm_source=mailmaga_20140805&utm_medium=email; letöltés: 2014.08.10.

A cél elérése érdekében négy konkrét politikát fogalmazott meg:

- az ENSZ tevékenységeinek támogatása;
- a hazafiság erősítése;
- a védelmi képességek kiépítése;
- egy külső agresszió esetén a japán–amerikai biztonsági szerződés érvényre juttatása.¹⁰

A II. világháborút követően a szigetország kül- és biztonságpolitikájának alapjait nem csak az ENSZ-re építette, annak sziklaszilárd bázisát az Amerikai Egyesült Államokkal kötött szövetség garantálta. Az elmúlt fél évszázad megváltozott biztonsági környezetében azonban a szigetországnak új kihívásokkal kellett szembesülnie, ennél fogva magától értetődő, hogy nemzetvédelmi politikáját a jelenlegi helyzethez igazítja. Az utóbbi évtizedekben a biztonsági kihívások természete megváltozott, amelyek meghaladták az országok területi integritására épülő védelempolitikáját. Ezek a biztonsági kihívások gyökeresen átalakultak és túlléptek a katonai biztonság hagyományos felfogásán. Globalizálódott világunkban többek között a terrorizmus, a szervezett bűnözés, a környezetbiztonság, az energiabiztonság, a kibertámadások, az illegális fegyvercsempészet és a kábítószer-kereskedelem, a tömegpusztító fegyverek proliferációja olyan fenyegetéseket jelentenek, amelyeket nehéz előre jelezni, valamint általuk Japán biztonsága is sérülékennyé vált. Ezek a fenyegetések már átfogóbb, integráltabb választ kívánnak meg, az ad-hoc megközelítés nem vezet eredményre, hosszú távú stratégiára van szükség.

A globális kihívásokon túl a regionális biztonsági környezet megváltozása az, ami igazán aggasztja a szigetországot. Északkelet-Ázsiában nem csak egy országot említhetünk, amely rendelkezik nukleáris fegyverekkel, illetve kísérletezik fejlesztésükkel. A katonai költségvetések emelkedése rendszerint tükrözi a hadsereg modernizációs törekvéseit, valamint a képességek fejlesztését. A védelmi kiadások növekedésével arányosan fokozódik az országok konfliktustűrő képességeinek és határainak a feszegetése. A biztonsági kihívások összekapcsolódásának időszakában több élenjáró ország már idejében új nemzetbiztonsági stratégiával rukkolt elő.¹¹

Japán legfontosabb céljának továbbra is az ország biztonságának, békéjének és fennmaradásának biztosítását tartja, ennél fogva az új stratégia szintén az önvédelemre épül, nem szándékoznak fenyegetést jelentő katonai hatalommá válni, valamint a nukleáris fegyverek terén továbbra is elkötelezettek a három non-proliferációs alapelv mellett.

¹⁰ Basic Policy on National Defense, 1957. „The World and Japan” Database Project, Database of Japanese Politics and International Relations, Institute of Oriental Culture, University of Tokyo. <http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPSC/19570520.OIE.html>; letöltés: 2015.02.16.

¹¹ Az Amerikai Egyesült Államok például 1987-ben, Korea 2009-ben, Nagy-Britannia és Ausztrália 2013-ban.

A szomszédos országok minden előzetes alap nélkül előrevetítik, hogy a Nemzetbiztonsági Stratégiában megjelenő proaktív pacifista ideológia nem békés célú, és egy olyan új Japán létrehozását vizionálják, amely fenyegetést jelent a térség biztonságára nézve. Nota bene döntően a kínaiak által megfogalmazott retorika és a valóság meglehetősen eltér egymástól, elég, ha megnézzük a kereskedelmi mutatókat, és kiderül, hogy egymás legnagyobb kereskedelmi partnerei. Az új kínai retorikát a *cooperation* és a *competition* szavakból újraalkotott *coopetition* neologista megfogalmazással lehet jellemezni, amely elméleti szinten a hatalmi egyensúly változásaira fókuszáló teóriában jelenik meg.¹²

Japán új nemzetbiztonsági stratégiája megfelelő válaszokat ad a térség növekvő biztonságpolitikai kihívásaira. Az Alkotmány 9. cikkelyének kollektív védelem szempontjából történő újraértelmezése segíti a békéhez való proaktív hozzájárulást, valamint lehetőséget teremt arra vonatkozólag, hogy katonai oldalról is támogatni tudja az Amerikai Egyesült Államok és más szövetségesek erőfeszítéseit.

A proaktív pacifizmus doktrínái

Az Alkotmány jelenlegi értelmezése szerint Japánnak joga van az ENSZ Alapokmányában lefektetett kollektív önvédelem elvéhez, de nem gyakorolhatja azt. Mindezek ellenére az évek során például fejlesztési támogatások nyújtásával, katasztrófaelhárítással, békefenntartó és békeépítő műveletekkel valójában már részt vállalt a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában.

Az új Nemzetbiztonsági Stratégiában nevezték meg először a *proaktív hozzájárulás a békéhez* politikát, amelynek alapvető tétele szerint Japánnak a nemzetközi együttműködés alapjain proaktív módon kell ösztönöznie a békét.¹³ A gyakorlatban mégis mit jelent ez a proaktív magatartás? Japán új identitást keres a XXI. században annak tudatában, hogy a globalizációs interdependenciák elkerülhetetlenül összekapcsolják a világ többi részével, annak minden pozitív és negatív következményeivel. Kétség nem fér hozzá, hogy a II. világháborút követő hagyományos biztonsági stratégiájával, mint az antimilitarizmus, a nukleáris fegyverek elleni fellépés, a fegyverexport tilalma nagymértékben hozzájárult a nemzetközi béke fenntartásához. A jövőben azonban már nem bizonyul elegendőnek ez a fajta passzív attitűd, szükség van arra, hogy előrelátó és felelősségteljes magatartást tanúsítson. A világ harmadik legnagyobb gazdasága ma már nem teheti meg, hogy biztonsági kérdésekben tétlenül és közömbösen viselkedjen.

Már a fogalom bevezetése előtt is voltak példák arra, hogy Japán a proaktív hozzájárulási doktrínát megelőzően is aktív hozzájárulásáról tett tanúbizonyságot. Részt vett (és vesz) az ENSZ békefenntartó és békeépítő misszióiban Kambodzsában, Kelet-Timoron, Bosznia-Hercegovinában, Mozambikban, a Golán-fennsíkon, Haitin, de pénzügyi téren is a második legnagyobb donornak számít, az ENSZ békefenntartói költségvetésének 10%-át biztosítja.¹⁴

¹² SHAMBAUGH, David – YAHUDA, Michael (eds): *International Relations of Asia*. pp. 16–17.

¹³ Proactive contribution to peace.

¹⁴ Japan's contribution to United Nations peacekeeping operations.

Ministry of Foreign Affairs, Japan, March 2014.

<http://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/pdfs/contribution.pdf>; letöltés: 2015.02.17.

A békéhez való proaktív hozzájárulás másik példája az ázsiai pénzügyi válság során tett intézkedései. A krízis során Japán a humán biztonságra, azaz a pénzügyi válságtól szenvedő emberek megsegítésére helyezte a hangsúlyt. Obucsi Keizo miniszterelnök 1998-ban elmondott beszédében említette először a humán biztonság fogalmát, a gyors gazdasági fejlődés és a globalizáció, a pénzügyi válság és azok az emberekre gyakorolt negatív hatásait emelte ki.¹⁵ Japán biztonságpolitikájában új elemként jelent meg a humán biztonság. A hivatalos fejlesztési támogatások (Official Development Assistance – ODA) jelentették a humán biztonság politika gyakorlati oldalát. A 2003-ban felülvizsgált ODA-alapszabályban már ez az új cél jelent meg, miszerint az emberi erőforrás fejlesztése alapvető fontosságú, a fejlesztéseknek minden körülmények között tekintettel kell lennie az emberi tényezőre.¹⁶ Ezt követően a hivatalos fejlesztési támogatások a szigetország közép-távú ODA-politikájának fontos pillérévé váltak.

A békéhez való proaktív hozzájárulás harmadik példája szorosan kapcsolódik az előzőhöz, mivel azok a támogatások anyagi oldalát jelentik. Kezdetben az ázsiai országok részesültek fejlesztési támogatásokban, napjainkban azonban már nincs földrajzi határa, az ODA-pénzek fő célja az országok stabilitásának a biztosítása.

A biztonság és a fejlesztés szoros kapcsolatban áll egymással, mivel stabil biztonsági helyzet hiányában az adott ország fejlődése sem indulhat meg. A proaktív hozzájárulás utolsó példjaként említem meg a Védelmi Minisztérium kapacitásfejlesztő tevékenységét. Japán 2011-től a nem hagyományos biztonság területein belül az ázsiai országoknak többek között katasztrófaelhárítási és humanitárius segítségnyújtási képzést, a kalóztámadások ellenőrzésére képes parti őrség kiképzését biztosít, valamint segít az infrastrukturális feladatokra szakosodott békefenntartó műveletek oktatásában.

A fentiek jól példázzák proaktív biztonságpolitikai tevékenységeinek körét, ezért nem állja meg helyét az az állítás, miszerint az új Nemzetbiztonsági Stratégia megjelenésének napján, azaz 2013. december 17-én a szigetország irányt váltott és hátat fordított eddigi normáinak. Ez a proaktivitás nem csupán egy politikai fordulat, és nem is az a célja, hogy álca mögé rejtse a fegyverkezést. A nemzetközi együttműködést előtérbe helyezve a továbbiakban is folytatja a fent említett aktív tevékenységeit, amelyekre mostantól már az új stratégia ad felhatalmazást.¹⁷

Mint ahogy már az előzőekben említésre került, a japán kormány 2013. december 17-én nyilvánosságra hozta a nemzetvédelmi politika két kulcsfontosságú dokumentumát. A proaktív pacifizmus doktrínájának tekinthető

¹⁵ FÁBIÁN Emília: Policy Responses by Japan and the European Union to the New Security Challenges in the 21st Century. pp. 66–80.

¹⁶ Japan's Official Development Assistance Charter. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 29 August 2003. <http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>; letöltés: 2015.02.17.

¹⁷ FUKUSHIMA, Akio: Japan's "Proactive Contribution to Peace". A Mere Political Label? The Tokyo Foundation, 2014. http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2014/japans-proactive-contribution-to-peace?&utm_source=mailmaga_20140805&utm_medium=email; letöltés: 2014.08.10.

Nemzetbiztonsági Stratégiával egy időben jelent meg a szomszédos országok roszallását kiváltó, a 2014-es költségvetési évre és utáni időszakra vonatkozó Nemzeti Védelmi Program Irányelvei dokumentum. A hasonló megfogalmazású korábbi irányelvek csupán a kor sajátosságait magában hordozó biztonsági kihívásokra és fenyegetésekre adandó válaszadást hangsúlyozták, például az észak-koreai ballisztikusrakéta-kísérleteknek megfelelően a rakétavédelem fontosságát.¹⁸ Húsz évvel a hidegháború vége után Abe kormányfőnek köszönhetően a szigetország nemzetvédelmi arculata végre elkezdett a korszak realitásaihoz igazodni. Mindez nemcsak tartalmi változásokkal járt, de a politikai döntéshozók köre is kiszélesedett. A Védelmi Minisztérium 2013-ig saját hatáskörében eldöntendőnek tekintette, hogy a tanácsadói testület által megfogalmazott ajánlások közül melyek kerüljenek be az irányelvek közé. A szövegezés kizárólag a Védelmi Minisztériumhoz és az Önvédelmi Erőkhöz köthető témákra utalt, más intézmények nevei – például a Külügyminisztérium és a parti őrség – alig kerültek megemlítésre.

Az Irányelvekben számos figyelemre méltó sajátosságot fedezhetünk fel: ez a Nemzetbiztonsági Stratégia megszületését követő első irányelv számos olyan kulcskifejezést tartalmaz, mint a proaktív hozzájárulás a békéhez, dinamikus összhaderónemi védelmi erő, valamint a szürke zónás területeket érintő különböző szituációkra adott határozott válasz.¹⁹

Mind a Stratégiában, mind az Irányelvekben megfogalmazták, hogy „követve a nemzetközi együttműködésen alapuló proaktív hozzájárulás a békéhez elvét, Japán minden eddiginél aktívabban fog hozzájárulni a globális békéhez és biztonsághoz”.²⁰ Az Önvédelmi Erők 1991-től kezdődően aktív szerepet vállalnak az ENSZ békefenntartói tevékenységében, amikor is az öbölháborút követően a Tengerészeti Önvédelmi Erők aknamentesítési feladatokat láttak el a Perzsa (Arab)-öbölben. A rákövetkező évben az ENSZ békefenntartói missziója keretében humanitárius segítségnyújtást végeztek Kambodzsában. Jogi értelemben ezek a küldetések az Önvédelmi Erőkről szóló törvény 2007. évi módosításáig nem számítottak az elsődleges feladatok körébe, csak a nemzetközi együttműködés mint tevékenységi kör kiegészítését követően legalizálódott a haditengerészet külföldi kiküldetése.

Az új Irányelvekben határozottan megfogalmazták, hogy Japánnak proaktívan kell a békéhez hozzájárulnia, így az Önvédelmi Erők külföldi misszióját már a nemzetvédelmi politika alapjának tekintik.

A dinamikus összhaderónemi védelmi erő kulcsfogalma az Irányelvekben a délnyugati térség védelmi kapacitásának kiépítésével, illetve megerősítésével hozható összefüggésbe. Az Önvédelmi Erők feladatának tekintik, hogy a tengeri és

¹⁸ Kiss Roland: Az új japán védelempolitika (I.) In: Nemzet és Biztonság, 2015/2. szám. p. 63.
http://www.nemzetbiztonsag.hu/regi_szamok.php?rsz=2&ev=2015&szam=2; letöltés: 2015.04.25.

¹⁹ Uo. p. 64.

²⁰ YAMAGUCHI, Noboru: On the New National Defense Program Guidelines. pp.1–2.
http://www.japanpolicyforum.jp/pdf/2014/no19/DJweb_19_pol_01.pdf; letöltés: 2015.09.03.

a légi fölény képességének biztosításával a különböző szituációkban hatékony elrettentés célját szolgálja.²¹ A fenti politikák kifejtését a 2014–2018-as időszakot felölelő Középtávú Védelmi Program Irányelvi dokumentum tartalmazza, amely részletezi, hogy a kormány például a távoli szigetek védelme érdekében F–35-ös vadászrepülőgépek, Aegis fegyverrendszerrel felszerelt rombolók, tengeralattjárók, felderítőhelikopterek, valamint más harci eszközök beszerzését tervezi.²² A távoli szigetek védelme esetén a kulcsszó a közös együttműködés, nevezetesen a Földi, Légi és Tengerészeti Önvédelmi Erőknek igen intenzív közös műveleteket szükséges végrehajtaniuk.

A szürke zónás területek tekintetében ugyancsak figyelemre méltó a szövegezés, miszerint „a különböző helyzetek határozott reakciókat váltanak ki, beleértve a szürke zónás szituációkat”. Ez utóbbi a japánok nyelvén annyit jelent, hogy a hivatalosan se nem béke, se nem fegyveres konfliktusos helyzetek (döntően a vitatott hovatarozású szigetek) esetében felmerülő provokációkra Japán egyértelműbb választ fog adni. Az ázsiai és a csendes-óceáni régió stratégiai környezete tekintetében az Irányelvek hangsúlyosan kitér Kína felemelkedésének és az Amerikai Egyesült Államok térségbeli szerepe újraértékelésének a kérdéskörére. A térségben a fenyegetettségi percepció fokozódik, amely által a szürke zónás helyzetek konfliktusokká eszkalálódhatnak. A fentiekre reagálva nyomatékosították, hogy a központi és a helyi kormányzatok, valamint a magánszektor együttes támogatásával a kormány minden megfelelő és gyors intézkedést meghoz annak érdekében, hogy biztosítsa a japán emberek életének és tulajdonának, valamint az ország területi integritásának a védelmét.²³

Az irányelvek további új eleme, hogy a szöveg az érintett miniszterekkel (külügy-, védelmi és pénzügyminiszter, illetve a kabinet főtitkára) folytatott egyeztetéseknek köszönhetően széleskörű megközelítésekkel gazdagodott. A bürokraták és a szakértők javaslataival kiegészítve született meg az ország első átfogó jellegű irányelve, amely a nemzetbiztonság széles spektrumát lefedi. A nézőpontbeli változás egy 2010 szeptemberében történt balesetnek köszönhető, akkor a Senkaku-szigetekenél egy kínai halászhajó összeütközött a japán parti őrség hajójával. Ez az eset rávilágított arra, hogy Japánban az egyes minisztériumok és hivatalok illetékességének felmerülése esetén még nem dolgoztak ki közös intézkedési tervet.²⁴

Szintén új elem, hogy területi hatályát tekintve a regionális fókusz helyett nem tartalmaz földrajzi megkötést. Már a 2013. októberi amerikai–japán külügy- és védelmi miniszteri (2+2) értekezletet követő közös nyilatkozat is megerősítette,

²¹ National Defense Program Guidelines. pp. 7–8.
http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/___icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NDPG%28Summary%29.pdf; letöltés: 2015.02.19.

²² Defense of Japan 2013. Ministry of Defense, Japan, p. 7.
http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2013.html; letöltés: 2015.05.21.

²³ National Defense Program Guidelines, pp. 2–3.
http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/___icsFiles/afieldfile/2013/12/17/NDPG%28Summary%29.pdf; letöltés: 2015.02.19.

²⁴ КИТАОКА, Shinichi: The Secret Japan-US Security Pacts in: 'The Japan-US Alliance toward 2020'. pp. 15–27.

hogy a felek az ázsiai és a csendes-óceáni térségben, valamint azon túl is erőteljesebb közös felelősségvállalással erősítik meg a két ország kapcsolatát, amelynek egyik eleme a védelmi irányelvek újragondolása lesz. Hangsúlyozták továbbá, hogy az Amerikai Egyesült Államok a szövetségi viszonyt a felek a térségbeli béke és biztonság alappillérének tekintik.²⁵

A Nemzetbiztonsági Stratégiában bevezetett új japán biztonságpolitika szerepe és lényege az Irányelvekben bontakozik ki, amely bemutatja az ország védelmi stratégiáját és a hozzárendelt politika implementálásának útját. Figyelemre méltó a proaktív hozzájárulás a békéhez szófordulat, amely egyrészt biztosítja az Önvédelmi Erők nemzetközi szintén történő megjelenését, másrészt előrevetíti annak új szerepét és funkcióját.

A kínai védelmi kiadások évente átlagosan 10%-kal növekednek, a 2013-as védelmi Fehérkönyv szerint az elmúlt tíz évben a hivatalos katonai költségvetés nominális értékét tekintve megkétszereződött, az elmúlt 25 évben pedig harmincháromszorosára növekedett. Összehasonlításképpen Japán védelmi kiadásai az elmúlt húsz évben nagyjából azonos szinten mozogtak.²⁶

Az Abe-kormány a régió biztonsági környezetének kihívásai tekintetében a kormányfő hivatalba lépésének 2012-es éve óta minden évben a védelmi költségvetés növeléséről határozott. A növekvő kínai fenyegetés és a távoli szigetek védelme érdekében a védelmi minisztérium a 2016-os költségvetési évben 2,2%-os növekedést javasolt. Ez az 5,1 trillió yen (42 milliárd USD) – ha elfogadják – a szigetország eddigi legnagyobb összegű védelmi költségvetése lesz. A távoli szigetek biztonsága érdekében a védelmi minisztérium Aegis radarrendszerrel felszerelt torpedórombolók és F-35-ös vadászgépek beszerzését is javasolta.²⁷

A szigetország védelmi felépítése a bilaterális szövetség fontos alapját képezi, tükrözi a szövetségben betöltött szerepét és súlyát. Az új nemzetbiztonsági törvények elfogadását követően a két ország kapcsolata új alapokra helyeződik, mivel megteremtik a jogi alapját annak, hogy Japán biztosíthassa például egy amerikai hadihajó védelmét, valamint elháríthasson az Amerikai Egyesült Államok felé irányuló ballisztikusrakéta-támadást. Mindezen változtatások megvalósulása hozzásegíti, hogy az országról kialakult kép a jövőben átfőrdjön, hogy a globális és a regionális biztonsági környezet békefenntartói minőségében új értelmet nyerjen. Továbbá lehetősége nyílik, hogy az Amerikai Egyesült Államokon kívül más országokkal is szoros biztonsági partnerséget alakítson ki és működjön együtt.

²⁵ Joint Statement on the Security Consultative Committee: Toward a More Robust Alliance and Greater Shared Responsibilities, Ministry of Defence, Japan.

http://www.mod.go.jp/e/d_act/us/JointStatement2013.pdf; letöltés: 2015.09.02.

²⁶ Defense of Japan 2014. Annual Defense White Paper, Ministry of Defense, Japan, p. 33.

http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_2-2-1_web_1031.pdf; letöltés: 2015.09.02.

²⁷ Japan eyeing 5 trillion yen defense budget. Nikkei Asian Review, 2 August 2015.

<http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Policy-Politics/Japan-eyeing-5-trillion-yen-defense-budget>; letöltés: 2015.09.06.

Út az Alkotmány módosítása felé: az újraértelmezés és a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának kérdésköre

Az Alkotmány módosításáról folytatott vita nem a XXI. században kezdődött. A kormány alkotmányértelmezési kérdésének kezdete a „Kollektív Önvédelem és az Alkotmány közötti kapcsolat” 1972. évi kormányhatározatáig vezethető vissza, amely a Kozo Minakucsi felsőházi szocialista párti képviselő által feltett kérdésre adott választ. A dokumentum kijelenti, hogy az Alkotmány preambulumban foglaltaknak megfelelően „a világon minden népnek joga van békében élni”, valamint a 13. cikkelynek megfelelően rendelkeznek az élethez, a szabadsághoz és a boldogságra törekvés jogaival. „Az is nyilvánvaló azonban, hogy az Alkotmány nem mond le a nemzet azon jogáról, amely által biztosítja népének túlélését és védelmét, továbbá nem lehet akképpen sem értelmezni, miszerint megtiltja Japánnak a szükséges önvédelmi intézkedések meghozatalát, biztosítva ezzel országa túlélését, békéjét és védelmét”. Majd hozzátette, hogy „mindez nem jelenti azt, hogy a pacifista alapelvű Alkotmányt akképpen lehessen értelmezni, hogy annak alapján korlátlan önvédelmi intézkedésekre adjon felhatalmazást. Ezen intézkedések csak abban az esetben megengedettek, ha olyan jogszerűtlen fenyegető szituációk elhárítása érdekében alkalmazzák, amikor külföldi fegyveres támadás esetén elkerülhetetlenül sérülnének az emberek alapvető jogai”.²⁸

Az 1990-es években az alkotmány módosításával, illetve a 9. cikkellyel kapcsolatos vita jellegét tekintve különbözött az 1950-es évekbenitől. Először is a parlamentben helyet foglaló pacifista képviselők száma jelentősen csökkent, és a kormányzó LDP párt sem tudta többségét folyamatosan fenntartani. Másrészt a pacifisták átfogalmazták a politikai nézeteiket abban az értelemben, hogy az ország biztonságpolitikájának korlátok közé szorításával annak békepárti identitását továbbra is támogatták, de belátták, hogy csak akkor érik el a kívánt célt, ha együttműködnek más politikai csoportokkal. Ezzel lehetővé vált, hogy a pacifisták és a pragmatisták között olyan együttműködés alakuljon ki, amely lehetetlen lett volna az 1950-es években, megakadályozva a 9. cikkelyt érintő olyan radikális módosítási törekvéseket, mint a kollektív önvédelem jogának belefoglalása. Ez az együttműködés azt eredményezte, hogy az 1990-es évektől az amerikai–japán szövetség fokozatosan megerősítésre került anélkül, hogy az Alkotmány korabeli értelmezésével összeütközésbe került volna. Ez azonban nem feltétlenül jelentette a kollektív önvédelmi jog gyakorlásának szükségtelenségét, sokkal inkább olyan területek erősítését célozta, amelyre a bilaterális szövetség kiterjedt. Ennek az együttműködésnek a klasszikus példája az Armitage és Nye szakértők neveivel fémjelzett jelentés, amely a két ország kapcsolatát egy érettebb partnerség keretei között képzelte el. A megvalósítás érdekében egy tízpontos javaslatcsomagot dolgoztak ki, úgy erősítvén a két ország kapcsolatát, hogy azok nem veszélyeztetik az Alkotmány releváns rendelkezéseit.²⁹

²⁸ Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1 July 2014. http://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page23e_000273.html; letöltés: 2015.09.06.

²⁹ ARMITAGE, Richard L. – NYE, Joseph S.: The U.S.-Japan Alliance. Anchoring Stability in Asia. Center for Strategic & International Studies, August 2012. http://csis.org/files/publication/120810_Armitage_USJapanAlliance_Web.pdf; letöltés: 2012.09.23.

Az 1990-es években elképzelteteket lényegesen átformálták a 2000-es évek elejének történései. A szeptember 11-i amerikai terrortámadást követően az Önvédelmi Erők külföldi műveletei – a Tengerészeti Önvédelmi Erők indiai-óceáni, a Légi Önvédelmi Erők iraki, majd Aden-öbölbeli kiküldetései – túlhaladták az együttműködés északkelet-ázsiai területi hatályát. Az Önvédelmi Erők tevékenységének expanziójából következően a kollektív önvédelem jogához kapcsolódó kérdések is egyre intenzívebb vitákat generáltak. Míg az 1990-es években az Önvédelmi Erők szerepéről folytatott diskurzus annak regionális megjelenéséről nyert értelmezést, addig a 2000-es években mindez már globális kontextusban jelent meg.

Az Alkotmány körüli vita nem csillapodott Koizumi kormányzása idején sem. Az amerikai szövetség erősítését pártoló kormányfő a 2004. évi Nemzetvédelmi Program Irányelveinek függelékén keresztül jelentette meg a kollektív önvédelemről alkotott véleményét: „a kormány megvizsgálja és a lehető legrövidebb időn belül egyértelműsíti, hogy az Alkotmány rendelkezéseivel összhangban milyen intézkedések szükségesek, továbbá mit tehet a kollektív önvédelmi jog gyakorlása érdekében”.³⁰

Az első Abe-kormányzat idején létrejött tanácsadó testület a nemzetbiztonság jogi alapjainak átdolgozását kapta feladatául. Meg kellett vizsgálnia, hogy az Alkotmány és az Önvédelmi Erők tevékenysége milyen formában képzelhető el a XXI. században. A 2000-es évek közepétől egyre több kutatóintézet kezdett foglalkozni ezzel a témával és jelentettek meg Japán kollektív önvédelem jogának gyakorlásával és nagyhatalmi normalizációjával kapcsolatos tanulmányokat.³¹ Mindezekon kívül azonban nem történt komolyabb változás. Abe egyéves miniszterelnökségét követően 2007-ben váratlanul lemondott, így az általa szorgalmazott reformkezdeményezések is elhaltak. 2007 után és Abe 2012-es visszatérését követően összesen öt kormányfő váltotta egymást, kezdve két kormánypárti (Fukuda Jasuo és Aszó Taró), majd három ellenzéki (Hatojama Jukio, Kan Naoto, Noda Josihiko) politikussal. A tiszavirág életű egyéves ciklusok során még a népszerűségi indexek feltornázására sem nyílt lehetőség, nemhogy a nemzetvédelmi politikát érintő hangsúlyosabb döntések meghozatalára.

Az igazán érzékelhető, mondhatni forradalmi változások a második Abe-kormányzat idején kezdtek napvilágot látni. A miniszterelnök hivatalba lépése után bejelentette, hogy legsürgősebb tennivalója lesz az Alkotmány 96. cikkének a módosítása. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy az Alkotmány módosításához mindkét ház képviselőinek kétharmados többségi szavazata szükséges. A kormányfő prioritással kezeli a nemzetvédelmi rendszer jogszabályi háttérének módosítását. Abe javaslata szerint elegendő lenne az egyszerű többség is az alaptörvény megváltoztatásához, hiszen szerinte képtelenség, hogy egy, a lakosság töredékét képviselő kisebbség meg tudja akadályozni az ország számára létszükséges

³⁰ East Asian Strategic Review, The National Institute for Defense Studies, 2015. <http://www.nids.go.jp/english/index.html>; letöltés: 2015.08.10.

³¹ Research Institute for Peace and Security (2006): Exercise of the Right of Collective Self-Defense: The Responsibility of a Normal Democratic Country. Tokyo Foundation (2008): New Security Strategy: Multilayered and Cooperative Security Strategy. Japan Forum on International Relations (2009): Positive Pacifism and the Future of the Japan-US Alliance.

jogszabályi módosításokat. Következő lépés az Alkotmány 9. cikkének a módosítása lesz annak érdekében, hogy a fegyveres erők tényleges szerepe, továbbá a kollektív önvédelemhez való jog abban kellőképpen tükröződjön.

Az Alkotmány jelenlegi rendelkezései nem teszik lehetővé az Önvédelmi Erők külföldi műveleteit. Egy esetleges háborús fenyegetettség esetén szükséges megelőző csapás lehetősége nem megengedett. A kormányfő saját pártjában, az LDP-ben megvan a szándék a módosításra, viszont koalíciós partnere, az Új Komeito a párt buddhista irányultsága miatt csak a békés célú módosításokat támogatja, ezért egyelőre ellenzi azt, így az alkotmánymódosítás helyett annak újraértelmezése került előtérbe. Az ország védelmi kérdései tekintetében doktrinális fontosságú 9. cikkelyt egyszer már újraértelmezték. Az öbölháború idején az az értelmezés született, amely szerint a békefenntartó egységek küldése nem azonos a fegyveres erők külföldi alkalmazásával, így az megfelel az Alkotmány szellemiségének.

A kollektív önvédelem jogának gyakorlása tekintetében a vélemények meglehetősen megosztottak. Az állami és non-profit think tank szervezetek a témában kifejezetten támogató írásokat publikáltak, míg a konzervatívabb elveket valló egyetemi tanárok és a korábbi Kormányzati Jogalkotási Hivatal vezetői szerint a jog gyakorlása és a 9. cikkely összeegyeztethetetlen elemek. Szakértők³² kifejezetten szükségesnek tartják a 96. cikk újraszövegezésével kezdődő alkotmánymódosítási folyamat elindítását, mert a jelenlegi, kizárólag a tényleges katonai támadás esetére engedélyezett katonai fellépést nem tartják összeegyeztethetőnek Japán jelenlegi szerepével és a megváltozott biztonságpolitikai környezetével. Szerintük a biztonság olyan, mint az oxigén, senki sincs tudatában a biztonság fenntartásának fontosságával, az emberek csak akkor szereznek tudomást annak jelentőségéről, amikor a fenyegetettség érzékelhetővé válik.³³

A japán biztonságpolitikai diskurzus tekintetében 2014-ben a kollektív önvédelem kérdésköre kulcsfogalomnak számított. Az Abe-kabinet 2014. július 1-jén a kollektív önvédelmi jog önként vállalt korlátozásával kapcsolatban kormányhatározatban rögzített új értelmezést vezetett be, miszerint – utalva a nukleáris kapacitásokkal bíró kiszámíthatatlan Észak-Koreára és a fenyegetően hatalmasodó kínai légi és tengeri képességekre – az ország biztonsági környezetét érintő kockázatos kimenetelű kihívások esetén igazolást nyernek az azokra felelő ellenintézkedések. Arra hivatkozott, hogy az Alkotmányban az erőszak alkalmazását tiltó 9. cikkely és a preambulumban, továbbá a 13. cikkelyben említett békében élés, valamint az élethez, a szabadsághoz és a boldogságra törekvés jogai a kormányzati ügyeket tekintve a legfontosabb tényezőnek számítanak. Így ebből következik, hogy a 9. cikkelyt már nem lehet úgy értelmezni, hogy megtiltja a fennmaradáshoz szükséges béke és biztonság érdekében az önvédelem alkalmazását. Ezen intézkedések megengedettnek tekinthetők, ha a fent említett jogokat fenyegető jogellenes szituációk elhárítása és kezelése szükséges, továbbá külföldi fegyveres

³² Főként a védelmi tárcahoz tartozó stratégiai kutatóintézet (The National Institute for Defense Studies – NIDS) munkatársai.

³³ East Asian Strategic Review, The National Institute for Defense Studies, 2015. pp. 38–39. <http://www.nids.go.jp/english/index.html>; letöltés: 2015.08.10.

támadás esetén a minimális mértékű erő alkalmazása szintén engedélyezett.³⁴ Lényeges elem, hogy a törvényjavaslatokat az LDP kisebb koalíciós partnere, a pacifista Új Komeito is támogatta. Az ellenzéki pártok az árusítás és képmutatás vádjaival illették a pártot, mivel pacifista elkötelezettségének ellenére támogatta a nemzetbiztonsági törvényjavaslatokat. A hozzájárulás feltétele azonban három fők beépítése volt, nevezetesen annak feltétele, hogy a támadás az ország fennmaradását, népének életét és szabadságát veszélyezteti; a támadás elhárítása más úton nem valósítható meg, valamint az erő alkalmazása a szükséges minimális mértékre korlátozódik.³⁵

A kormányfő azzal érvelt, hogy egy felelős globális és regionális hatalomnak a biztonsági kérdések tekintetében arányaihoz mérten részt kell vállalnia a kötelezettségekben. Ebből a szempontból az újraértelmezési kérdés kicsit többről szól, mint a korábbi biztonsági kihívások hosszú sorozatának következő logikus lépése. Ide sorolhatóak többek között a Tengerészeti Önvédelmi Erők védelmi hatótávolságának növelése; az Önvédelmi Erők külföldi missziói az ENSZ békefenntartói tevékenységének és az Amerikai Egyesült Államok iraki és afganisztáni katonai műveleteinek támogatására; a Védelmi Ügynökség funkciójának erősítése, hogy az teljes értékű minisztériumként működhessen; továbbá a háromoldalú katonai együttműködések (az Amerikai Egyesült Államok katonai együttműködése egyfelől Japánnal és Ausztráliával, másfelől Japánnal és Dél-Koreával) rendszeressé tétele.

A nemzetbiztonsági kérdések tekintetében rendszerint szakértői szinten folynak tárgyalások, az átlagpolgárok körében ezekre a témákra általában nem mutatkozik túl nagy érdeklődés. Ugyanakkor 2014-ben széles körű nyilvános vita bontakozott ki, különösen a kollektív önvédelem jogának kérdését illetően. A diskurzus háttérét a fent említett, július 1-jén megjelent új alkotmányértelmezési kormányhatározat szolgáltatta, amely egyértelművé tette a kabinet azon szándékát, hogy a különböző biztonsági kihívások kezelése érdekében további szükséges jogszabályi kezdeményezéseket és változtatásokat indikálnak. A kormányhatározat célja, hogy felülvizsgálja az öbölháború óta vita tárgyát képező és a biztonság jogi alapjául szolgáló Alkotmány 9. cikkelyének értelmezését, valamint alkalmazkodjon az aktuális biztonsági ökoszisztémához, fenntartva egyúttal a korábbi értelmezések racionalitását és jogi folytonosságát.

A védelempolitika központi szereplőjeként számon tartott Kormányzati Jogalkotási Hivatal korábban a kollektív önvédelmet tiltó 9. cikkely hangsúlyozásának fő szócsöve volt, ezért a kormány népszerűségének nem kedvezett az a tény sem, hogy a Hivatal új elnökét a kormányfő nevezte ki. Az új elnök ezt követően akképpen nyilatkozott, hogy alkotmányossági kérdésekben a Hivatal helyett inkább a kabinetnek kellene döntéseket hoznia.³⁶

³⁴ Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1 July 2014. http://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page23e_000273.html; letöltés: 2015.09.06.

³⁵ Soka Gakkai members lash Komeito over support for security bills. The Japan Times, 18 August 2015. <http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/18/national/politics-diplomacy/soka-gakkai-members-lash-komeito-support-security-bills/#.Ve8C0pdUxGh>; letöltés: 2015.09.08.

³⁶ YELLEN, Jeremy A. Shinzo Abe's Constitutional Ambitions. The Diplomat, 12 June 2014. <http://thediplomat.com/2014/06/shinzo-abes-constitutional-ambitions/>; letöltés: 2015.08.08.

2014-től a kollektív önvédelmi jog mint megfogalmazás a szigetország biztonságpolitikájáról folytatott diskurzus megkerülhetetlen elemévé vált. és a közvélemény fokozott érdeklődését a már említett kormányhatározat aktiválta, amely egyértelművé tette a döntéshozók szándékának irányvonalát. A kabinet 2015 májusában két törvényjavaslatból álló csomagot nyújtott be a parlament részére. Az egyik felhatalmazást adott az Önvédelmi Erők részére, hogy a nemzetközi békefenntartói műveletek során a külföldi csapatok számára logisztikai támogatást nyújtsanak, a másik pedig tíz hatályos törvény felülvizsgálatát indítványozta. A javaslatok – elfogadásukat követően – jogi alapot biztosíthatnak a szigetország kollektív önvédelmi jogának gyakorlására, azaz szövetségesének abban az esetben is segítséget tudna nyújtani, ha Japánt közvetlenül nem éri támadás.

A törvényjavaslatoknak rendkívül nagy visszhangja volt országhatáron belül és kívül. Az amerikai védelmi minisztérium viharos gyorsasággal üdvözölte a történelmi jelentőségű döntést, amely megszilárdítja a két ország biztonsági szövetségét az ázsiai és a csendes-óceáni térségben. Sokan viszont nem értik, hogy a kormányfő miért akarja Japánt katonai hatalommá változtatni, bővíteni az önvédelem fizikai határait, valamint mindezzel a lakosság egy része miért nem ért egyet. A Kjodo hírügynökség 2015. május 30-i közvélemény-kutatásából kiderült, hogy a válaszadók 81%-a szerint a kormány nem magyarázta el kielégítően a nemzetbiztonsági törvényjavaslatok tartalmát, 68% pedig azt a véleményt osztotta, hogy a jogszabályi javaslatok elfogadásával növekedne annak a kockázata, hogy az Önvédelmi Erők háborús konfliktusokba sodródjon.³⁷

A közvélemény élénk érdeklődés mellett kíséri figyelemmel a kibontakozódó vitát, hangot adva nemtetszésének. A parlament épülete előtt és országszerte is több tízezres tüntetést tartottak. A szervezők szerint az 1960. évi biztonsági szerződés megerősítése ellen szerveződött hasonló mértékű demonstráció. A változást féltők az ország biztonsági környezetének romlása, továbbá potenciális háborús szerepvállalása miatt aggodalmaskodnak. Egyes vélemények szerint az eltelt hét évtized technológiai fejlődésének köszönhetően a háborúk pusztítása elrettentőbb lett, a nukleáris fegyverek korábban szélesebb mértéket ölthet. Az ellenzők véleménye szerint a háborúpárti törvényjavaslatok helyett Japánnak inkább a béke globalizációját kellene segítenie, mint ahogy tette ezt eddig is.³⁸ Az Abe-kormány népszerűsége – a demonstrációk következtében – 2015 júliusában 10%-kal csökkent a 2012-es hatalomra kerülését követően a legalacsonyabb szintre: a polgárok csupán 38%-a nyilatkozott pozitívan a kormányról.³⁹

³⁷ 81% say gov't not explaining security bills sufficiently. Kyodo, 2015.

<https://english.kyodonews.jp/news/2015/05/355666.htm>; letöltés: 2015.08.25.

³⁸ OSAKI, Tomohiro: Thousands protest Abe, security bills at Diet rally. The Japan Times, 30 August 2015.

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/30/national/thousands-protest-abe-security-bills-diet-rally/#.Ve6Mx5dUxGh>; letöltés: 2015.09.08.

³⁹ Cabinet approval rating nose-dives after ruling camp rams through security bills.

The Japan Times, 18 July 2015.

<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/18/national/politics-diplomacy/cabinet-approval-rating-nose-dives-ruling-camp-rams-security-bills/#.Ve7uO5dUxGh>; letöltés: 2015.09.08.

2015. szeptember 19-én az ellenzék heves tiltakozása ellenére a parlament megszavazta a törvényjavaslatokat, amely lépés alátámasztja a II. világháborút követően kifejlesztett védelemközpontú biztonságpolitika legjelentősebb átalakulását. Abe az elfogadást követően azzal indokolta a szükségességét, hogy „megvédi az állampolgárok életét, a békét, valamint megelőzi a háborúk kitörését.”⁴⁰

A nemzetbiztonsági törvények értelmében az Önvédelmi Erők:

- a fegyveres támadást elszennedő szövetségese segítségére siethet abban az esetben, ha a helyzet veszélyezteti a szigetország létezését;
- földrajzi kötöttségek nélkül együttműködhet az amerikai vagy más külföldi erők hadseregével, ha az aktuális helyzet jelentősen befolyásolja Japán békéjét és biztonságát;
- a nemzetközi közösség békéjét és biztonságát veszélyeztető helyzet esetén a külföldi csapatokat logisztikai segítségnyújtásban részesítheti, a segítségnyújtás harci területekre nem terjedhet ki;
- a logisztikai támogatás engedélyezése tekintetében a miniszterelnöki javaslatról az országgyűlés mindkét házának szavazata szükséges, a két évet meghaladó kiküldetés esetén a parlamentnek újfent határozatot kell hoznia;
- fegyverhasználat csak abban az esetben megengedett, ha az a külföldi csapatok védelmét biztosítja.

Az Önvédelmi Erők kibővített szerepének első példája az ENSZ dél-szudáni békefenntartói missziója keretében valósulhat meg. A tervek szerint legkorábban 2016 májusától lesz lehetőség, hogy sor kerüljön a nemzetbiztonsági törvények gyakorlati alkalmazására.⁴¹ A kabinet népszerűségi indexe a törvények elfogadását követően 39%-ra csökkent, a megkérdezettek többsége ellenzi a vitatott törvénycsomagot.⁴²

Az Abe-doktrína értékelése

A nemzetbiztonság jogi alapjáról, különösen a kollektív önvédelemről folytatott vita nem új keletű. Mintegy 25 éve, már az öbölháború óta folyamatosan napirenden van, habár nem szabad elhallgatni azt sem, hogy ez a diskurzus csupán szűk körben, a terület szakértőinek részvételével zajlott. Ebben a tekintetben fontos különbség, hogy az Abe-kormányzat a témával kapcsolatos elköteleződése kiszélesítette a kérdés megvitatására jogosultak körét és gyökeresen átalakította az illetékes intézményi struktúra szerkezetét. A törvénycsomag elfogadásával Japán nagy lépést tett előre annak érdekében, hogy a világ többi országához hasonló

⁴⁰ Japan enacts legislation for major shift in postwar security policy. Kyodo News, 19 September 2015. <https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375426.html>; letöltés: 2015.09.25.

⁴¹ Japan set to expand SDF role in S. Sudan from May under new laws. Kyodo News, 22 September 2015. <https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375753.html>; letöltés: 2015.09.25.

⁴² Abe Cabinet's support rate falls, majority see higher war risk. Kyodo News, 20 September 2015. <https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375598.html>; letöltés: 2015.09.25.

katonasággal rendelkezessen. Az utcai tüntetők természetesen nem értenek ezzel egyet, mint ahogy Kína sem, de a világháborús veszteséget követően a hadseregre vonatkozó megkötést az LDP konzervatív politikusai fel szeretnék oldozni és azt a véleményt osztják, miszerint ez a kényszer az ország fegyveres erejének értelmetlen korlátját jelenti. Bár az Önvédelmi Erők még így sem lesznek teljesen kötöttségektől mentesek, de az elfogadott törvénycsomag egy lépést tesz a már két évtizede zajló korlátozás megszüntetése felé. A törvények olvasata szerint ezek a változtatások valójában nem számítanak nagy horderejűnek, de Abe Sinzó az ellenzék kategorikus ellenállását legyőzve mégis azt érte el, hogy a szigetország biztonsági architektúrája jelentős változáson megy keresztül és közelebb kerül a katonai normalizációhoz. Az Amerikai Egyesült Államok óvatosan fogalmazza meg az Önvédelmi Erők katonai szerepvállalásának igényét, legalábbis a nagy nyilvánosság előtt. Tekintettel azonban az emelkedő kínai katonai költségvetésre és az állandó észak-koreai fenyegetésre, az alkotmányos megkötéseket figyelembe véve üdvözlőnek bármilyen lépést, amely elősegíti a két ország katonai együttműködését és hozzájárul a térség biztonságának fenntartásához.

A japán biztonságpolitika arcának igazi változása Abe Sinzónak köszönhető, aki eltökélten halad végig azon az úton, amelynek célja Japán nemzetközi szerepének helyreállítása. A gazdasági alapok újbóli lefektetésével megteremtette az alapját a 70 éve csorbát szenvedett nemzetvédelmi politika renoméjának helyreállítására. A szigetország lerombolt nemzeti büszkeségét gazdasági hatalmi szerepére alapozva építette fel, amely természetéből adódóan további fejlődésnek indult. A japánok ma már nem nevezhetők antimilitaristának, legalábbis nem olyan értelemben, mint a közvetlen háború utáni időkben, de a pacifista kötődés továbbra is erős a társadalom részéről. A kormányfő hosszú távú célja az Alkotmány módosítása, ami igazi kihívás lesz a jövőben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 81% say gov't not explaining security bills sufficiently. Kyodo, 2015.
<https://english.kyodonews.jp/news/2015/05/355666.htm>; letöltés: 2015.08.25.
- ABE, Shinzo: Japan is Back. Policy Speech by Shinzo Abe, Prime Minister of Japan, 22 February 2013 at the Center for Strategic and International Studies.
http://www.mofa.go.jp/mofaj/press/enzetsu/25/abe_us_0222.html; letöltés: 2015.02.27.
- Abe Cabinet's support rate falls, majority see higher war risk.
Kyodo News, 20 September 2015.
<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375598.html>; letöltés: 2015.09.25.
- ARMITAGE, Richard L. – NYE, Joseph S.: The U.S.-Japan Alliance. Anchoring Stability in Asia. Center for Strategic & International Studies, August 2012.
http://csis.org/files/publication/120810_Armitage_USJapanAlliance_Web.pdf;
letöltés: 2012.09.23.
- Basic Policy on National Defense, 1957. „The World and Japan” Database Project, Database of Japanese Politics and International Relations, Institute of Oriental Culture, University of Tokyo.
<http://www.ioc.u-tokyo.ac.jp/~worldjpn/documents/texts/JPSC/19570520.O1E.html>;
letöltés: 2015.02.16.

- Cabinet approval rating nose-dives after ruling camp rams through security bills. The Japan Times, 18 July 2015.
<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/07/18/national/politics-diplomacy/cabinet-approval-rating-nose-dives-ruling-camp-rams-security-bills/#.Ve7uO5dUxGh>; letöltés: 2015.09.08.
- Cabinet Decision on Development of Seamless Security Legislation to Ensure Japan's Survival and Protect its People. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 1 July 2014.
http://www.mofa.go.jp/fp/nsp/page23e_000273.html; letöltés: 2015.09.06.
- Defense of Japan 2013. Ministry of Defense, Japan.
http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/2013.html; letöltés: 2015.05.21.
- Defense of Japan 2014. Annual Defense White Paper, Ministry of Defense, Japan.
http://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2014/DOJ2014_2-2-1_web_1031.pdf; letöltés: 2015.09.02.
- East Asian Strategic Review, The National Institute for Defense Studies, 2015.
<http://www.nids.go.jp/english/index.html>; letöltés: 2015.08.10.
- FÁBIÁN Emília: Policy Responses by Japan and the European Union to the New Security Challenges in the 21st Century. Ritsumeikan Journal of Asia Pacific Studies, Japan, Vol. 31., 2012/11.
- FUKUSHIMA, Akio: Japan's "Proactive Contribution to Peace". A Mere Political Label? The Tokyo Foundation, 2014.
http://www.tokyofoundation.org/en/articles/2014/japans-proactive-contribution-to-peace?&utm_source=mailmaga_20140805&utm_medium=email; letöltés: 2014.08.10.
- Japan's contribution to United Nations peacekeeping operations. Ministry of Foreign Affairs, Japan, March 2014.
<http://www.mofa.go.jp/policy/un/pko/pdfs/contribution.pdf>; letöltés: 2015.02.17.
- Japan enacts legislation for major shift in postwar security policy. Kyodo News, 19 September 2015.
<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375426.html>; letöltés: 2015.09.25.
- Japan eyeing 5 trillion yen defense budget. Nikkei Asian Review, 2 August 2015.
<http://asia.nikkei.com/Politics-Economy/Policy-Politics/Japan-eyeing-5-trillion-yen-defense-budget>; letöltés: 2015.09.06.
- Japan's Official Development Assistance Charter. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 29 August 2003.
<http://www.mofa.go.jp/policy/oda/reform/revision0308.pdf>; letöltés: 2015.02.17.
- Japan's Security Policy. Ministry of Foreign Affairs, Japan, 45 February 2015.
<http://www.mofa.go.jp/policy/security/>; letöltés: 2015.02.19.
- Joint Statement on the Security Consultative Committee: Toward a More Robust Alliance and Greater Shared Responsibilities, Ministry of Defence, Japan.
http://www.mod.go.jp/e/d_act/us/JointStatement2013.pdf; letöltés: 2015.09.02.
- Japan set to expand SDF role in S. Sudan from May under new laws. Kyodo News, 22 September 2015.
<https://english.kyodonews.jp/news/2015/09/375753.html>; letöltés: 2015.09.25.

- KISS Roland: Az új japán védelempolitika (I.)
In: Nemzet és Biztonság, 2015/2. szám. pp. 59–73.
http://www.nemzetesbiztonsag.hu/regi_szamok.php?rsz=2&ev=2015&szam=2;
letöltés: 2015.04.25.
- KITAOKA, Shinichi: The Secret Japan-US Security Pacts in: 'The Japan-US Alliance toward 2020'. Project Report 2010, Research Group on the Japan-US Alliance, Institute International Policy Studies, December 2010.
- KOJIMA, Akira: The Abenomics Growth Strategy Enters the Implementation Stage. Discuss Japan – Japan Foreign Policy Forum, No. 23, 26 August 2014.
http://www.japanpolicyforum.jp/en/pdf/2014/no23/DJweb_23_eco_01.pdf;
letöltés: 2015.02.27.
- Mid-Term Defense Program. Ministry of Defense, Japan, 2013.
http://www.mod.go.jp/j/approach/agenda/guideline/2014/pdf/Defense_Program.pdf;
letöltés: 2015.02.19.
- National Defense Program Guidelines: Prime Minister of Japan and His Cabinet, 2013.
http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/___icsFiles/afiedfile/2013/12/17/NDPG%28Summary%29.pdf; letöltés: 2015.02.19.
- Nemzetbiztonsági Stratégia: National Security Strategy. Prime Minister of Japan and His Cabinet, 17 December 2013.
http://japan.kantei.go.jp/96_abe/documents/2013/___icsFiles/afiedfile/2013/12/17/NSS.pdf;
letöltés: 2015.02.17.
- OSAKI, Tomohiro: Thousands protest Abe, security bills at Diet rally. The Japan Times, 30 August 2015.
<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/30/national/thousands-protest-abe-security-bills-diet-rally/#.Ve6Mx5dUxGh>; letöltés: 2015.09.08.
- SHAMBAUGH, David – YAHUDA, Michael (eds): International Relations of Asia. Rowman&Littlefield, Maryland, USA, 2014.
- Soka Gakkai members lash Komeito over support for security bills. The Japan Times, 18 August 2015.
<http://www.japantimes.co.jp/news/2015/08/18/national/politics-diplomacy/soka-gakkai-members-lash-komeito-support-security-bills/#.Ve8C0pdUxGh>; letöltés: 2015.09.08.
- YAMAGUCHI, Noboru: On the New National Defense Program Guidelines. Discuss Japan – Japan Foreign Policy Forum No. 19, 10 March 2014.
http://www.japanpolicyforum.jp/pdf/2014/no19/DJweb_19_pol_01.pdf;
letöltés: 2015.09.03.
- YELLEN, Jeremy A.: Shinzo Abe's Constitutional Ambitions. The Diplomat, 12 June 2014.
<http://thediplomat.com/2014/06/shinzo-abetes-constitutional-ambitions/>;
letöltés: 2015.08.08.

**A KERESZTÉNYSÉG TÖRTÉNELME ÉS SZEREPE
AZ AFRIKAI KONTINENSEN**

A korai „afrikai” kereszténység

A kereszténység tanai már Jézus Krisztus tevékenységének idejében eljuthattak az afrikai kontinensre, amit az Újszövetség több hivatkozása is megerősít. Ez alapján biztosra vehető, hogy több afrikai ember tapasztalhatta meg Jézus és az apostolok tevékenységét, amiről a hazatérésük után beszámoltak. Jézus keresztre feszítésekor a kereszt egyik darabját az Észak-Afrikában található Cyrenébe való Simonnal vitették a Golgotához. (Lukács evangéliuma) Az ő későbbi sorsáról semmit sem tudunk, vélhetőleg visszatért a városába. Az Apostolok Cselekedete leírja, hogy a szent szellem kitöltésekor nem csak cyreneiek, hanem egyiptomiak is voltak a tömegben, akik a saját nyelvükön hallották az evangéliumot prédikálni, majd a Jeruzsálemben tapasztalt „csodadolgok” hírével hazatértek.¹

Eddig csak feltételezhető, hogy ezek a tapasztalatok segítették a kereszténység elterjedését Észak-Afrikában, de ebben az időben az etióp (valójában a Meroe-i)² királyné egyik vezető tisztségviselőjének kereszténnyé válását a Biblia már tényként közli.³ Ennek nyomán a régióban rohamosan teret nyert a kereszténység. Később Pál apostol tevékenysége nyomán is váltak afrikaiak kereszténnyé, akik új hitükről szinte azonnal bizonyosságot tettek.⁴ Más források szerint az egyiptomi Alexandriában élő nagy létszámú zsidó közösség kereszténnyé váló tagjai ismertették meg az evangéliumot a helyiekkel.⁵

Bár a Római Birodalom vezetése eleinte csak a zsidóság egy csoportjának tekintette a keresztényeket, ezért eltúrte tevékenységüket, de már i. sz. 64-től 311-ig tiltotta a vallási tevékenységüket, majd üldözte, sőt több alkalommal is véres pogromokat szervezett ellenük. Az üldöztetések nem hozták meg a várt eredményt, ugyanis a kereszténység az i. sz. I. században igen gyorsan elterjedt Észak-Afrikában – jelentős részben az üldöztetéseknek köszönhetően –, ahol olyan tekintélyes egyházi központok alakultak ki, mint Karthagó, Hippó és Alexandria.⁶

¹ Bár az egyiptomiak gyakran hivatkoznak arra, hogy Jézus már gyerekkorában csodákat tett náluk és sokan ennek hatására váltak kereszténnyé, de ez az állítás nem bizonyítható, ráadásul Jézus csak később kezdte meg a szolgálatát, így a kereszténység csak később „honosodott meg” Egyiptomban.

² Az akkori Meroe-i királyság a mai Szudán területén található.

³ Apostolok Cselekedetei 8:26-39.

BOWERS, Paul: *Nubian Christianity: The neglected heritage*. pp. 3–4.

⁴ A kereszténység az iszlámhoz hasonlóan „térítő” jellegű vallás, amely nem kisajátítható bármely csoport által, hanem bárki által befogadható, aki magáévá teszi az alapvető bibliai igazságokat. Habár a korai keresztények jelentős része zsidó háttérből érkezett, úgy gondolták, hogy Jézus tanításait mindenkivel meg kell ismertetniük, és minél többeket megnyerni kereszténynek. Ezért felhasználva a Római Birodalom által biztosított lehetőségeket (úthálózat, szabad mozgás, biztonság stb.) hatékonyan terjesztették el a kereszténységet az akkori ismert világban.

⁵ SAWYER, Kenneth – YOUSSEF, Youhana: *Early Christianity in North Africa*. p. 49.

⁶ ISICHEI, Elizabeth: *A History of Christianity in Africa: From Antiquity to the Present*. pp. 30–35.

Itt alakult ki a korai egyház életére a IV. századig nagy befolyást gyakorló gnoszticizmus, amely mozgalom írásainak jelentős részét a katolikus egyház eretnekségnek minősítette és nem emelte be a kánonba.⁷ De itt alakult ki a gyermekek keresztelésének katolikusok által is elfogadott szokása, és a predesztinációs (előre elrendeltetés) elmélet is. Ennek ellenére az észak-afrikai keresztény közösségek az iszlám érkezéséig (VII. század) töretlenül fejlődtek, sőt igehirdetőket küldtek a kontinens belsejébe is, akik szolgálatára újabb keresztény közösségek jöttek létre.

A kereszténység Egyiptomban, Etiópiában, Eritreában és Nubiában meghatározóvá vált, de a többi észak-afrikai területen tartósan kevésbé gyökerezett meg,⁸ illetve a déli területeken ekkor még csak kisebb mértékben tudott hatást gyakorolni az ott élőkre. A következőkben röviden bemutatom a nagyobb keresztény központokat.

Egyiptom – Kopt egyház

A koptok önmagukat az ókori fáraók leszármazottainak tartják, s az egyiptomi muszlimokra megszállóként tekintenek. Az alexandriai székhelyű egyház egyáltalán nem jelentéktelen a kereszténység, s különösképpen a közel-keleti kereszténység szempontjából. A vízválasztót jelentő kalcedóni zsinatig az egyiptomi keresztények jelentős szerepet vállaltak a kereszténység fejlődésében, s központi szerepük volt az első keresztény zsinatok során is. Ma pedig a Közel-Kelet egyik leginkább meghatározó keresztény kisebbségét képezik: az egyiptomi lakosság 10%-át teszik ki.

A kopt egyház Márk apostol⁹ Alexandriai szolgálata nyomán jött létre, majd olyan gyorsan megerősödött, hogy nemzeti egyházzá vált és már ők küldtek

⁷ FINNERAN, Niall: Saved from the compost heap, rescued texts illuminate the African context. In: Christian History, Issue 105, 2013. p. 14.

⁸ Sokan úgy gondolják, ez annak köszönhető, hogy az észak-afrikai közösségekben az egyház a latin nyelvet használta, így a helyiek kevésbé érezték az egyházat a sajátjuknak, így az nem vált olyan módon „nemzetivé”, mint a korábban említett államokban. Pl. a mai Maghreb területén élő keresztény berberok Rómától függttek, így a helyi közösségek nem tudtak megerősödni, önállósulni. A kopt egyház azért tudott sikeres lenni, mert bár az 1. században az Alexandriai egyházban görögül beszéltek, a 2. században már a teljes egyház a helyi lakosság nyelvét használta, így még hatékonyabban tudott működni. Szintén problémát jelentett, hogy az egyházi nyelvként a latint használták és a Bibliát nem fordították le az őslakosok által használt nyelvekre (berber, pun), így azok között a kereszténység kevésbé gyökerezett meg. Ha a Bibliát berber nyelvre lefordították volna, és azt megismertetik a berberekkel, akkor valószínűleg az iszlám nem tudta volna szinte nyom nélkül eltörölni a kereszténységet Észak-Afrikában. A keresztény közösségek állapotát, helyzetét jelzi, hogy 500-ban 8 millióra becsülték a keresztények számát, de 1000 körül már csak 5 millió, 1200-ban 2,5 millió és 1500-ban már csak 1,5 millió főt jelentett.

SAWYER, Kenneth – YOUSSEF, Youhana: Early Christianity in North Africa. p. 73.

⁹ Márk kúrenéi származású zsidó volt, aki családjával egy nomád támadást követően települt át Jeruzsálembe. Az apostol művelt ember volt, aki a héber mellett görögül és latinul is kiválóan tudott. Jeruzsálemi háza komoly szerepet kap a Bibliában: ebben a házban fogyasztotta el Jézus és a tizenkét apostol az utolsó vacsorát, itt gyűltek össze Jézus halálát követően az apostolok, valamint Pütkösdkor itt szállt le a Szentlélek az összegyűlt keresztényekre. Az apostol igazi jelentősége a koptok szempontjából azonban afrikai tevékenységében rejlik. Ezzel kapcsolatban azonban, mint arról korábban is esett szó, kevés hiteles forrás található: a kopt hagyomány Euszebiosz IV. századi keresztény történetíró munkásságán és az apokrif műként számon tartott 'Márk cselekedetein' alapul. MEINARDUS, Otto F. A.: Two Thousand Years of Coptic Christianity. pp. 28–29.

igehirdetőket a környező államokba,¹⁰ így rövidesen Egyiptomon túl Etiópiában, Jeruzsálemben és Cipruson is befolyásra tett szert.¹¹ A koptok a II. században már olyan híres egyházi iskolát hoztak létre, ahol a hallgatók számára a keresztény hitet és a Bibliát oktatták, hogy azok teljesíthessék a keresztiséghez szükséges feltételeket. Az intézmény mindenki számára nyitva állt, kortól, kultúrától vagy egyéb háttértől függetlenül. A későbbiekben az iskola egyre élénkebb tudományos életnek adott otthont, s nem csupán vallási szempontból: vallás- és erkölcsfilozófiai, valamint világi tudományok művelőinek (jogászok, szónokok, irodalmárok) is otthont adott.¹² A kopt egyházon belül alakultak ki először a később a nyugati kereszténységénél is elterjedt szerzetesi közösségek is, amelyek jelentősen hozzájárultak a kopt nyelv, kultúra és történelem fennmaradásához.

Az alexandriai egyház életében két fő fordulópont emelhető ki. Az első ilyen a 451-es kalcedóni zsinat, amelynek következtében a kopt egyház levált az ekkor még egységes keresztény közösségről.¹³ A második – és a mai események szempontjából jelentősebb – fordulópont Egyiptom arab megszállása a VII. században, amit a koptok a bizánci elnyomás miatt csak minimális ellenállással fogadtak.¹⁴ Az elmúlt csaknem 1400 évben Egyiptom egyik meghatározó kulturális törésvonalát a kopt–muszlim viszony jelentette, amelyet hol a békés együttélés, hol az erőszakos muszlim térítés jellemezett. Az erőteljes térítés hatására az egyiptomi kopt lakosság nagyobb része már a X. században felvette az iszlámot, illetve megkezdődött a társadalom erőteljes arabizációja. A muzulmán uralkodók felvilágosultságuknak, vérmérsékletüknek megfelelően kezelték a kérdést, de a többségük elnyomta az egyiptomi koptokat, akiknek a helyzete a síita Fatimida-dinasztia uralma (969–1171) idején volt a legjobb, mert szabadon gyakorolhatták vallásukat és még magas állami pozíciókhoz is hozzáférést nyertek.¹⁵ Ebben az időszakban sikerült a koptoknak szert tenniük az egyiptomi pénzügyek feletti ellenőrzésre, és ezt a kiváltságukat kisebb megszakításokkal egészen a XIX. századig megőrizték.¹⁶ A Fatimida-dinasztia alatt, Christodoulos pápa (1047–1077) idejében került sor a kopt egyház székhelyének áthelyezésére is, amely Alexandriából Kairóba költözött át.¹⁷

¹⁰ A gnosztikus eszmék által jelentősen befolyásolt egyiptomi keresztények közössége a helyiek által használt kopt nyelv után kapta a nevét.

¹¹ HAMILTON, Alistair: *The Copts and the West 1439–1822: The European Discovery of the Egyptian Church*. pp. 25–26.

¹² MALATY, Tadros Y.: *Introduction to the Coptic Orthodox Church*. pp. 38–39.

¹³ Az egyházat jelentős mértékben befolyásolta a gnoszticizmus, amelynek hatására a koptok eltávolodtak a főáramlatú kereszténységtől, majd vitába kerültek a riválisukká váló római katolikus egyházzal. A kalcedóni zsinat történései egyaránt tekinthetők teológiai és politikai jellegű vitának. A vita teológiai részét a niceai, illetve az epheszoszi zsinatokon is központi témának számító krisztológiai vita alkotta. A kalcedóni zsinaton lényegében I. Leó római pápa és Dioscorus alexandriai pápa közt feszült a fő nézeteltérés. Dioscorus nem volt hajlandó támogatni a Leó levelében foglalt dogmákat Krisztus természetét illetően. Válaszul az alexandriai pápát a Fekete-tengerhez száműzték, s mindazokat, akik nem fogadták el Leó nézeteit, eretneknek nyilvánították.

¹⁴ BESENYŐ János – GÖMÖRI Roland: *A kopt kereszténység és diaszpórái. Magyarország mint a kopt migráció lehetséges útvonala*. p. 126.

¹⁵ MALATY, Tadros Y.: *Introduction to the Coptic Orthodox Church*. pp. 139–140.

¹⁶ HAMILTON, Alistair: *The Copts and the West 1439-1822: The European Discovery of the Egyptian Church*. p. 28.

¹⁷ GABRA, Gawdat: *The A to Z of the Coptic Church*, p. 4.

MEINARDUS, Otto F. A.: *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. p. 65.

A keresztesháborúk idején a koptok kényszerből az arabok mellé álltak, ugyanis a nyugati keresztények eretnekként tekintettek rájuk és legalább annyira harcoltak ellenük, mint a muzulmánok ellen. Az 1250-ben hatalomra került mamelukok uralma alatt azonban ismét romlott a helyzetük. Pozitív változás csak 1517-ben történt, amikor a törökök elfoglalták Egyiptomot. Ennek ellenére a koptokat érő legtöbb korlátozást (templomépítés, felújítás tilalma, keresztényekre kirótt különadó megfizetése stb.) fenntartották.¹⁸

Etióp egyház

Az etióp (akszumi) egyház több mint 2000 éve működik a mai Etiópia területén, amely a kontinens legrégebbi önálló állama, azt egyetlen hatalom sem tudta gyarmatosítani. A kereszténység korai elterjedéséhez hozzájárult az itt élő jelentős számú zsidó közösség, amely „napi” kapcsolatban állt Jeruzsálemmel, így az első keresztények is valószínűleg közülük kerültek ki. Az etióp ortodox keresztény egyház kopt (Fruventius) és Nyugat-Ázsiából érkező hittérítők tevékenységének köszönhetően a III. századra alakult ki, majd Ezana király (330–356), az akkori uralkodó is a kereszténység követőjévé vált. Az egyház azonban nem került az alexandriai kopt pátriárka alárendeltségébe, hanem önálló nemzeti egyházként működött, még az előtt, hogy a Római Birodalom hivatalosan is felvette volna a kereszténységet. A 451-es kalcedóni zsinat következtében az etióp egyház is eltávolodott Rómától, majd önállósult. Az iszlám megjelenésének idejére a kereszténység már az akszumi királyság hivatalos vallásává vált, amely a napi élet minden területére jelentős hatást gyakorolt. Bár a környező keresztény államokat az arabok mind megszállták és iszlamizálták, Akszum keresztény maradt.

Az etióp ortodox egyház felépítésében és működésében hasonlított a kopt egyházhoz. Ugyanúgy saját pátriárkájuk volt és náluk is igen fontos szerepet tölthettek be a szerzetesrendek, illetve az általuk működtetett kolostorok, amelyek az oktatás szinte egyedüli letéteményesei voltak. A kolostoroknak köszönhetően maradtak fenn az etióp hagyományok, történelmi tények, illetve ezeknek köszönhető a közös etióp identitás kialakulása is.¹⁹ Az egységes egyház mindig is a királyság legfontosabb támaszának számított az ország egységének megőrzésében és az iszlám hódítók elleni küzdelemben.

Núbia

Ez a terület a mai Szudánban található, ahol több keresztény királyság is működött. A legjelentősebb Meroe volt, amelynek Kandake nevű uralkodónőjét a Biblia is megemlíti, mivel az ő kincstárnoka volt az, aki Izraelben járva Fülöp apostol bizonyágtételének hatására megkeresztelkedett.²⁰ Ekkor alakult ki az első szudáni (Meroe) keresztény közösség, amelyről azonban igen kevés információval rendelkezünk.²¹ Az országot 350-ben a keresztény etióp (Akszum) uralkodó

¹⁸ BESENYŐ János – GÖMÖRI Roland: A kopt kereszténység és diaszpórái. Magyarország, mint a kopt migráció lehetséges útvonala. pp. 128–129.

¹⁹ Az 5. században Szíriából érkezett kilenc szerzetes, akik a keresztény szövegeket geez nyelvre fordították le, illetve ők alapították az első kolostorokat is.

²⁰ Újszövetség, Apostolok Cselekedetei 8:26-39.

²¹ BESENYŐ János: Szudán – Országismertető. p. 64.

elfoglalta, majd annak romjain három újabb államalakulat (Alwa, Makurra és Nobata) jött létre, amelynek vezetői 540-ben kopt és görög hatásra felvették a kereszténységet.²² A katonai nemesség által irányított államokban a kopt egyház erősödött meg, bár voltak olyanok is, akik a bizánci rítusú kereszténységet vették fel. Az újdonsült keresztény államok templomokat építettek, megszervezték saját egyházkerületeiket, de mint egyház nem váltak függetlenné, hanem a kopt pátriárka fennhatósága alá kerültek.²³ A kereszténység felvétele után a királyságok, Egyiptom és a Földközi-tenger térségében levő keresztény államok között virágzó együttműködés alakult ki, amelyből minden érintett fél hasznot húzott. A kopt papok írásba foglalták núbiai (régii núbiai) nyelven a szentírást és más vallási irodalmakat is; kolostorokat, templomokat és iskolákat építettek, ahol a helyi elit gyermekeit oktatták. Ebben az időben az írásbeliség igen elterjedt, és nemcsak a nemesek, hanem a közemberek jelentős része is elsajátította az írás-olvasás képességet.²⁴

A keresztény núbiai királyságok a IX–X. században voltak erejük teljében, bár az Egyiptomot 640-ben elfoglaló arabok folyamatosan támadásokat intéztek ellenük. Ekkor a kopt és a núbiai hittérítők még a jelenlegi Darfur régióba is eljutottak, ahol munkájuk eredményeként többen is megkeresztelkedtek. Amikor 642-ben az arab törzsek Ed-Eddin Ibn Abial-Sarh vezetésével megtámadták a núbiaiakat, csúfos vereséget szenvedve békeszerződés megkötésére kényszerültek. Ezután a muzulmánok megszállták Észak-Afrika nagy részét, így a nyugati keresztény államoktól a három királyságot elzárták, amelyek így magukra maradtak. Ennek ellenére még több száz éven keresztül harcoltak a fennmaradásukért, még a híres Szaladin seregeit is megverték a XII. században.²⁵ Mivel a mameluk uralkodók nem tudták legyőzni a keresztény núbiai államokat, 1323-ban koronát és ezüsből készített keresztet küldtek az akkor Dongolaban székelő király számára, aki ezek elfogadásával elismerte hűbéri függését Egyiptomtól, de eskü tételére nem kötelezték.²⁶

A juhayna arab törzs által vezetett konföderáció (kababish, baggara és shukrija törzsek) csapatai 1400-ban lerohanták és elfoglalták Makurrát. Miután a keresztény vezető réteg tagjait kivégezték, eltörölték a kereszténységet, házasságra léptek a helyiekkel, akik így viszonylag gyorsan átvették a muzulmán vallást.²⁷ Ezek után már csak a távoli, nehezen megközelíthető vidéken fekvő Alwa tarthatta meg a függetlenségét több mint egy évszázadon keresztül.²⁸ Alwa-t az Abdullah Jamma és Amara Dungas által vezetett funj törzsek 1504-ben foglalták el, majd miután a városokat elpusztították és kiirtották a keresztény lakosságot, Sennar központtal létrehozták a Funj Királyságot.²⁹ Egyes kutatások szerint azonban néhány elszigetelt núbiai keresztény közösség a XVIII. századig fennmaradt.³⁰

²² A társadalom alsóbb rétegeinek jelentős része már korábban kereszténnyé vált, hisz Egyiptommal és Etiópiával a núbiaiak igen szoros gazdasági és kulturális kapcsolatban álltak.

BOWERS, Paul: Nubian Christianity: The neglected heritage. p. 6.

²³ CLAMMER, Paul: Sudan. p. 25.

²⁴ LEVY, Patricia – LATIF, Zawiah Abdul: Sudan. p. 22.

²⁵ GRAY, Richard: The Cambridge history of Africa, 4. kötet. pp. 75–79.

²⁶ SAWYER, Kenneth – YOUSSEF, Youhana: Early Christianity in North Africa. p. 71.

²⁷ FADLALLA, Mohamed H.: Short History of Sudan. p. 19.

²⁸ O'FAHEY, Rex S. – SPAULDING, Jay: Kingdoms of the Sudan. pp. 19–22.

²⁹ FADLALLA, Mohamed H.: Short History of Sudan . p. 21.

³⁰ BOWERS, Paul: Nubian Christianity: The neglected heritage . p. 7.

A fent említetteken kívül több más hosszabb-rövidebb ideig fennálló keresztény közösség működött főként Észak-Afrikában, amelyek bizonyos hatásai, tárgyi emlékei több helyen is fennmaradtak.³¹ Az afrikaiak több, a kereszténységet a mai napig is meghatározó módon befolyásoló egyháztudóst, gondolkodót³² adtak az egyháznak, illetve a kulturális befolyásuk a mai napig is megtapasztalható. Sajnos az afrikai keresztények igen aktívan részt vettek különböző dogmatikus vitákban,³³ ami később az egyház megosztásához, meggyengüléséhez vezetett. Az észak-afrikai kereszténység visszaszorulásához (bizonyos területekről teljes eltűnéséhez) az iszlám terjeszkedés és az észak-afrikai területeket ellenőrző Bizánci Birodalom türelmetlen egyházpolitikája egyaránt hozzájárult.³⁴ A kopt és az etióp egyházak kivételével szinte az összes keresztény csoport eltűnt, iszlamizálódtak. Az iszlám térhódítás katonai, közigazgatási (adókedvezmények az iszlámot felvevő keresztényeknek) és kulturális eszközökkel a korábbi keresztény területeket szinte teljes egészében felszámolta, ahol a kereszténység csak évszázadok múlva jelenhetett meg újra. Persze a kereszténység nem tűnt el olyan gyorsan, az arab hódítás után még négyszáz évvel később is voltak keresztény közösségek Marokkó, Algéria, Tunézia és Líbia egyes területein.³⁵

A kereszténység újbóli megjelenése a kontinensen a XVI. századra tehető, amikor is az európai felfedezők (portugál, spanyol, brit, dán, holland, francia stb.) megjelentek Afrika atlanti-óceáni partvidékén, majd egyre beljebb hatoltak a kontinens belsejébe.

A Kongói Királyság és a kereszténység

A kongói kereszténység kialakulásához az vezetett, hogy kereskedelmi célból a portugálok nyugatról megkerülve az afrikai kontinenset közvetlen tengeri utat kerestek Ázsia felé, közben gyarmatokat hoztak létre a Zöld-foki-szigeteken, a Guineai öbölben, majd a mai Angola, Mozambik és Kenya területein. A portugálok a kereskedelem fellendítése mellett a katolicizmus elterjedéséhez is jelentősen hozzájárultak, mivel támogatták a hittérítők munkáját. A katolikus missziók tagjai hasonló stratégiát alkalmaztak, mint a muzulmánok a nyugat-afrikai területeken.

Először a helyi elitet próbálták áttérésre bírni, mivel úgy gondolták, hogy azok áttérése után a tőlük függő tömegek is könnyebben veszik fel a vallást.

³¹ FINNERAN, Niall: A tour in ancient Africa, what archeologist can tell us about the landscape of early African Christianity, In *Christian History*, Issue 105. pp. 8–13.

³² Tertullius, Lactanius, Athanázius, Origenész, Agostinus, Pachonius, Marius Victorinus, Didymus, Ticonius, Cyprian stb.

³³ Ilyenek pl. az arianizmus, gnoszticizmus, maniheizmus, nestorianizmus, donatizmus, marcionizmus, pelagianizmus stb.

³⁴ Az első időkben a katonailag még kevésbé erős muzulmánok sokkal türelmesebbek voltak a kopt keresztényekkel, mint a bizánciak, akik a koptokat eretnekeknek tartották, így az egyiptomi keresztények jelentős része a hódító arab törzseket támogatta a bizánciak ellenében. Bár a bizánciak katonailag erősebbek voltak a muzulmánoknál, a helyi lakosság ellenük fordulása után hihetetlen gyorsasággal elvesztették az észak-afrikai területeiket.

³⁵ PREVOST, Virginie: Les dernières communautés chrétiennes autochtones d’Afrique du Nord – The last native Christian communities of North Africa. *Revue de l’histoire des religions*. pp. 461–483. <http://rhr.revues.org/5401>; letöltés: 2015.06.03.

Ez a stratégia leglátványosabban a Kongói Királyságban³⁶ mutatkozott meg, amikor 1491-ben az uralkodó Nzinga a Nkuwu felvette a kereszténységet, majd a frissen megkeresztelt fiát, Nzinga Mbembe-t Portugáliába küldte, ahol az katolikus nevelésben részesült. Hazatérte után az új uralkodó (1506–1543) felvette az Alfonso nevet, majd szoros kereskedelmi és kulturális kapcsolatokat épített ki Portugáliával, és bár a teljes országa nem vált kereszténnyé, jelentős számú kongói keresztelkedett meg. Alfonso király fia, Herique volt az ország első afrikai származású püspöke, aki az Európából érkező kapucinus szerzetesek segítségével sikerre vitte apja politikáját. A két ország közötti, kölcsönös előnyökön nyugvó együttműködést a rabszolga-kereskedelem megerősödése erodálta, így a királyság önállósága hamarosan megszűnt. Ez még a katolikus kongóiak egy részének sem tetszett, akik – egy látomásra hivatkozva – Beatrice Kimpa Vita vezetésével a Kongói Királyság függetlenségét szerették volna visszaállítani, emellett a katolikus papságot maguk ellen uszítva saját, keresztény színezetű közösséget hoztak létre, amelyet a portugálok néhány éven belül felszámoltak.³⁷

Kereszténység és a rabszolgaság

Sajnálatosan a gyarmatosítás időszakában a kereszténység megengedhetetlen és szégyenteljes módon egybemosódott a rabszolgaság fogalmával. A keresztény egyházak ugyanis nemcsak hogy nem elleneztek a rabszolgaság intézményét, de törvényesítették is azzal, hogy a rabszolgavadászatokon szerzett afrikaiak megkeresztelésére kötelezték a rabszolga-kereskedőket, sőt anyagi támogatást is kaptak azok jövedelméből. Ezzel a gyakorlattal nem minden keresztény értett egyet,³⁸ de ez a kisebbség ekkor még csak marginálisan jelenhetett meg. De a rabszolgaság eltörléséért folytatott küzdelem vezetői leginkább a keresztények (főként a kvékerek) közül kerültek ki, akik egyre inkább testvéreikként tekintettek a rabszolgaságba kényszerítettekre, akik jelentős része ténylegesen is kereszténnyé vált.

Ezekből a rabszolgákból telepítettek vissza Libériába, ahol azok 1822-ben keresztény alapokon álló államot hoztak létre. Az ország első elnöke Joseph Jenkins Roberts maga is az Amerikai Egyesült Államokban született rabszolgaként. Később a történelmi felekezetekből Afrikában szolgáló katolikus és protestáns misszionáriusok jelentős része is csatlakozott a rabszolgaság eltörléséért küzdőkhöz is.

³⁶ Ez a királyság a mai Kongói Köztársaságot, a Kongói Demokratikus Köztársaságot, Gabont és Angola nagyobb részét foglalta magába.

³⁷ A szakadárokat inspiráló fiatal nő azt tanította, hogy Szűz Mária afrikai volt, Jézus Kongóban született és a Kongó folyóban keresztelték meg. Bár a csoport nem tagadta a pápa és az egyház főségét, saját liturgiát hoztak létre, amelyben a kereszténység előtti hiedelmek is szerepet kaptak, afrikai zenét játszottak, táncoltak és afrikaiakat szenteltek pappá, egyszerűen „afrikanizálták” az egyházat. Sőt a fehérék egyházától független afrikai egyházat akartak kiépíteni. Az új közösség rendkívül népszerű lett a kongóiak körében, ezért azt 1706-ban a portugálok egyházi segítséggel felszámolták, Vita-t pedig eretnekként megégették.

³⁸ Több keresztény vezető nyíltan kifejezte a kétségét, hogy a Biblia támogatná a rabszolga-kereskedelmet, illetve a rabszolgaság intézményét, de az egyházak egységesen sohasem léptek fel eme embertelen gyakorlat ellen, így néma cinkosaivá váltak a rabszolga-kereskedőknek.

MANALA, Matsobane J.: The impact of Christianity on sub-Saharan Africa.

[http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y;](http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

letöltés: 2015.08.13.

Az egyik leghíresebb közülük Anne Mary Javouhey (1779–1851) volt, aki egy apácarendet hozott létre (the Sisters of St. Joseph of Cluny), amelynek a tagjai a rabszolgaság eltörléséért küzdöttek. A helyiek által „rabszolgák anyjának” nevezett Mary az afrikaiak megtérésének egyik akadályának látta a rabszolgaságot és ezért haláláig küzdött ellene. A protestáns misszionáriusok közül a leghíresebb személy David Livingstone (1813–1873) volt, aki legalább olyan eltökéltséggel küzdött a rabszolgaság felszámolásáért, mint az említett hölgy.³⁹ A II. Lipót belga király személyes birtokaként működő Kongóban történt embertelenségek feltárása is protestáns misszionáriusokhoz köthető, és ennek következtében a belgák kegyetlenkedéseit elítélő európai közvélemény pozitív változásokat kényszerített ki az afrikaiakkal való bánásmódban.⁴⁰

Az afrikai kereszténység a XIX. században

A század elején a kereszténység csak néhány helyen rendelkezett bázissal, például Etiópiában, Egyiptomban, Dél-Afrikában, Angolában és Mozambikban. Ez azonban a kontinens gyarmatosításával gyorsan megváltozott, mivel az afrikaiak nagy része felvette a kereszténységet, így a XX. század elejére a kontinens lakóinak 40%-a tartotta magát kereszténynek. Ez a gyors ütemű növekedés részben annak volt köszönhető, hogy a helyiek igyekeztek minél több előnyt szerezni a gyarmatosító hatalmaktól, és erre jó lehetőséget biztosítottak az azokkal jó kapcsolatban lévő egyházak, amelyek ezen felül különböző módokon (oktatás, nyelvismeret stb.) lehetőséget adtak a kiemelkedésre.

Ez történt Csádban is, ahol a keresztény hitre tért sarák sokkal inkább érvényesültek, mint a többi törzs, és az oktatásban való aktív részvétellel szinte kisajátították maguknak a gyarmati közigazgatásban a helyiek számára fenntartott pozíciókat.⁴¹ Hasonló eset történt Dél-Szudánban is, ahol a fekete (nuer, dinka, shilluk, azende stb.) törzsek az őket elnyomó arabokkal szemben a misszionáriusoktól és a területet gyarmatosító britektől vártak védelmet, amit a „Closed district” szabályzás biztosított is számukra.⁴²

Ezeket a folyamatokat természetesen a gyarmatosító hatalmak is támogatták, hiszen a misszionáriusokra több tekintetben is szövetségesként tekintettek. Úgy gondolták, hogy a keresztény afrikaiakat könnyebb lesz irányítani, és azok inkább a gyarmatosító hatalmakat fogják támogatni a többi afrikai népcsoporttal szemben.⁴³

³⁹ Christian missionaries and colonialism in Africa.
<http://www.alfagems.com/PFDA/Documenti/Missionaries%20and%20Colonialism%20in%20Africa.pdf>;
letöltés: 2015.08.13.

⁴⁰ STRAYER, Robert: Mission History in Africa: New Perspectives on an Encounter. p. 10.

⁴¹ BESENYŐ János – HETÉNYI Soma Ambrus – JAGADICS Péter – RESPERGER István: Országismertető – Csád. pp. 49., 65–66.

⁴² BESENYŐ János: Országismertető – Szudán. pp. 42–43, 84–85.

⁴³ Egyes kutatók szerint a gyarmatosító hatalmak ennek ellenére nem vallási (keresztény), hanem politikai érdekek mentén működötték afrikai gyarmataikat, folyamatosan újraalakuló szövetségekkel. Ebbe belefért a missziós szervezetek támogatása, de ez nem volt kötelező. Egyébként sokszor maguk a missziós szervezetek is igyekeztek elkülönülni a gyarmatosító közigazgatástól, sőt azzal sokszor az afrikai keresztények érdekében összeütközésbe kerültek.

STRAYER, Robert: Mission History in Africa: New Perspectives on an Encounter. pp. 8–11.

Éppen ezért a rendelkezésükre álló minden módon támogatták a különböző felekezetek missziós tevékenységét, amellyel azok éltek is, hisz több ezer misszionáriust küldtek a fekete kontinensre. A keresztény egyházakban éppen ekkor zajlott egy szellemi megújulási mozgalom, amely keretén belül a híveket bátorították a bibliai fundamentumokhoz való visszatéréshez, illetve a világ újraevangélizálását tűzték ki célul.⁴⁴ Ezek a célok aktivizálták a társadalmakat, amelyek komoly anyagi és erkölcsi támogatást biztosítottak az Afrikában missziós tevékenységet folytató katolikus és protestáns egyházak részére. Bár a legtöbben a katolikus szerzetesrendek tevékenységéről tudnak, a protestáns egyházak – köztük afrikai gyökerekkel rendelkezők is⁴⁵ – jelentős számban képviseltették magukat.

A misszionáriusok a céljuk elérésének érdekében megtanulták a helyi népcsoportok nyelvét, amelyre lefordították a Bibliát vagy annak egy-egy részét, valamint más általuk fontosnak ítélt könyveket, sőt több népcsoport írásbeliségének létrejöttében is jelentős szerepet játszottak. Bár többségük az afrikaiak kultúráját primitívnek tartotta, annak megőrkítéséhez az általuk írt tudományos, ismeretterjesztő könyvekkel szintén hozzájárultak. Némely, azóta eltűnt népcsoportról csak az ő leírásai alapján vannak ismereteink. Emellett az alapfokú és a középfokú iskoláikban a gyarmatosítók nyelvén (angol, francia, német, spanyol, portugál és olasz) tanítva több afrikai gyerek előtt megnyitották a világot és a később függetlenné váló afrikai országok elitjének nagy részét is ők képezték.⁴⁶

A misszionáriusok emellett részt vettek a kereskedelem, a mezőgazdaság, az úthálózat fejlesztésében, ezen felül kórházakat alapítottak és egészségügyi tevékenységet is folytattak a helyiek között. Az egyik ilyen híres misszionárius Albert Sweitzer volt, aki misszionáriusként és orvosként életének nagy részét az afrikai vadonban töltötte el. Ezek ellenére sok afrikai kritizálja a misszionáriusok tevékenységét, illetve az általuk elért eredményeket. Legutóbb a dél-afrikai elnök, Jacob Zuma bírálta őket egy kellőképpen nem átgondolt beszédében, azt állítva, hogy ők semmisítették meg az afrikai tradíciókat.⁴⁷

Egyébként a gyarmati közigazgatás és az egyházak együttműködése nem mindenhol volt ilyen kedvező, ugyanis sok esetben az egyházak – mint az emberi jogok korai képviselői – követelték az afrikaiakkal való emberségesebb bánásmódot, ami miatt többször is összeütközésbe kerültek a gyarmati vezetéssel. Ez oda vezetett, hogy egyes gyarmatokon „állami” oktatást hoztak létre, hogy ezzel is csökkentsék a misszionáriusok lehetséges befolyását a helyi közösségekben.⁴⁸

⁴⁴ MANALA, Matsobane J.: The impact of Christianity on sub-Saharan Africa. <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; letöltés: 2015.08.13.

⁴⁵ Ilyenek voltak az Afrikai Episzópális Metodista Egyház és a fekete baptista közösségek is.

⁴⁶ NOON, Nathan: Christians in Colonial Africa. http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Nunn_Paper.pdf; letöltés: 2015.08.13.

⁴⁷ SMITH, David: Jacob Zuma blames Christianity for breakdown of South African traditions. <http://www.theguardian.com/world/2011/dec/21/jacob-zuma-blames-christianity>; letöltés: 2015.08.13.

⁴⁸ MANALA, Matsobane J.: The impact of Christianity on sub-Saharan Africa. <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; letöltés: 2015.08.13.

Azokon a helyeken is több összeütközés történt, ahol számottevő muszlim lakosság élt, mivel ott a misszionárius szervezeteket a közigazgatás igyekezett „kordában tartani”, hogy azok ne veszélyeztessék a muzulmán elittel kialakított együttműködésüket.⁴⁹ Ezért sem alakulhattak ki erősebb keresztény közösségek Észak-Afrikában, illetve Nyugat-Afrika főként muzulmánok által lakott országaiban.

Az egyház „afrikanizálódása”

Bár a kontinensen élők közül már sokan a kezdetektől kezdve követték a történelmi (missziós) kereszténység irányzatait, de a kereszténységet hirdetőket nem minden esetben fogadták el, mivel azok nem közülük származtak. Ezt bizonyította a már említett kongói Beatrice Kimpa Vita esete is, aki a katolikus egyház tanításait megkérdőjelezve sikeresen hozott létre egy „afrikai” keresztény közösséget, amely az őslakosok számára elfogadhatóbb volt, mint a vegytiszta „fehér” kereszténység. De nemcsak Kongóban, hanem a kontinens más területein is egyre több afrikai fordított hátat a misszionáriusok által vezetett közösségeknek és hozták létre a saját, afrikai sajátosságokkal rendelkező keresztény közösségeiket.⁵⁰

Az „afrikai független egyházak” néven ismert közösségek rendkívül változatosak voltak, többfajta nézetet vallottak egy-egy kérdésről. Csak két közös pontjuk volt: nem ismerték el a missziós társaságok felsőbbségét, hanem velük egyenrangú, független közösségekként aposztrofálták magukat, illetve több tiszteletet követeltek az afrikai kultúrának, amelynek több elemét is beépítették a liturgiájukba.⁵¹ A XX. század végén a kontinensen több mint 7000 ilyen közösség működött, amelyek két nagyobb szövetséghez (Etióp Független Egyház⁵² és

⁴⁹ Christian missionaries and colonialism in Africa.
<http://www.alfagems.com/PFDA/Documenti/Missionaries%20and%20Colonialism%20in%20Africa.pdf>;
letöltés: 2015.08.13.

⁵⁰ STRAYER, Robert: Mission History in Africa: New Perspectives on an Encounter. p. 7.

⁵¹ A saját közösségek létehozásának több oka is lehetett. Például a fehérek egy része sokáig azt a rasszista felfogást vallotta, hogy a feketék sem intellektuális, sem kulturális szinten nem érik el a fehérek szintjét, ezért sokáig a helyiek nem lehettek egyházi vezetők, nem kaphattak egy bizonyos szint felett oktatást stb. Ezen felül az európaiak teljes egészében elutasították az afrikai kulturális tradícióit, hiedelemvilágát, és azt mellőzve európai módon igyekeztek a Bibliai elveket meghonosítani közöttük. Ezeket a felfogásokat megcáfolták a sikeresen működő és dinamikus növekvő afrikai keresztény egyházak. Ennek ellenére valós az a veszély, hogy olyan, a Biblia által tiltott szokások honosodhatnak meg ezekben a közösségekben, amelyek az afrikai animista vallásokból származnak.
LINDHARDT, Martin: The Ambivalence of power: Charismatic christianity and occult forces in urban Tanzania. pp. 37–54.
<http://tapir.pdc.no/pdf/NJRS/2009/2009-01-3.pdf>; letöltés: 2015.08.13.

⁵² Az egyház neve megtévesztő, ugyanis annak közösségei nem Etiópiában működnek, hanem Dél- és Nyugat-Afrikában. Az elnevezés onnan fakad, hogy a Bibliában többször említik az ország nevét, így a névválasztás Isten és az egyház különleges kapcsolatát hivatott jelezni. Az egyházat olyan személyek hozták létre, akik a „misszionárius egyházakat” a korábban említettek miatt elhagyták. Éppen ezért az egyház tanítási rendszere nem különbözik az előzőektől, de a vezetők afrikaiak és nem fehér misszionáriusok (külsősök) voltak. Az első közösségeket az 1800-as évek végén Nigériában hozták létre Mojola Agbebi és Samuel Ajayi Crowter vezetésével.

a Cionista Független Egyház⁵³) tartoznak. Ezek a közösségek – bár sok mindenben különböznek – a vallási tevékenységükbe szervesen beépítették a korábbi animista kulturális és vallási szokások egy részét, valamint a „felszabadítási teológiát,” támogatják a nők egyházi szolgálatát, karrierjét és nagy teret adnak a különböző szellemi megtapasztalásoknak, kinyilatkoztatásoknak. Jelenleg ezek a közösségek növekednek legintenzívebben Afrikában.

Jelenlegi helyzet

Bár sokan úgy gondolták, hogy az afrikai gyarmatok függetlenné válásával a kereszténység eltűnhet a kontinens országaiból, a várakozásuk nem vált valóra, ugyanis a XX. században folytatódott a kereszténység térhódítása a kontinensen, amit egyes teológusok az I. századi eseményekhez hasonlítanak.⁵⁴ Az 1900-as évek elején a kontinensen még csak 10 millió keresztényről beszélhettünk, de számuk 1970-re már 143 millióra nőtt, és 2000-ben már 393 millióan voltak.⁵⁵ Egy tanulmány szerint a kontinens lakosságának 41%-a (550 millió fő) követte a kereszténység valamely irányzatát, illetve naponta 22 800 afrikai vált kereszténnyé.⁵⁶

A kereszténység nem csak az emberek egyéni életét befolyásolta pozitívan, de ahol elterjedt, ott az oktatáson, az emberek életkörülményein⁵⁷ és szociális helyzetén, az egészségügy és a nők társadalmi megítélésén is pozitívan változtatott.⁵⁸ Egyre több keresztény humanitárius szervezet is dolgozik a régióban, amelyek igen fontos fejlesztési és humanitárius projekteket visznek az adott területekre.⁵⁹ Politikai téren azonban már nem egyértelműen pozitív a kereszténység megítélése – annak ellenére, hogy a függetlenségi harcok vezetőinek jelentős része keresztény felsőoktatásban vett részt –, mivel azt sok helyen a gyarmatosító hatalmak támaszának tartják.⁶⁰

⁵³ Ezeket a közösségeket „szellemi egyházaknak” is nevezik, mivel a működésüket jelentős szinten befolyásolja a Szent Szellem, illetve a kereszténység előtti szellemi tevékenységek, tradíciók is erőteljes szerepet játszanak az életükben. Az egyházakban igen nagy a próféta tekintély, istentiszteleteiken kiemelt szerepet játszik az afrikai zene, az éneklés és a tánc, valamint a Szent Szellem általi gyógyulások. Sok tradíciójukat (öltözködés, szombati pihenőnap stb.) az Ószövetségi tradíciókból származtatják.

⁵⁴ WALLS, Andrew: *The Mission of the Church Today in the Light of Global History*. p. 17.

⁵⁵ MAXWELL, David: *New perspectives on the history of African Christianity*. p. 141.

⁵⁶ GIFFORD, Paul: *Trajectories in African Christianity*. p. 276.

⁵⁷ NOON, Nathan: *Christians in Colonial Africa*.
http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Nunn_Paper.pdf; letöltés: 2015.08.13.

⁵⁸ MILES, Carrie A.: *The Church versus the Spirit: The Impact of Christianity on the Treatment of Women in Africa*. In: *SSSR/ASREC 2007, ASREC/ARDA Working Paper Series*.
<http://www.thearda.com/workingpapers/download/Church%20vs%20Spirit%20Miles.pdf>;
letöltés: 2015.08.13.

⁵⁹ Ilyen szervezetek például a World Vision International, a Catholic Relief Services, a Lutheran World Federation, a Christian Aid, a DanChurchAid, a Cordaid, a Trocaire, a Misereor, a Salvation Army World Service Organisation (SAWSO), az Adventist Development and Relief Agency (ADRA) vagy a Bread for the World.

⁶⁰ MANALA, Matsobane J.: *The impact of Christianity on sub-Saharan Africa*.
<http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>;
letöltés: 2015.08.13.

Konklúzió

Bár a kereszténység jelentősen gyengült a nyugati világban, az afrikai kontinensen a növekedése továbbra is töretlennek tűnik,⁶¹ főleg a szub-szaharai országokban, de más afrikai országokban is. Az egyre elvilágiasodó nyugati államok keresztény felekezetei újra felfedezik Afrikát, ahol egyre több, rövidebb-hosszabb ideig tartó missziós és humanitárius tevékenységet végeznek, amelyek tovább növelik a kereszténység történelmi és újabkori (neoprotestáns) irányzataihoz csatlakozók számát.⁶² Sőt a muszlim többségű országokban is jönnek létre kisebb-nagyobb keresztény közösségek, ez azonban egyre több összeütközést eredményez az iszlám képviselőivel, valamint az iszlamista háttérű terrorszervezetekkel (Boko Haram, Muja stb.).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BESENYŐ János – GÖMÖRI Roland: A kopt kereszténység és diaszpórái. Magyarország, mint a kopt migráció lehetséges útvonala. In: Seregszemle, XI. évfolyam 4. szám, 2013. október–december. pp. 122–139.
- BESENYŐ János – HETÉNYI Soma Ambrus – JAGADICS Péter – RESPERGER István: Országismertető – Csád. Seregszemle kiadványok, Székesfehérvár, 2010.
- BESENYŐ János: Szudán – Országismertető. Seregszemle kiadványok, Székesfehérvár, 2010.
- BOWERS, Paul: Nubian Christianity: The neglected heritage. Africa Journal of Evangelical Theology iv.1, 1985. pp. 3–23.
- Christian missionaries and colonialism in Africa. <http://www.alfagems.com/PFDA/Documenti/Missionaries%20and%20Colonialism%20in%20Africa.pdf>; letöltés: 2015.08.13.
- CLAMMER, Paul: Sudan. Bradt Travel Guides, 2005.
- FADLALLA, Mohamed H.: Short History of Sudan. 2004.
- FINNERAN, Niall: Saved from the compost heap, rescued texts illuminate the African context. In: Christian History, Issue 105, 2013. p. 14.
- GABRA, Gawdat: The A to Z of the Coptic Church. The Scarecrow Press, Lanham, 2009.
- GIFFORD, Paul: Trajectories in African Christianity. International Journal for the Study of the Christian Church, Volume 8, Issue 4, 2008. pp. 275–289. <http://princetonollywood.weebly.com/uploads/6/7/7/5/6775629/gifford.pdf>; letöltés: 2015.08.13.
- GRAY, Richard: The Cambridge history of Africa, 4. kötet. Cambridge University Press, 1975.
- HAMILTON, Alistair: The Copts and the West 1439-1822: The European Discovery of the Egyptian Church. Oxford University Press, 2014.

⁶¹ WALLS, Andrew: The Mission of the Church Today in the Light of Global History pp. 17–18.

⁶² GIFFORD, Paul: Trajectories in African Christianity. pp. 277–278.

- ISICHEI, Elizabeth: *A History of Christianity in Africa: From Antiquity to the Present*. Eerdmans Publishing Company, 1995.
- LEVY, Patricia – LATIF, Zawiah Abdul: *Sudan*. Marshall Cavendish, 2007.
- LINDHARDT, Martin: *The Ambivalence of power: Charismatic christianity and occult forces in urban Tanzania*, *Nordic Journal of Religion and Society* 22 (1): 37–54, 2009. <http://tapir.pdc.no/pdf/NJRS/2009/2009-01-3.pdf>; letöltés: 2015.08.13.
- MALATY, Tadros Y.: *Introduction to the Coptic Orthodox Church*. Coptic Orthodox Patriarchate of Alexandria, 1987.
- MANALA, Matsobane J.: *The impact of Christianity on sub-Saharan Africa*. <http://uir.unisa.ac.za/bitstream/handle/10500/13139/Manala.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; letöltés: 2015.08.13.
- MAXWELL, David: *New perspectives on the history of African Christianity*. *Journal of Southern African Studies*, Volume 23, Issue 1, 1997. pp. 141–148.
- MEINARDUS, Otto F. A.: *Two Thousand Years of Coptic Christianity*. The American University in Cairo Press, Cairo, 1990.
- MILES, Carrie A.: *The Church versus the Spirit: The Impact of Christianity on the Treatment of Women in Africa*, In: SSSR/ASREC, ASREC/ARDA Working Paper Series. 2007. <http://www.thearda.com/workingpapers/download/Church%20vs%20Spirit%20Miles.pdf>; letöltés: 2015.08.13.
- NOON, Nathan: *Christians in Colonial Africa*. Harvard University, 2011. http://www.econ.yale.edu/~egcenter/Nunn_Paper.pdf; letöltés: 2015.08.13.
- O'FAHEY, Rex S. – SPAULDING, Jay: *Kingdoms of the Sudan*, 1. kötet. Taylor & Francis, 1974.
- PREVOST, Virginie: *Les dernières communautés chrétiennes autochtones d'Afrique du Nord – The last native Christian communities of North Africa*. *Revue de l'histoire des religions*, 2007. pp. 461–483. <http://thr.revues.org/5401>; letöltés: 2015.06.03.
- SAWYER, Kenneth – YOUSSEF, Youhana: *Early Christianity in North Africa*. pp. 45–74. In: KALU, Ogbu U.: *African Christianity: an African story*. Africa World Press, Trenton, NJ, 2007.
- SMITH, David: *Jacob Zuma blames Christianity for breakdown of South African traditions*. *The Guardian*, Wednesday 21 December 2011, 17.02 GMT. <http://www.theguardian.com/world/2011/dec/21/jacob-zuma-blames-christianity>; letöltés: 2015.08.13.
- STRAYER, Robert: *Mission History in Africa: New Perspectives on an Encounter*. *African Studies Review*, Vol. 19, No. 1, 1976. pp. 1–15. <http://www.joaoferreiradias.net/wp-content/uploads/2012/02/Mission-History-in-Africa-New-Perspectives-on-an-Encounter.pdf>; letöltés: 2015.08.14.
- Szent Biblia.
- WALLS, Andrew: *The Mission of the Church Today in the Light of Global History*. *Word & World*, Volume XX, Number 1, Winter 2000. pp. 17–21. http://wordandworld.luthersem.edu/content/pdfs/20-1_20th_Century/20-1_Walls.pdf; letöltés: 2015.08.13.

**MŰVELETTÁMOGATÁS A NEMZETBIZTONSÁGI
ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKÁBAN**

Az elemző-értékelő munka hatodik feladata

A nemzetbiztonsági elemző-értékelő munka klasszikus tevékenységi körei mellett az elmúlt két évtizedben egyre nagyobb szerepet kapott egy olyan feladatrendszer, amely nem az elemző-értékelő munka fő funkciójához, vagyis a döntéshozók tájékoztatásához, hanem a nemzetbiztonsági tevékenység hatékonyságának javításához és a katonai műveletek felderítő/elhárító biztosításához tartozik. Ezt nevezik elemző-értékelő művelettámogató tevékenységnek, amelyet a fentiek alapján két fő részre lehet bontani. Az egyik, amikor az elemző-értékelők támogatást nyújtanak az adatszerzők munkájához, műveleteihez.² A másik, amikor az elemző-értékelők a katonai műveletek felderítő biztosításának hírszerző és elhárító támogatásában vesznek részt.

Az elemző-értékelő művelettámogató azonban nem az elmúlt évtizedekben alakult ki, hanem egyidős az elemző-értékelő tevékenység önállóvá válásával. Mindig is jelen volt az elemző-értékelő munkában, de annak intenzitása és fontossága az elmúlt évtizedekben növekvő tendenciát mutat. Ezt támasztja alá a hazai szakirodalom³ is, amely főképpen a katonai, kiemelten a békettámogató műveletek nemzetbiztonsági támogatásával foglalkozik.

A 2000-es években több konferenciát is szerveztek a témakörben,⁴ többek között 2003 októberében a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatalban, amely során áttekintették a hírszerző szolgálatok és a felderítőszervezetek feladatait a békettámogató műveletek támogatása során. Sajnos a konferencián az elemző-értékelő munka művelettámogatóval kapcsolatos feladatok háttérbe szorultak, mert csak általánosságban, illetve adatszerző oldalról vizsgálták meg a kérdéskört. Természetesen több előadás is érintette azt, hogy milyen információkat kell biztosítani a felderítő/hírszerző erőknél a békettámogató műveletet végrehajtó erők vezetése számára.

Hasonló tapasztalatokat mutatnak a témakörben született tudományos művek⁵ és tanulmányok⁶ is. A hazai szakirodalomban Dr. Magyar István ny. dandártábornok 2012. május 24-én a „Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok”

¹ A szerző az MTA Bolyai Kutatási Ösztöndíj ösztöndíjasa, így a tanulmány az MTA Bolyai Kutatási Ösztöndíj támogatásával jött létre.

² Nemcsak az emberi erőforrással folytatott hírszerzésre, hanem minden hírszerzési ágra vonatkozik.

³ Egyre több kutató foglalkozik a katonai műveletek hírszerző/elhárító támogatásával, de még mindig minimális a nemzetbiztonsági műveletek elemző-értékelő támogatására vonatkozó kutatás.

⁴ A konferencia anyaga megtalálható a Felderítő Szemle 2003/4. számában.

⁵ Például Dr. HORVÁTH Pál ny. dandártábornok: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során című, 2007-ben kiadott PhD-értekezése.

⁶ Például KOVÁCS Zoltán alezredes: A békeműveletek hírszerző támogatása.

In: Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 2. szám, 2014. június. pp. 59–64.

című konferencián elhangzott előadása foglalkozott eddig legtöbbet az elemző-értékelőknek a béketámogató/válságkezelő műveletek támogatása érdekében végzett feladataival. Bár a tábornok „A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában” című⁷ előadása a nemzetbiztonsági szolgálatok művelettámogató feladatrendszeréről szolt, de már részletesen tartalmazta az elemző-értékelők feladatait a műveleteket megelőzően, közben és utána.

A külföldi szakirodalomban is számos tanulmány található a művelettámogatással kapcsolatban, de azok forrásai általában a különböző katonai szabályzatok.⁸ Ez alapján a külföldi szakirodalom szabályszerűen határozza meg az elemző-értékelő feladatait, amelyek példáit leginkább az afganisztáni békeműveletek tapasztalataiból veszik.

A nemzetbiztonsági (hírszerző és elhárító) műveletek támogatásával kapcsolatos elemző-értékelő tevékenység szakirodalma egyelőre nagyon szűkös. A nemzetbiztonság elméletének hazai szakirodalmában csak utalásokat⁹ lehet felfedni a nemzetbiztonsági műveletekre. A külföldi szakirodalom már ad némi útmutatást a műveletek vonatkozásában, valamint a nemzetbiztonsági műveletek történetét és tapasztalatait feldolgozó leírások¹⁰ is számos információt tartalmaznak a művelettámogatással kapcsolatban.

A szakirodalmi lehetőségek áttekintését követően szükséges megindokolni azt a tényt, hogy miért egy feladatrendszerként kell kezelni a két különböző tevékenységet, vagyis a béketámogató/válságkezelő, illetve a nemzetbiztonsági műveletek elemző-értékelő művelettámogatását. Ennek az az oka, hogy mindkét esetben azonos elemző-értékelői munkafolyamatokra van szükség, így csak a témakörök és egyes elemek vonatkozásában találhatók különbségek, ezért az elemző-értékelő munka szempontjából összességében egy tevékenységi körnek kell tekinteni a művelettámogatást. Az elemző-értékelő tevékenységi körök között a művelettámogatás is meghatározó feladatrendszer, amely ugyan általában nem elsődleges,¹¹ de nagyon fontos a nemzetbiztonsági szolgálatok hatékonysága érdekében és törvényi feladatainak a teljesítésében.

⁷ Az előadás szövege megtalálható a Felderítők Társasága Egyesület 2012. évi évkönyvében. Budapest, 2012. pp. 61–67.

⁸ Többek között: JP 2-01 Joint and National Intelligence Support to Military Operations, 2012. https://fas.org/irp/doddir/dod/jp2_01.pdf; letöltés: 2015.07.01.

⁹ Dr. Vida Csaba elemző-értékelő munkával kapcsolatos kutatásaiban találhatunk ilyen utalásokat.

¹⁰ JOHNSON, Loch K. (szerk.): Strategic intelligence: Covert action: Behind the Veils of Secret Foreign Policy. Praeger Security International, Westport, CT, 2007. ISBN 0 275 98945 3.

LOWENTHAL, Mark M.: Intelligence: From Secrets to policy. CQ Press College, Washington DC, 2015. ISBN 978 1 4833 0778 7.

CUMMING, Alfred: Covert Action: Legislative background and possible policy questions. Congressional Research Service, Washington DC, 2009.

¹¹ Az elemző-értékelő munka feladatai között nem lehet klasszikus sorrendet meghatározni, mert mindegyik nélkülözhetetlen elem a sikeres elemző-értékelő tevékenységéhez. Egyedül a törvényi szabályozás alapján van prioritása a döntéshozók tájékoztatásának, de azt a többi tevékenységi rendszer nélkül nem lehet megfelelő szinten végrehajtani, így mindegyik egyaránt fontos feladat.

A hírszerző és az elhárító elemző-értékelő munkán belül eltérő szerepe van a művelettámogatásnak. Az elhárító elemző-értékelők esetében a tevékenységük döntő része (60–80%-a) művelettámogatás, ezzel szemben a hírszerző elemző-értékelő munkának az kisebb részét (10–20%-át) képezi.¹² A két terület esetében a művelettámogatással kapcsolatos elemző-értékelő feladatok – néhány kisebb különbség kivételével¹³ – lényegében megegyeznek, mert hasonló jellegű információkat kell biztosítaniuk mind a hírszerző, mind az elhárító műveletek számára.

A művelettámogatással, kiemelten a katonai műveletek támogatásával kapcsolatban mindenképpen ki kell térni a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szinten folytatott hírszerző és elhárító tevékenységek közötti különbségekre. Megállapítható, hogy a különböző szinteken a célokban és a témakörökben jelentős eltérések vannak, de az alkalmazott eljárásokban számos azonosságot lehet felfedezni. Napjainkban a hírszerzés/felderítés vonatkozásában gyakran elmosódnak a határok, így a tanulmányban alapvetően általánosságban a művelettámogató tevékenységgel foglalkozom.

A nemzetbiztonsági és a béketámogató/válságkezelő műveletek nemzetbiztonsági elemző-értékelő támogatását annak ellenére külön-külön kell tárgyalni, hogy az elemző-értékelő szervezet hasonló feladatokat lát el.

Nemzetbiztonsági műveletek elemző-értékelő támogatása

A nemzetbiztonsági, vagyis a hírszerző és az elhárító műveletek elemző-értékelő támogatásának minősége és mértéke meghatározza az adatszerző, valamint a nem adatszerző célú műveletek hatékonyságát, mert a több információ birtokában sikeresebb nemzetbiztonsági műveletet lehet megtervezni, megszervezni és végrehajtani. Természetesen az elemző-értékelők nem önállóan, hanem a műveletet végrehajtó szervezet felkérése alapján végzik a művelettámogató tevékenységüket. A műveletek elemző-értékelő támogatása elemzett-értékelt információk, valamint az elemző-értékelő adattárakban megtalálható adatok/információk biztosításában nyilvánul meg. Az adatszolgáltatás forrásai főképpen az elemző-értékelők adattárai, amelyek közé tartoznak:¹⁴

- az elemző-értékelők által kialakított és gondozott adattárak;
- az elemző-értékelők számára legálisan hozzáférhető külsős (más állami szervezetek, valamint kereskedelmi cégek által működtetett) adattárak;
- az elemző-értékelő számára hozzáférhető nyílt adatbázisok;
- az adatszerző szervezetek által összegyűjtött adatok/információk adattára;

¹² A százalékos megoszlás a szerző becslése, mert konkrét információk nem találhatóak róla.

¹³ Ez lényegében a béketámogató/válságkezelő műveletek támogatásában nyilvánul meg.

¹⁴ Dr. KENEDLI Tamás – Dr. VIDA Csaba: 5. Elemző-értékelő tevékenység. p. 194.

In: Dr. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete. NKE, Budapest, 2014.

- az adatszerző szervezetek által a nemzetbiztonsági művelet keretében megszerzett adattárak.

Az információbiztosítás három szakaszban történhet meg: a műveletek előtt, alatt és után. A művelet megtervezésének, megszervezésének időszakában nyújtott támogatás meghatározza a művelet sikerességét, mert megfelelő mennyiségű és minőségi információ nélkül nem lehet eredményes akciót végrehajtani. A műveletet például csak megfelelő helyismeret birtokában lehet elvégezni. A tervezéshez alapvetően kétféle adatot kell biztosítani az elemző-értékelőknek. Az egyik része a tervezett művelet (földrajzi, politikai, társadalmi, gazdasági, közlekedési, éghajlati, időjárás stb.) környezetére, míg a másik része a célobjektumra vagy a célszemélyre vonatkozik, ami/aki ellen a műveletet tervezik.

Fontos megjegyezni, hogy a műveletet tervezők döntenek el, hogy miről kérnek információt az elemző-értékelő szervezettől, így nem az elemző-értékelők határozzák meg a célokat.¹⁵ A művelettervező szervezet nemcsak egy, hanem több alkalommal is folyamodhat információért, de rendszeres adatszolgáltatást is kérhet. A támogatás nem csak nyers információban és adattovábbításban nyilvánulhat meg, hanem elemzésekben és értékelésekben is, mint a profilozás, a kockázatelemzés, a helyzetelemzés stb. Ennek a támogatásnak a teljes tervező- és szervezőszakaszban jelen kell lennie. Egyes esetekben a műveletek tervezésébe és szervezésébe elemző-értékelőket is bevonhatnak, de ők ebben a helyzetben is csak támogató feladatot láthatnak el. Fontos megállapítani, hogy a műveletek sikeréért és megfelelő szintű megtervezéséért, megszervezéséért és végrehajtásért nem az elemző-értékelők a felelősek, hanem a műveletet irányítók és a vezetők.

A művelet végrehajtásának időszakában az elemző-értékelő szervezet olyan információkkal láthatja el a végrehajtókat, amelyek jelentősen befolyásolhatják a művelet kimenetelét. Ezek közé tartozhatnak a művelet biztonságát befolyásoló információk, például ha a művelet résztvevői dekonspirálnak.¹⁶ Továbbá ilyen információk közé sorolhatóak az olyan események bekövetkezésére vonatkozó adatok, amelyek a művelet végrehajtását közvetlenül érintik. Ennek tekinthetjük a művelet földrajzi körzetében bekövetkezett eseményeket – például egy balesetet, egy katasztrófát, a rossz időjárási körülményeket, más szervezetek akcióit, illetve a célobjektumban bekövetkező változásokat –, amelyek megkérdőjelezhetik a művelet sikerességét. Az elemző-értékelők ebben az esetben a művelet során más adatszerző szervezetek által megszerzett információkat továbbítják a műveletet végrehajtók számára.

Egyes esetekben az elemző-értékelői művelettámogatás keretében felhasználhatnak olyan információkat is, amelyeket más információszerző ágaktól csak a művelet támogatása érdekében szerezhetnek be. Az ilyen jellegű információkat az elemző-értékelők kérik be az adatszerzőktől, nem pedig a műveletet végrehajtók, mert az elemző-értékelők rendelkeznek olyan ismeretekkel,

¹⁵ Az információszerző műveletek során az elemző-értékelőknek közvetve szerepük van a célok kijelölésében, mert az adatszerzők az információszerző műveleteiket általában az elemző-értékelők információigényének a kielégítése céljából indítják.

¹⁶ A fedett vagy a titkos művelet, vagy az abban részt vevő személyek lelepleződése.

hogyan az adott adatszerző szervezetek milyen lehetőségekkel rendelkeznek, valamint az információkérés az elemző-értékelők tudják beilleszteni a többi feladat és információigény közé. Ilyen információkhoz tartozhat például a művelet helyszínére vonatkozó képi felderítés adatai vagy éppen az ott használt infokommunikációs eszközökön továbbított információk.

Az információszerző műveletek támogatása során jelentős szerepe van az elemző-értékelők általi visszacsatolásnak. Az elemző-értékelők a művelet során keletkezett információk értékelésével teszik meg a visszacsatolást, hogy a művelet során milyen jellegű és minőségű információkat sikerült összegyűjteni, és az milyen mértékben támogatta az adott nemzetbiztonsági szolgálat tevékenységét. Fontos kitérni arra, hogy a művelettámogatás és az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének irányítása az elemző-értékelők két különböző feladatrendszere, de a kettő között szoros kapcsolat van, így sokszor nehéz elválasztani a két tevékenységi rendszert.

A művelettámogatás keretében az információ átadása lehet folyamatos és időszakos (egy-egy művelethez kötött). A támogatás formája különbözik az adatszerző és a nem adatszerző műveletek esetében.

Az adatszerző műveletek, vagyis az információszerző tevékenység folyamatos támogatása az elemző-értékelő szervezetnek is érdeke, mert általa az adatszerzők hatékonyabbá válnak, így több és értékesebb információt tudnak biztosítani az elemző-értékelőknek.

Az átadott információk jellege a különböző hírszerzési ágak¹⁷ esetében is eltérő. A hírszerzési ágak vonatkozásában fontos, hogy az elemző-értékelői művelettámogatást el kell választani az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének irányításától, így a következőkben a különböző hírszerzési ágaknál nagyrészt csak az elemző-értékelő művelettámogatással foglalkozom.

Az emberi erőforrással folytatott hírszerzés (HUMINT) esetében az elemző-értékelő támogatás a legszerteágazóbb, mert három elemből áll:

- a művelet célterületére vonatkozó információkból (biztonsági helyzet, általános és kiegészítő adatok);
- a célszemélyre vagy a látókörbe került személyekre/szervezetekre vonatkozó információkból;
- a csereinformációkból, amelyek az emberi erőforrással folytatott hírszerzés során ellentételezésként szolgálnak (ezek az információk lehetnek valóság vagy megtévesztő – dezinformatív – jellegűek).

A rádióelektronikai felderítésnek (SIGINT) a hatékonysága növeléséhez a célterületen működtetett infokommunikációs hálózatokra és eszközökre, valamint az infokommunikációs rendszerek területén folyó fejlesztésekre vonatkozó információkra van szüksége. Ezeket az információkat is az elemző-értékelő művelettámogatás keretében kaphatják meg. Ezen túl a SIGINT-adatfeldolgozók

¹⁷ A hírszerzési ágak közül a hatos (HUMINT, SIGINT, OSINT, IMINT, MASINT, CYBINT) felosztást vizsgálom, mert azokba a többi hírszerzési ágat is be lehet csatornázni.

számára a célterületről, a célszervezetről és a célszemélyről biztosíthatnak adatokat annak érdekében, hogy a megszerzett SIGINT-adatokból minél több értékes információt ki tudjanak nyerni az adatfeldolgozás során. Egyes esetekben elemző-értékelői támogatás nélkül a rádióelektronikai felderítők nem tudnák pontosan beazonosítani a felfedett és lehallgatott rádióforgalmi rendszereket.

A nyílt forrású információszerezés (OSINT) számára az elemző-értékelők egyedül az újabb források felfedéséhez nyújthatnak információt,¹⁸ valamint a közösségi hálózatokból történő információszerezés során a profilok kialakításához biztosíthatnak adatokat. Az OSINT esetében felmerül, hogy a források minősítése művelettámogatáshoz vagy az információszerező tevékenység irányításához tartozik. Vitatott kérdés, de véleményem szerint inkább a második feladatrendszerhez köthető.

A képi felderítés (IMINT) vonatkozásában jelentős szerepe van az elemző-értékelői művelettámogatásnak, mert a képi felderítés adatfeldolgozói az elemző-értékelő adattárait (például a technikai eszközök képeit vagy a célszervezetre vonatkozó adatokat), vagyis információit felhasználva építik ki saját adatbázisaikat, amelyek alapján képesek pontosan beazonosítani az IMINT által készített felvételeken látható céltárgyakat és célobjektumokat. Az elemző-értékelő támogatásának mértéke meghatározza az IMINT hatékonyságát és azt, hogy mennyi információt tudnak kinyerni az adott felvételtől.

A mérés és jelmeghatározó információszerezés (MASINT) esetén szintén az elemző-értékelő adatbázisok segítenek a szenzorok által rögzített adatok minél hatékonyabb feldolgozásához. A támogatáshoz tartozhat például a célszervezet rendelkezésére álló eszközrendszerre vonatkozó információk átadása.

A kibérhírszerzés (CYBINT) számára – a SIGINT-hez hasonlóan – az elemző-értékelők a célterületen működő infokommunikációs rendszerekre vonatkozó adatokat, illetve a zárt hálózatok felépítésére utaló információkat vagy az infokommunikációs rendszerek sérülékeny pontjaira utaló adatokat továbbítanak. Talán ebben a hírszerzési ágban van a legkisebb szerepe az elemző-értékelőknek, de ez abból is fakadhat, hogy még új ágról van szó, így nem alakulhatott ki megfelelő szintű támogatórendszer.

Az adatszerzési ágak folyamatos információszerező műveletei számára nyújtott elemző-értékelői támogatás áttekintése során ki kell térni arra a szakmai vitára, amely az adatszerzők és az elemző-értékelők között az információk biztosítására vonatkozik. A vita alapja az, hogy az adatszerzők esetenként közvetlenül egymással osztják meg az információkat az elemző-értékelők kihagyásával. Az adatszerzők ezt a gyorsasággal, valamint a közös adatszerző műveletekkel indokolják. Véleményem szerint az információk adatszerzők közötti közvetlen megosztásával kapcsolatban több negatív problémával is kell számolni.

¹⁸ Főképpen nem internetes, hanem az OSINT hagyományos forrásai vonatkozásában van erre lehetőség, mint például kiállítások, konferenciák, előadások, kiadványok, tanulmányok stb. esetében.

Ide tartozik, hogy nem ellenőrzött, így esetenként valótlan információkat osztanak meg egymással, valamint az ilyen jellegű információszerzéssel csökkentik a hatékonyságukat. Az egy adatszerző forrásból származó információkat mindenképpen ellenőrizni kell, hogy meg lehessen állapítani valóságukat. Ha nem megfelelő információval támogatják az adatszerző szervezeteket, akkor az veszélyezteti az adatszerzők biztonságát, valamint a művelet sikerességét. Emiatt fontos, hogy a műveletek vezetői kizárólag az elemző-értékelőkön keresztül kapjanak információkat. Az adatszerzés hatékonyságát pedig az csökkentheti, hogy más adatszerzők érdekében indított információszerzés a többi alapfeladattól veszi el a képességeket. Pedig lehetséges, hogy a művelethez szükséges információk már szerepelnek az elemző-értékelői adattárakban.

Az adatszerzői műveletek időszakos támogatása általában az emberi erőforrással folytatott hírszerzésre jellemző, amikor a művelet sikeres végrehajtásához az elemző-értékelők információt biztosítanak. Hasonló esetek fordulhatnak elő az ideiglenes SIGINT adatszerző erők alkalmazása esetén is. A többi hírszerzési ág vonatkozásában nem jellemző (ritka), hogy egy-egy művelethez köthetően különálló elemző-értékelői művelettámogatásra kerüljön sor.

A nem adatszerzői hírszerzői (fedett és titkos¹⁹) műveletek sikere érdekében az elemző-értékelők – a művelettámogatás keretében – szintén információkkal látják el a műveletet tervező, szervező és végrehajtó állományt. A művelettámogatás a fedett műveletek mindegyik fajtájában (a propaganda, a politikai befolyásolás, a gazdasági befolyásolás, a szabotázs, a puccs és a félkatonai művelet stb.²⁰) jelen van. Az információk átadása nem csak a célkörzetre, a célszemélyre vagy a céltárgyra vonatkozó adatokban nyilvánulhat meg, hanem elemzett-értékelt tájékoztatókban is. A tájékoztatók általában kockázatelemzések, amelyek az akció körzetének biztonsági helyzetét mutatják be a műveletet érintő veszélytényezők áttekintése mellett. Ezen túl az elemző-értékelőknek fontos szerepük lehet az információs vagy a propaganda-műveletekben, mert az azokhoz szükséges valós, valótlan, megtévesztő információkat is többnyire az elemző-értékelők állítják össze, amelyeket a hírszerzők felhasználhatnak. A műveletekhez szükséges anyagok előkészítésében az elemző-értékelőknek jelentős a szerepük, mert ők rendelkeznek a legtöbb adattal az adott célterületek/célszemélyek/célobjektumok vonatkozásában.

Az elhárító szakterületen az elemző-értékelők a nem adatszerző tevékenység keretében látókörbe került személyekre/szervezetekre vonatkozó nyers és elemzett-értékelt adatokat biztosítanak. Az elhárító műveleti munka sikerét határozhatja meg, hogy a műveleti munkatársak milyen mennyiségű és minőségű adatokat kapnak az elemző-értékelőktől. Az elhárító területen – ahogy Szabó Károly fogalmaz – esszenciális elem az elemző-értékelői művelettámogatás.²¹

¹⁹ A nem adatszerző nemzetbiztonsági műveletekhez sorolhatók a fedett műveletek (covert operations) és a titkos műveletek (clandestine/secret operations). A kettő között az a különbség, hogy a titkos műveletek keretében a végrehajtók titkolják hovatartozásukat.

²⁰ LOWENTHAL, Mark M.: Intelligence: From Secrets to policy. CQ Press College, Washington DC, 2015. p. 187.

²¹ SZABÓ Károly: Gondolatok a katonai elhárításról. In: Szakmai Szemle, 2015/1. szám. p. 13.

Béketámogató/válságkezelő/katonai műveletek elemző-értékelő támogatása

A béketámogató/válságkezelő/katonai műveletek hírszerző/felderítő és elhárító támogatására vonatkozó feladatok rendszerezését Dr. Magyar István ny. dandártábornok előadása,²² valamint a 2003 októberében a Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatalban tartott konferencia eredményei figyelembevételével teszem meg. Mint azt Dr. Magyar tábornok kifejtette, a támogatást három részre kell bontani, mert mindegyik szakasz eltérő feladatokat követel meg a nemzetbiztonsági szolgálatoktól. A katonai műveletek támogatása alapvetően a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok feladata, de a polgári nemzetbiztonsági szolgálatoknak is sok feladatuk van a válságokkal kapcsolatban. Ez leginkább az amerikai nemzetbiztonsági szolgálatok vonatkozásában látható, mert a hadművelési területen a katonai szolgálatok mellett folyamatosan jelen vannak a Központi Hírszerző Ügynökség (CIA²³) és a Szövetségi Nyomozóiroda (FBI²⁴) munkatársai is.

A művelettámogatás három szakasza:²⁵

- a béketámogató/válságkezelő műveletet megelőző időszak;
- a béketámogató/válságkezelő művelet időszakában;
- a béketámogató/válságkezelő művelet lezárását követően.

Az elemző-értékelők béketámogatással/válságkezeléssel kapcsolatos művelettámogató feladatait is ez a három szakasz határozza meg, mert művelettámogatás során továbbított információk és adatok jellege és formája a három szakaszban különböző. Tehát az elemző-értékelő művelettámogató feladatok abban közösek, hogy minden esetben információk biztosításában nyilvánul meg, de nem minden esetben elemzett-értékelt információkról, hanem nyers adatokról, illetve adattárakban lévő információkról is szó van.

A béketámogató/válságkezelő/katonai műveletek esetében az elemző-értékelő művelettámogatást fel lehet osztani közvetett és közvetlen támogatásra is. A közvetett támogatás általában a döntéshozók tájékoztatásában, míg a közvetlen támogatás a szerepvállalásban részt vevő erők biztonságának fokozásában nyilvánul meg.

A béketámogató/válságkezelő műveletet megelőző időszakot Dr. Magyar tábornok a haderő válságkezelésben történő részvételével kapcsolatos állami döntéshozatal és a kijelölt haderő-komponensek válságkezelő műveletre történő felkészülése időszakának minősíti. Ebben az időszakban két fő feladatot kell teljesíteni az elemző-értékelőknek, vagyis a döntés-előkészítés támogatását, illetve a szerepvállalásra kijelölt erők felkészítését. Szerintem ennél egy kicsit összetettebb,

²² Dr. MAGYAR István: A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában.

In: Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. pp. 94–99.

²³ Central Intelligence Agency.

²⁴ Federal Bureau of Investigation.

²⁵ Dr. MAGYAR István: A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában.

In: Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. p. 95.

mert az elemző-értékelőknek már a válságok kialakulásakor, de inkább annak előrejelzésekor kezdődik a feladata. A szerepvállalásról szóló döntést megelőzően az elemző-értékelőknek folyamatosan tájékoztatni kell a döntéshozókat a válság okozta negatív hatásokról, valamint a nemzetközi közösség reakciójáról. Ekkor már az elemző-értékelők előre jelezhetik, hogy a nemzetközi közösség béketámogató műveletet tervez az adott válságkörzetben, amelyhez az ország szerepvállalását is kérhetik. Az előrejelzés lehetőséget biztosít a döntéshozóknak, hogy már a felkérés előtt meghozzák a szerepvállalásra vonatkozó döntést, és a felajánlást úgy tegyék meg, hogy azzal javítani lehessen az ország nemzetközi pozícióját.

A válságkörzetről az előkészítés szakaszában nem csak egy alkalommal, hanem rendszeresen kell információt biztosítani a döntéshozók számára, hogy reagálni tudjanak a válságkörzetben bekövetkezett változásokra. A szerepvállalásra vonatkozó konkrét döntés előtt pedig az elemző-értékelőknek kockázatelemzést kell továbbítaniuk, amely a válságkörzet alapadatain túl tartalmazza a tervezett kontingenst érő kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket. A veszélytényezőket a biztonság összes dimenziójában – a politikaiban, a katonáiban, a gazdaságiban, az egészségügyiben, a környezetiben, a társadalmiban stb. – komplexen meg kell vizsgálni. A szerepvállalásról szóló döntést követően az elemző-értékelők felelőssége abban is megjelenik, hogy a kockázatelemzést rendszeresen aktualizálják, kiemelten akkor, ha a válságkörzetben – mind a biztonsági helyzetben, mind a szemben álló felek vonatkozásában, mind a nemzetközi szerepvállalásban – jelentősebb változások történnek.

A válságkörzetekre vonatkozó kockázatelemzés egy kötött elemző-értékelő eljárással elkészített írásbeli tájékoztató, amelynek a fő elemei közé tartoznak:²⁶

- a válságkörzet rövid leírása (általános jellemzői és katonaföldrajza);
- a válság kialakulásának áttekintése, az előidéző okok megállapítása;
- a szemben álló felek, valamint a válságkörzetben lévő katonai erők pontos leírása;
- a válságkörzet jelenlegi (politikai, katonai, humanitárius) helyzete;
- a nemzetközi közösség álláspontja a válsággal kapcsolatban;
- a nemzetközi közösség válságkezeléssel kapcsolatos törekvései és céljai;
- a béketámogató vagy válságkezelő műveletben részt vevő erők;
- a válságkörzetben beazonosítható és a katonai szerepvállalást érintő kihívások, kockázatok és fenyegetések;
- a szerepvállalás következményei;
- forgatókönyvek/scenáriók.

²⁶ Dr. Magyar tábormok felosztásának figyelembevételével, de másfajta megközelítés alapján.

A kockázatelemzés során az elemző-értékelőnek a fenti témaköröket kell kidolgoznia, vagyis azokat adatokkal és információkkal feltölteni, amihez többfajta elemző-értékelő eljárást is alkalmazhat. Az adatokat ugyanakkor nem lehet pótolni az elemző-értékelő munka eredményével, vagyis értékelésekkel és következtetésekkel. Ezeket a hozzáadott értékeket csak meghatározott elemeknél használhatók fel, mint a veszélytényezők meghatározása vagy a válság következményeinek a felvázolása, illetve a forgatókönyvek megfogalmazása. Az elemzés elkészítéséhez összadatforrású elemző-értékelő munkára van szükséges, vagyis az elemző-értékelőnek minden rendelkezésre álló információt, illetve az összes releváns forrást fel kell használnia. A kockázatelemzés legfontosabb eleme a katonai szerepvállalást érintő kihívások, kockázatok és fenyegetések beazonosítása, mert ezek segítik a döntéshozót a megfelelő döntések meghozatala érdekében.

A veszélytényezőket minden olyan területen vizsgálni kell, ahol a biztonságra negatív hatást gyakorló tényezőket be lehet azonosítani. Nagyon fontos terület lehet az egészségügyi terület, mert a kontingens állományára a válságkörzetben dúló járványok, betegségek jelentős kockázatot jelenthetnek. Továbbá szintén fontos, hogy a kockázatelemzés végén az elemző-értékelő ne foglaljon konkrét álláspontot a szerepvállalás kérdésében, mert nem szabad átvállalnia a döntés felelősségét. Az elemző-értékelő maximum addig mehet el, hogy alternatívákat (különböző forgatókönyveket) fogalmaz meg a szerepvállalással kapcsolatban (előnyök és hátrányok ábrázolásával).

Az állomány kiképzése/felkészítése keretében az elemző-értékelők nem csak írott tájékoztatókat készítenek, hanem szóbeli előadásokat és egyéni tájékoztatókat is tartanak. Az állomány vonatkozásában meg kell különböztetni a béketámogató műveletek felderítő biztosításában részt vevő katonákat a kontingens többi tagjától. Ezen túl a kontingens vezetésének a beosztott állományétól eltérő jellegű felkészítés kell biztosítani. A különböző állománykategóriáknak különböző ismeretekkel kell rendelkezniük, így a tájékoztatóknak is eltérőeknek kell lenniük. A legszélesebb ismeretrendszerrel a kontingens parancsnokának és a kontingens hírszerző biztosítását ellátó állománynak kell rendelkeznie, így nekik jóval több információt kell biztosítani a válságkörzetről. Az elméleti ismeretátadás mellett gyakorlati foglalkozásokat is kell tartani, amelyben adott helyzetek szimulálásának megoldását gyakorolnák. A felkészítésnek az adott témaköröket kell felölelnie:

- a válságkörzetre vonatkozó általános és katonaföldrajzi ismeretek;
- a válságkörzetben élő helyi lakosság történelmi, társadalmi, vallási, kulturális hagyományai és szokásai;
- a válságkörzetben beszélt nyelvek alapjai;
- a válságkörzetben tevékenykedő helyi erők összetétele és azonosító jellemzőik (egyenruházat);
- a helyi erők által alkalmazott harc eljárások és védekezés azok ellen;
- a válságkörzetben lévő fegyverzet és haditechnikai eszközök;

- a válságkörzetbe települt nemzetközi (béketámogató és válságkezelő) erők összetétele, jellege, azonosító jellemzőik, fegyverzetük és haditechnikai eszközeik;
- a válságkörzetben lévő kihívások, kockázati tényezők és fenyegetések a biztonság minden szegmensében (katonai, politikai, társadalmi, gazdasági, infrastrukturális, egészségügyi, környezeti stb.);
- a már a válságkörzetben szolgálatot teljesítő nemzetközi erők tapasztalatai;
- a kontingens települési helyére vonatkozó adatok;
- a kontingens nemzetbiztonsági védelmével kapcsolatos információk.

A személyi állomány felkészítésével párhuzamosan a kontingens parancsnokát és a felderítő biztosításában részt vevő állományt a felkészülés időszakában rendszeresen tájékoztatni kell a válságkörzetben bekövetkező eseményekről és folyamatokról. Ha jelentős változások történnek a válságkörzetben, akkor a felkészítés kiegészítését a teljes állománynál meg kell tenni.

A válságkezelő műveletek során, a katonai szerepvállalás időszakában is folytatódik az elemző-értékelő művelettámogató tevékenység. Az elemző-értékelőknek ebben az időszakban információkat kell biztosítaniuk a döntéshozók és a kontingens vezetése számára. Az információkkal az elemző-értékelőknek az alábbi támogató feladatokban kell részt venniük:

- döntéshozók számára információk biztosítása a válságkörzetben bekövetkező eseményekről, kiemelten a nemzetközi erők biztonsági helyzetének változásairól;
- a döntéshozók tájékoztatása a szerepvállalásba bekövetkező változásról szóló döntéseket megelőzően (kockázatelemzések biztosítása);
- a kontingens vezetése számára a biztonsággal kapcsolatos információk biztosítása (az erők védelme²⁷ keretében);
- a kontingens nemzetbiztonsági védelméhez szükséges információk biztosítása;
- részvétel a kontingens következő állományának – a váltásnak – a felkészítésében.

A katonai szerepvállalás teljes időszakában folytatni kell a tájékoztató tevékenységet az adott válságkörzetről, hogy a döntéshozók folyamatosan információkkal rendelkezzenek az ott történt eseményekről, folyamatokról, valamint a biztonsági helyzetről. Ha jelentős változások történnek a biztonsági helyzetben, akkor az elemző-értékelőknek ismételt kockázatelemzést kell készíteniük.

²⁷ Force Protection.

A döntéshozók ezeket az információkat a szerepvállalásra vonatkozó döntéseik során tudják felhasználni, többek között a mandátum meghosszabbítása vagy esetleges átalakítása (csökkentése vagy növelése) érdekében. Hasonló tájékoztatást kell biztosítani, ha a szerepvállalás módosítását tervezik. A szerepvállalás sikere érdekében nagyon fontos, hogy az elemző-értékelők kövessék a nemzetközi szerepvállalásban történő változásokat is.

A katonai műveletekkel kapcsolatos legfontosabb²⁸ elemző-értékelő művelettámogatói feladat az erők védelme érdekében történő információszolgáltatás. Ez minősül a közvetlen művelettámogatói feladatnak. Az elemző-értékelőknek az adatszövő szervezetek információszerző tevékenységének irányítása során nagy hangsúlyt kell helyezniük olyan információk beszereztetésére, amelyek a kontingens biztonságára vonatkozó adatokat tartalmaznak. Ha szükséges, akkor önálló adatszövő képességeket kell kialakítani a válságkörzetben. Az elemző-értékelők – a hírszerzési ciklus alapján – minden hírszerzési ágat bevonhatnak ebbe a feladatba, nagyon fontos, hogy ne csak egyforrású információkat tudjanak megosztani, mert más forrásokból is meg kell erősíteni az információkat. A megszerzett – kiemelten a biztonságra negatív hatást gyakorló tényezőkre vonatkozó – információkat azonnal meg kell osztani a kontingens vezetésével, hogy megfelelő védelmi intézkedéseket tudjanak elrendelni.

Ebben a feladatrendszerben nagyon fontos a gyorsaság, így az elemző-értékelő művelettámogatás alapvetően nyers információk átadásában nyilvánul meg, de a folyamatok és a tendenciák elemzésével az elemző-értékelők olyan várható jövőbeli eseményekre is rámutathatnak, amelyek segíthetnek az erők védelmével kapcsolatos feladat végrehajtásában. A hírszerzők és az elhárítók szorosan együttműködnek az erők védelmével kapcsolatos feladatban, mert más-más jellegű információkat tudnak biztosítani a kontingens vezetésének. Az együttműködés során nagyon ügyelni kell, hogy a két szakág között ne versengés, hanem együttműködés legyen, többek között kerülni kell a párhuzamosságokat.

A művelet időszakában a fenti két feladaton túl természetesen folytatódik a műveletre kijelölt állomány (a váltás, a tartalék vagy a megerősítés) felkészítése, amely lényegében megegyezik az előzőekben áttekintett felkészülési témakörökkel, de kiegészül a művelet során megszerzett tapasztalatokkal, valamint a témakörök aktualizálásával.

Az elemző-értékelő művelettámogatás harmadik szakaszában, vagyis a műveleteket követő szakaszban hasonlóan fontos feladat a tapasztalatfeldolgozás, amelyre eredetileg Dr. Magyar dandártábornok hívta fel a figyelmet. Az elemző-értékelőknek a tapasztalatfeldolgozás keretében kettős a jelenlétük. Egyik oldalról elemzett-értékelt információkat biztosítanak a döntéshozóknak, amelyekben összefoglalják – a szerepvállalás időszakára vonatkozóan – a válságkörzet biztonsági helyzetében bekövetkező változásokat. Ezek a tájékoztatók támaszthatják alá,

²⁸ Dr. Magyar dandártábornok „fő prioritásnak” tekinti az erők védelmét, amelyet a tábornok az erők megóvásaként említ.

hogy az adott nemzetközi szerepvállalás milyen mértékben volt sikeres, vagy milyen biztonsági deficitek maradtak a nemzetközi erők kivonulása után. A tájékoztatók lehetőséget biztosítanak a döntéshozók számára, hogy a következő műveletek során elkerüljék azokat a problémákat, amelyekkel a múltbéli művelet során meg kellett küzdeniük. A másik oldalról az elemző-értékelők a nemzetbiztonsági rendszeren belüli tapasztalatfeldolgozásban vesznek részt, hogy milyen hatékony volt a művelettámogatásuk, vagyis biztosítani tudták-e a szükséges információkat a művelet mindegyik szakaszában. Ez lehetővé teszi az elemző-értékelők, valamint az adatszerzők hatékonyságának és képességének a javítását is.

Összefoglalás

Az elemző-értékelő művelettámogató tevékenység az elemző-értékelő munka hat fő feladata közül az egyik, de nélkülözhetetlen a sikeres nemzetbiztonsági tevékenységhez. A művelettámogató tevékenységgel egyrészt az adatszerzők számára nyújtanak segítséget, másrészt a katonai műveletek sikerét is megalapozhatják. Ez a feladatrendszer ennek ellenére háttérbe szorul az elemző-értékelők fő feladata (akár a hírszerző, akár az elhárító szakterületen), vagyis a döntéshozók számára elemzett-értékelt információk biztosítása mögé.

A művelettámogatás keretében az elemző-értékelők nem csak elemezett-értékelt információkat, hanem nyers információkat és adatokat is megosztanak. Ez nem jelenti azt, hogy a nyers információk vonatkozásában kikerülhetővé válhat az elemző-értékelő szervezet, mert az elemző-értékelők feladata az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének az irányítása, illetve az adatok valóságtartalmának megállapítása. A nyers információk az elemző-értékelőknél átesnek egy előértékelésen, ami az információk szelektálásában, valamint azok térben, időben és folyamatban történő elhelyezésében nyilvánul meg.

Az elemző-értékelő közbeiktatása nem okozhatja az információ áramlásának a lelassulását. A művelettámogató tevékenység során az elemző-értékelők olyan összadat forrású elemzett-értékelt információkat továbbítanak, amelyek tartalmazzák az elemzés-értékelés hozzáadott értékeit is, vagyis előrejelzéseket is magukba foglalhatnak. Az elhárító és a hírszerző szakágban az elemző-értékelő művelettámogatás során is szoros az együttműködés, mert a hírszerző elemző-értékelők is biztosíthatnak adatokat az elhárító műveletek számára, míg az elhárító elemző-értékelők is rendelkezhetnek olyan adatokkal, amelyek jelentős segítséget tudnak nyújtani a hírszerző műveletekhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CUMMING, Alfred: Covert Action: Legislative background and possible policy questions. Congressional Research Service, Washington, DC, 2009.
- FM 34-3 Intelligence Analysis. Washington, DC, 1990.

- Dr. HORVÁTH Pál nyá. dandártábornok: A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe, feladatai a válságkezelő műveletek során.
PhD-értekezés, Budapest, 2007. 119. p.
- JOHNSON, Loch K. (szerk.):
Strategic intelligence: Covert action: Behind the Veils of Secret Foreign Policy.
Praeger Security International, Westport, CT, 2007. ISBN 0 275 98945 3.
- Joint and National Intelligence Support to Military Operations – JP 2-01.
Washington, DC, 2012.
- Dr. KENEDLI Tamás – Dr. VIDA Csaba: 5. Elemző-értékelő tevékenység.
In: Dr. DOBÁK Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete.
NKE, Budapest, 2014. p. 194.
- KOVÁCS Zoltán alezredes: A békeműveletek hírszerző támogatása.
In: Felderítő Szemle, XIII. évfolyam 2. szám, 2014. június. pp. 59–64.
- LOWENTHAL, Mark M.: Intelligence: From Secrets to policy.
CQ Press College, Washington DC, 2015. ISBN 978 1 4833 0778 7.
- Dr. MAGYAR István: A katonai hírszerzés és elhárítás feladatai a haderő válságkezelő műveletekben történő részvételének támogatásában.
In: Hadtudomány, XXIII. évfolyam 1–2. szám, 2013. március. pp. 94–99.
- SZABÓ Károly: Gondolatok a katonai elhárításról.
In: Szakmai Szemle, 2015/1. szám. pp. 7–15.
- TÁNCZOS László dandártábornok: A katonai vezetés elvárásai a válságkezelő műveletek felderítő támogatásával összefüggésben.
In: Felderítő Szemle, II. évfolyam 4. szám, 2003. november. pp. 57–62.
- TÓTH András mk. ezredes: A válságkezelő műveletek felderítő támogatása.
In: Felderítő Szemle, II. évfolyam 4. szám, 2003. november. pp. 63–74.
- US Army: Intelligence Analysis, 2009, TC 2-33.4
- Dr. VIDA Csaba: A hírszerző elemző-értékelő munka alapjai.
In: Felderítő Szemle, XII. évfolyam 3. szám, 2013. december. pp. 90–99.

BENEDEK MÁRTA

A HORVÁT NEMZETBIZTONSÁGI SZFÉRA VÁLTOZÁSAI A KÜLPOLITIKAI FOLYAMATOK TÜKRÉBEN

Horvátország Közép-, Dél- és Kelet-Európa találkozásánál fekszik, a Nyugat-Balkán¹ térségébe tarozó ország, amely 2016-ban ünnepli önállóságának 25 éves évfordulóját. Fennállása óta hosszú utat járt be, és komoly megoldandó problémákkal kellett szembenéznie, míg a térség politikailag, biztonságpolitikailag és gazdaságilag is meghatározó tényezőjévé vált. Horvátország esetében ez az integrációs folyamat nagyon kitolódott, közel negyed évszázadot vett igénybe, ami hasonlóan a térség többi országához először a NATO, majd később az Európai Unióhoz történő csatlakozással vált teljessé. A tanulmány ezen időszakot kívánja bemutatni három periódusra osztva úgy, hogy rámutat azon történelmi, egyben politikatörténelmi momentumokra, amelyek a kül- és a belpolitikai fejlődési rendszer meghatározó elemeiként hatást gyakoroltak a horvát nemzetbiztonsági szféra intézményi és strukturális rendszerére és feladat szabására.

1. ciklus – A független Horvátország kikiáltásától Franjo Tuđman elnök haláláig (1991-től 1999-ig)

Ez az időszak az egyszemélyű, tekintélyelvű vezetéshez volt köthető, amelynek meghatározó alakja kétséget kizáróan az elnök, Franjo Tuđman volt.² Az ország számára ez az alapozás kora, mivel elérte nemzetközi elismerését, valamint a nemzetközi egyezményekben garantált területi egységét, illetve elindította az integrációs folyamatokat a legfontosabb nemzetközi szervezetekben.³ A korszak végére azonban az elhibázott kül- és belpolitika politikai elszigeteltségbe taszította Horvátországot. A Tuđman-érát „autoriter elnöki hatalomgyakorlás és az elnöki hatalommal való visszaélések sorozata, alacsony demokratizáltság, széleskörű korrupció és nepotizmus jellemezte”.⁴

Horvátországban – a térség több államához hasonlóan – az 1980-as évek végén kapott erőre a nemzeti önállósodási törekvés, s ezzel együtt a társadalom demokratizálásának gondolata: itt is megjelentek az első ellenzéki szervezetek.⁵

¹ A Nyugat-Balkán térségének meghatározására nincsen egységes nézet. A napjainkban leginkább használt meghatározás alapján – ami inkább politikai, mintsem földrajzi kategória – ide sorolandók Szlovénia kivételével az egykori Jugoszlávia utódállamai, valamint Albánia.

² Az 1990. december 22-én elfogadott alkotmány félelnöki rendszert vezetett be Horvátországban, de Tuđman elnök a háborús szükségállapotra hivatkozva, s ezáltal különleges elnöki jogköreit kihasználva, autokratikus politikai rendszert hozott létre az országban.

³ Horvátország 1992. május 22-én csatlakozott az ENSZ-hez, és szintén ebben az évben az IMF-hez. (International Monetary Fund, Nemzetközi Valutaalap)

⁴ MÉSZÁROS Tamás: Horvátország függetlenné válása és útja az Európai Unió felé.

Grotius E-könyvtár, 2010. p. 13.

http://www.grotius.hu/doc/pub/ZKWWDO/2010_150_meszaros_tamas_szakdolgozat.pdf;

letöltés: 2015.09.27.

⁵ http://mult-kor.hu/20110628_haboruban_elyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa?p1dx=2; letöltés: 2015.09.24.

E törekvések következményeként Horvátországban és Szlovéniában – Jugoszlávia két tagköztársaságában – 1990-ben szabad választásokat írtak ki, majd bekövetkezett a kommunista vezetés leváltása. Az így létrehozott polgári-demokratikus keretek között megindulhatott a többpártrendszer megeremtése és a piacgazdálkodáshoz való visszatérés.⁶ Mindennek alapvető feltétele volt azonban a két tagköztársaság kilépése a jugoszláv szövetségből, amelyet népszavazással kívántak megerősíteni. A pozitív eredményt hozó memorandumot azonos időpontban, 1991. június 25-én proklamálta Szlovénia és Horvátország.⁷ A szerb/jugoszláv válasz, amely elítélte és érvénytelennek nyilvánította e határozatokat, predestinálta a két ország további fejlődéstörténetét.⁸

Ezen időszakban, a függetlenség kikiáltásától a korszak lezárásáig hat kormány volt hatalmon, ezek politikai súlya a (fél)elnöki rendszerben meglehetősen csekély volt: a Mesić-kormány, amely 1990 augusztusában át adta helyét a Manolić-kormánynak,⁹ majd a Gregurić-, a Šarinić- és a Valentić-kormányok,¹⁰ végül a Mateša-kormányzat¹¹, amely az ország megalakulása óta elsőként töltötte ki mandátumát. Az ország politikáját ekkor az erős nacionalista irányvonal határozta meg, a kormányok célja pedig az önálló állam intézményeinek és identitásának a kiépítése volt. A háborús időszak miatt a nemzeti intézményrendszer kialakítása nem ment zökkenőmentesen, ráadásul a területére az ENSZ BT február 21-i határozata

⁶ <http://epa.oszk.hu/00400/00462/00008/40.htm>; letöltés: 2015.09.24.

⁷ 1991. május 19-én Horvátországban népszavazást tartottak az ország függetlenedéséről, amelyen (a szerb kisebbség bojkottja mellett) a megjelentek 94%-a voksolt a JSZSZK-ból való kiszakadás mellett.

⁸ Szlovén viszonylatban a „tíznapos háborút” tekinthetjük a szerb–szlovén konfliktus tetőpontjának. A háború 1991. június 28. és július 7. között zajlott, annak a Brioni Egyezmény vetett véget. Milošević beleegyezett az ország függetlenségébe, aminek okaként a következőket jelölhetjük meg: Szlovéniának nem volt közös határa Szerbiával és etnikailag homogén ország volt: kétmillió lakója közül mindössze 40 ezer (2%) volt szerb származású. Milošević azoknak a tagköztársaságoknak a távozását akarta megakadályozni, amelyek területén sok szerb élt. Harmadik okként említendő, hogy Szlovénia kiválásával elkerülhetővé vált, hogy a jugoszláv testületekben a szlovének a horvátokkal összefogva leszavazzák a szerb kezdeményezéseket.

A háború Horvátország ellen, amely határos volt a szerb területekkel, valamint lakosságának 15%-a volt szerb nemzetiségű, közel 5 évig tartott. A konfliktus további gyújtópontja volt, hogy a horvátországi szerbek 1991 decemberében kikiáltották a Krajina-i Szerb Köztársaságot. Az így kialakult fegyveres konfliktusban az 1995. évi horvát hadműveletek (Villám, Vihar) hoztak fordulatot, amelyek során a horvátok visszafoglalták a Szerb Krajinát és a bosnyákokkal együtt felszabadították a bihaći enklávé. A háború 1992 áprilisától Boszniára is kiterjedt. 1995. november 21-én az egyesült államokbeli Daytonban a bosnyák, a horvát és a szerb államfő aláírta a délszláv háborúnak véget vető megállapodást, amely elvezetett a boszniai békeszerződés 1995. december 14-i párizsi aláírásához. Az 1995-ben fel nem szabadított részeket, így Kelet-Szlavónia egyes vidékeit és Dél-Baranyát az ENSZ ellenőrzése alatt integrálták újra Horvátországba. Ez a folyamat 1998-ra fejeződött be.

http://konfliktuskutato.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=98:2-szlovenia-tiznapos-haboruja&catid=9:v-a-masodik-jugoszlav-polgarhaboru-1991-1999; letöltés: 2015.09.22.

http://mult-kor.hu/20110628_haboruban_elnnyert_fuggetlenseg_szlovenia_es_horvatorszag_onallosulasa?pldx=2; letöltés: 2015.09.22.

⁹ A Josip Manolić vezette kormány a 1990.08.24. – 1991.07.17. közötti időszakban volt hatalmon. <http://www.hrvatskipolitickiuznici.hr/content/view/1249/2/>; letöltés: 2015.09.24.

¹⁰ Franjo Gregurić kormánya (1991.07.14. – 1992.08.12.) a HDZ által vezetett többi kormánytól eltérően nemzeti egységkormány volt. Hrvoje Šarinić kormányát (1992.08.12. – 1993.04.03.) a Nikica Valentić által irányított kabinet követte (1994.04.03. – 1995.11.07.). <http://croatia.ch/zanimljivosti/111207.php>; letöltés: 2015.09.24.

¹¹ Zlatko Mateša az 1995.11.07. – 2000.01.27. közötti időszakban irányította kabinetét.

alaján nemzetközi haderőt (UNPROFOR¹²) telepítettek. A horvát függetlenség kialakulásának további fontos szereplője az Amerikai Egyesült Államok aktivizálódása volt: a Clinton-kormányzat nyomására megkötött 1994. március 18-i washingtoni egyezmények eredményeként létrejött a horvát–bosnyák kiegyezés.¹³

Horvátország nemzetközi megítélése és elismerése nem volt egyértelmű folyamat. Eleinte a nagyhatalmak sem támogatták a horvát elszakadási törekvéseket. Ez az álláspont csak 1991 augusztusától kezdett megváltozni, amikor a Szovjetunió bomlásának felgyorsulásával megszűnt a precedensteremtéstől való félelem. Németország nyíltan kiállt a horvát és a szlovén függetlenség mellett, ami 1992. január 15-re vezetett oda, hogy az Európai Közösség tagjai, majd Magyarország is elismerjék a független Horvátországot.¹⁴

A horvát külpolitikában az Európa-pártiság volt az egyetlen olyan ügy, amely széles körű konszenzuson alapult a kormányzó elit körében, bár az ebbe az irányba mutató lépések nagyon bizonytalanok voltak. „Franjo Tuđman elnök retorikájában ugyan mindvégig fontos szerepet kapott az Európai Unióhoz való csatlakozás gondolata, ugyanakkor az általa hangoztatott horvát nemzeti érdekek ezzel ellentétben álltak, s az integrációt ezeknek rendelte alá”.¹⁵ A szomszédok irányában egyértelműen elzárkózó álláspontról beszélhetünk, amely alapvetően három kérdéskörre vezethető vissza: Zágrábnak a szerb kisebbséggel szemben tanúsított rendelkezéseire; Tuđman kétarcú Bosznia-politikájára, amely szerint nem tett le a Dayton-i egyezményt követően sem a boszniai horvát területek bekebelezéséről, bár a nemzetközi közösség felé ennek ellenkezőjét bizonygatta; valamint az ország autoriter politikai berendezkedésére.¹⁶ A horvát külpolitika és érdekérvényesítés ebben a ciklusban meglehetősen gyenge volt. A kilencvenes évek végén a szélsőséges nacionalizmus, az EU-ellenes retorika, valamint a szerbek ellen elkövetett atrocitások miatt az ország nemzetközileg teljesen elszigetelődött és be nem jelentett szankciók vették körül.

¹² United Nations Protection Force. Az UNPROFOR-t az ENSZ először Horvátországba telepítette a fegyveres összecsapások megszüntetésének elősegítése és megfigyelői feladatok végrehajtása érdekében. A szervezet mandátumát később kiterjesztették Bosznia-Hercegovinára és Macedóniára is. KOVÁCS Zoltán: A volt Jugoszlávia tagállamai biztonságának értékelése a regionális biztonsági komplexum elmélet alapján.

In: Felderítő Szemle, XII. évfolyam I. szám, 2013. szeptember–október. p. 12.

¹³ <http://www.historia.hu/userfiles/files/2011-056/Juhasz.pdf>; letöltés: 2015.10.22.

¹⁴ <http://www.historia.hu/userfiles/files/2011-056/Juhasz.pdf>; letöltés: 2015.10.22.

¹⁵ LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Az Európai Uniós bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Doktori értekezés. Győr, 2009. p. 171.

<http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Ertekezés,%20bekötésre%20szant%20vegleges%202009.%20február%2013..pdf>; letöltés: 2015.10.22.

¹⁶ MÉSZÁROS Tamás: Horvátország függetlenné válása és útja az Európai Unió felé.

Grotius E-könyvtár, 2010. p. 15.

http://www.grotius.hu/doc/pub/ZKWWDO/2010_150_meszaros_tamas_szakdolgozat.pdf; letöltés: 2015.10.24.

A horvát nemzetbiztonsági szféra megalapítása egybeesik az országépítés, a nemzeti lét jogi, gazdasági, politikai feltételei megteremtésének nehézségeivel, valamint az intézményi struktúra kialakításával, amit a háborús események tovább nehezítettek.

Ebben a ciklusban a Nemzetbiztonsági Hivatalról szóló törvényben (1995) megfogalmazottak alapján alakult ki a nemzetbiztonsági szférát meghatározó rendszer, amelynek sajátossága az amerikai mintára felállított¹⁷ hírszerző közösség. Ez azokból a szolgálatokból áll, amelyek különleges eszközeik és módszereik segítségével információkat gyűjtenek bel- és külföldön. Céljait és feladatait az Egyesített Nemzetbiztonsági Bizottság (SONS¹⁸) és a Hírszerző Közösség Koordinációs Bizottság (KOOZ¹⁹) határozta meg. A KOOZ éves tervet határozott meg a hírszerző közösség számára, amely különböző tervekből és operatív intézkedésekből állt. A SONS jóváhagyta a hírszerző közösség éves tervét és felelt annak végrehajtásáért.

A közösség fő feladatai:

- az ország nemzetbiztonságát érintő információk megszerzése, a külügy-, a védelem- és a gazdaságpolitika irányításához, a döntések előkészítéséhez szükséges információk biztosítása;
- a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem;
- a külföldi képviseltek védelme az ország területén és a horvát külképviseleti irodák védelme külföldön;
- a nemzeti érdekek védelme;
- a külföldi titkosszolgálati érdekek elhárítása.

A horvát modell ebben a ciklusban a két polgári és a két katonai szolgálat rendszerére épült, amelynek tagjai:

- Horvát Hírszerző Szolgálat (HIS²⁰);
- Alkotmányvédelmi Szolgálat (SZUP²¹);
- Védelmi Minisztérium Biztonsági Szolgálata (SIS²²);
- Horvát Hadsereg Vezérkar Hírszerző Igazgatósága (ObU GSOSRH).²³

¹⁷ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44534>; letöltés: 2015.09.26.

¹⁸ Stožerni odbor za nacionalnu sigurnost. A SONS tagjaiként a már említett törvény 7. cikke az UNS vezetőjét, annak helyettesét, a hírszerzés vezetőjét, illetve azon minisztériumok vezetőit, határozta meg, amelyek tevékenysége kapcsolódik a nemzet biztonságához.

¹⁹ Koordinacijski odbor obavještajne zajednice. A KOOZ a SONS által meghatározott feladatok végrehajtásért felelős, koordinálva a szolgálatok munkáját.

²⁰ **Hrvatska** izvještajna služba.

²¹ Služba za zaštitu ustavnog poretka Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

²² Sigurnosno-informativna služba Ministarstva obrane RH.

²³ Izložba znakovlja i opreme – Sigurnosno-obavještajna.

<https://www.soa.hr/UserFiles/File/deplijant.pdf>; letöltés: 2015.09.30.

A szolgálatokat nem a kormány, hanem a köztársasági elnök és a kormányfő irányította, akik igazgatóikat is kinevezték, illetve felmentették.²⁴ A polgári szolgálat parlamenti ellenőrzését a Belügyi- és nemzetbiztonsági bizottság látta el.

A hírszerző rendszer kialakítása többlépcsős folyamat eredménye, amelynek meghatározó állomásai az alábbiakban foglalhatók össze.

A horvát parlament 1990. május 30-i határozata létrehozta a főtítkárhelyettes irányítása alatt működő szervezetet, a SDS RSUP SRH²⁵-t. Fő feladata a választások idején a joghatósága alá tartozó feladatok ellátása, a békés hatalomátvétel biztosítása, továbbá az ellenérdekeltektől való tevékenységek felderítésére, a JNA²⁶ és az SDS²⁷ felforgató tevékenységének elhárítása, valamint a radikális szerb egyének tevékenységének megakadályozása volt.²⁸

A Belügyminisztérium keretében 1991 áprilisában felállították a SDS jogutódját SZUP²⁹ elnevezéssel az alkotmányos rend védelmére. Feladatát az új alkotmány hatálybalépésével kezdte meg, amelyben kiemelkedő szerep jutott az országgal szembeni nyílt agresszió elleni fellépésnek, valamint a Horvát Köztársaság szuverenitása és területi egysége megvédésének. Az alkotmányvédelmi és a kémelhárítási feladatok mellett a törvényalkotó a Belügyi Törvény 17. a. cikke alapján jogosultságot adott a szervezet számára a terrorizmus és a szervezett bűnözés területén is, tekintet nélkül az elkövető állampolgárságára/nemzetiségére.³⁰ Az Állambiztonsági Szolgálat tevékenysége az ország területére korlátozódott, kivéve a horvát állampolgárokat érintő nemzetközi ügyeket.³¹ A szervezet tevékenységének legsikeresebb akciója „Labrador” fedőnéven vált ismertté, amelyben szerb SDS- és KOS³²- ügynököket állítottak saját oldalukra Belgrádban, illetve gyűjtöttek politikai és gazdasági adatokat a megszállt területeken. Mindezek hozzájárultak az ország stabilitásának megteremtéséhez és hadműveleti sikerek eléréséhez. Megjegyzendő azonban, hogy eszközei és módszerei nagyrészt a jugoszláv idők állambiztonsági szolgálatától átvettek voltak, amelyeket a belső ellenség megfigyelésére és felderítésére használtak. 1994-ben a Belügyminisztériumban bekövetkezett változások a szervezetet és érintették, mivel törvényes működésének felügyeletére létrehozták a Bizottságot.³³

²⁴ Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, Članak 43. (1).
<http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.10.25.

²⁵ Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske – Horvát Szocialista Köztársaság Belügyminisztériumának Állambiztonsági Szolgálat.

²⁶ Jugoslovenska Narodna Armija – Jugoszláv Néphadsereg.

²⁷ Služba državne sigurnosti – Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Állambiztonsági Szolgálat.

²⁸ <https://www.soa.hr/hr/povijest/oz/>; letöltés: 2015.10.25.

²⁹ SZUP – Služba za zaštitu ustavnog poretka.

³⁰ Zakon o unutarnjim poslovima. <http://www.propisi.hr/print.php?id=5624>; letöltés: 2015.10.25.

³¹ <https://www.soa.hr/hr/povijest/szup/>; letöltés: 2015.09.26.

³² Kontraobaveštajna služba – a JNA keretében működő katonai hírszerző szolgálat.

³³ CVRTILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. p. 5.
www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.10.25.

1991. május 27-én Franjo Tuđman elnök rendelettel létrehozta az UZUP-ot.³⁴ Az Alkotmányvédelmi Hivatal az ország alkotmányos rendjének és területi egységek védelme érdekében információt szerzett, valamint tanácsot adott és szakmai segítséget nyújtott az illetékes hatóságoknak, illetve a belügy-, a külügy- és a honvédelmi minisztériumnak feladataik elvégzése érdekében. További feladata volt az ország érdekei és biztonsága érdekében stratégiai kutatások és elemzések elvégzése. Az UZUP-ot mindössze kétéves tevékenysége után átszervezték, majd 1993. március 21-én jogutódjaként megszületett az UNS.³⁵ E szervezet feladata volt, hogy koordinálja, irányítsa és felügyelje azon kormányzati szervek munkáját, amelyek tevékenysége kapcsolódik a nemzeti biztonsági tevékenységhez, valamint a hírszerző közösségen belül felügyelje és irányítsa a hírszerzés és az elhárítás munkáját. A szervezet ellátta az államfő és a miniszterelnök védelmét, valamint objektumvédelmi feladatokat is kapott.³⁶

A Hivatal részeként 1993-ban megalakult a hírszerzéssel foglalkozó HIS,³⁷ amelynek legfontosabb feladata a nemzeti érdek védelmében operatív információk gyűjtése a Horvát Köztársaság területén kívül, valamint ezek elemzése és értékelése, továbbá külföldi partner biztonsági és hírszerző szolgálatokkal való együttműködés kiépítése és annak hatékony felhasználása volt. A HIS a nemzetközi szervezetekkel (pl. UNPROFOR, UNCRO,³⁸ IFOR, SFOR³⁹) is hatékony együttműködésre törekedett. Ezen túl koordinálta és irányította a nemzetbiztonsági közösség munkáját, illetve elősegítette a nemzeti érdekek képviselését. Az ország területén csak társszolgálattal együtt végezhet tevékenységet.⁴⁰

Az UNS ezen túl magába foglalta a Biztonsági Főparancsnokságot,⁴¹ valamint a Felügyeleti Szolgálatot.⁴² A szakmai feladatok végrehajtásához további két részlege alakult, a Nemzeti Elektronikai Felderítőszolgálat (NSEI⁴³) és a Hírszerző Akadémia. A NSEI közvetlenül kapcsolódott a horvát haderő vezérkara rádióelektronikai felderítő központjához, koordinálta, irányította és felügyelte az elektronikai felderítőtevékenységet a határokon kívül és az ország területén belül egyaránt. NSEI kutatási, fejlesztési és szabványosítási jogosítványokkal is rendelkezett, valamint felügyelte a rejtjeltevékenységet, a kriptográfiai rendszereket és a módszereket.⁴⁴

³⁴ Ured za zaštitu ustavnog poretka – Alkotmányvédelmi Hivatal.

³⁵ Ured za nacionalnu sigurnost – Nemzetbiztonsági Hivatal.

³⁶ <https://www.soa.hr/en/history/uns/>; letöltés: 2015.09.25.

³⁷ Hrvatska izvještajna služba – Horvát Hírszerző Szolgálat.

³⁸ United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia – az ENSZ Bizalomhelyreállító Missziója Horvátországban, 1995. május – 1996. január közötti időszakban.

³⁹ IFOR: International Peacekeeping Force. Nemzetközi békefenntartó erő Bosznia-Hercegovinában, amely a NATO kötelékébe tartozott 1995. december – 1996. december között. SFOR: Stabilization Force – Stabilizációs Erők, 1996. december – 2004. december.

⁴⁰ TUĐMAN, Miroslav: HIS: 1993–1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe. http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/tudman.htm; letöltés: 2015.09.26.

⁴¹ Stožer osiguranja.

⁴² Nadzorna služba.

⁴³ Nacionalna služba elektroničkog izvidanja.

⁴⁴ TUĐMAN, Miroslav: HIS: 1993–1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe. http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/tudman.htm; letöltés: 2015.09.26.

A törvényi keretet a szolgálatok tevékenységéhez az 1995. május 17-én elfogadott Törvény a Nemzetbiztonsági Hivatalról biztosította,⁴⁵ tehát az 1991–1995 közötti időszakban a feladatvégrehajtás jogi szabályozása nem felelt meg a demokratikus országok által felállított normáknak. Az elfogadott jogszabály azonban nem határozott meg egyértelmű hatásköröket a szolgáltatások esetében, így tevékenységi körük több esetben összeesúszott, illetve teret biztosított a törvény megszgyén történő lavírozásra.

A honvédelmi törvény 1991. szeptember 20-i hatálybalépésével jött létre az Információs Szolgálat (SIS⁴⁶), amely biztonsághoz kapcsolódó szakértői tevékenységet folytatott a fegyveres erők és a Honvédelmi Minisztérium számára. Munkája során a SIS ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezett, mint a SZUP. Titkos adatgyűjtés során szintén azonos munkamódszerekkel operált. A korábban említett szolgálatokhoz hasonlóan felügyeletét az elnök gyakorolta.⁴⁷

A SIS-ben koncentrált hatalom is visszaélésekre adott okot, mivel a szervezet gyakorlatilag korlátlan hatalommal rendelkezett. Cselekvési területe messze túlmutatott a katonai szervezeten és a védelmi szektoron, kiterjedt a civil szektorra és az egész társadalomra. Ennek oka jogkörének szabályozatlansága volt, olyannyira, hogy a szervezet titkos adatgyűjtést folytathatott miniszteri vagy bármilyen, a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozó hatóság engedélye nélkül.⁴⁸ Bár az 1993-ban elfogadott honvédelmi törvény némileg módosított ezen, gyakorlatilag 2002-ig sem a parlament, sem más felügyeleti szerv nem gyakorolt ellenőrzést felette.

A másik katonai szervezet ObU GSOSRH⁴⁹ néven vált ismertté, ami nem volt más, mint a horvát haderő hírszerző szolgálata. A feladatvégrehajtás során nem hozhat létre hírszerzői hálózatot és nem tevékenykedhet az ország területén kívül, kivéve a háborús minősített időszakot. Hírszerzési információt az ország területén kívül csak hivatalos úton cserélhetett, olyan katonai szolgálatokkal, amelyekkel az ország együttműködött.⁵⁰

A nemzetbiztonsági rendszer a ciklus végére megrendült, amiben nagy jelentősége volt az információkhoz való hozzáférés szabályozatlanságának és a rendszer ellentmondásos intézkedéseinek, olyan mértékben, hogy azok alkalmanként sértették az emberi és a szabadságjogokat.⁵¹

⁴⁵ Zakon o Uredu za Nacionalnu Sigurnost.
http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1995_06_37_740.html; letöltés: 2015.09.25.

⁴⁶ Sigurnosno-informativna služba.

⁴⁷ CVRTILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. p. 7.
www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.10.25.

⁴⁸ CVRTILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. p. 8.
www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.10.25.

⁴⁹ Obavještajna uprava Glavnog stožera Oružanih snaga RH.

⁵⁰ TUDMAN, Miroslav: HIS: 1993–1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe.
http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/tudman.htm; letöltés: 2015.09.26.

⁵¹ CVRTILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. p. 2.
www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.09.26.

2. ciklus – Tudman elnök halálától az integrációs intézményekhez történő csatlakozásig (1999–2009 közötti időszak)

Az időszak két legmeghatározóbb tényezője az volt, hogy a hosszú és erőszakos horvátországi háborút követően Zágráb a korszak elején maradéktalanul ki tudta terjeszteni szuverenitását az ország teljes területére,⁵² és hogy Tudman elnök halálával⁵³ és a HDZ-t⁵⁴ leváltó, az SDP⁵⁵ által vezetett kormány hatalomra kerülésével az országban valóban parlamentáris rendszer jött létre. Ekkor összesen három évig volt hatalmon az Ivica Račan által vezetett első és második hatpárti, baloldali kormánykoalíció. Ezután 2003-tól az első és a második Sanader-kabinet megbízatása következett, amely jobbközép koalíció volt a megújult HDZ (konzervatív) vezetésével.

A belpolitikai átrendeződés egyben külpolitikai irányváltással is járt, mert Horvátország megkezdhette kapcsolatai rendezését a többi volt jugoszláv tagköztársasággal, valamint elindította az euroatlanti integrációs folyamatot,⁵⁶ és azt külpolitikája prioritásként kezelte. A nemzetközi élet felé történő új külpolitikai irányelvekhez igazodva az ország mindinkább részese lett különböző nemzetközi szervezeteknek. 2000. november 30-án csatlakozott a WTO⁵⁷-hoz, majd 2003-ban a CEFTA⁵⁸-hoz. „A külpolitikai irányváltás keretében Keletről Nyugatra fordították figyelmüket, s ahelyett, hogy Belgráddal vetélkedtek volna a régióban betöltendő vezető szerepért és Bosznia-Hercegovináért, inkább konstruktív szerepet vállaltak a térségben, és megkezdődött a kapcsolatok kiépítése a szomszédos államokkal.”⁵⁹

A korábban vázolt érzékeny területekhez azonban társult még egyrészt a hágai Nemzetközi Bírósággal történő együttműködés kérdése,⁶⁰ ami a társadalomban nem igazán talált teljes körű elfogadásra, mert központi tétele Ante Gotovina tábornok 2005. évi kiadatása volt. Másrészt a háborús menekültek visszafogadása, ami sem politikailag, sem gazdaságilag nem volt könnyen megoldható feladat.

⁵² Horvátország területi integritását 1988-ban nyerte vissza, mivel a kelet-szlavóniai, a nyugat-szerémségi és drávaszögi területek az erdódi egyezmény értelmében egy kétéves átmeneti periódus után, 1998. január 15-én békésen kerültek vissza Horvátországhoz.
<http://www.matud.iif.hu/2012/04/05.htm>; letöltés: 2015.09.24.

⁵³ Franjo Tudman 1999. december 10-én hunyt el.
<http://www.origo.hu/nagyvilag/19991211franjo.html>; letöltés: 2015.09.24.

⁵⁴ Hrvatska demokratska zajednica – Horvát Demokratikus Közösség.

⁵⁵ Socijaldemokratska partija – Szociáldemokrata Párt.

⁵⁶ Az ország 2000. május 25-én a NATO Partnerség a békéért programjának tagjává vált, majd 2003. május 2-án a NATO-tagsági felkészülést elősegítő Adriai Charta formáció alapítója lett. 2001. október 29-én aláírt stabilizációs és társulási szerződés jó alapot biztosított az EU felé vezető úton, amelynek következő állomásaként 2003. február 21-én hivatalos csatlakozási kérelmet nyújtott be. Ezt követően a folyamat rekedt a Hágai Törvényszékkel való együttműködés hiányának okán és csak 2005 őszén indult újra.

⁵⁷ World Trade Organization – Kereskedelmi Világszervezet.

⁵⁸ Central European Free Trade Agreement – Közép-európai Szabadkereskedelmi Megállapodás.

⁵⁹ LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Az Európai Unió bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Doktori Értekezés. Győr, 2009. p. 176.

<http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Ertekezés,%20bekotesre%20szant%20vegleges%202009.%20februar%2013..pdf>; letöltés: 2015.10.22.

⁶⁰ KOVÁCS Zoltán: A volt Jugoszlávia tagállamai biztonságának értékelése a regionális biztonsági komplexum elmélet alapján.

In: Felderítő Szemle, XII. évfolyam 1. szám, 2013. szeptember–október. p. 14.

A szomszédos országok viszonyában is elindult egy rendezési folyamat, amelynek jó példája a szegedi folyamat,⁶¹ ellenpéldája pedig a Szlovéniával folytatott tengeri határvita.⁶² A horvát–szlovén vita a ciklus végére annyira kiélesedett, hogy Ljubljana több alkalommal vétót jelentett be Horvátország EU-csatlakozási tárgyalásain.

Belpolitikában a legjelentősebb változás – Mesić támogatása mellett – a főelnöki rendszer felszámolása volt 2001-ben, mellyel egykamarás parlamentáris alapokra helyezték az ország vezetését. A változó környezethez és a reálpolitikai viszonyokhoz igazodva pedig Zágráb az ország fennállása óta először 2002-ben megfogalmazta a Nemzeti Biztonsági Stratégiáját,⁶³ valamint a Védelmi Stratégiát.⁶⁴

A periódus változást hozott a nemzetbiztonsági szféra tekintetében is, mivel az új kormány átalakította a biztonsági ágazat egészét, létrehozva új ellenőrzési mechanizmusokat, amelyek egy felelősségteljes, hatékony és átlátható struktúra alapjait teremtették meg. A független nemzetbiztonsági rendszer alapját az uralkodó elit azon szándéka határozta meg, hogy demokratikus elvek alapján kívánták felállítani az új rendszert, amely korszerű, megfelel a kor kihívásainak, reagál az aktuális külső és belső nemzetbiztonsági fenyegetésekre, és figyelembe veszi a korlátozott pénzügyi lehetőségeket is.

A változások a belügyi törvény módosításával vették kezdetüket, és először a Belügyminisztériumhoz tartozó belső biztonsági szolgálatot érintették, amelyet még jugoszláv örökségnek tekintettek.⁶⁵ Következő lépésben 2002 márciusában került sor a szféra teljes körű átalakítására és az azt szabályozó törvény kiadására.⁶⁶

A HIS tekintetében egyre több szabálytalanság látott napvilágot, többek között ellenzéki politikusok és újságírók törvénytelen megfigyelése, valamint az ország megítélését is negatívan befolyásoló tényezők, mint a háborús bűnösök felkutatásának akadályozása. Ez hiteltelenné tette a szervezet működését, ami 2002-ben a teljes megújításához vezetett⁶⁷, amikor létrejött az OA.⁶⁸ A Hírszerző Ügynökség megszerezte, elemezte, értékelte a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű politikai, gazdasági, biztonsági és katonai információkat, amelyek a

⁶¹ Az ún. szegedi folyamat a magyar kormány kezdeményezésére a Délkelet-európai Stabilitási Paktum margóján Szegeden, 1999. október 7–8-án megrendezett konferenciával indult. 2001-től Szerbia demokratizálódási folyamatának támogatásán túl a tevékenységi kör tematikus és földrajzi értelemben is bővült, és a térség minden államára kiterjedt. 2004-től tevékenységének középpontjába az európai integráció, az integrációs perspektíva megvalósításának elősegítése és az európai demokratikus értékek közvetítése került. <http://www.balkancenter.hu/pdf/szentivanyi0811.pdf>; letöltés: 2015.11.15.

⁶² Szlovénia azt akarja elérni, hogy Zágráb biztosítsa a szlovén hajók szabad kijutását a nemzetközi vizekre Piran térségében. Ennek feltétele, hogy a horvát fél álljon el területi követelésétől a térségben.

⁶³ Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske. http://www.morh.hr/images/stories/morh_sadrzaj/pdf/strategija%20nacionalne%20sigurnosti%20nn32-02.pdf; letöltés: 2015.09.27.

⁶⁴ Strategija obrane Republike Hrvatske. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/Arhiva//133.%20-%201.pdf>; letöltés: 2015.09.27.

⁶⁵ CVRTILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. p. 5. www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.10.25.

⁶⁶ Zakon o Sigurnosnim Službama Republike Hrvatske – a Horvát Köztársaság nemzetbiztonsági szolgálatáról szóló törvény. <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.09.26.

⁶⁷ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=44534>; letöltés: 2015.09.26.

⁶⁸ Obavještajna agencija – Hírszerző Ügynökség.

nemzetközi kormányzati és nem kormányzati szervezetekre, a politikai, katonai és gazdasági szövetségekre, csoportokra és egyénekre vonatkozóan nemzetbiztonsági fenyegetést jelentettek.⁶⁹ Az új törvény már egyértelműen meghatározta a szervezet feladatvégrehajtásának keretét, és tevékenységi területét az ország határain kívülre helyezte.

A korábban SZUP néven ismert, kémelhárító tevékenységgel foglalkozó szervezet is új néven – POA⁷⁰ – működött 2006-ig. A Kémelhárító Ügynökség tevékenységi köre az ország területén a külföldi titkosszolgálati tevékenység felderítésére, elemzésére és értékelésére, valamint intézkedések megtételére terjedt ki a nemzet biztonságát veszélyeztető egyének, csoportok és szervezetek ellen.⁷¹ További jelentős változásként értékelendő az a tény, hogy míg a SZUP a Belügyminisztérium részeként működött, a POA már független ügynökség lett.

A POA szervezetén belül a törvényalkotó felállította az Operatív-technikai központot a telekommunikációs szektor ellenőrzésére,⁷² a távközlési szolgáltatókkal való kapcsolattartásra, a kormányzati szervek információbiztonsághoz köthető feladatainak végrehajtására, valamint e szervek informatikai biztonságának és a kriptográfiai védelemének az irányítására.

A katonai szolgálatoknál is reformokat hajtottak végre. A SIS átnevezése után VSA,⁷³ azaz Katonai Biztonsági Ügynökség lett, utalva arra, hogy tevékenységi területe már csak a védelmi rendszerre korlátozódik, így jogelődjével ellentétben nem érintette a belső biztonság polgári hatáskörét. Szervezetileg továbbra is a Honvédelmi Minisztériumhoz tartozott, ugyanakkor felelős volt a fegyveres erők által végrehajtott feladatok tervezéséért és támogatásáért az ország szuverenitásának, függetlenségének és területi integritásának biztosítása kapcsán.⁷⁴

Nem tradicionális titkosszolgálati feladatok ellátására a törvény létrehozta a Fegyveres erők vezérkara Elektronikai Felderítő Központját,⁷⁵ amely a fenti két szolgálat számára elektronikai (hírközlési) rendszereken stratégiai megfigyelést (monitoring) végzett. E feladat végrehajtásáról az igazgatók javaslatára a kormány részéről a Nemzetbiztonsági Szervezetek Koordinációs tanácsa hozott döntést. Ezek megvalósításáért a honvédelmi miniszter felelt. A törvényességi felügyeletet a minisztériumon belül a Védelmi Általános Felügyelet biztosította.

⁶⁹ <https://www.soa.hr/hr/povijest/oa/>; letöltés: 2015.09.26.

⁷⁰ Protuobavještajna agencija – Kémelhárító Ügynökség.

⁷¹ <https://www.soa.hr/hr/povijest/poa/>; 2015.09.26.

⁷² Operativno-tehnički centar za nadzor telekomunikacija. Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske, Članak 9.

<http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.10.28.

⁷³ Vojna sigurnosna agencija.

⁷⁴ Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske. III. fejezet c. pont, 10. cikk.

<http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.09.26.

⁷⁵ Središnjica elektroničkog izviđanja Glavnog stožera Oružanih snaga Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske. III. fejezet d. pont, 12. cikk.

<http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.09.26.

Ahogy láthattuk, nemcsak a szolgálatok alakultak át, hanem a horvát hírszerző közösség egésze is, amelynek tagjai a 2002–2006 közötti periódusban a törvény 1. cikkében megfogalmazottak szerint az alábbiak voltak:

- Hírszerző Ügynökség (OA);
- Kémelhárító Ügynökség (POA);
- Katonai Biztonsági Ügynökség (VSA).

A törvény szintén jelentős változást hozott a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének az ellenőrzésében azzal, hogy létrehozta a Nemzetbiztonsági Tanácsot a parlamenten belül.⁷⁶ A 2006. június 30-án elfogadott újabb törvény (Törvény a Horvát Köztársaság biztonsági rendszeréről⁷⁷) alapján került sor a horvát biztonsági és hírszerző rendszer következő szervezeti és felügyeleti reformjára. Az átalakítások következtében a korábbi szolgálatok összevonásával egy polgári és egy katonai szervezet alakult. A törvényalkotó ezzel az aktussal az ellenőrző mechanizmusok további erősítését kívánta elérni, ami leginkább a civil kontroll intézményét volt hivatott erősíteni.

A polgári szolgálatként funkcionáló SOA⁷⁸ feladata az alkotmányos rend, az állami intézmények, az állampolgárok biztonsága és a nemzeti érdekek elleni fenyegetések megakadályozása az ország területén. Következésképpen gyűjti, elemzi és értékeli azokat a politikai, gazdasági, tudományos-technikai, biztonsági, valamint természethez kapcsolódó adatokat, amelyek államok, politikai és gazdasági szövetségek, szervezetek és egyének vonatkozásában a nemzetbiztonság fenyegetésére irányuló szándékot és lehetőséget vetítenek előre.

Az integrált katonai szolgálat a VSOA.⁷⁹ A VSA utódjaként kibővített feladatrendszerrel kezdete meg működését 2006. augusztus 17-én. Tevékenysége bel- és külföldre egyaránt kiterjed, célja az ország biztonsága ellen irányuló törekvések felfedése és akadályozása, a Horvát Köztársaság szuverenitásának, függetlenségének és területi integritásának a megvédése. A szolgálat a Védelmi Minisztérium irányításával működik. Gyűjti, elemzi, feldolgozza és értékeli más államok haderejére, védelmi rendszerére, a védelmi biztonságot fenyegető külső hatásokra és tevékenységekre vonatkozó információkat. A Horvát Köztársaság területén gyűjti, elemzi, értékeli és feldolgozza olyan egyének, csoportok és szervezetek tevékenységével, terveivel és szándékaival kapcsolatos információkat, amelyek célja az állam védelmi képességének a fenyegetése, és intézkedéseket hoz e tevékenységek felfedésére, megfigyelésére és felszámolására. A megszerzett felderítési adatokat a Védelmi Minisztérium és a horvát fegyveres erők részére biztosítja.

⁷⁶ Vijeće za nacionalnu sigurnost – Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatska, Članak 3. <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/zss010.asp>; letöltés: 2015.10.25.

⁷⁷ Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske. <http://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske>; letöltés: 2015.09.26.

⁷⁸ Sigurnosno-obavještajna agencija – Biztonsági Hírszerző Ügynökség. Feladatát a törvény 23. cikk (1). pontja határozza meg.

⁷⁹ Vojna sigurnosno-obavještajna agencija – Katonai Biztonsági és Hírszerző Ügynökség.

A törvény új szervezetek létrehozásáról is rendelkezett. A műveleti együttműködés érdekében felállították a Biztonsági és Hírszerző Ügynökségek Koordinációs Tanácsát,⁸⁰ amely koordinálja a hírszerzési és biztonsági rendszer és az ügynökségek feladatait a Nemzeti Biztonsági Tanács és más vezető döntéshozók rendelkezései alapján. Az UVNS,⁸¹ azaz a Nemzetbiztonsági Tanács Hivatala szakmai és adminisztratív feladatokat végez a Nemzeti Biztonsági Tanács és a Biztonsági és Hírszerző Ügynökségek Koordinációs Tanácsa törvényben meghatározott feladatainak végrehajtására. Az UVNS integrálja az információs biztonsági és hírszerzési ügynökségek által készített jelentéseket, valamint jelentéseket készít a biztonsági és hírszerző szervezetek tevékenységeiről, továbbá elemzi és értékeli az ország nemzetbiztonságát érintő hírszerzési és biztonsági adatokat az elnök és a kormány alkotmányos hatáskörének gyakorlásához.⁸²

A 2002-ben jóváhagyott törvény által a telekommunikációs szektor ellenőrzésére felállított Operatív-technikai központ (OTC⁸³) feladataiban az új törvény módosulást hozott, amelynek értelmében a központ hajtja végre az elektronikus hírközlési szolgáltatás útján továbbított kommunikáció tartalmának, aktivitásának és forgalmának titkos megfigyelését, olyan jogi és fizikai személyek között, akik rendelkeznek nyilvános távközlési hálózattal vagy internetes hozzáféréssel.⁸⁴ A Honvédelmi Minisztérium, a fegyveres erők és más állami szervek, amelyek saját távközlési hálózatokkal rendelkeznek, lehetővé kell, hogy tegyék a Központ számára ezekhez és a közvetlen technikai eszközökhöz való hozzáférést titkos adatgyűjtés és feladatrealizálás okán. Igazgatóját a kormány nevezi ki négy évre – ami meghosszabbítható – és menti fel a Biztonsági és Hírszerző Ügynökségek Koordinációs Tanácsának javaslata alapján.

Az OTC további feladatainak végrehajtására, egy letisztultabb feladatmegosztást követve létrejött a ZSIS,⁸⁵ az Információbiztonsági Rendszerek Hivatala, amely az információbiztonság technikai részével foglalkozik. Feladata az információs rendszerek és a kormányzati szervek hálózati biztonságának felügyelete, az információs rendszerek és az állami hálózatok biztonsági akkreditációja, a rejtjelezéshez köthető feladatok végrehajtása, minősített információk cseréjére bel- és külföldi országok és szervezetek között, valamint a kormányzati szervek hálózati biztonsággal kapcsolatos feladatainak ellátása,

⁸⁰ Savjet za koordinaciju sigurnosno-obavještajnih agencija.

⁸¹ Ured Vijeća za nacionalnu sigurnost.

⁸² Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Članak 6.
<http://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske>;
letöltés: 2015.09.26.

⁸³ Operativno-tehnički centar za nadzor telekomunikacija Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Članak 18.
<http://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske>;
letöltés: 2015.09.26.

⁸⁴ Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske.
<http://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske>;
letöltés: 2015.09.26.

⁸⁵ Zavod za sigurnost informacijskih sustava - Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske, Članak 13-17.
<http://www.zakon.hr/z/744/Zakon-o-sigurnosno-obavje%C5%A1tajnom-sustavu-Republike-Hrvatske>;
letöltés: 2015.10.28.

biztonsági incidensek kiküszöbölése, problémák megelőzése, sérülékenységi vizsgálatok lefolytatása. A hivatal igazgatóját a kormány nevezi ki négy évre – ami meghosszabbítható – és menti fel a Biztonsági és Hírszerző Ügynökségek Koordinációs Tanácsának javaslatára.

Mint láttuk, jelentős változás ment végbe az ország kül- és belpolitikájában, valamint védelempolitikájában a korábbi ciklus nézetrendszerével összehasonlítva, de a szociális rendszerrel szembeni elégedetlenség, a széleskörű nacionalista hangvételű tüntetéssorozatok, a Hágai Törvényszékkal való együttműködés erős társadalmi elutasítása, majd a ciklus végén bekövetkező gazdasági világválság negatív hatásai lelassították az integrációs folyamatot a NATO és az EU tekintetében is. Az ország az előbbiből 2007-ben maradt ki, amikor Románia és Bulgária taggá vált, az EU kapcsán a térséget felölelő két bővítési kört – a 2004-est és a 2007-est – elmulasztotta. „A közép- és kelet-európai, valamint a dél-európai régió többi rendszerváltó országa, amely hasonló, sőt néha a fejlettség alacsonyabb fokán állt, megelőzve Horvátországot már tagja az Uniónak. Habár fejlettségi mutatói tekintetében Zágráb már alkalmas lett volna a tagságra, mégis hosszú időre a Közösségen kívül reked.”⁸⁶

3. ciklus – 2009-től napjainkig

A korszak Horvátország NATO-csatlakozásával (2009.04.01.) kezdődött, ami mérföldkönek tekintető nemcsak a nyugat-balkáni térség stabilitásának tekintetében, hanem Magyarország, illetve az egész régió biztonságának tekintetében is. A csatlakozás ugyan Ivo Sanader kormányzása alatt következett be, a kormányfő azonban annak sikerét nem tudta kiélvezni, mivel júniusban a pártjában kirobbant hatalmi vetélkedések nyomán váratlanul lemondott tisztségéről⁸⁷ és a kormány irányítását párttársának, Jadranka Kosornak adta át. Az általa vezetett kabinet azonban elveszítette a 2011. decemberi parlamenti választásokat, és újból a posztkommunistákból és liberálisokból álló balközép koalíció alakított kormányt Zoran Milanović vezetésével, aki végül az EU-csatlakozással eljuttatta országát a 2013. július 1-jén befejeződött hosszú, közel 10 éves euroatlanti integrációs folyamat végéhez. A kilátásokat mérlegelve Anđelko Milardović politológus szavait idéznénk, amelyek hűen tükrözik a hosszú folyamatban kimerült horvát társadalom hangulatát, valamint képet adnak a szomszédos országokhoz fűződő viszonyáról. Horvátország „bekerül az EU rendszerébe olyan szabályok alapján, amelyekhez tartania kell magát, és ugyanolyan problémákkal fog megküzdeni, mint az Európai Unió többi tagországa. Egy fedél alatt fog élni a többi tagországgal, de természetesen nem ugyanolyan státusa lesz, mint a legfejlettebb országoknak.

⁸⁶ LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Az Európai Unió bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, 2009. p. 86.

<http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Ertekezés,%20bekötésre%20szánt%20vegleges%202009.%20február%2013..pdf>; letöltés: 2015.09.27.

⁸⁷ Sanader indoklás nélküli lemondása találgatások és vádaskodások tömegét indította el. Részletesen lásd: SZILÁGYI Imre: A horvátországi hatalmi vetélkedés okai – Kosor győzelme Sanader felett. http://kki.gov.hu/download/a/c9/b0000/Tanulmányok_2010_02_A_horv%C3%A1torsz%C3%A1gi_hatalmi_v.pdf; letöltés: 2015.09.27.

A Nyugat harmadik szövetségébe fog tartozni, mint Magyarország, Szlovénia, Bulgária, Szlovákia, Románia és Írország. A Nyugat második szövetségét Spanyolország, Csehország, Ausztria és Olaszország alkotják. A Nyugat első szövetségébe a legfejlettebbek tartoznak: Németország, Franciaország, Nagy-Britannia, Lengyelország. Semmi szükség misztifikálásra, az új valósághoz rendkívül racionálisan és objektíven kell hozzáállni, és ami látható, azt ki is kell mondani.”⁸⁸

A szervezetekhez történt csatlakozás után az országnak új külpolitikai irányvonalat kellett felvázolnia, amely mentén megfogalmazhatók a kormányzati hírigenyek, a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatai, a tájékoztatási rendszer kulcspontjai. A hatpilléres irányelv a következőket tartalmazza.⁸⁹

- kétoldalú együttműködések;
- multilaterális együttműködések és gazdaságdiplomácia;
- az ország helyzete az EU intézményein belül;
- az ország helyzete a régióon belül;
- együttműködés a NATO-partnerek között;
- speciális projektek.

A szerző véleménye szerint a horvát külpolitika jelenleg ugyanazon út elején van, amit láthattunk Szlovákia és Magyarország esetén – kevésbé Ausztriánál –, tehát keresi mozgásterét és lehetőségeit. A csatlakozás óta eltelt időszakban külpolitikáját inkább EU-központúként jellemezhetjük, vagyis az Európai Unió külpolitikáját folytatta, és kevésbé volt tekintettel geopolitikai helyzetére, saját érdekeire, ami közvetve igaz az ország NATO-politikájára is.⁹⁰

A nemzetbiztonsági szférán belül a 2006-ban végrehajtott reformok után az integráció elérését követően sem történtek nagy változások. A szolgálatok struktúrája lényegében változatlan maradt, ugyanakkor feladataik változtak, nőttek. A változás oka csak részben magyarázható a NATO- és az EU-tagsággal, sokkal inkább a stratégiai környezetben történt változással, amely a nemzetközi téren bekövetkezett hatásmechanizmusokra, kialakuló új kihívásokra reagált. 2013-ban napirenden volt a horvát biztonsági és hírszerző rendszerről szóló törvény módosításának a lehetősége, és a törvénytervezetet a nyilvánosság is megismerhette.

⁸⁸ JUKIĆ, Ivana – SURÁNYI Csaba: Horvátország csatlakozása az Európai Unióhoz. Demokrácia, választások, politika és társadalom. Interjú Anđelko Milardović professzorral. http://www.southeast-europe.org/pdf/12/DKE_12_M_I_Ivana-Jukic--Suranji-Csaba_Milardovic.pdf; letöltés: 2015.09.27.

⁸⁹ <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika>; letöltés: 2015.09.27.

⁹⁰ Ezzel kapcsolatban egyetlen példát említenék meg: Horvátország még a NATO-tagsága előtt szerződést kötött Iránnal hadihajók gyártására, de a nyugati országok nyomására elállt ettől. <http://www.tportal.hr/vijesti/svijet/347089/Hrvatska-vanjska-politika-je-neozbiljna-i-dezorijentirana.html>; letöltés: 2015.09.27.

Elfogadására azonban belpolitikai okokból nem került sor. A legjelentősebb változás a két szolgálat igazgatójának a kinevezésében és visszahívásában történt volna, mivel a folyamatba a törvényalkotó egy harmadik szereplőt is bevont volna a köztársasági elnökn és a miniszterelnökn túl. Ez pedig a Szábor⁹¹ Nemzetbiztonsági Bizottsága lett volna, amely előzetes véleményt fogalmazhatott volna meg.⁹² A törvénymódosítási javaslat a szolgálatok igazgatóinak kinevezését csak két egymás utáni négyéves periódusra engedélyezte volna, többek között azért, hogy az igazgatók nehegy visszaélhessenek beosztásukkal a horvát állampolgárok rovására, vagyis megsértsék az állampolgároknak az Alkotmány és a nemzetközi szerződések által biztosított jogait.

Az utóbbi időszak titkosszolgálatot érintő legnagyobb horvát botránya a lehallgatási tevékenységhez kapcsolódik. A horvát Watergate-botrány 2012 októberében robbant ki, mert belügyminiszteri utasításra a SOA több vezetőjét és az Agrokör konszern több kulcsfontosságú emberét figyelték meg, illetve gyűjtöttek róluk jogosulatlanul adatokat. Ivo Josipović köztársasági elnök és a miniszterelnök Zoran Milanović szerint törvénysértés nem történt, de az állítólagos technikai hibák miatt lemondott a Nemzeti Biztonsági Tanács Hivatalának a vezetője, a szolgálat igazgatója. Az ügy kirobbanása nem vetett jó fényt az országra, sőt szkeptikusok szerint fenyegette Horvátország útját az EU-ba, ráadásul a lakosságnak visszaidézte a '90-es évek, majd az ezredforduló titkosszolgálati törvénytelenségeit.⁹³

A szolgálatokat érintő másik, nemzetközi visszhangot, azaz Brüsszel és Németország rosszallását is kiváltó ügy Josip Perkovićhoz,⁹⁴ egy volt jugoszláv, majd horvát titkosszolgálati vezető személyéhez kötődik. Horvátország ugyanis csatlakozása előtt mindössze három nappal elfogadta az ún. „Lex Perković” néven emlegetett jogszabályt, amely Horvátországban látszólag lehetetlenné tette az európai elfogatóparancs időkorlát nélküli alkalmazását. A dandártábornokot egy, a München melletti Wolfratshausenben 1983-ban elkövetett gyilkossággal vádolta meg a KOS volt ezredese, Milan Damjanović, az áldozat pedig az INA korábbi vezetője, Stjepan Đureković volt. Az ügy további szereplője Zdravko Mustač, Perković felettese volt. A szövevényes ügy lezárására 2014-ben került sor, amikor a horvát Legfelsőbb Bíróság határozatában úgy döntött, ki kell adni Perkovićot Németországnak. Mustač kiadatására hónapokkal később került sor.

⁹¹ A horvát parlament.

⁹² Prijedlog Zakona o dopuni Zakona o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske. www.sabor.hr/fgs.axd?id=23065; letöltés: 2015.10.28.

⁹³ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1139206-watergate-v-chorvatsku-ministr-naridil-odposlech-y-zpravodajske-sluzby>; letöltés: 2015.09.30.

⁹⁴ Perković 1970-ben Eszéken lett tagja az SDS-nek (Sluzba državne sigurnosti), azaz az állambiztonsági szolgálatnak, majd 1979-ben áthelyezték Zágrábba, ahol a II., az „ellenséges emigrációval” foglalkozó ügyosztály vezetője lett. 1990-ben már az SDS helyettes titkára. 1991-ben Horvátország védelmi miniszterének tanácsadója lett, és lerakta a tudmani Horvátország titkosszolgálatainak alapjait, megalakította a katonai szolgálatot, a SIS-t. Kiadatásával erősödni látszanak azok a horvát félelmek, amelyek szerint a rendkívül nagy kapcsolati tőkével rendelkező Perković még sok kellemetlenséget tartogathat a szocialista és a tudmani múlt prominens képviselőinek, vagy akár a ma is politizáló generációknak. <http://www.vecernji.hr/biografije/josip-perkovic-260>; letöltés: 2015.09.27. <http://www.vecernji.hr/josip-perkovic-znam-tko-je-ubojica-stjepana-durekovica-912477>; letöltés: 2015.09.27.

Nemzetbiztonsági szolgálatok a biztonságpolitikai alapidokumentumokban

Horvátországban, ahogy a többi demokratikus országban is, az Alkotmány a legmagasabb szintű jogi norma és az ország jogrendszerének alapja. A 2010-ben módosított alaptörvény 103. cikke szól a nemzetbiztonsági szolgálatokról, abból az aspektusból, hogy a köztársasági elnök és a horvát kormány együttműködnek a biztonsági szolgálatok munkájának irányításában, valamint döntenek igazgatóik kinevezéséről a parlament arra felhatalmazott bizottságának előzetes ajánlásával.⁹⁵ A nemzetbiztonsági szolgálatok működésének további meghatározó dokumentuma a Horvát Köztársaság Nemzeti Biztonsági Stratégiája,⁹⁶ amelynek jelentőségét az adja, hogy a kormányzati biztonságpolitikai dokumentumok hierarchiájának csúcsán áll. A dokumentum napjainkban már nem tekinthető sem korszerűnek, sem aktuálisnak, mivel azt a Szábor 2002 májusában fogadta el. A megújítására tett többszöri kísérlet rendre kudarcot vallott.

A legutóbbi, immár konkrét előterjesztést felmutató törvényjavaslatot 2010. december 14-én a Nemzetbiztonsági Tanács elfogadta, és a tervezetet 30 nap időtartamban nyilvános vitára bocsátotta. A törvénytervezet kidolgozásán egy a kormány által létrehozott tárcaközi bizottság dolgozott a Honvédelmi Minisztérium vezetésével és 19 állami szerv és intézmény képviselőinek bevonásával, elfogadására azonban nem került sor. A kidolgozás feladatát 2012-ben a Külügy- és Európai Ügyek Minisztériuma vette át egy 20 fős tárcaközi testületet irányítva, ez a kísérlet szintén kudarccal zárult.⁹⁷ Napjainkban ismét ennek a stratégiai szintű dokumentumnak a hiánya tematizálja a közvéleményt. Hasonló helyzetben van a Védelmi Stratégia⁹⁸ is, mivel a 2002-ben történt elfogadását követően napjainkig nem került sor a megújítására.

A 2002-ben elfogadott dokumentum nyelvezetét, koncepcióját tekintve elavult, mivel még a tízéves etnikai konfliktus és a nacionalizmus uralta éra idején keletkezett, amelyben még Jugoszláv Szövetségi Köztársaságról van szó, illetve Koszovót még Szerbia részének tekinti.⁹⁹ Horvátország már jó ideje túl van ezen a traumatikus időszakon, EU- és NATO-tagsága okán része a demokratikus országok rendszerének és a kollektív védelmi közösségnek.

⁹⁵ Ustav Republike Hrvatske.

http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_07_85_2422.html; letöltés: 2015.10.28.

⁹⁶ Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske.

http://www.morh.hr/images/stories/morh_sadrzaj/pdf/strategija%20nacionalne%20sigurnosti%20nn32-02.pdf; letöltés: 2015.10.28.

⁹⁷ <http://obris.org/hrvatska/kud-je-nestala-nova-strategija-nacionalne-sigurnosti/>; letöltés: 2015.10.28.

⁹⁸ Strategija obrane.

http://www.morh.hr/images/stories/morh_sadrzaj/pdf/strategija%20obrane%20nn33-02.pdf; letöltés: 2015.10.28.

⁹⁹ <http://narod.hr/hrvatska/hrvatskoj-je-potreba-nova-strategija-nacionalne-sigurnosti/>;

letöltés: 2015.10.28.

Kihívások és súlypontok a nemzetbiztonsági szférában

A nemzetbiztonsági szolgálatok feladatainak hangsúlyait a nemzeti biztonsági stratégia jelöli ki azzal, hogy meghatározza azoknak a biztonsági kockázatoknak, kihívásoknak és fenyegetéseknek a halmazát, amelyeket szem előtt kell tartani és amelyek igazodnak a horvát és a nemzetközi gyakorlathoz. Napjainkban a környezet dinamikus változása és a meghatározott kül- és biztonságpolitikai érdek úgy hoztak változást a nemzetbiztonsági feladatok kapcsán, hogy a klasszikus értelemben vett titkosszolgálati tevékenység célja és lényege változatlan maradt.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia III. fejezetében meghatározott fenyegetések jelentik a szektor legsúlyosabb kihívásait. A horvát biztonságpolitika a régióban nem számol jelentős katonai fenyegetéssel, de a régió néhány területén továbbra is elképzelhetőnek tartja egy alacsonyabb szintű konfliktus kirobbanásának a lehetőségét. A globális terrorizmus és a menekültválság növekedése a régióban hatnak leginkább a Horvát Köztársaság nemzetbiztonságára. A szervezett bűnözés és a vele járó következmények (az állami intézmények destabilizációja, a jogrend megsértése, a gazdasági bűnözés és a korrupció) szintén jelentős biztonsági kockázatot jelentenek, ahogy a fegyver- és a kábítószer-csempészet problémája, valamint az emberkereskedelem is.

A Horvát Köztársaság különösen érzékeny biztonságának ily módon történő veszélyeztetésére, mivel geopolitikailag olyan irányvonalak mentén helyezkedik el, amelyek az európai területet összekötik Ázsia területével, amelyek összekötik a gazdaságilag fejlett Nyugat-Európa államait Kelet-Európa területeivel, valamint amelyekkel Közép-Európa összeköttetésben van a mediterrán térséggel és Európa délkeleti részével.

A törvényalkotó szerint különösen veszélyesek a potenciális technológiai katasztrófák, mert a régió országait a meglévő technológiák elavultsága és az ökológiailag „piszkos” ipar jellemzi. A Horvát Köztársaság információtechnológiai rendszerének és összetevőinek sebezhetősége, az információs technika köz- és magánszférát érintő fenyegetettsége a számítógépes bűnözés által, illetve az állampolgárok személyes adataival történő lehetséges visszaélések szintén megjelentek mint biztonságot veszélyeztető tényezők. A globalizációs folyamat negatív következményei – amelyek közül kiemelésre kerül a gazdag és a szegény államok közötti globális különbség növekedése – is visszahúzó hatással lehetnek az ország gazdasági érdekeire és fejlődésére. A fertőző betegségek terjedésével kapcsolatos veszélyek, valamint a szenvedélybetegségek is biztonsági kockázatot jelentenek, amelyek növekedésével számol a dokumentum. Jelentős kihívások a korrupció, a magas fokú munkanélküliség, az ország gazdasági rendszerének zavarai, a munkaképes populáció részének csökkenése és a negatív demográfiai mozgások is.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske III. Izazovi, rizici i prijetnje Republici Hrvatskoj. http://www.morh.hr/images/stories/morh_sadrzaj/pdf/strategija%20nacionalne%20sigurnosti%20nn32-02.pdf; letöltés: 2015.10.28.

Napjainkban az említett kihívások súlya átrendeződött, illetve számos olyan feladat jelentkezett az ország EU-tagságának következményeként, amelyekkel a Nemzeti Biztonsági Stratégia még nem számolt. Ezek közül kiemelendő a könnyebb határátlépés, a biztonsági ellenőrzések megnövekedett száma, a harmadik országok hírszerző szervezeteinek aktívabb tevékenysége az országban és a régióban, valamint egy intenzívebb nemzetközi biztonsági és hírszerzési együttműködés szükségessége.¹⁰¹

Horvátországnak jelenleg az illegális migrációs áradat jelenti a legnagyobb nemzetbiztonsági problémát, amelyet a szakemberek a 2015-ös évre kiadott Nyilvános Jelentésben még nem láttak, sőt 2013-tól kezdődően csökkenő tendenciát állapítottak meg, egyben kihangsúlyozták a menedékjog iránti kérelmek számának 50%-os csökkenését is.

A kiadvány nem állít fel prioritási sorrendet a kihívások és a kockázatok tekintetében, hanem tényszerűen felsorolja azokat. A terrorizmus kapcsán megállapítja, hogy nincs közvetlen fenyegetés, de az országnak az Európai Unió és a NATO tagjaként számolnia kell potenciális kockázattal, elsősorban a globális terrorista szervezetek részéről, mint az ISIL, az al-Kaida, az Al-Sabaab és mások. A radikális iszlám támogatóinak számát néhány tucatra teszi, azzal indokolva, hogy az iszlám közösség integrációja a horvát társadalomba sikeres volt. A jövőbe mutató problémaként jelenik meg a jelenleg Szíriában és Irakban harcoló önkéntes dzsihadista harcosok visszatérése a térségben található anyaországukba, ami új helyzetet teremt Horvátország biztonsági környezetében. (Horvátország jelenleg nem tart számon olyan állampolgárt, aki e szervezetek valamelyikében önkéntesként harcolna.) Jelentős kihívást jelent a fiatalok radikalizálódása, akiket az internet és az internetes propagandavideók felhívásával nyernek meg ezen eszméknek számára.

Az extrémizmust tekintetében megállapítható, hogy mind a bal-, mind a jobboldali ideológiát képviselő csoportok csekély létszámúak és szervezetlenek a horvát társadalomban. Ugyanakkor a fiatalok körében növekvő munkanélküliség, a kilátástalanság, valamint a háborús trauma és az etnikumok közötti megoldatlan kapcsolatok táptalajai lehetnek a szélsőségek megerősödésének.

A nemzetbiztonsági szféra a horvát bel- és külpolitikai érdekek ellen ható harmadik országbeli külföldi hírszerző tevékenység élénkülésével is számol. Ehhez hozzájárul az a tény, hogy EU- és NATO-tagként a szervezet egésze és annak tagjai ellen irányuló tevékenységet is biztonsági fenyegetésként kezeli. A politikai, gazdasági és technológiai információk megszerzésén túl e szolgálatok információs igénye kiterjed a horvát hatóságok NATO- és EU-szervezetek tevékenységében való részvételére, a regionális és a globális folyamatok horvát megítélésére. Külön figyelmet igényel az adatgyűjtés az EU és a NATO válsággal sújtott területeken folytatott és a különböző energetikai projektekhez kapcsolódó tevékenységéről.

¹⁰¹ Javno izvješće 2015. p. 8.
<https://www.soa.hr/UserFiles/File/pdf/Javno-izvjesce-2015.pdf>; letöltés: 2015.10.29.

A horvát politika, társadalom, gazdaság és nemzetbiztonság legfontosabb kihívása a közigazgatásban, az állami intézményekben és vállalatoknál tapasztalható korrupció, amely veszélyezteti a piacok működését, a gazdaság növekedését, csökkenti az adók forrásait és károkat okoz az állami költségvetésben, valamint jogbizonytalanságot szül. Ezek a jelenségek csökkentik a befektetési potenciált Horvátországban és negatívan hatnak az ország megítélésére. Ezzel kapcsolatban a nemzetbiztonsági szféra elsődleges feladata – együttműködve más illetékes hatóságokkal – a korrupció megelőzése és visszaszorítása, amely nagymértékben kapcsolódik a pénzmosáshoz, az állami cégek privatizációjához, valamint a közbeszerzési pályázatokhoz és engedélyezésekhez.

A horvát szervezett bűnözést nagyban befolyásolja az ország közlekedési, gazdasági és földrajzi elhelyezkedése, mivel az egyik legjelentősebb balkáni csempésztútvonal áthaladt területén, így a határokon átnyúló bűnözői csoportok együttműködésének következtében jelentős hatással volt a szomszédos országok szervezett bűnözésére is. A fokozott határellenőrzés folytán átstrukturálódtak a csempésztútvonalak, így többségük már nem érintette az ország területét. Napjainkban azonban az illegális migránsok csempészetére használt egyik legforgalmasabb szárazföldi útvonal a horvát határt érintve megy át Szerbia területén. További problémát jelent az a horvát bűnözői háttér, amelyik logisztikai támogatást nyújt a regionális bünszerveztek számára, valamint az ország területén végrehajtott pénzügyi befektetések, amelyek célja az illegálisan szerzett pénz forrásainak eltitkolása. Megerősödni látszik a szervezett bűnözéssel kapcsolatban az a tendencia is, hogy Délkelet-Európa, beleértve Horvátországot is, a kokain egyik alternatív szállítási útvonalává válik a Dél-Amerika–Európa viszonylatban. További biztonsági kockázatot rejtenek a közel-keleti és afrikai válságócok, valamint az ukrán válság, mert megnövelik az illegális csatornákon szállított fegyverek és katonai felszerelések iránti keresletet. Ennek kielégítésében Horvátország és a szomszédos országok bűnöző köreinek tagjai is részt vesznek, mert ez a tevékenység jól jövedelmez, illetve pozíciószerző lehetőségnek is tekinthető.

A Nemzeti Biztonsági Stratégia által nem említett energiabiztonság nemcsak gazdasági kategória, hanem napjainkban jelentős politikai kérdés, ami erősen befolyásolja a nemzeti érdekek védelmét is. Horvátországnak jó geopolitikai adottságai vannak, amelyet ki akar használni saját energiabiztonságának a javítására, valamint arra, hogy jelentős energiaelosztó központtá váljon. Ez utóbbi részei a Krk szigetén felépíteni tervezett, folyékony földgáz fogadására képes terminál, valamint az Adria-gázvezeték vagy TAP (Trans Adriatic Pipeline), illetve az IAP (Ionian Adriatic Pipeline).

A nemzetbiztonság kérdéskörének szerves része a háborús bűnök felderítése, amelyhez kapcsolódik a háborúban eltűnt személyek, továbbá egyéni és tömegsírok felkutatása, különösen a Duna térségében, illetve adatgyűjtés további háborús bűntettekről, valamint olyan személyek hollétéről, akik a büntetőjogi felelősség alól menekülnek.

Összefoglalás

A horvát nemzetbiztonsági szféra az elmúlt negyedszázadban jelentős változáson ment keresztül, ami nemcsak az intézményi rendszer transzformációját jelentette, hanem a változó biztonságpolitikai környezet hatására átalakult a nemzetbiztonsági szolgáltatók feladatrendszerének egész, illetve a felügyeleti rendszere. Az ország NATO-tagsága és az Európai Unióhoz történt csatlakozása azt is jelentette, hogy már nemcsak a nemzeti érdekek védelmét, hanem a közösségi érdekeket is szem előtt tartva úgy kell a szolgáltatók működését megszervezni, hogy a biztonságpolitikai tevékenységi köre és a felelőssége jelentős mértékben bővült.

Napjainkban tehát a nemzetközi kapcsolatok jellegéből adódóan, amelyekre a külső és a belső biztonság, illetve a bel- és a külpolitika határai közötti éles törésvonalak összemosódása jellemző, és amelyben a külpolitika egyre inkább egyesíti a biztonságpolitika elemeit is, szükséges egy rugalmas nemzeti biztonsági stratégia. Abban nemcsak a fenyegetések jelennek meg, hanem hangsúlyosabb szerep jut a feladatok kijelölésének és a lehetőségek felvázolásának, illetve megfogalmazására kerülnek az alapvető nemzeti értékeket és érdekeket. A horvát kormány nem rendelkezik erre vonatkozó elképzelésekkel, a nemzetbiztonsági szféra feladatkielölő alapdokumentumai elavultak. Bár a kormány rendelkezésére álltak és állnak a hírszerzés információi, mégis hiányzik egyrészt az események analitikus megközelítése, másrészt a reálpolitikai diplomáciai tevékenység. Enélkül a nemzetbiztonsági szféra jogi környezete nem tekintő teljes mértékben stabilnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CVRILA, Vlatko: Razvoj i nadzor sigurnosno-obavještajnog sustava u Republici Hrvatskoj. www.dcaf.ch/content/download/.../2/.../croatia_cro1.pdf; letöltés: 2015.10.25.
- JUKIĆ, Ivana – SURÁNYI Csaba: Horvátország csatlakozása az Európai Unióhoz. Demokrácia, választások, politika és társadalom. Interjú Anđelko Milardović professzorral. http://www.southeast-europe.org/pdf/12/DKE_12_M_I_Ivana-Jukic--Suranji-Csaba_Milardovic.pdf; letöltés: 2015.09.27.
- KOVÁCS Zoltán: A volt Jugoszlávia tagállamai biztonságának értékelése a regionális biztonsági komplexum elmélet alapján. In: Felderítő Szemle, XII. évfolyam 1. szám, 2013. szeptember–október. pp. 5–17.
- LŐRINCZNÉ BENCZE Edit: Az Európai Unió bővítések elmélete és gyakorlata a horvát csatlakozás tükrében. Doktori értekezés. Széchenyi István Egyetem Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, 2009. <http://rgdi.sze.hu/files/Ertekezések,%20tezisek/Ertekezés,%20bekotesre%20szant%20vegleges%202009.%20februar%2013..pdf>; letöltés: 2015.10.22.
- MÉSZÁROS Tamás: Horvátország függetlenné válása és útja az Európai Unió felé. Grotius e-könyvtár, 2010. http://www.grotius.hu/doc/pub/ZKWWDO/2010_150_meszaros_tamas_szakdolgozat.pdf; letöltés: 2015.09.27.

- TUDMAN, Miroslav: HIS: 1993–1998 Prvih pet godina Hrvatske izvještajne službe http://www.nsf-journal.hr/issues/zbornik_s1/tudman.htm; letöltés: 2015.09.26.
- SZILÁGYI Imre: A horvátországi hatalmi vetélkedés okai – Kosor győzelme Sanader felett. http://kki.gov.hu/download/a/c9/b0000/Tanulmanyok_2010_02_A_horv%C3%A1torsz%C3%A1gi_hatalmi_v.pdf; letöltés: 2015.09.27.

Internetes hivatkozások

- ceskatelevize.cz
- croatia.ch
- enciklopedija.hr
- epa.oszk.hu
- grotius.hu
- historia.hu
- hrvatskipolitickiuznici.hr
- konfliktuskutato.hu
- morh.hr
- mult-kor.hu
- mvep.hr
- narod.hr
- narodne-novine.nn.hr
- obris.org/hrvatska
- poslovniforum.hr
- soa.hr
- sabor.hr
- tportal.hr
- vecernji.hr

Törvények, dokumentumok

- Ustav Republike Hrvatske
- Zakon o sigurnosnim službama Republike Hrvatske (NN 32/02)
- Zakon o unutarnjim poslovima (NN 29/91)
- Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske (NN 79/06)
- Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske
- Strategija obrane
- Javno izvješće 2015

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NY. DANDÁRTÁBORNOK

**A PRAVOSZLÁV EGYHÁZ, AZ ÁLLAM
ÉS A HADSEREG KAPCSOLATRENDSZERE
OROSZORSZÁGBAN**

Az új, demokratikus Oroszországban a politikai intézményrendszer elemei közül a hatalom egyik legfontosabb szövetségese az orosz pravoszláv egyház, amely az egész országot átfogó szervezetével és tekintélyes külföldi kapcsolatrendszerével hatékonyan tudja támogatni az állam működését.

Napjaink csaknem kivétel nélkül minden nagyobb oroszországi politikai, sőt katonai eseménye, rendezvénye a pravoszláv egyház legmagasabb szintű képviselőinek részvétele nélkül szinte elképzelhetetlen! De ugyanez a megállapítás igaz a nagyobb – és természetesen nagy nyilvánosságot kapott – egyházi ünnepek hagyományosan hosszú egyházi szertartásaira is, amelyen kivétel nélkül ugyancsak megjelennek az orosz állam vezetői – a legtöbb esetben közvetlen családtagjaikkal együtt! Mindez azt a benyomást kelti a külső szemlélőben, hogy igen jó lehet a viszony a politikai intézményrendszer e két fontos eleme között az Oroszországi Föderációban. Ami konkrétan a jelenlegi helyzetet illeti, az csaknem teljesen így is van, és ez a jó viszony mindkét fél hasznára válik.

Természetesen Oroszország történelmének különböző időszakaiban korántsem volt ennyire felhőtlen a mindenkori állam és a pravoszláv egyház viszonya. Még élénken él az emlékezetemben, amikor 1977–1980 között katonai akadémián tanultam Moszkvában, hogy bizony keresve is alig találtunk működő templomot az akkor is jelentős lélekszámú orosz fővárosban, és bizony titokban kellett „elektriskával” kiutaznunk a mintegy 70 kilométerre található Zagorszkba (ma Szergijev Passzád), hogy a csodálatos hagymakupolás pravoszláv templomokat belülről is megtekinthessük. Ugyanakkor a Szovjetunió felbomlását és az új Oroszország megalakulását követően – immár katonai attaséként – jómagam is érezhettem az állam és a pravoszláv egyház viszonyában azt a pozitív irányú elmozdulást, ami a jelicini érában kezdődött és a putyini időszakokban vált igazán mindennapos gyakorlattá. De megemlíthetném az 1917. októberi forradalommal kezdődött időszak pravoszláv egyház szempontjából is viszontagságos történetét, illetve ezzel szemben az I. Péter cár, illetve az őt követő cárok időszakát, amikor lényegében „államegyház” volt a pravoszláv ortodox egyház.

Jelen írásomnak nem célja sem a gazdag orosz történelem, sem pedig a pravoszláv egyház nem kevésbé érdekes és tanulságos történetének tételes bemutatása. Csupán annak bemutatására vállalkozom, hogy Oroszország történetének egyes jól elkülöníthető, sorsfordító szakaszaiban hogyan alakult a mindenkori állam és a pravoszláv egyház viszonya, és hogyan jutott el a mai, törvényekben és kánonjogilag is rögzített, viszonylag konszolidált állapotáig. Bátran kijelenthetem: az orosz ortodox egyházzal elmondható, hogy az a II. Alekszij és I. Kirill pátriárka időszakában az orosz állam kiemelkedő támogatója, sőt partnere.

Az orosz ember mindig is mélyen vallásos lelkületű – alapvetően az ortodox (pravoszláv) vallás híve – volt, még azokban a történelmi időszakokban is, amikor ezt a kor világi hatalmasságai éppen szigorúan üldözték.

Napjainkban a vallás – és természetesen a pravoszláv egyház – a reneszánszát éli Oroszországban. A Levada Központ¹ közvélemény-kutató intézet adatai szerint 1991-ben a lakosság alig 30%-a vallotta magát hívőnek, 2000-ben ez a szám már elérte az 50%-ot, 2012-ben pedig az Oroszországi Föderáció lakóinak 75%-a tartotta vallásosnak magát. A lakosság mintegy 20%-a hisz a természetfeletti erőkben, de nem sorolja magát egyetlen vallási felekezethez tartozónak sem, míg a lakosság mindössze 5%-a ateista. A Központ felmérése szerint a magát vallásosnak tartó lakosság 42%-a a legelterjedtebb orosz ortodox (pravoszláv) keresztény vallás követője, míg a második helyen az iszlám hívei állnak 8%-kal, a harmadikon pedig a nem pravoszláv keresztény felekezetek követői (római katolikus, zsidó, protestáns stb.) következnek 4%-kal. A fennmaradó hányadot a többi vallási felekezet: a buddhizmus, a brahmanizmus, a samanizmus, az ópravoszláv, az „óhitű ortodox” (старообрядчество), az „új pogány” (неоязычество) felekezetek, valamint a szinte gomba módra szaporodó, sokszor igen destruktív szellemiségű szekták sokféleségének követői teszik ki.² Ez utóbbiakkal már korántsem olyan felhőtlen az állam viszonya, mint a történelmileg kialakult vagy az állam által elismert egyházak, vallási felekezetek követőivel – erről még a későbbiekben szólok. Külön érdekességnek számít, hogy a mi fogalmaink szerinti „történelmi egyházaknak” Oroszországban a pravoszláv, az iszlám, a buddhizmus és a zsidó vallás követőit tartják.

Maga az orosz ortodox (pravoszláv) kereszténység az egykori bizánci birodalom területéről terjedt át a kelet-európai területeken élő szláv népek körébe. Valós története a X. századig vezethető vissza, amikor is a bizánci császárné kezéért versengő Vlagyimir kijevi nagyfejedelem (980–1015) felvette a kereszténységet, és 988-ban a családját és teljes udvartartását is megkeresztelte. Ezt követően került sor a kijeviek tömeges megkeresztelésére a Dnyeper folyó vizében, a hagyomány szerint 890-ben.³ Ezt követően viszonylag gyorsan terjedt a kereszténység az orosz fejedelemségek körében, és egyre-másra alakultak meg a püspökségek az akkori orosz fejedelemségek székhelyein: Kijev után Novgorodban, Szuzdálban, Vlagyimirban, Pszkovban. A formálódó egyház vezetését egy, a konstantinápolyi pátriárkának alárendelt – kezdetekben jobbára görög származású – metropolita látta el, aki a kijevi nagyfejedelem mellett relatív önállóságot élvezett és „látens értelemben” autokefal (önálló) volt. A kijevi metropolita székhelyét előbb 1299-ben Vlagyimirba, majd a tatárjárást követően, 1328-tól Moszkvába tette át. 1448-ban Ionát választották meg moszkvai metropolitának – a konstantinápolyi pátriárka akarata ellenére, de a moszkvai nagyfejedelem támogatásával. Közben a

¹ Az ismert orosz szociológusról, Jurij Levadáról (1930–2006) elnevezett társadalmi kutatóközpont, amely főként a szociológia és a marketing területén végez kutatásokat. A maga nemében az egyik legszámtottevőbb ilyen jellegű nem kormányzati intézmény.

² <http://sam-sebe-psycholog.ru/articles/religiya-v-sovremennom-mire-i-v-sovremennom-obshchestve>; letöltés: 2015.09.07. pp. 1–5.

³ ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. Felelős kiadó: Várszegi Asztrik, Budapest, 1999. pp. 8–9.

törökök bevették Konstantinápolyt, és a bizánci patriarkátus már nem volt abban a helyzetben, hogy ezt megakadályozza. A moszkvai patriarkátus ezzel lényegében önálló (autokefal) egyház lett, és Moszkva lépett független ortodox birodalomként Bizánc örökébe.⁴

Mi is jellemezte a „bizánci időszakban” az állam és az egyház közötti kapcsolatokat? Míg a nyugat-római birodalom utódállamainak területén a római katolikus egyház vezető szerepet igyekezett kivívni magának az állam-egyház kapcsolatában, addig a kelet-római birodalom államaiban szem előtt tartották az „adjátok meg Istennek, ami az Istené, a császárnak, ami a császáré” elvet. Azt tartották, hogy az egyház és az állam Isten ajándékai, éppen ezért teljes egyetértésben kell, hogy tevékenykedjenek az emberek javára, egymást segítve és egymás belügyeibe be nem avatkozva. Ezt az elvet a „hatalom szimfóniájának” nevezték, és erre az elvre épült az állam és az egyház viszonyrendszere a bizánci birodalomban. A fejedelemségek időszakában egészen a cári Oroszország létrejöttéig – tekintettel arra, hogy a kereszténységet a kijevi orosz fejedelemség Bizánctól kapta – a „hatalom szimfóniájának” elve átöröklődött és kevés kivételtől eltekintve hatékonyan működött a gyakorlatban az orosz fejedelmek, cárok és egyházi vezetők viszonylatában is. Kemény szembenállást talán csak Rettegett Iván és Filip metropolita, Alekszej Mihajlovics és Nyikon pátriárka, valamint I. Péter cár és Adrián pátriárka között volt tapasztalható – ezek is inkább személyes okokra visszavezethetően. A „hatalom szimfóniájának” köszönhetően csaknem hatszáz éven át az állam nem volt képes „lenyelni” vagy ignorálni az egyházat, míg az egyház segítette a hatalomnak megóvni az orosz társadalmat és az orosz embereket a társadalmi viharoktól és megrázkódtatásoktól.⁵

Ebből a hatszáz évből mintegy kétszázat elvitt a mongol–tatár hódoltság időszaka, amely bár nehéz időszak volt a pravoszláv egyház számára, de ugyanakkor voltak pozitív hatásai is. Ilyen volt például, hogy a mongol törvények Dzsingisz kán óta adómentességet biztosítottak az egyházi személyek számára (vallástól, néptől és nemzetiségtől függetlenül), továbbá törvényben rögzítették a szabad vallásgyakorlást is, ami komoly lehetőséget nyitott még ebben az időszakban is a pravoszláv egyház számára. Timur Mengu kán 1279-ben egy menlevelet (Jarlik) adott az orosz egyháznak, amely megerősítette az egyházi tisztségviselők adómentességét és védelmet biztosított az egyházi épületek és birtokok számára. Mindez az idegen elnyomás ellenére hozzájárult a pravoszláv egyház további erősödéséhez és közvetve segítséget nyújtott a Moszkva központú orosz államszervezet formálódásához is.⁶

A feudális széttagoltság időszakában orosz földön az egyetlen egyesítő erővé nőtte ki magát az orosz ortodox (pravoszláv) egyház, és részlegesen kompenzálta ezzel a világi hatalom politikai centralizációjának hiányosságait, s elősegítette Moszkvának az oroszok legfontosabb városává válását. Az egyház

⁴ ONASCH, Konrad – СІРІН, Влaгысзлaв: Az orosz ortodox egyház története. p. 36.

⁵ А Н Швечиков: Взаимоотношения русской православной церкви и государства в современной России, реферат от 25 августа 2005 г. www.Bestreferat.ru; letöltés: 2015.07.13.

⁶ Вера Михайловна Еремина: История Русской Православной Церкви (курс лекций, прочитанных в Российском Православном университете св. Иоанна Богослова). vmeremina.ru/istor2/istor2.htm; letöltés: 2015.09.27.

misszionárius tevékenységének segítségével hozzájárult az orosz területek bővítéséhez és az állam erősítéséhez. Az orosz fejedelmek és cárok anyagilag támogatták a pravoszláv egyházat és szükség esetén védelmet biztosítottak számukra. 1589-ben valamennyi keleti pátriárka részvételével lezajlott zsinaton létrehozták a moszkvai székhelyű orosz patriarkátust, Iov pátriárkával az élen. Az orosz állam erősödésével párhuzamosan erősödött a pravoszláv egyház is. Ez különösen szembetűnő volt Alekszej Mihajlovics cár (1645–1676) idején, aki támogatta Nyikon pátriárka 1652–1667) egyházi reformjait, amit az 1655–1656. évi zsinatok is megerősítettek. Ekkor csak a Trojice-Szergijev kolostornak nagyobb földbirtokai voltak, mint a cárnak! Az egyházi vezetés hatalmának növekedése, az egyházi és kolostori földbirtokok nagyságrendje óriási felháborodást váltott ki a bojárak és kereskedők körében, de magán a pravoszláv egyházon belül is súlyos ellentétekhez, sőt szakadáshoz vezetett. Ekkor jött létre az óhitű ortodox-pravoszláv ág, a старообрядчество⁷, amely később a vallásin túl politikai színezetet is öltött, és az egyházon belüli, mai napig is tartó szakadáshoz (раскол) vezetett. A későbbiekben a раскол az orosz államban olyan elemmé vált, amelynek követői nemzeti-vallási alapon csatlakoztak a hatalom elleni felkelésekhez (Sztyepan Razin 1670–1671 vagy Jemeljan Pugacsov 1773–1775), és a cári hatalmat az Antikrisztus művének tartották.⁸ A cár meg is szüntette Nyikon pátriárka támogatását, aki a hierarchiában a cár fölé kívánta helyezni magát.

Nyikon, 1652–1666 között Moszkva és egész Nagy-, Kis- és Fehéroroszország pátriárkája
Материал из Википедии – свободной энциклопедии, перенаправлено с
«Никон (Патриарх Московский)» 2015.10.25.

⁷ старообрядчество – A 17. század közepén a Nyikon pátriárka által kezdeményezett liturgiai újításokkal szembeforduló, szakadárként kiátkozott, 1905-ig hivatalosan üldözött csoportok és felekezetek. Magukat az ősi tiszta hit védelmezőinek, míg a más vallási felekezetekhez tartozókat eretnekeknek tartották. Lásd bővebben: SOPRONI András: Orosz kulturális szótár. Corvina, Budapest, 2008. pp. 382–383.

⁸ ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. p. 85.

Az állam és a pravoszláv egyház viszonya az ún. „első patriarkátusi időszakban” végül is elmérgesedett. Mindez odáig vezetett, hogy 1721-ben, a Nagy Péter-i reformok során megszüntették a patriarkátus intézményét és az orosz ortodox (pravoszláv) egyház feje maga a cár lett. A pravoszláv egyház gyakorlatilag államegyházzá vált. Létrehozták a Szent Kormányzó Szinódust (1722), amely az uralkodó egyik kabinetjeként a pravoszláv egyház ügyeit irányította. Tagjai a pravoszláv egyház olyan főpapjai, érsekei (архиерей) voltak, akik az uralkodó feltétlen hívei voltak. A Szent Szinódus döntései – a cár jóváhagyását követően – kötelező érvényűek voltak a pravoszláv egyház tagjai számára Oroszországban. A cár „szemeként” a Szinódusban létrehoztak egy főügyészi (Оберпрокурор) posztot, akit az uralkodó nevezett ki és a cár közvetlen alárendeltségében tevékenykedett. A Szent Szinódus ülésein a főügyész hirdette ki a cár pravoszláv egyház működésével kapcsolatos legújabb döntéseit.

I. (Nagy) Péter, 1682–1721 között „egész Oroszország”, illetve később „minden oroszok” cárja, egyben a pravoszláv egyház feje
Материал из Википедии — свободной энциклопедии, 2015.10.25.

Ebben az időszakban az egyház számos állami funkciót is betöltött, így az általános (alap) iskolai képzés irányítását, a lakosság anyakönyvezésével kapcsolatos teendőket (születés, házasságkötés, halálozás stb.), valamint az alattvalók politikai megbízhatóságának figyelemmel kísérését is. A többségi vallás képviselőiként az alattvalók kötelesek voltak legalább egyszer évente meggyónni vétkeiket, és a pravoszláv egyház képviselői kötelesek voltak tájékoztatni az uralkodót és/vagy a világi hatalmakat, ha ezt a szabályt valaki nem tartotta be.

I. Péter cár gondoskodott arról is, hogy a pravoszláv egyház papjai és szerzetesei hűséges alattvalói legyenek, szekularizálta ugyanis az egyházi földeket, megfosztva ezzel az egyházat a gazdasági jövedelem forrásától, cserébe viszont az állam ellátta az egyházi személyeket. Ily módon az anyagilag az államtól függő pravoszláv papok kötelesek voltak jelenteni híveik politikai hangulatáról is, olykor még a gyónási titok megsértése árán is!⁹

Péter cár halálát követően egészen a XIX. század végéig a világi hatalom folyamatosan erősítette befolyását – gyakorlatilag az uralmát – a pravoszláv egyház felett. Mindebben segítségére volt a Szent Szinódus mindenkori főügyésze, különösen a XIX. század 80-as éveiben ezt a posztot betöltő K. Pobedonoszcev, aki gyakorlatilag egyedül hozta meg döntéseit a Szinódus nevében, szinte a nullára csökkentve annak szerepét. Az orosz ortodoxiát mint államvallást a cári birodalom feladhatatlan alapjának tekintette, és minden ennek megreformálására irányuló kísérletet gyökeresen elfojtott.¹⁰

A XIX. század végétől kezdődően az orosz egyház főpapjainak egy része és a haladó szellemű értelmiség képviselői a lehetőségeiken belül azon fáradoztak, hogy elválasszák az egyházat az államtól, hogy az egyház visszanyerhesse a zsinatok útján történő szabad döntési jogát és visszaállíthassák a patriarkátus intézményét. Törekvéseiket azonban csak a monarchiát megdöntő 1917. évi februári forradalmat követően koronázta siker, amikor is az 1917 augusztusában, a 217 éves „szinódusi időszakot” követően megtartott Helyi Zsinat (Поместный Собор) megválasztotta pátriárkának Tyihont (1917–1925).

Tyihon, 1917–1925 között Moszkva és egész Oroszország 11. pátriárkája
Материал из Википедии — свободной энциклопедии, перенаправлено с
«Тихон (Патриарх Московский)» 2015.10.25.

⁹ Д. В. Поспеловский: Русская православная церковь испытание начала XX века, Вопросы Истории No1, Москва, 1993, p. 42.

¹⁰ ONASCH, Konrad – СІРІН, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. p. 138.

Az 1918. január 23-i, „Az egyház elválasztása az államtól és az iskolák leválasztása az egyháztól” című dekrétum szerint megtörtént az állam és az egyház szétválasztása. A szovjet érában az ateizmus állami ideológiává vált, ennek következtében az egyház és az állam szétválasztása is egyoldalúan ment végbe: az egyházat leválasztották az államról, de az államot az egyháztól nem.

Az októberi forradalom, majd az azt követő polgárháború időszakában az orosz ortodox (pravoszláv) egyház Tyihon pátriárka vezetésével igyekezett megőrizni nehezen visszaszerzett autonómiáját, korábbi privilégiumait, és nyilatkozatokkal szembeszállt a ВЦИК¹¹ 1922. évi február 23-i dekrétumával, amely az egyházi javak elkobzását irányozta elő. E törekvéseiért Tyihon pátriárkát büntetőjogilag felelősségre is vonták, aki – belátva, hogy az ellenállás nagyobb károkat okozhat az egyháznak – felhagyott a további konfrontációval. Sőt – nem kis részben az egyházon belüli ellenzéke nyomására – maga is arról nyilatkozott, hogy világi viszonylatban az egyház támogatja az új hatalmat, és elítélendőnek tartott minden, az új hatalom elleni agitációt. De ez az irányváltás sem mentette meg a pravoszláv egyházat a repressziótól és az üldöztetésektől. A szovjethatalom egyre mélyebben avatkozott be az egyház belső életébe, és fokozatosan megtiltotta a jótékonyági, valamint a gazdálkodási tevékenységet. Az egyházi tisztségviselőket és személyeket osztályellenségnek tekintette és kegyetlen harcot hirdetett ellenük. A ВЦИК 1929. április 8-i dekrétuma megfosztotta az egyházat a hívők szellemi, lelki nevelésének és szociális gondozásának a lehetőségétől is. A templomokról levetették a keresztek, sőt a kupolákat is, a kolostorokat és a papképző intézményeket bezáratták, az egyházi vezetőket és a papok többségét börtönbe zárták, száműzték vagy kivégezték.¹²

Az állam és a pravoszláv egyház viszonyában némi enyhülés csak a Nagy Honvédő Háború időszakában következett be. A világ közvéleménye és nem utolsósorban nyugati szövetségesei nyomására Sztálin kénytelen volt intézkedéseket tenni az egyház „rehabilitációja” érdekében. Engedélye nyomán 1943. szeptember 8-án összehívták Moszkvában a Helyi Zsinatot (Поместный Собор), amelyre kiengedték a börtönökből a repressziót túlélő 19 pravoszláv főpapot. A Zsinat Szergej érseket választotta meg pátriárkává (1943–1944). Szergej pátriárka több mint 20 esetben fordult felhívással a hívőkhöz és az egyházi személyekhez, mozgósítva és megáldva részvételüket a honvédő harcban. Korábban, még 1943 januárjában – Sztálin hallgatólagos beleegyezésével – bankszámlát is nyitott a patriarkátus, amelyre az egész országból, sőt külföldről is érkeztek adományok a honvédelem céljaira. A hívők adományaiból állították fel az Alekszandr Nyevszkij repülőszázadot és a Dimitrij Donszkoj harcokcsialegységet,¹³ de nagy mennyiségű meleg ruházatot, lábbeliket (valenki¹⁴) is eljuttattak a fronton harcoló katonák és a partizánalakulatok részére. Az egyház fellépése tiszteletet vívott ki még az ateisták körében is. A kormány is megváltoztatta a hozzáállását az egyházhoz: beszüntették a

¹¹ Всероссийский Центральный Исполнительный Комитет (Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság) – Az államhatalom legfelsőbb szerve 1918–1937 között.

¹² В. Цыпин: История Русской православной церкви 1917–1990. Москва, 1994.

¹³ Az alegység 1944. március 7-én került hivatalosan az I. Belorusz Front 38. önálló harcokcsiezredének állományába.

¹⁴ Nemezcsizma – jellegzetes orosz téli lábbeli.

vallásellenes propagandát, bezárták az egyházellenes tevékenységet bemutató múzeumokat.¹⁵

A Dimitrij Donszkoi harcokcsioszlop átadása
az I. Belorusz Front 38. önálló harcokcsiezrede részére 1944. március 7-én
перей Святослав Шевченко: Танки и самолеты от Русской Церкви, Дневник им.
АНТОН, 11 мая, 2013, 2015.10.14.

A pravoszláv egyház második világháború utáni helyzetét meghatározó egyetemes zsinatra 1945. január 31-én került sor a moszkvai Voszkreszenyje templomban. A zsinaton 47 metropolita, érsek és püspök, 87 pap és 38 világi személy vett részt. Két fontos kérdésben döntöttek: megválasztották az orosz ortodox egyház pátriárkáját, I. Alekszijt, a leningrádi és novgorodi metropolitát (1945–1970), valamint elfogadták az egyházi szervezet egyes hatóságainak jogkörét és feladatait meghatározó „Szabályzatot” (Устав), amely a korábbi okmányokhoz képest jelentősen kiterjesztette a pátriárka, a megyés püspökök, érsek és metropoliták, valamint a parókiák előljáró lelkészeinek jogkörét és számos, az egyház életét befolyásoló fontos döntést hozott. A zsinat felhívással fordult az ortodox egyház tagjaihoz és a világ keresztényeihez, amelyben a hitélet szabályainak betartására és a faszizmus feletti győzelem érdekében egységre és összefogásra szólított fel.¹⁶

Fontos lépés volt az állam és az egyház kapcsolatában a pátriárka és Sztálin találkozója (1945. április 10.), amelyen értékelték az egyház Nagy Honvédő Háborúban betöltött pozitív szerepét, az egyházi iskolák és az egyházi könyv- és lapkiadás bővítésének lehetőségeit. A faszizmus feletti aratott győzelmet követően lehetőség nyílt az ortodox egyházon belüli törésvonalak, egyházszakadások megszüntetésére a bolgár, a szerb, a cseh és a lengyel ortodox egyházak

¹⁵ Д В Поспеловский: Русская православная церковь в XX веке. Москва, 1995. pp. 187–188, 191–192.

¹⁶ ONASCH, Konrad – СІРІН, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. pp. 236–237.

képviselőivel. E törekvés látványos sikereként könyvelhető el az 1948-ban, az orosz ortodox autokefál egyház 500 éves fennállásának alkalmából tartott ünnepi tanácskozás, amelyen szinte valamennyi jelentős külföldi ortodox egyház vezetője vagy magas rangú képviselője részt vett.

Fontos fordulópontot jelentett az állam és az egyház kapcsolatában Sztálin halála (1953), amely újabb enyhülést eredményezett. Kiengedték a foglytáborokból és a börtönökből a háború előtt, alatt és után ártatlanul meghurcolt papokat, köztük több főpapot – a többségüket rehabilitálták is. A Szovjetunió életében bekövetkezett pozitív változások reményt adtak arra, hogy folytatódik a pravoszláv egyház és az állam kapcsolatának a normalizálása. 1956-ban kiadták a Bibliát orosz nyelven és külön kiadásban megjelent az Újszövetség is, 1957-től kezdve ismét tarthattak istentiszteletet a Trockij-székesegyházban és az Alekszandro-Nyevszkaja Lavrában.¹⁷ Ebben az időszakban a pravoszláv egyháznak a Szovjetunió határain belül 73 egyházmegyéje, 69 férfi és női kolostora volt, gyakorlatilag kicserélődött, megfiatalodott a püspöki kar és a városi templomok is szinte zsúfolásig megteltek hívőkkel.

A hruscsovi politika azonban 1958-tól kezdve gyökeresen megváltozott az egyház irányában, és „az orosz emberek tudatában meglévő kapitalista vallási csökevények” felszámolását tűzte ki célul. Ennek jegyében különböző mondvacsinált ürügyekkel újra megkezdődött a templomok bezárása, aminek következtében 1959–1963 között a moszkvai egyházmegye templomainak több mint a felét bezárták. Az ország egyházközségeinek is mintegy felét bezárták. 1959-ben a pravoszláv egyháznak 14 000 parókiája és 69 kolostora volt, 1966-ra ez a szám 7523 parókiára és 16 kolostorra csökkent! Az egyház ügyeivel foglalkozó két világi intézményt, az Orosz Ortodox Egyházügyi Tanácsot és a Vallásügyi Tanácsot összevonták és megalakították a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Vallásügyi Tanácsot. Az egyházra az állam részéről nehezedő nyomás hatására az 1961. július 18-án tartott főpapi zsinat változtatásokról döntött az egyházközségek vezetésében. A változtatásokat követően a vezetőlelkész csakis a hívők lelkével foglalkozhatott, míg az egyházközség gazdasági és adminisztratív ügyeinek intézése a kizárólag világiakból álló egyházközségi ülés és egyházközségi tanács hatáskörébe került.¹⁸

Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy a hruscsovi korszak egyház iránti magatartása jelentősen különbözött a harmincas évek alatt elszenvedett üldöztetésektől. Nem történtek letartóztatások, kivégzések vagy száműzetések.

A főpapi zsinat jóváhagyta a Szinódus határozatát (1961. március 30.) arról, hogy az orosz ortodox egyház belép az Egyházak Világtanácsába. Ennek révén a pravoszláv egyház kapcsolatai a keresztény világgal – és más vallásokkal is – intenzívebbé váltak. Különösen jó kapcsolatok alakultak ki az anglikán egyházzal.

¹⁷ ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. p. 245.

¹⁸ Uo. pp. 247–250.

Voltak próbálkozások a római katolikus egyházzal való kapcsolatok rendezésére is, ezek azonban nem jártak sikerrel. Annál sikeresebb volt viszont az amerikai ortodox egyházzal (amely autokefalitást is kapott), illetve a japán egyházzal. Az orosz ortodox egyház sikeres nemzetközi tevékenysége természetesen kedvező hatással volt a hazai hitélet körülményeinek változására is.¹⁹ Az orosz egyház és a külföldi testvéregyházak kapcsolata a hetvenes években tovább erősödött. Ezek a külföldi kapcsolatok jó néhány esetben segítettek bővíteni a szovjet állam esetenként igencsak szűk külpolitikai mozgásterét is.

A pravoszláv egyház és az állam közötti kapcsolatok a hetvenes években viszonylag kiegyensúlyozottak voltak, nem jellemezték olyan atrocitások, mint a hruscsovi időszakban. Ezzel együtt a parókiák száma – főként a vidéki lakosok tömeges városokba költözése következtében – 1971–1981 között 7274-ről 7007-re csökkent.²⁰ A templomok látogatottsága ugyancsak csökkent.

A nyolcvanas évekre tovább javult az egyház és az állam kapcsolata. Az oroszországi kereszténység felvételének 1000 éves évfordulójára való felkészülés jegyében a kormány átadta a pravoszláv egyháznak a Danyilov kolostort, amely a rendbetételét követően a pátriárka és a Szent Szinódus székhelyévé vált. 1994-ben II. Alekszij pátriárka vacsorán látta vendégül a moszkvai magyar nagykövetség vezető diplomatait, és volt szerencsém személyesen is meggyőződni a pravoszláv egyház e csodálatos épületegyüttesének méltóságteljes és lenyűgöző voltáról! (Ekkor vetődött fel az orosz egyház fejének esetleges magyarországi találkozása a katolikus egyház fejével Magyarországon, Pannonhalma fennállásának 1100 éves évfordulója alkalmából. II. Alekszij pátriárka Nanovfszky György nagykövet úr fáradozásait köszönte meg ezzel a rendezvénnyel, amelynek fő szervezője Kirill érsek volt, aki akkor a pravoszláv egyház külügyeinek vezetőjeként tevékenykedett, és aki ma Moszkva és egész Oroszország pátriárkája.)

II. Alekszij, 1990–2008 között Moszkva és egész Oroszország pátriárkája
Материал из Википедии — свободной энциклопедии, 2015.10.25.

¹⁹ ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. pp. 257–258.

²⁰ Uo. p. 265.

A jubileumi, 1988-as év jelentős előrelépést hozott a pravoszláv egyház számára: több új egyházmegyét létesítettek (pl. a Ternopoli), ekkor került vissza az egyház tulajdonába a Kijevo-Pecszerszkaja Lavra, Szmolenszkben megnyílt az első papnevelde, az egyházi személyek megjelenhettek a tömegtájékoztató eszközökben és bekapcsolódhattak az országsszerte folyó társadalmi vitákba. A jubileumi ünnepi zsinatot több nemzetközi konferencia is megelőzte, majd a zsinatra 1988. június 6-án került sor. Számos történelmi jelentőségű döntés született, így többek között az orosz ortodox egyház új szentjeinek (többek között Dmitrij Donszkoj moszkvai nagyfejedelem, Szentéletű Andrej Rubljov, a híres ikonfestő, Makarij moszkvai metropolita, pétervári Boldog Kszénija, Feofán Zatvornyik püspök) kanonizálásáról. A zsinaton tartott beszámoló szerint az összehívás pillanatában az orosz ortodox egyháznak 6893 parókiája, 67 hazai és 9 határon túli egyházmegyéje, 74 püspöke, 6674 papja, 723 diakónusa, 22 kolostora és 1999 növendéke volt.²¹

Az ünnepi zsinat egyik fő eseménye az orosz egyház új Szabályzatának elfogadása volt, amely jelentős változtatásokat tartalmazott az egyházi közösségek vezetési rendjét, feladatait illetően.

1989-ben az orosz ortodox egyház a patriarkátus fennállásának 400. évfordulójáról emlékezett meg egy konferencia és egy ünnepi zsinat keretein belül. A zsinat szentté avatta az első moszkvai pátriárkát, Jovot, valamint Tyihont, a 11. pátriárkát. A zsinat kinyilvánította álláspontját az előkészületben lévő „Lelkiismereti szabadságról” szóló törvény tervezetéről is:

- szükségesnek tartották az ortodox egyháznak önálló jogi személyként történő az elismerését;
- egyenlő jogok biztosítását a vallásos és a világi oktatás és nevelés területén;
- széles körű karitatív tevékenység lehetőségének a biztosítását;
- a vallásos irodalom szabad kiadását és terjesztését;
- az egyház szabad hozzáférését a tömegtájékoztatói eszközökhöz;
- a diszkriminatív adózás eltörlését és az egyházi személyek más állampolgárokkal megegyező elbírálását ebben a vonatkozásban.²²

A zsinat kinevezte a Külszolgálatok Osztályának vezetőjévé Kirill szmolenszki érseket (ma ő az orosz ortodox egyház feje).

A gorbacsovi peresztrojka és glasznoszty időszaka igen jó lehetőséget biztosított a pravoszláv egyház számára, hogy kedvező tárgyalási pozíciókat szerezzen az egyház számára korábban szinte elérhetetlennek tűnő olyan területeken is, mint például a tömegtájékoztatói eszközök. Végül soron ekkor kezdődött a pravoszláv egyház reneszánsza, amely később – a Szovjetunió szétesését és az Oroszországi Föderáció létrejöttét követően – a jelicini érában folytatódott, és tulajdonképpen a putyini és medvegyevi időszakokban teljesedett ki.

²¹ ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. p. 272.

²² Uo. p. 276A.

Az átmeneti időszakban az állam és az egyház kapcsolatának fő vezérfonala az Oroszországi Szovjet Szocialista Szövetségi Köztársaság 1990. október 25-i törvénye volt a „Lelkiismereti szabadságról”, amely azonban – bár az előzőekben ismertetett zsinati állásfoglalás egy része érvényesítésre került benne – a Szovjetunió felbomlásáig hátralévő igen rövid idő alatt tulajdonképpen értékelhető eredményeket nem tudott felmutatni.

Mi a helyzet ma az Oroszországi Föderációban ezen a területen? Az állam és az egyház viszonyában az alaphangot tulajdonképpen az 1993-ban népszavazással elfogadott Alkotmány I. fejezetének 14. cikkelye adja meg, amely kimondja:

„1. Az Oroszországi Föderáció világi állam. Egyetlen vallás sem lehet állami, vagy kötelező.

2. A vallási intézmények elválasztásra kerültek az államtól és egyenlők a törvény előtt.”

Az új orosz állam fenti alkotmányos tételekből levezetett viszonyát az egyházi intézményekhez az 1997. szeptember 26-i, a „Lelkiismereti szabadságról és a vallási felekezetekről” szóló 125. sz. törvény rögzíti tételesen. A törvény megerősíti a végrehajtó hatalom szerepét a vallási felekezetek (szervezetek) létrehozásában, illetve felhatalmazza a jogvédő szervezeteket tevékenységük ellenőrzésére. A jogszabály magyarázása során – érdekes módon – a jogalkotók az Európai Parlament 1997. februári állásfoglalására hivatkoznak, amely szerint lehetőség van a vallási szervezetek tevékenységének korlátozására: a tagállamoknak az Európai Parlament ugyanis azt javasolja, hogy ne adják meg automatikusan a vallási szervezet státusát, sőt a jogellenes szekták tevékenységét akadályozzák meg. Az orosz állam pedig abból az évszázados hagyományból indul ki, hogy protekcionista politikát csakis a legitim módon létrehozott vallási felekezetek irányába folytat.

A törvény megnevezi az ún. „történelmileg létező” vallási felekezeteket (pravoszláv, iszlám, buddhizmus és zsidó), de nem biztosít ezek számára semmiféle előjogot más felekezetekkel szemben. Valamennyi vallási felekezet/szervezet regisztrálni köteles, de országos vallási szervezetként csak azt a szervezetet ismerik el, amelyik legalább 50 éve bizonyíthatóan működik a Föderáció területén, regionálisnak pedig azt, amelyik legalább 15 éve az adott régió területén.

Vallási szervezetet csak a jog talaján állva, bírói döntéssel lehet megszüntetni.

A törvény ugyancsak rögzíti, hogy az állam a vallási felekezetek részére térítésmentesen biztosítja a működésükhöz szükséges ingatlanokat, cserébe viszont kötelesek azokat rendeltetésüknek megfelelően használni és gondoskodni a megőrzésükről.

Biztosítja az egyházi oktatási intézmények működését és a világi intézményekben a hittan oktatásának lehetőségét.

Az egyházi felekezetek/szervezetek ellenőrzését a megfelelő jogi szervek végzik:

- a szervezetek szabályszerű működését illetően;
- az adózás rendjét illetően az adóhatóság;
- speciális esetekben pedig a biztonsági szolgálatok.

Fontos megjegyezni, hogy a végrehajtó hatalom képviselőinek nincs joguk vallomásra bírni az egyházi személyeket a gyónás során tudomásukra jutott információkról – még a legsúlyosabb bűncselekmény esetén sem.

Ami konkrétan az egyház és az állam viszonyát illeti, a törvény kitér arra, hogy az elválasztás ténye nem jelenti azt, hogy az egyház nem vehet részt az ország sorsát érintő fontos politikai kérdések megoldásában. Erre megvannak a megfelelő képviselői szervei, illetve képviselői. Így a Helyi Zsinat, a Püspöki Zsinat, a Szent Szinódus (mint a zsinatok között folyamatosan működő szerv), valamint országosan a pátriárka, illetve regionális vagy helyi szinten az egyéb egyházi tisztségviselők.²³

Az állam részéről az Alkotmány és a fenti törvény, míg a pravoszláv egyház részéről az „Orosz Pravoszláv Egyház társadalmi koncepciójának alapjai” címet viselő reglament III. fejezete szabályozza a követendő magatartást. Ennek lényege: A Szentírás az állam szerepét a rossz korlátozásában és a jó védelmében látja. Az egyház a híveit az államnak való engedelmességre neveli és imádkozik érte. Ugyanakkor elvárja az államtól, hogy ne avatkozzon be az egyház életébe, irányításába, liturgiával összefüggő tevékenységébe. Tételelesen felsorolja azokat a területeket, amelyeken az egyház konkrétan együttműködhet az állammal. Ami az állam legfelsőbb szintű vezetőivel való együttműködést illeti, azt a pátriárka vagy a Szent Szinódus valósítja meg személyesen vagy meghatalmazott képviselői útján.

A reglament IV. fejezete az egyházi etika és a világi jog viszonyát, míg az V. fejezet az egyház és a politika viszonyát tárgyalja részletesen.²⁴ Ezekre most nem térek ki részletesen, a megjelölt forrásban hozzáférhető.

Szeretnék viszont szólni arról, hogy miként realizálódnak a fenti dokumentumokban meghatározott elvek a gyakorlatban. A „jelcini Oroszország” végrehajtó hatalmának letéteményese, az elnök színrelépésének szinte az első napjától kezdve látványosan jó viszonyra törekedett a pravoszláv egyházzal és különösen annak fejével, II. Alekszij pátriárkával. Ennek legfontosabb megnyilvánulási formái voltak a Vörös téren a Казанский Храм Икона Божией Матери templom felépítése, a részben állami, részben egyházi pénzből, részben pedig közadakozásból újra megépített moszkvai Megváltó Krisztus székesegyház (Храм Христа Спасителя) vagy a Főhajtás hegyén (Поклонная гора) felépített Храм Григория Победаносца kis templom. De minden Moszkvában megforduló vendégem megcsodálta az orosz főváros különböző pontjain található egyre több, restaurált, csodálatos színekben pompázó kis pravoszláv templomokat, vagy a Vörös

²³ Государство и церковь.

<http://www.Ozd.ru/gosudarstvo...i...pravo.../gosudarstvo...i...cerkova.html>; letöltés: 2015.09.10.

²⁴ Дердь Нановски: Христианство: православие, католицизм. Москва, 2002. pp. 183–208.

tér ékességét, a Vaszilij Blazsennij székesegyházát és a Kreml mindig tisztán ragyogó templomait. Mindezeket nem lehetett volna az állam tevékeny közreműködése nélkül realizálni. Ez a folyamat csak tovább erősödött a két putyini, majd az azt követő medvegyevi, illetve a jelenlegi putyini érában is. Bár II. Alekszij a csecsen háborúk idején nem hallatta hangját az állami vezetés mellett, de ezt követően ő is, de különösen Kirill, a jelenlegi pátriárka, szinte minden fontosabb, az orosz érdekeket érintő politikai lépésnél – olykor látványosan is – az állami vezetés mellé állt, és felhívásaival, prédikációival támogatta és erőteljesen támogatja jelenleg is Putyin döntéseit. Az orosz nemzeti és állami, valamint a pravoszláv egyházi ünnepeken látványosan kölcsönösen részt vesznek mind az állami, mind pedig az egyházi vezetők. Külön érdemes megemlíteni a külföldön élő orosz nemzetiségű személyekkel való kapcsolattartás terén az egyház által nyújtott igen nagy és hatékony támogatást. Dimitrij Medvegyev elnöksége idején egy püspöki zsinaton hangzott el az az elnöki kijelentés, amely szerint: „A közös szellemi értékek – ez a valóban hatékony egyesítő tényező az egész pravoszláv világ számára, az egyházi intézmények pedig azt a vonzóerőt jelentik a diaszpóra számára, amelyek segítenek megőrizni és erősíteni a szellemi és kulturális kapcsolatokat a hazával”.²⁵

A Megváltó Krisztus székesegyház és Kirill, a jelenlegi pátriárka
 Материал из Википедии — свободной энциклопедии, 2015.10.25.

Ami az orosz hadsereg és a pravoszláv egyház kapcsolatát illeti, a történelem során bizony az is – az állam és az egyház kapcsolatához hasonlóan – meglehetősen hektikusan alakult. A fejedelemségek korában példás volt a pravoszláv egyház és az akkori hadvezetés kapcsolata. Elegendő felidézni például az 1380. szeptember 8-án a kulikovói mezőn lezajlott csatát, amelynek során Dmitrij Donszkoj moszkvai nagyherceg fényes győzelmet aratott a mongol–tatár seregek felett. A legenda szerint ebben nagy szerepe volt annak is, hogy az azóta szentté avatott Szergej Radonyezsszkij főpap megáldotta az orosz zászlókat és fegyvereket.

²⁵ http://www.sovinformburo.com/news/detail/?item_id=5022&type=0; letöltés: 2015.10.25.

A cári időszakban, különösen a reguláris hadsereg létrehozását követően igen szoros kapcsolat alakult ki a pravoszláv egyház és a hadsereg vezetése között. Az 1720-as esztendőktől kezdve a Flottánál önálló katonalelkészi szolgálat működött, majd a századfordulón ezt a szolgálatot létrehozták a szárazföldi erőknél és valamennyi fegyvernemnél is.²⁶

A XVIII–XIX. század folyamán a katonai lelkészi szolgálatot többször is átszervezték. A lelkészek az alakulatok diszlokálási területén illetékes érsekségek, illetve püspökségek alárendeltségébe tartoztak, és a legfelső katonalelkészi vezetők (a flottánál és a szárazföldi hadseregnél) csupán a háború időszakára és csakis a működő (harcoló) hadseregnél és flottánál kerültek kinevezésre.

1800-ban I. Pál cár utasítására az orosz haderónél és a flottánál létrehozták az állandó tábori lelkészi szolgálatot, élén a főlelkésszel (овер-священник). 1858-ban a tisztséget katonai főlelkésszé nevezik át (Главный военный священник), és jelentősen kibővítik jogkörét a katonai lelkészek korábban érseki/püspöki jogkörbe tartozó kinevezésének és felmentésének, valamint az ellenük történő vizsgálat elrendelésének jogkörével. 1890-ben kiadták a katonalelkészi szolgálat és a templomok irányítását szabályozó Utasítást, amely egészen 1917-ig érvényben maradt. Az Utasításban foglaltaknak megfelelően a templomok és a pravoszláv katonalelkészi szolgálat irányításáért a hadsereg és a flotta főpresbitere (протопресвитер) felelt, akit a cár egyetértésével, a Pétervári Katonai Körzet és a katonai miniszter előterjesztésére a Szinódus nevezett ki. Az egyházi hierarchiában érseki rangú személy volt, és joga volt a cárnak (mint a fegyveres erők főparancsnokának) közvetlenül jelentést tenni. A felső egyházi vezetés irányító munkáját az ún. hadosztálylelkészek segítették, akik az összekötő kapcsot jelentették a felső vezetés és az ezredlelkészek között. A személyi állomány körében a vallási, az erkölcsi és a hazafias nevelőmunkát lényegében ez utóbbiak végezték.²⁷

Az ezredlelkészek feladatköre alapvetően két részből állt: a liturgikus (istentisztelettel közvetlenül összefüggő) és a nem liturgikus tevékenységből. A liturgikus tevékenység körébe tartoztak például az istentiszteletek, a közös imádkozások, a bibliafelolvasások, a zászlók, hajók fegyverek és egyéb hadi felszerelések felszentelése, míg a nem liturgikus feladatok körébe a személyi állomány erkölcsi állapotáról való információgyűjtés, a személyi állomány körében folytatott egyéni és csoportos beszélgetések, valamint a jótékonyági tevékenység voltak. Ez a rendszer egészen az 1917-es forradalomig működött, és különösen az I. világháború időszakában nyújtott semmi mással nem helyettesíthető segítséget a cári haderő személyi állománya számára. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy 14 ezredlelkész kapta meg valamilyen kiemelkedő személyes hőstettéért a György-kereszt Érdemrend negyedik fokozatát, illetve 100-nál is többen a György-kereszt érmét a szalaggal.²⁸

²⁶ Церковь и армия: пути сотрудничества.
http://old.nasledie.ru/pravosl/22_7/article.php?art=3; letöltés: 2015.10.23.

²⁷ Катков В. М. Военное духовенство России. Страницы истории. СПб., 2003.

²⁸ Церковь и армия: пути сотрудничества.
http://old.nasledie.ru/pravosl/22_7/article.php?art=3; letöltés: 2015.10.23.

A két világháború közötti időszakban a rendszert teljes egészében felszámolták és a pravoszláv egyház tulajdonképpen a létéért küzdött, ahogyan erről már a korábbiakban szóltam. A második világháború során az egyház megáldotta a Nagy Honvédő Háborúban részt vevő katonákat, fegyvereket, valamint felhívásaival, mozgósított a fasizmus elleni harcra. Sok lelkes katonatársaival együtt az első vonalban osztozott azok mindennapi nehézségeiben, lelki támogatást nyújtva a harcban megfáradt személyi állománynak, és sok esetben segítettek visszatartani őket a kegyetlenkedésektől. Érdekes módon ezekről az esetekről a Szovjetunió időszakában szinte hallani sem lehetett. A második világháborút követően, a hidegháború időszakában ezt a kérdéskört alapvetően az állam és az egyház viszonya határozta meg. Ez a viszony pedig a korábban vázoltak miatt nem tette lehetővé, hogy a hadsereg és az egyház között bármilyen intézményes kapcsolat létrejöhessen.

Gyökeres változást hozott a Szovjetunió megszűnését és az Oroszországi Föderáció létrejöttét követően az a tény, hogy a demokratikus átalakulási folyamat részeként kedvező változás következett be az állam és az egyház, és ennek eredményeként az egyház és a fegyveres erők kapcsolatában is. A társadalomban zajló mélyreható folyamatok következményeként a hadseregben is éreztették hatásukat a külső környezetben tapasztalható ideológiai, eszmei-erkölcsi vákuum és mindazok a negatív társadalmi folyamatok, amelyek egy ilyen horderejű társadalmi-gazdasági és tudati átalakulás sajnálatos kísérőjelenségei voltak. Ilyen körülmények között nagyon nehéz volt hatékony nevelőmunkát folytatni a hadsereg sajátos életviszonyai közepette, a korábban viszonylag stabilnak tartott olyan értékek mentén, mint a hazafiság, a hazaszeretet és az eskükhöz való hűség.

Ebben a helyzetben mind a Védelmi Minisztérium, mind pedig a pravoszláv egyház vezetése arra a következtetésre jutott, hogy a hazafias eszme és a Haza hűséges szolgálatának szellemében történő nevelés megköveteli a hadsereg és az egyház közötti, a kor szellemének megfelelő együttműködést. 1992 októberében a Vezérkari Akadémián megtartott tudományos konferencia feladata volt megalapozni a katonai és az egyházi felső vezetés közötti együttműködést. Ennek eredményeként került sor 1993. július 8-án Kirill Szmolenszki és Kalinyingrádi metropolita találkozójára Pavel Gracsov védelmi miniszterrel, amikor a felek megállapodtak egy előkészítő bizottság létrehozásáról.

A bizottság munkájának eredményeként 1994. március 2-án II. Alekszij, Moszkva és egész Oroszország pátriárkája és Pavel Gracsov hadseregtábornok védelmi miniszter aláírták a „Pravoszláv Egyház és az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői közötti, a tudományos, kulturális, eszmei-erkölcsi és jótékonyági területen történő együttműködésről” szóló Nyilatkozatot. A Nyilatkozatban rögzítettek alapján megalakult egy Koordinációs Bizottság, amely kidolgozta a konkrét együttműködésre vonatkozó Koncepciót. A Pravoszláv Egyház ezt követően sorra kötötte meg az együttműködési megállapodásokat: 1995 márciusában a Szövetségi Határőr Szolgálattal, 1995 áprilisában a Rendkívüli Helyzetek Minisztériumával, 1995 májusában a Szövetségi Kormányhíradásért felelős Ügynökséggel. Gyakorlatilag 2000-ig valamennyi fegyveres testülettel létrejött egy hasonló megállapodás. 1995. április–május hónapokban mindkét félnél létrehozták

az együttműködéssel foglalkozó szervezeteket: a Védelmi Minisztérium Nevelési Főcsoportfőnökségén, a haderőnemeknél egy osztály alakult meg az egyházi és a társadalmi szervezetekkel való együttműködés koordinálására, míg a Szent Szinódus döntése értelmében létrehoztak egy osztályt a Fegyveres Erőkkel és a jogvédő szervezetekkel való együttműködés koordinálására. Ezzel egyidejűleg a Koordinációs Bizottságot megszüntették. Az alakulatoknál ezt a munkát a parancsnokok nevelési helyettesei végezték a diszlokálás helyén területileg illetékes érsekség/püspökség kijelölt képviselőivel.²⁹

A következő fontos dátum 2006. április 11. volt, amikor is a Szent Szinódus nyilatkozatot adott ki arról, hogy elérkezettnek látja az időt a katonalelkészi szolgálat intézményesítésére. Az állami vezetés végülis 2009. július 21-én szánta el magát erre a lépésre: Medvegyev elnök bejelentette, hogy „egy sor történelmi egyházi (mindenekelőtt a pravoszláv) intézmény javaslatát elfogadva újra létrehozzák a katonai lelkészi intézményt”.³⁰ Mindezt két lépcsőben kívánják végrehajtani:

- először a külföldön állomásozó katonai alakulatoknál (Örményország, Tádzsikisztán, Abházia, Dél- Oszétia, valamint a Fekete-tengeri Flotta bázisai);
- másodsor pedig 2010. január 1-jétől kezdődően a Fegyveres Erők valamennyi alakulatánál, dandártól felfelé.

Ennek érdekében az alakulatoknál 2009. december 1-jétől létrehozták a „hívó katonákkal foglalkozó parancsnokhelyettes” státust, a Védelmi Minisztériumban pedig egy hasonló megnevezésű osztályt, amely 2011-től csoportfőnökségként működik. A köztes vezetési szinteken (haderőnemeknél alosztályok, a seregtesteknél és tanintézeteknél parancsnokhelyettes) is létrehozták a vallásos személyi állománnyal foglalkozó szakmai struktúrákat. A szervezetek vezetője a Védelmi Minisztériumban egy tartalékos ezredes, míg a többi státusba főként polgári személyeket neveztek ki. Összesen 240 katonalelkészi státust és 9 polgári személlyel betölthető beosztást terveztek létrehozni. Az új orosz katonalelkészi szolgálat első képviselője A. Bondarenko esperes volt, aki korábban „civilben” tengerész alezredesként szolgált és a Fekete-tengeri Flotta parancsnokának hívó személyi állománnyal foglalkozó helyettesévé nevezték ki.³¹

Érdekes helyzet alakult ki a katonalelkészi rendszer bevezetésével: az alakulatoknál ugyanis létezett a nevelőtiszti intézmény. Feladata alapvetően az volt, hogy a nevelőmunka hagyományos módszereivel elősegítse a harci feladat eredményes végrehajtására történő felkészülést, míg a katonalelkész e folyamat erkölcsi összetevőjének erősítésével volt hivatott segíteni a hatékonyabb nevelőmunkát.

²⁹ Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки) pp. 43–45.

³⁰ Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки) p. 47.

³¹ Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки) p. 48.

Az alakulatok parancsnokainak feladata volt az egyházi szertartások végrehajtásához szükséges helyiségek (templomok, imaházak, imaszobák), valamint a lelkes munkavégzéséhez szükséges egyéb helyiség biztosítása.

Az 1997. szeptember 26-i, a „Lelkiismereti szabadságról és a vallási szervezetekről” szóló 125. számú Szövetségi törvény fontos cövekeket vet le a fegyveres szervezeteknél folyó hitélettel kapcsolatban:

- a 4.§ 4. pontja kimondja: a katonának nincs joga beosztásánál fogva befolyást gyakorolni a beosztottakra a valláshoz való viszonyuk kapcsán;
- a 6.§ 2. pontja szerint a katonai alakulatoknál tilos vallási szervezeteket létrehozni;
- a 16.§ 4. pontja szerint a katonai alakulatok parancsnoksága – a katonai szabályzat figyelembe vétele mellett – nem akadályozhatja meg a katonák részvételét az istentiszteleteken, a különböző vallási rendezvényeken és ceremóniákon.³²

A katonalelkészi rendszer bevezetése óta eltelt időszak tapasztalatait felhasználva készült el az „Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői vallásos személyi állománya körében folytatott munka megszervezésére vonatkozó utasítás”, amelyet a védelmi miniszter 2010. január 24-én hagyott jóvá. Ennek megfelelően a katonalelkészek közvetlenül az egyházi előjárójuk alárendeltségében és az alakulat parancsnokával szoros együttműködésben oldják meg az állomány hazafias, eszmeierkölcsei és vallásos nevelésével kapcsolatos tennivalóikat. A hadsereg biztosítja részükre a munkavégzés feltételeit, szállást (a családoso katonák számára lakást) és szerény mértékű illetményt (ez utóbbi 2012-ben 30–50 ezer rubel körül volt).

A pravoszláv egyház katonalelkészei megáldják a feladat végrehajtására induló katonákat
Материал из Википедии — свободной энциклопедии, 2015.10.25.

³² Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки) p. 49.

Még egy érdekes aspektus: egy 2010-ben (a lelkeszi intézmény bevezetésekor) készült felmérés szerint a katonák 70%-a tartja magát vallásosnak, közülük 83% pravoszláv és 8% muzulmán, a fennmaradó 9% megoszlik a többi vallási felekezet között.³³ A felekezeti hovatartozással összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a katonai vezetés általában a pravoszláv vallás képviselőire készítette a rendszert, de azoknál az alakulatoknál, ahol muzulmán a katonák jelentős hányada, ott részükre is biztosítani kell a vallási szükségletek kielégítését. Ezért is támogatja a hivatkozott törvény a négy úgynevezett hagyományos, történelmi felekezet katonalelkeszi biztosítását.

A katonai attaséi szolgálatom alatt a hadseregben is megjelentek a pravoszláv egyház képviselői, és például az eddig ilyen szempontból érinthetetlennek tartott Vezérkari Akadémián Igor Rogyionov vezérezredes, akkori parancsnok (1996–1997-ben védelmi miniszter) intézkedett egy kápolna felépítésére 1995-ben! Tíz évvel korábban ez még elképzelhetetlennek tűnt volna! Tempora mutantur, et nos mutamur in illis!

FELHASZNÁLT IRODALOM

- <http://kapellan.ru/perspektivy-instituta-voennyh-svyashhennikov-v-rossijskoj-armii.html>; letöltés: 2015.10.23.
- NANOVSZKY György: Kereszténység- katolicizmus-ortodoxia. Windsor Kiadó, Budapest, 1996.
- ONASCH, Konrad – CIPIN, Vlagyiszlav: Az orosz ortodox egyház története. Felelős kiadó: Várszegi Asztrik, Budapest, 1999.
- SOPRONI András: Orosz kulturális szótár. Corvina, Budapest, 2008.
- А Н Швечиков: Взаимоотношения русской православной церкви и государства в современной России, реферат от 25 августа 2005 г. www.Bestreferat.ru; letöltés: 2015.07.13.
- В Цыпин: История Русской православной церкви 1917–1990. Москва, 1994.
- Введение института военных священников будет ускорено. http://www.sovinformburo.com/news/detail/?item_id=5022&type=0; letöltés: 2015.10.25.
- Вера Михайловна Еремина: История Русской Православной Церкви (курс лекций, прочитанных в Российском Православном университете св. Иоанна Богослова). <http://www.vmeremina.ru/istor2/istor2.html>; letöltés: 2015.09.27.

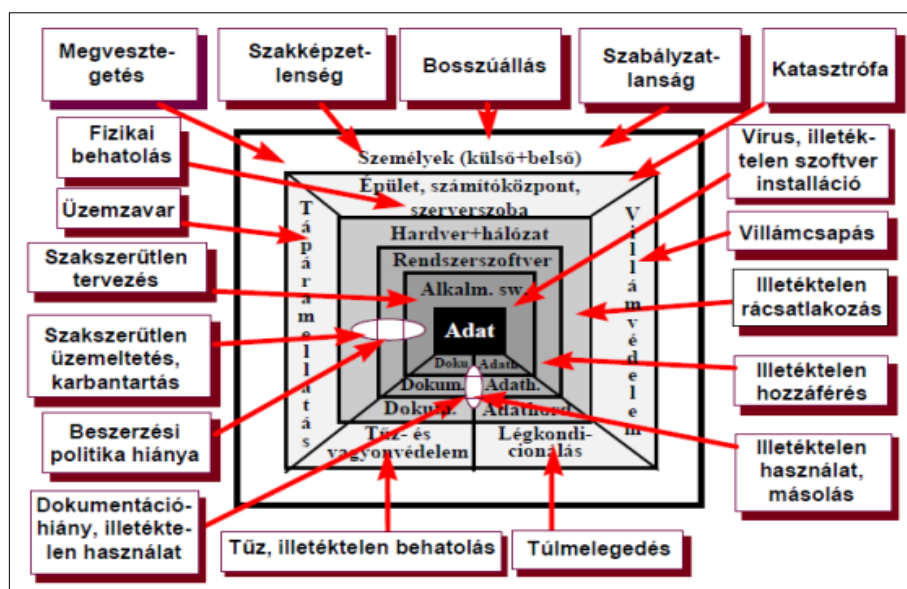
³³ <http://kapellan.ru/perspektivy-instituta-voennyh-svyashhennikov-v-rossijskoj-armii.html>; letöltés: 2015.10.23.

- Государство и церковь,
<http://www.Ozd.ru/gosudarstvo...i...pravo.../gosudarstvo...i...cerkova.html>;
letöltés: 2015.09.10.
- Д В Поспеловский: Русская православная церковь в XX веке.
Москва, 1995.
- Д В Поспеловский: Русская православная церковь испытание начала XX века.
Вопросы Истории No1, Москва, 1993.
- Дердь Нановски: Христианство: православие, католицизм.
Москва, 2002.
- Катков В. М. Военное духовенство России. Страницы истории. СПб., 2003.
- Федеральный закон от 26 сентября 1997 г. N 125-ФЗ "О свободе совести и о религиозных объединениях" (с изменениями и дополнениями).
- Церковь и армия: пути сотрудничества.
http://old.nasledie.ru/pravosl/22_7/article.php?art=3; letöltés: 2015.10.23.
- Ярославский педагогический вестник – 2013 – № 1 – Том I (Гуманитарные науки)

AZ INFORMATIKAI ÜZEMELTETÉS ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

Az informatikai eszközök térnyerésével egyre több és összetettebb informatikai rendszer szolgálja céljaink elérését, amelyek hatása a vállalatok, szervezetek működésére folyamatosan növekszik. *Az állam és a társadalom működése – a gazdaság, a közigazgatás vagy a védelmi szféra mellett számos más területen is – mind meghatározóbb módon a számítástechnikára épül.*¹ Ahhoz, hogy az üzletmenet-folytonosságot biztosítani tudjuk, az informatikai rendszerek üzemeltetésére kiemelt figyelmet kell fordítanunk.

Rengeteg IT-kockázattal kell számolnunk ahhoz, hogy az informatikai rendszerünk biztosítsa a megfelelő rendelkezésre állást, sértetlenséget, bizalmasságot. Az alábbi ábra számos fenyegetettséget bemutat közülük.

1. ábra. Informatikai rendszerek fenyegetettségei²

¹ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. In: Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám. 2012. február 21. p. 1383. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=19>; letöltés: 2015.11.18.

² Informatikai Tárcaközi Bizottság ajánlása: Informatikai rendszerek biztonsági követelményei. 12. sz. ajánlás 1.0 verzió. p. 16. Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Koordinációs Iroda, Budapest, 1996. <http://www.ekk.gov.hu/hu/kib/archivum/itb/ITB12.pdf>; letöltés: 2015.11.18.

A logikusan felépített rendszer üzemeltetésének szervezetszerű irányítás és kontroll alatt kell állnia. A könnyebb kezelhetőség érdekében meg kell határozni a rendszer határvonalait, és ha szükséges, akkor alrendszereket kell kijelölni. Fontos azonban, hogy az irányítás, az üzemeltetés is hierarchikusan épüljön fel. Ki kell jelölni felelősöket a rendszerelemekre és meg kell határozni a szerepeket. Az egymásra épülő szabályoknak, dokumentumoknak követniük kell a hierarchiát. Olyan szabályokat kell létrehozni, amelyek illeszkednek a vállalat egészére, kultúrájához, és azok betartása nem lehetetlen. Nem lehet leírni olyan szabályokat, amelyeknek a feltételrendszere nem biztosított. A szabályokat nem elég csak megismertetni a rendszer életében részt vevő személyekkel, hanem motiválni is kell őket, hogy azokat magukénak érezzék, és betartásukat is fontosnak tartásák. A dokumentumokban, végrehajtási tervekben, utasításokban megfogalmazott cselekvési módusokat be kell gyakoroltatni, készségi szintre kell fejleszteni. A siker elérésében a kommunikációnak mindig fontos szerepe van. A rendszer biztonságos üzemeltetése szempontjából kiemelkedően fontos a kommunikáció horizontális és vertikális kapcsolatrendszerének a feltérképezése. A kommunikációs csatornákat úgy kell kiépíteni, hogy azok kövessék ezt a többirányú kapcsolatot. Biztosítani kell a szintenkénti kommunikációt, hogy egy adott esemény bekövetkeztekor ne legyen idővesztés a hierarchiai út bejárása miatt. Fontos, hogy a cégek között ugyanazon a szinten is legyen kiépített együttműködési csatorna. A személyeknek készségi szinten kell ismerniük a kapcsolatrendszert és a feladatokat, a szoftver- és hardverelemeken rendszeres frissítést és teszteléseket kell végezniük, hogy az esetleges katasztrófahelyzetben ne legyen kommunikációs tudatlanság.

A versenyszférában a legfontosabb az üzleti célok elérése, ami a gyakorlatban a tulajdonos vagyónának a gyarapítását szolgálja. Ennél az egyik legfontosabb feladat az üzletmenet-folytonosság biztosítása. A szövet vezetésének elkötelezettnek kell lennie, és minden támogatást biztosítania kell a cél eléréséhez. Meg kell határozni, hogy mit vár el a rendszertől, milyen rendelkezésre állást kell biztosítani, milyen szintű adatokat kell kezelni, milyen szolgáltatásokat kell mindenáron fenntartani, a megengedett leghosszabb kiesést, a visszaállítás sorrendjét, az egységnyi időintervallumra vetített adatvesztés/adatvesztés mértékét, az archiválással és a mentéssel kapcsolatos elvárásokat stb. Már a tervezésnél kockázatelemzést kell végezni, a felmerülő kockázatokat osztályozni szükséges.

Ezt követően meg kell teremteni a kiépítéshez és az üzemeltetéshez szükséges feltételeket, amelyek a következők:

- pénzügyi források biztosítása (az egész életcikluson át);
- humán erőforrás biztosítása (folyamatosan jól képzett személyzet, logikusan felépített hierarchikus személyzeti struktúra);
- jogszabályi környezet megteremtése, munkafolyamatok tisztázása;
- idő (fontos a technológiai sorrend és az időtényező).

A négy tényező közül a leggyengébb fogja meghatározni az egész rendszer hatékonyságát. A környezet, a feltételek, a hatások dinamikusan változnak. Az egyes elemek gyengülését kismértékben korrigálhatjuk a többi elem erősítésével, a rendszer stabilitását, biztonságát azonban az egyenszilárdsággal érhetjük el.

A COBIT³ szerint a rendszerünket különböző érettségi szintekbe sorolhatjuk. A teljesség igénye nélkül néhány jellemzőt kiemelünk, amelyek az általános és a szolgáltatásfolytonosság modellben találhatóak.⁴

0. *Nem létező* – Egyáltalán semmilyen felismerhető folyamat nincsen. Úgy vélik, hogy a szolgáltatás folyamatosságával a vezetésnek nem kell foglalkoznia.

1. *Kezdeti/Ad Hoc jellegű* – Vannak jelek arra vonatkozóan, hogy a vállalkozás felismerte, hogy létezik egy olyan terület, amellyel foglalkoznia kell, de nincsenek szabványosított folyamatok, helyettük ad hoc jellegű megoldásokat alkalmaznak, egyedileg, illetve eseti alapon. Az általános vezetési módszer rendszertelen. A folyamatos szolgáltatással kapcsolatos felelőségek informálisak és a feladatok végrehajtására adott felhatalmazás korlátozott. A vezetés egyre inkább tisztában van a folyamatos szolgáltatás fenntarthatóságát veszélyeztető kockázatokkal és a folyamatos szolgáltatás szükségességével. Az informatika válasza a jelentős üzemszünetekre késve reagáló és felkészületlen.

2. *Ismétlődő, de ösztönös* – A folyamatok eljutottak arra a szintre, amikor hasonló eljárásokat követnek az azonos feladatokat végző emberek. A folyamatos szolgáltatás biztosításának felelőségét meghatározták. Létezik a kritikus rendszereknek és rendszerelemeknek egy leltára, de előfordul, hogy az nem megbízható. A folyamatos szolgáltatás gyakorlata kialakulóban vannak, de annak sikere az egyéneken múlik.

3. *Szabályozott folyamat* – Az eljárások szabványosítottak és dokumentáltak, a megismertetésük képzésen keresztül történik. A vonatkozó eljárások, eszközök és módszerek szabványosítása és dokumentálása megtörtént, bár nem kifinomultak. Kidolgoztak egy formális képzési tervet, de a formális képzés még mindig egyéni kezdeményezésekre épül. A folyamatos szolgáltatás tervezésének és tesztelésének felelőségeit egyértelműen meghatározták és a felelőseket kijelölték. Az egyéni kezdeményezések alapján követik a szabványokat és vesznek igénybe képzést a súlyosabb rendkívüli helyzetek, illetve katasztrófák kezelése érdekében. Magas rendelkezésre állású komponenseket és rendszerredundanciát alkalmaznak, a kritikus fontosságú rendszerek és komponensek leltárát karbantartják.

4. *Irányított és mérhető* – A vezetés figyelemmel kíséri és méri az eljárásoknak történő megfelelést, valamint intézkedik, ha úgy tűnik, hogy a folyamatok nem működnek eredményesen. A vezetői információrendszerek és a döntéstámogató rendszerek felhasználják a rendelkezésre álló információkat. A folyamatos szolgáltatásra vonatkozó felelőségeket és szabványokat kikényszerítik. A folyamatosság megszakadását okozó rendkívüli eseményeket osztályozzák, és minden egyes ilyen jellegű rendkívüli eseményre vonatkozó felterjesztési szolgálati út ismert az összes érintett személy számára.

³ Control Objectives for Information and Related Technology – Információra és a Kapcsolatos Technológiára Vonatkozó Kontrollcéllok.

⁴ COBIT (Control Objectives for Information and related Technology) 4.1. magyar változat. Információra és a kapcsolatos technológiára vonatkozó kontroll célkitűzések. IT Governance Institute, 2007. http://www.mta.hu/hu/Publikaciok/ISACA_HU_COBIT_41_HUN_v13.pdf; letöltés: 2015.06.20.

5. *Optimalizált* – Az informatikát integrált módon alkalmazzák a munkafolyamat automatizálására, és eszközöket adnak a minőség és az eredményesség javításához. Az informatikai működésfolyamatossági tervet integrálták az üzleti működésfolyamatossági tervekbe, és azt rendszeresen karbantartják. A rendelkezésre állási eljárások és a folyamatos szolgáltatástervezése teljes mértékben összhangban van. A vezetés gondoskodik arról, hogy egyetlen forrásra visszavezethető hibalehetőség miatt ne következzen be katasztrófa vagy súlyosabb rendkívüli helyzet. A folyamatos szolgáltatás által elért célokat rendszerszerűen mérik, metrikáit kalibrálják.

A „100%-os biztonság” felé közeledve exponenciálisan nő a ráfordított költség. Mind a nemzetközi, mind a hazai tapasztalatok szerint az informatikai rendszerek megfelelő szinten történő működtetése érdekében az IT-szektorra jutó költségeknek el kell érniük az összköltségvetés legalább 2%-át. Az ideális pedig a 4–5%, amellyel ki lehet szolgálni az üzemeltetéssel járó mindennemű igényeket.⁵

Az IT-üzemeltetés során figyelembe kell venni az informatikai rendszer üzemeltetését befolyásoló külső környezetet, amelyen nem vagy csak minimális változtatásokat végezhetünk. Ilyenek lehetnek a jogszabályi korlátozások, természeti adottságok, nemzeti, vállalati kultúrák, elvárások. Ide sorolható még bizonyos értelemben az adatcentrum is, bár adott esetben ezen képesek vagyunk változtatni.

A szervezet üzleti folyamatait elemezve megtervezhető az arra épülő, illetve az azt segítő informatikai rendszer. Ennek alkalmazkodnia kell a szervezeti struktúrához és a külső körülményekhez is.

A szolgáltatás és az ahhoz kapcsolódó rendszerelemek tervezésénél figyelembe kell venni azok életciklusát. Az életciklus az üzleti igények megjelenésével kezdődik, amelyek modellezését követően elkészül a szolgáltatási stratégia, amely a cél elérésének a módját írja le. A szolgáltatás megvalósításához létre kell hozni egy projektcsoportot, amelyben több terület is képviselteti magát, hozzáadva az adott terület szakértelmét. A projekt sikerességéért azonban minden esetben a projektgazda felel. A tervezés és a fejlesztés lezárását követően jöhet a termék, a szolgáltatás bevezetése.

A termék, szolgáltatás bevezetését tekintve négy különböző modellt különböztethetünk meg. Az első a **vízéses modell**, amelyet főleg sok komponens tartalmazó nagy projektek során alkalmaznak, amikor kritikus megbízhatóságú rendszereket kell fejleszteni. Minden fázis csak az előző jóváhagyását követően indítható. Hátránya, hogy sokáig tart a fejlesztés. A második a **spirál modell**, amikor a tervezés végénél már elkezdődik a demóverzió használata, a fázisok egybefolynak. Mindkét modellnél nagyon pontos dokumentációt kell megkövetelni. A harmadik, az **agilis modell** már kevesebb a dokumentáció, viszonylag rövid periódusú fázisokat tartalmaz. Előnye a gyorsaság. Az utolsó, a leggyorsabb modell a **RAD modell**, ahol a gyorsaság mellett elhanyagolják a precíz dokumentáltságot,

⁵ MÁRTONFFY Attila: Az informatika és a költségek.
http://www.itbusiness.hu/Fooldal/hetilap/business/Az_informatika_es_a_koltsegek.html;
letöltés: 2012.09.06.

emiatt nem ajánlott a komolyabb rendszereknél. Jellemzően a fejlesztők egy helyen összeülnek és megbeszélés alapján haladnak előre. A fejlesztés átadja az üzemeltetés számára az új informatikai szolgáltatást nyújtó dokumentált, tesztelt informatikai rendszert. A tesztet ajánlatos az ISO 29119 szabvány⁶ szerint elvégezni, ami a fejlesztők és az üzemeltetők számára is ugyanazt jelenti.

Többféle teszt létezik, attól függően is, hogy a rendszer milyen állapotában helyezek be új rendszerelemet: funkcionális, elfogadási (felhasználó által végzett), teljesítményorientált, kompatibilitást vizsgáló, egy adott modult vizsgáló, integrációt tesztelő és úgynevezett stressz teszt. Az átadott dokumentációk tartalmazzák az összes rendszerelemet (hardver, szoftver), azok kapcsolatát, működési elvét, beállítását és minden olyan információt, amely a rendszer normál működéséhez szükséges. Meg kell határozni a rendszer életciklusa alatt az üzemeltetéséhez szükséges erőforrásokat, karbantartási előírásokat. A dokumentációtól eltérő rendszerelem-módosulásokat új fejlesztésként kell kezelni, amely módosítja, illetve módosíthatja az egész rendszer működését. Emiatt tesztelni kell, és a változásokövetésben dokumentálni kell a változást, majd ezt követően helyezhető az éles rendszerbe. A bevezetéshez tervet kell készíteni és az ezt követő jóváhagyás után elvégezhető az implementáció. A rendszer működését ezt követően figyelemmel kell kísérni, hogy teljesíti-e a normál működésnél tapasztalható kritériumokat, különös tekintettel a függőségekre.⁷

A külső szolgáltatótól vásárolt szoftver esetén a kritikus rendszereknél meg kell követelni a szoftverek forráskódjának átadását. Ha ez a szerzői jogok miatt nem lehetséges, akkor lehetővé kell tenni az egy független harmadik félnél, biztosítva az esetleges felmerülő vitás kérdéseknél meg az eladó „eltűnése” estére.

Fontos az új rendszereknél mind a felhasználók, mind az üzemeltetők képzése, felkészítése a rendszer használatára. A rendszer üzemeltetése előtt különös figyelmet kell szentelni a rendszer vagy annak egy moduljának a bevezetésére. Ez történhet párhuzamos módszerrel, amely a régi és az új rendszer egyidejű üzemeltetését jelenti. Előnye a magas üzembiztonság, hátránya viszont az adatok migrálásának a nehézkes koordinálása. A másik módszer a fázisonkénti vagy modulonkénti bevezetés. Ebben az esetben lépésenként, folyamatosan vezetem be az új részeket, felhasználva a megelőző fázisok tapasztalatait. Ez időben hosszabb folyamat, de kisebb részekre fókuszálhatunk, ezáltal nagyobb odafigyelést tesz lehetővé kisebb részekre is. A harmadik módszer pedig a „Big bang”, amikor az új bevezetése pillanatában lekapcsolom a régi rendszert. Itt nincs átmeneti időszak, nem kell figyelni az adatok több helyen történő fellelhetőségéből adódó problémákra, de nagy a veszélye annak, hogy az idő múlásával nagyon rövid időn belül már nincs lehetőség visszaállni a régi stabil rendszerre adatvesztés nélkül.

⁶ ISO 29119 The International Software Testing Standard – Nemzetközi Szoftvertesztelési Szabvány.

⁷ ITB 5. számú ajánlása – Bevezetés a PRINCE projektirányítási módszertanba.
MTA Információtechnológiai Alapítvány, Budapest, 1993.
<http://www.ekk.gov.hu/hu/kib/archivum>; letöltés: 2015.06.20.

Az ITIL⁸ ajánlása szerint az üzemeltető szervezetnek egy szervezet életében az alábbi feladatrendszerben kell működnie.⁹

- Szolgáltatásstratégia
 - Stratégiaalkotás
 - Szolgáltatásportfólió-menedzsment
 - Igények kiszolgálása
 - Pénzügyi menedzsment
- Szolgáltatástervezés
 - Szolgáltatáskatalógus
 - Szolgáltatásszint-menedzsment (Service Level Management: SLM)
 - Kapacitáskezelés
 - Rendelkezésre állás
 - Szolgáltatásfolytonosság
 - Információbiztonság (Information Security Management: ISM)
 - Beszállítókezelés
- Szolgáltatásbevezetés
 - Változáskövetés (Change Management)
 - Eszköz- és konfiguráció-nyilvántartás (Service Asset and Configuration Management: SACM)
 - Kiadás- és üzembeállítás-nyilvántartás
 - Bevezetéstervezés és -támogatás
 - Szolgáltatásellenőrzés és -tesztelés
 - Értékelés
 - Tudásmenedzsment
- Szolgáltatásüzemeltetés
 - Incidenskezelés
 - Problémakezelés
 - Eseménykezelés
 - Kéréskezelés
 - Hozzáférés-menedzsment
- Állandó szolgáltatásfejlesztés
 - Mérés
 - Jelentés
 - Fejlesztés

⁸ Information Technology Infrastructure Library – Az Informatikaszoállítás Módszertana.

⁹ ITIL (IT Infrastructure Library) az informatikai szolgáltatásmenedzsment. verzió: V3. 2011.

A feladatrendszernek megfelelően egy vállalat IT-üzemeltetését végző szervezetet az alábbi részterületekre célszerű bontani:

- Ügyfélszolgálat

Közvetlen kapcsolatban van a felhasználókkal, fogadja a kéréseket, hibajelentéseket, incidenseket. Az ügyfélszolgálatot elláthatják személyesen, telefonon keresztül és virtuálisan, amennyiben egy webes felület áll a felhasználók rendelkezésére. Legtöbbször az adatrögzítésen és az előre meghatározott protokollokon kívül nem végez komolyabb informatikai munkát.

- Alkalmazásmenedzsment

Az ügyfélszolgálat által rögzített vagy előre eltervezett incidens-, problémakezelést, kéréskezelést, változáskövetést és hozzáférés-menedzsmentet végzi.

- Háttértámogató csoport

Feladata a fenti két csoport által meg nem oldott hibák megoldása, az incidenskezelés, valamint a kiszolgáló környezet üzemeltetése, karbantartása. Az incidenskezelés, problémakezelés az előforduló hibák kezelése, a levont következtetések alapján a jövőbeli hibák megakadályozása. Az incidenskezelés a gyors megoldást helyezi előtérbe, hogy a szolgáltatás minél előbb helyreálljon, míg a problémakezelés a megelőzést is magában foglalja, a hibák okát vizsgálja, annak érdekében, hogy azok ne ismétlődjenek meg, illetve soha ne is következzenek be. Amennyiben nem oldható meg viszonylag rövid időn belül a hibaelhárítás, akkor át kell adni egy magasabb szintű hibaelhárító csapatnak, amely ebben az esetben már külső szolgáltató vagy gyári támogatás.

További részekre osztható, az alábbiak szerint:

IT-rendszerek üzemeltetése: szerverek, adattárolók, adatbázisok, archiválók és mentőrendszerek telepítése, konfigurálása, üzemeltetése, felügyelete, karbantartása.

Telekommunikációs rendszerek üzemeltetése: hálózati infrastruktúrák (router, switch, modem stb.) konfigurálása, üzemeltetése, felügyelete.

Kiberbiztonsági csoport: információbiztonsággal kapcsolatos konfigurációk meghatározása, IT-védelmi eszközök konfigurálása, üzemeltetése, felügyelete.

- IT-infrastruktúra üzemeltetése

Az adatcentrum kiszolgáló eszközeinek üzemeltetése. Ilyen lehet a riasztó, a beléptető rendszerek, a tűzjelző, a vízbetörésjelző, a zárláncú kamerarendszerek, az UPS, az aggregátor, a légtechnikai eszközök technikai üzemeltetése.

A rendszerek konfigurációmenedzsmentje elengedhetetlen az üzemeltetés szempontjából. A hardver- és szoftverelemek konfigurációi mellett fontos az elhelyezés és a környezeti tényezők dokumentálása. A dokumentálásnak tartalmaznia kell a felhasználókat és az üzemeltetési kézikönyveket. Talán a legfontosabb dokumentumok a szolgáltatáskatalógus és a Baseline. A két anyag

biztosítja, hogy az üzemeltetők és a felhasználók is egységes rendszerbe foglalt adatvagyonból dolgozhassanak. A szolgáltatáskatalógus tartalmazza az összes olyan üzemeltetett szolgáltatást, amelyek a rendszeren belül elérhetőek. Ezek egységes szerkezetű, védett (csak olvasható és a vezetéssel jóváhagyott) dokumentumok, a felhasználók számára is érthető nyelvezeten íródtak és hozzáférhetőek. Fontos leírni, hogy ki igényelheti és ki engedélyezheti a hozzáférést. Létezik egy technikai nézet is, amely az üzemeltető oldaláról a szakmai kérdéseket figyelembe véve írja le a szolgáltatásokat. Ez már tartalmazza a kapcsolatokat, a felhasználók elől rejtett szolgáltatásokat is. A másik dokumentum a szolgáltatás mellett a hardver- és a szoftverelemekre vonatkozik. A Baseline tartalmazza azokat a komponenseket, amelyek a rendszerüzletmenet folytonosságát és biztonságát tekintve igényelhetőek. Az ezektől történő eltéréseket kivételkezeléssel kell kezelni, amely megváltoztathatja a rendszer normál működését.

A dokumentummenedzsmentnek több lépését különböztetjük meg. Az elkészítését követően jóvá kell hagyatni, majd közzé kell tenni. A folyamatos változásokat a dokumentumoknak is nyomon kell követniük, később pedig az archiválás, majd a selejtezés következik, ami a dokumentum kivezetését jelenti. A „beállt” rendszerben történő változtatás mindig kockázati tényezőként jelenik meg, ezért is nagyon fontos a változáskezelés. Azért, hogy ezt a kockázatot a minimálisra csökkentsük, elő kell rá készülni, ki kell dolgozni a lehetséges problémákra a választ, meg kell tervezni a folyamatokat. A változtatási kérelem érkezik a felhasználóktól és az üzemeltető állománytól is.

Közvetlenül már nem a dokumentumok közé sorolhatóak, de mégis ide kapcsolódnak a jogszabályok, szabályzók, eljárások vagy akár a szabványok és az eszközök gyártó által kiadott technikai leírásai, üzemeltetési szabályai.

A rendszer folyamatos monitorozása szükséges az üzemeltető állomány részére a rendszer működésének nyomon követése miatt és a hibabehatárolás elősegítése érdekében, de ezek az adatok felhasználhatóak lehetnek egy esetleges nyomozás során is. A kinyert adatokból készült jelentések a vezetés számára is fontos információkat nyújthatnak.

Törekedni kell a stabil állapot fenntartására. Ha valami eltér a normálistól, akkor azt vissza kell kényszeríteni, máskülönben az egymásra gyakorolt hatások károszt eredményeznek. A normális állapotot viszont pontosan definiálni kell.

A program a működése során hét állapotot kezelhet:

- Tervezési fázis
- Beállási fázis
- Normál üzemállapot
- Készültségi állapot
- Katasztrófaállapot
- Visszaállási állapot
- Rendszer kivezetési fázisa.

Tervezési fázis

A létfontosságú rendszerelem tervezésekor már megkezdődik a kockázatelemzés, amikor betáplálhatjuk a kezdeti értékeket, modellezhetjük a rendszer működését, és javíthatunk a végleges megvalósítási terveken. A szoftvert hozzáigazíthatjuk a környezethez, modelleket alkotunk a rendszerről, megtervezzük a szenzorok elhelyezését, optimalizálhatjuk a bemenő adatok mennyiségét.

Beállási fázis

A megépített rendszerhez hozzáigazítjuk a programot. A program szempontjából ez egy kezdeti tanuló állapot, amikor a sok elsődleges adatból adatbázist építünk, az adatkapcsolatokból pedig a mesterséges intelligencia segítségével tanítjuk a rendszert.

Normál üzemállapot

A létfontosságú rendszer elem normál üzemben dolgozik, a szoftver nem érkezik semmi eltérőt a normális, az elvárt állapottól. Nem észlelhető olyan állapot, amely az előzetes kockázatelemzésre előjött.

Készültségi állapot

A szoftver előzetesen azonosított kockázati tényezőt érzékel, de ez nem befolyásolja a rendszert a működésében. A kockázat elfogadható, kezelhető, de kiemelt figyelemmel kell kísérni annak változását. Több váratlan esemény, kisebb, egyenként kezelhető kockázat esetén a szoftver riasztásokat ad, meg kell kezdeni a rendszer normál állapotba való visszakényszerítést. Ebben a fázisban a rendszerünk maradhat huzamosabb ideig is egy olyan külső tényező hatására, amely ellen nem tudunk vagy akarunk tenni. Illetve számíthatunk is olyan hatásra, amely rendszeresen visszatérő.

Katasztrófaállapot

A szoftver előzetesen azonosított súlyos kockázati tényezőt érzékel, amely már önmagában is akár a rendszer leállításával, meghibásodásával annak működésében súlyos következményeket okozhat. A program riasztásokat ad, megkísérli legalább a csökkentett üzemben történő maradást, külső riasztásokat ad az együttműködő szervezetek számára.

Visszaállási állapot

A katasztrófaállapotot követően a rendszer már stabil állapotban van (például a szerverek alapbeállításai megtörténtek) és a normál állapotba kell visszaállni. Nem tapasztalható a katasztrófaállapotot előidéző külső tényező. Ilyenkor a szoftver segít közelíteni a normál adatokhoz, figyelve, hogy ne alakuljon ki egy „belengés”. A visszaállítási sorrendnél prioritást kell felállítani, amely egyrésztől figyelembe veszi, hogy a kritikus elemek minél előbb stabil állapotba kerüljenek, másrészt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a technológiai, logikai folyamatokat sem. Sajnos a vállalatok túlnyomó része, de még a létfontosságú létesítmények egy része sem rendelkezik incidenskezelési eljárási tervvel, pedig annak a szoftver részét kellene képeznie.

Rendszer kivezetési fázisa

A létfontosságú rendszerelem az üzletfolytonosság vagy a törvényi feltételek folyamatos biztosítása érdekében úgy áll le, adja át a másik kritikus rendszerelemnek a működést, hogy ne sérüljön a rendelkezésre állás, a sértetlenség és a bizalmasság elve. A program ekkor már bizonyos adatokat nem vesz figyelembe, mert már nem biztos, hogy a felügyelt rendszer minden eleme működik, viszont figyelmeztet, ha a leállítási sorrend katasztrófához vezethet.¹⁰

Minden kritikus információs infrastruktúra lelke az adatközpont lesz. Az adatközpont a földrajzi (geo) redundancia miatt fizikailag kettő vagy több helyszínen épül ki, de virtuálisan egyként is kezelhető. Amennyiben az infrastruktúrát egy rendszernek tekintem, akkor az adatközpont egy rendszerem a többi közt, amely a bonyolult hálózat egyik része.

Az alkalmazott technológia, amely a haverelemekre és a szoftverekre épül, szintén kiemelten fontos. Az adatcentrum, szerverterem kiesése esetén az üzletmenet-folytonosság és a magas rendelkezésre állás miatt biztosítani kell a tartalék rendszert. A meghatározott rendelkezésre állást követően lehetőség van eldönteni, hogy hideg tartalékot képzünk, amely alacsony költség mellett szerződésekkel biztosítja, hogy valamilyen eszköz, illetve a teljes rendszer meghibásodása esetén viszonylag rövid időn belül szállítják és beüzemelik az új kiszolgáló rendszert. A másik lehetőség a meleg tartalék, amikor már rendelkezésre áll az összes hardverelem, de nincs kiépítve, és az adatok sincsenek betöltve a rendszerbe. A harmadik, amikor már órákon belül helyrehozható a normál működés, két úton érhető el: egy mobil egység vagy „hot site” áll rendelkezésre. Ebben az esetben a rendszer már ki van építve, csak az éles adatokat kell visszahozni a mentésből, vagy átmásolni egy tartalék site-ról. A negyedik eset, amikor az éles és a tartalék rendszer is folyamatosan üzemel, az adatok mindkét rendszeren megtalálhatóak. Ennek a gazdaságosabb változata, amikor mindkét oldal éles üzemben megy terheléseloszlással, és az egyik kiesése esetén a másik képes átvenni mindkettő szerepét. Létezik még egy eset, ami ritkábban alkalmazható, amikor egy külső vállalkozó szerződéses keretek közt garantálja, hogy a rendszer kiesése esetén ők biztosítják a szolgáltatást.

Ahhoz, hogy a visszaállítás megtörténhessen, mentést és visszaállítási stratégiát kell készíteni a hardverekre éppúgy, mint a szoftverekre, az adatokra és a hálózati elemekre. Ehhez biztosítani kell a megfelelő személyzetet, a felkészülést és a szabályzókat, a tesztelési lehetőséget.

Az adatközponton belül megkülönböztetünk számítógéptermet, (szerverterem, gépterem), szerverszobát, rejtjelező helyiségeket, kommunikációs helyiséget, raktárakat, műhelyeket, operátorhelyiségeket, közlekedőket, egyéb kiszolgáló helyiségeket stb.

¹⁰ P5 – 5. Eljárásrend: Vészhelyzeti üzem. MAVIR Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zártkörűen Működő Részvénytársaság (MAVIR ZRt.).
http://mavir.hu/documents/10258/20774/policy5_final+version_H.pdf/8fe133d9-cda2-4581-9703-ff69226a41c2; letöltés: 2014.10.18.

Az adatközpont üzemeltetéséhez rendelkezni kell minden olyan dokumentummal, amelyek biztosítják a folyamatos és biztonságos üzemeltetést. A leírásoknak tartalmazniuk kell, hogy milyen megelőző, észlelő és javító intézkedések szükségesek a rendszer folyamatos és hosszú távú üzemeltetéséhez. Folyamatosan elérhető legyen a megfelelő szakemberek számára a naprakész, részletes műszaki dokumentáció a teljes rendszerről, valamint a kezelési utasítás és az incidenskezelési eljárások leírása. Tanfolyamokkal és gyakorlatokkal egyre magasabb szintű üzemeltetés érhető el.

Nagyon fontos eleme az adatcentrumnak az informatikai rendszereket alkotó eszközök fizikai és technikai jellemzői. Az infrastrukturális hálózatot e rendszerelemekkel együtt építik fel, így komplexen kell őket kezelni, mert hatással vannak egymásra. Idetartoznak a kiszolgáló eszközök, a kliensállomások, az adattárolók, a mentési rendszerek, a hálózati aktív eszközök, a rackszekrények, az adattároló médiák, a tápellátást biztosító szünetmentes berendezések, az aggregátorok, a légtechnikai berendezések, a klímaberendezések, a közműhálózatok, a berendezések zajszintjei és rezgésjellemzőik, a villámvédelem, a felügyeleti, a biztonsági és a tűzjelző berendezések, valamint azok paraméterei. Közvetve idetartoznak még az eszközök javítására, karbantartására szolgáló berendezések, szerszámok, alkatrészek, valamint a dokumentációk (kezelési utasítás, biztonsági utasítás, garanciapapírok, licencek, szerződések, utasítások stb.), amelyek lehetnek papír alapon vagy elektronikusan tárolva.

A hardverek mellett természetesen foglalkozni kell a szoftverekkel is, amelyek a rendszer és az üzleti folyamatok működtetéséhez szükségesek. Ezek az operációs rendszerek, a mentőszoftverek, a kommunikációs szoftverek (levelező, üzenetküldő stb.), a vírusvédő szoftverek, a tűzfalrendszerek, a végpontvédelmi szoftverek, a felügyeleti szoftverek, a Log-gyűjtő és -elemző szoftverek, a titkosító és rejtjelező szoftverek, az irodai alkalmazások vagy programcsomagok, az üzleti folyamatokat támogató szoftverek: web-alkalmazások, adatbázisok, csoportmunkát és folyamatokat támogató szoftverek; adminisztrátori segédprogramok.

Összességében az informatikai rendszerek üzemeltetése rendkívül összetett feladat, amelyet stratégiai tervezés alapján, mindig a megfelelően képzett szakemberekkel kell végrehajtani. Fontos a feltételrendszer folyamatos állandó szinten történő biztosítása, ennek hiányában a rendszer üzemeltetésének stabilitása nem biztosított. A nemzeti és a nemzetközi szabványok és ajánlások használata rendkívül javasolt, amelyekkel – a szervezetre szabva, és ahonnan ötletet véve – hatékonyabb üzemeltetést tudunk biztosítani.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. 31. pont.
In: Magyar Közlöny 2012. évi 19. szám. 2012. február 21. p. 1383.
<http://www.kozlonyok.hu/nkonline/index.php?menuindex=200&pageindex=kozltart&ev=2012&szam=19>; letöltés: 2015.11.18.
- Informatikai Tárcaközi Bizottság ajánlásai:
Informatikai rendszerek biztonsági követelményei. 12. sz. ajánlás 1.0 verzió. p. 16.
Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Koordinációs Iroda, Budapest, 1996.
<http://www.ekk.gov.hu/hu/kib/archivum/itb/ITB12.pdf>; letöltés: 2015.11.18.
- COBIT (Control Objectives for Information and related Technology) 4.1. magyar változat.
Információra és a kapcsolatos technológiára vonatkozó kontroll célkitűzések.
IT Governance Institute, 2007.
http://www.mta.hu/hu/Publikaciok/ISACA_HU_COBIT_41_HUN_v13.pdf;
letöltés: 2015.06.20.
- Dr. BEINSCHRÓTH József. Kríziskezelés. Informatikai krízishelyzetek kezelése. 3. rész.
http://uni-obuda.hu/users/beinschrothj/Kriziskezeles/Kriziskezeles_c.pdf;
letöltés: 2015.11.18.
- MÁRTONFFY Attila. Az informatika és a költségek.
http://www.itbusiness.hu/Fooldal/hetilap/business/Az_informatika_es_a_koltsegek.html;
letöltés: 2012.09.06.
- ITB 5. számú ajánlása – Bevezetés a PRINCE projektirányítási módszertanba.
MTA Információtechnológiai Alapítvány, Budapest, 1993.
<http://www.ekk.gov.hu/hu/kib/archivum>; letöltés: 2015.06.20.
- ITIL (IT Infrastructure Library) az informatikai szolgáltatásmenedzsment.
verzió: V3. 2011.
- P5 – 5. Eljárásrend: Vészhelyzeti üzem.
MAVIR Magyar Villamosenergia-ipari Átviteli Rendszerirányító Zártkörűen Működő
Részvénytársaság (MAVIR ZRt.).
http://mavir.hu/documents/10258/20774/policy5_final+version_H.pdf/8fe133d9-cda2-4581-9703-ff69226a41c2; letöltés: 2014.10.18.

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – I.

A katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek, valamint ezen komponensek feladatának és munkamódszereinek változása, az MNVK 2. Csoportfőnökség létrejöttétől a KNBSZ¹ megalakulásáig (1953–2012)

BEVEZETŐ

A hírszerző szolgálatok létszámának általában 10–12 százalékát kitevő információt feldolgozó (tájékoztató, elemző-értékelő) szervezetek ritkán kerülnek a figyelem középpontjába. Jóllehet ezen szervezeti komponensek munkatársai jelenítik meg és juttatják el a fogyasztókhöz² az adott szolgálat információ- és adatszűrő munkájának eredményeit, teljesítve ezzel a szolgálatokkal szemben támasztott kormányzati, nemzetbiztonsági, katonai és szövetségi hírigényeket. Ebből adódóan az ott dolgozók felelőssége óriási, mivel szakmai munkájuk minősége közvetlenül befolyásolja a felterjesztett jelentések szakmai színvonalát, ami viszont visszahat a szolgálat működése eredményességének általános (külső) megítélésére is.

A hírszerző szolgálatok tájékoztató, elemző-értékelő szervezete a szolgálatok fejlődése során – a többi szakmai komponenssel együtt – időről időre változik, feladata bővül, munkamódszerei korszerűsödnek, létszáma hol nő, hol csökken, a szolgálat egésze létszáma és fő erőkifejtése változásának függvényében.

A tanulmány célja – az MNVK 2. Csoportfőnökség és az MK KFH³ állományában, tájékoztató (elemző-értékelő) területen 1980-tól eltöltött 26 év hivatásos katonai szolgálat tapasztalatait felhasználva – e szervezetek munkájának bemutatása a kezdetektől a KNBSZ megalakulásáig. További célom, hogy az írás nyilvánosságra hozatalával megszólalásra ösztönözzem korábbi munkatársaimat és a szervezetet jól ismerőket, hogy egészítsék ki, pontosítsák az általam leírtakat. Ennek eredményeként a tanulmány tovább bővíthet, hitelessége növekedhet, megvalósulhat a múlt még részletesebb és pontosabb feltárása, valamint hiteles dokumentálása a jövő nemzedék számára.

Kutatási módszerként a témában korábban megjelent publikációk és dokumentumok tanulmányozását, feldolgozását, rendszerezését, a KNBSZ szakmatörténeti gyűjteménye (múzeum) dokumentumainak és kiállítási anyagának áttekintését, valamint az érintett szervezetek volt és jelenlegi munkatársaival történt személyes (és a világhálón folytatott) interjúk feldolgozását választottam.

¹ Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat.

² A katonai hírszerzés információinak a felhasználói.

³ Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal.

A tanulmányban három, egymástól jó elkülöníthető időszakra vonatkoztatva (a rendszerváltás előtti, hidegháborús időszak; a rendszerváltást követő „körkörös védelem” hadászati koncepció időszaka; illetve a NATO-csatlakozást követő évek) vizsgálom a katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek felépítését, működését, létszámviszonyait, személyi összetételét, feladat- és jelentési rendszerét, együttműködését, a jelentésformákat és az alkalmazott munkamódszereket. Eltérő részletességgel kitérek arra is, hogy kik vezették ezeket a szervezeteket ezekben az időszakokban, illetve kik dolgoztak a különböző szervezeteknél.

Dolgozatom műfaja – részben saját tapasztalaton és látásmódon alapuló – szakmatörténeti visszaemlékezés, ebből adódóan az írás önkéntelenül is tartalmaz szubjektív megítéléseket, véleményeket.

Munkám során – a dolgozat szélesebb körben történő megismerhetősége érdekében – arra törekedtem, hogy a tanulmány kizárólag nyílt információkat tartalmazzon, a titokvédelmi szabályok sehol ne sérüljenek. A fentiek miatt a feldolgozott három időszak részletessége – az általam kialakított, közel azonos szempontrendszer ellenére – az időben napjainkhoz közeledve egyre csökken.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a tájékoztató, elemző-értékelő szervezetek belső struktúrája, létszáma – a katonai hírszerzés szervezeti átalakításainak, feladatrendszerének és fő erőikifejtésének, esetenként rövid időn belüli többszöri változásához, valamint az aktuális biztonságpolitikai eseményekhez (válságokhoz) igazodva – szinte folyamatosan módosult, átalakult, így valamennyi szervezeti változás nyomon követése szinte lehetetlen. Ezért a szervezeti fejlődés csak egy-egy fontosabb időponthoz, eseményhez kötődő „pillanatfelvételek” sorozatán keresztül mutatható be.⁴

E helyen köszönöm meg Kovács József altábornagy úrnak, a KNBSZ főigazgatójának, hogy engedélyezte számomra a szervezet szakmatörténeti gyűjteményének ismételt tanulmányozását, a szolgálat munkatársainak pedig a részemre nyújtott támogatást.

Külön megkülönböztetett köszönet illeti a tájékoztató (elemző-értékelő) szervezet azon korábbi vezetőit és munkatársait, akik – segítve a történeti visszaemlékezést és a múlt hiteles felidézését – önzetlenül támogatták a tanulmány létrejöttét, emléket állítva ezzel mindazoknak, akik e fontos szervezetekben teljesítettek (vagy teljesítenek ma is) elismerésre méltó szolgálatot.

⁴ Talán az új követelményekhez történő gyors alkalmazkodás igénye az oka annak, hogy ma már – a nemzetközi gyakorlathoz igazodva – a tájékoztató, elemző-értékelő szervezetek belső struktúráját (a létszám és a beosztási helyek megnevezése kivételével) a hírszerző szolgálatok állománytábláiban nem rögzítik részletesen, folyamatosan biztosítva ezzel a szervezetek szükség szerinti gyors átalakításának feltételét.

1. Történeti (szervezeti és személyi) gyökerek

Az 1918 őszen létrejött önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezeti és személyi gyökerei az Osztrák–Magyar Monarchia közös államalakulat keretein belül működő Nyilvántartó Iroda („Evidenzbüro”) tevékenységéig vezethetők vissza, amely a közös haderő vezérkarának egyik irodája volt és a Monarchia katonai hírszerzési és kémelhárítási ügyeiért felelt.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően az újonnan megszervezett magyar Hadügyminisztériumban az 1918. november 1-jétől megalakult 1. osztály feladatává tették a „hadműveletek, hírszerzés, nyilvántartás, elvi ügyek” intézését. Vezetője a közös haderőben is szolgált Stojakovics Demeter vezérkari őrnagy lett. Az új szervezetben jelentős számban voltak olyan tisztek, akik korábban a közös haderőben, illetve a Magyar Királyi Honvédségben teljesítettek szolgálatot.⁵

A hadügyminisztérium 1. osztálya 1919. január 1-jétől a minisztérium 5. osztályává alakult változatlan feladatkörrel. Állománya és feladata nem változott a Magyar(országi) Tanácsköztársaság ideje alatt sem. 1919 tavaszán az 5. osztály kivált a Hadügyi Népbiztosság szervezetéből és – a Vörös Hadsereg Parancsnokság II. csoportja elnevezéssel – a főparancsnok közvetlen alárendeltségébe került.⁶

A Szegeden létrejött ún. „ellenforradalmi kormány” 1919. június 6-án rendeletet bocsátott ki a Nemzeti Hadsereg szervezéséről, amelynek eredményeként 1919. június 25-én Horthy Miklós ellentengernagy hadügyminiszterként jóváhagyólag tudomásul vette a Nemzeti Hadsereg I. hadműveleti csoport létrehozását, amely a hírszerző osztály megszervezésére vonatkozott. Vezetője Ottrubai Károly vk. őrnagy lett.⁷

A Magyar(országi) Tanácsköztársaság bukását követően ismét megalakult Hadügyminisztérium 5. a. és 5.b. osztályához tartoztak a „hírszerzés, a kémvédelem és a sajtóügyek”. Az 5. b. osztály vezetője továbbra is Stojakovics Demeter maradt. A Nemzeti Hadsereg Fővezérségén a II. (nyilvántartó) csoport foglalkozott a fenti kérdésekkel (továbbra is Ottrubai Károly vk-i őrnagy vezetésével).⁸

Később, a fenti kettősség megszüntetése érdekében 1919. november közepén, a Hadügyminisztérium hírszerző (5. b.) osztályát és a Fővezérség II. (nyilvántartó) csoportját összevonták Fővezérség II. csoport néven. Vezetőjévé 1919. november 17-én Stojakovics Demetert nevezték ki. Szervezete hármas tagozódású volt: hírszerzés, nyilvántartás, kémelhárítás.⁹

⁵ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. pp. 13–14.

⁶ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. p. 15.

⁷ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. p. 16.

⁸ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. pp. 16–17.

⁹ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. p. 17.

1920. április 1-jén a Fővezérség megszűnt, létrejött a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke beosztás. Alárendeltségében irodák (későbbi nevükön osztályok) szerveződtek. Ezek egyike volt a „Nyilvántartó Iroda”, amelynek fontos szerep jutott a hírszerző és kémelhárító feladatok ellátásához szükséges információk összegyűjtésében és elemzésében.¹⁰

Az 1938. augusztus 20–29. közötti magyar–kisantant tárgyalásokat követően a katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetére már nyíltan is a Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztálya, majd a második világháború éveit alatt a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnöke 2. osztály (2. vkf. osztály) megnevezést használták. Az osztály szervezetébe alosztályok tartoztak, köztük a *Nyilvántartó (elemző) alosztály* („NYÍL”). Fő feladatai az alábbiak voltak:

- *idegen államok haderejének, katonapolitikai viszonyainak és háborús teljesítőképességének nyilvántartása azzal a céllal, hogy a vezetés tervezéseikhez és elhatározásaihoz alapot szolgáltatasson;*
- *idegen államok külpolitikai és katonapolitikai viszonyainak nyilvántartása, katonapolitikai kiértékelése;*
- *idegen hadseregek katonai-technikai figyelemmel kísérése;*
- *idegen államok mindenkori katonai viszonyainak, mindennemű háborús előkészületeinek és háborús teljesítőképességének felderítése.*¹¹

A második világháború után, 1945. március 3-án megalakították a HM Katonapolitikai Osztályt (KATPOL), amely a katonai hírszerzést és elhárítást egységes szervezeti keretben jelenítette meg. Központi apparátusába *nyilvántartó alosztály* („NYÍL”), benne rádiócsoport tartozott.¹²

1947 januárjában a HM Katonapolitikai Osztályát Katonapolitikai Csoportfőnökséggé szervezték át. Szervezetébe, a csoportfőnök közvetlen alárendeltségébe tartozó négy – majd 1948 márciusától – hét osztály, benne *az információk feldolgozását végző VI. Nyilvántartó Osztály* tartozott. Fontos megemlíteni, hogy a csoportfőnök közvetlen alárendeltségében lévő II. Elhárító Osztály szervezetében is volt egy információkat feldolgozó Nyilvántartó alosztály, ami *a hírszerzés és a kémelhárítás elkülönült információfeldolgozó és jelentő tevékenységére utal*. A Csoportfőnökség szervezete 1949 elején Katonapolitikai Főcsoportfőnökséggé terebélyesedett, feladatköre bővült, létszáma 609 főre növekedett.¹³

¹⁰ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. p. 18.

¹¹ SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945. pp. 22–25.

¹² SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 47.

¹³ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 48.

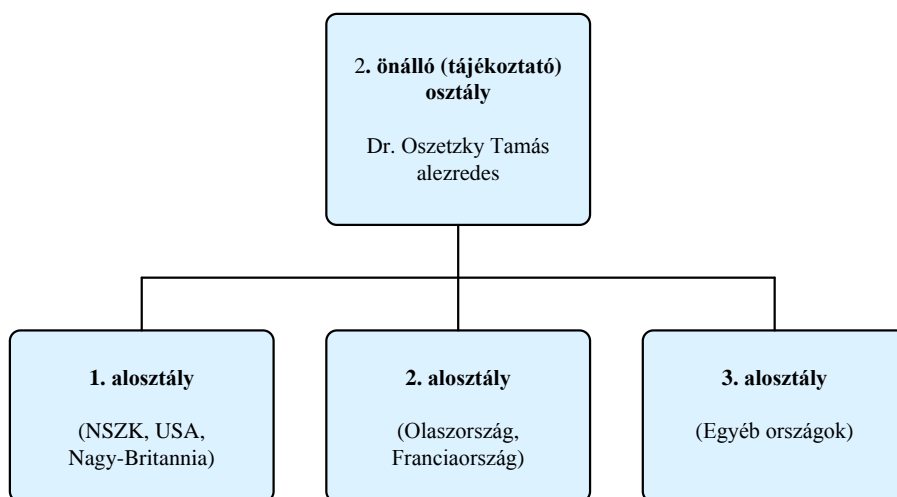
1949. február 1-jén a Honvédelmi Minisztériumban megalakult a Katonai Elhárító Csoportfőnökség. Ettől kezdődően a hírszerzés feladatkörét a HM III. Rádiófelderítő Csoportfőnökség és a HM IV. (Hírszerző Csoportfőnökség látta) el.¹⁴

1950. február 1-jén a felderítő szolgálat új neve HM IV. Főcsoportfőnökség lett, vezetője Révész Géza altábornagy volt, feladatát a katonai hadászati-hadműveleti hírszerzés képezte.¹⁵

Szervezetében megalakult a *2. önálló (tájékoztató) osztály*. Feladata a *NATO-országok, ezen belül az USA, a brit, az olasz és a francia haderő, valamint a nyugat-németországi és ausztriai megszálló erők állományának, létszámának, csoportosításának, szervezésének, valamint harcászati, hadműveleti és hadászati elveinek nyilvántartása és jelentése volt.*¹⁶ Ezen feladatrendszernek megfelelően alakították ki *három alosztályból álló* szervezetét is (1. ábra).

Az osztály vezetője *Dr. Oszetzky Tamás alezredes* (1. kép) lett, aki az MNVK. 2. Csoportfőnökség megalakulását követően (Szűcs Ferenc ezredes után) 1977-ig (ezredesként) a Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatát is vezette.

A HM IV. (Felderítő) Főcsoportfőnökség 1953 végéig látta el feladatát, amikor újabb átszervezésre került sor.

1. ábra. A HM IV. (Felderítő) Főcsoportfőnökség 2. önálló (tájékoztató) osztályának szervezete 1952-ben¹⁷
(Szerk.: Dr. Magyar István)

¹⁴ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 49.

¹⁵ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 49.

¹⁶ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 49.

¹⁷ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

1. kép. Dr. Oszetzky Tamás alezredes¹⁸

A fenti történeti áttekintésből megállapítható, hogy – bár az időszak sok tekintetben még feltáratlan – a katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezeteiben már a kezdetektől jelen voltak az egyre bővülő feladatokkal rendelkező, információkat feldolgozó, értékelő-elemző szervezetek (akkori nevükön „Nyilvántartó” alosztályok, részlegek), amelyek az 1950-es évek elejére osztály szintű (tájékoztató) szervezetté fejlődtek. Állományuk jelentős mértékben az elődszervezetek személyi állományára épült.

2. Tájékoztató (elemző és értékelő) szervezetek az MNVK 2. Csoportfőnökség megalakulásától a rendszerváltásig (1953–1989)

2.1. Az 1950-es évek tájékoztató szervezetei

Az 1953. december 1-jén végrehajtott újabb átszervezés eredményeként a katonai felderítés a honvédelmi miniszter alárendeltségéből a vezérkari főnök alárendeltségébe került, neve *MNVK 2. Csoportfőnökségre* változott. A csoportfőnöki beosztást (1956. február 21-éig) *Fehér Gyula ezredes* töltötte be. A Csoportfőnökség szervezetébe (1956 végéig) Operatív, *Tájékoztató*, Rádiófelderítő, valamint Kiképzési és Ellátó *Szolgálat Részlegek* tartoztak.¹⁹

A felderítés *fő irányait* Jugoszlávia (1955-ig), valamint az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi és légi erői képezték. Fontos célországai Ausztria, Németország (NSZK), Olaszország, Franciaország, Görögország és Törökország voltak. *A Tájékoztató Részleg feladatai fokozatosan bővültek. A NATO-tagállamok fegyveres erőinek felderítése mellett új feladatot jelentett a hadszíntér-előkészítéssel és a haditechnikával kapcsolatos tájékoztatás.*²⁰

¹⁸ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

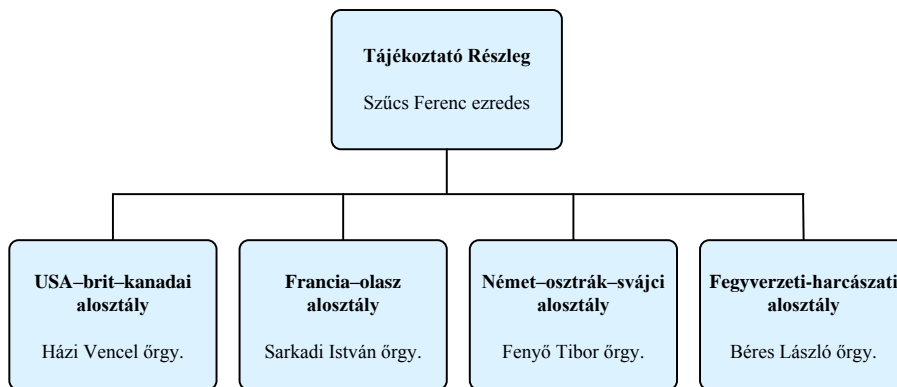
¹⁹ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 50.

²⁰ SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956. p. 51.

A Csoportfőnökség (az adatszerzés és a tájékoztatás) több évtizeden át érvényben lévő négyes feladatrendszerét (katonapolitikai felderítés; haderő- és hadszíntér-felderítés, haditechnikai felderítés; gazdasági-hadigazdasági információszerzés) hűen tükrözte az 1954-ben készített alábbi négy (akkor „Szigorúan titkos!” minősítésű) dokumentum:²¹

- *Katonapolitikai felderítési feladatok (1954.12.09., készítette: Béres őrgy.);*
- *A haderő szervezésének, fegyverzetének, harcászati és hadműveleti elveinek felderítési feladatai (1954.10.10., készítette: Házi őrgy.);*
- *A hadszíntér és a rajta lévő objektumok felderítésének feladatai (1954.12.11., készítette: Fenyő őrgy. – Tóth őrgy.);*
- *A béke és háborús gazdasági teljesítőképesség felderítésének feladatai (1954.12.17., készítette: Sarkadi szds.).²²*

A *Tájékoztató részleg* szervezeti struktúráját az előzőekben ismertetett feladatrendszernek megfelelően alakították ki. Vezetője *Szűcs Ferenc ezredes* lett, aki később, 1956 áprilisától 1962-ig, majd 1977-től 1989 októberéig (vezérőrnagyként, majd altábornagyként) a Csoportfőnökséget is vezette.²³ A *Tájékoztató részleg* szervezetébe *négy alosztály* tartozott (2. ábra).

2. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató részlegének szervezete az 1950-es évek közepén (1954)²⁴
(Szerk.: Dr. Magyar István)

²¹ A dokumentumokat a Tájékoztató részleg egyes szakterületekért felelős vezetői állították össze. Ennek alapján megállapítható, hogy a Csoportfőnökség felderítési (információszerzési) feladatainak megfogalmazása – már abban az időben is – ennek a szervezetnek a feladata volt.

²² A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

²³ 1962 és 1977 között a csoportfőnök (vkf. h.) Sárközi Sándor vezérőrnagy volt (a szerző megjegyzése).

²⁴ KÖSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 58.

A Tájékoztató részleg összlétszáma 30–35 fő volt, állományában hivatásos tisztek és polgári alkalmazottak teljesítették szolgálatot. A hivatásos tisztek döntő hányada egyáltalán nem, vagy csak néhány hónapos katonai alapképzéssel rendelkezett.²⁵

A Tájékoztató részleg fő feladatai az alábbiak voltak:

- *jelentések készítése a NATO-tagállamok, Ausztria és Svájc katonapolitikájáról, fegyveres erőiről és a hadszíntér előkészítéséről, a hadgyakorlatokról, a fegyverzetről és felszerelésekről...;*
- *jelentések összeállítása válságokról, háttér-tájékoztatók készítése vezetői utazásokhoz;*
- *hadsereg-, hadtest-, hadosztályszintű gyakorlatokon való részvétel (a gyakorlatvezetőség vagy a hadseregtörzs felderítőosztálya állományában);*
- *előadások tartása a tanintézeteknél, illetve más katonai és egyéb szervezeteknél.*

*A Tájékoztató részleg heti, havi és éves jelentéseket, esetenként (külön parancsra) soron kívüli és napi jelentéseket készített.*²⁶

Korabeli, nagyobb terjedelmű kiadványai között megtalálhatóak voltak például az alábbiak:

- *Idegen haderők repülőgéptípusai (1955);*
- *Tájékoztató az idegen haderők egyes típusú fegyvereiről és felszereléséről (1956).*²⁷

Az 1950-es évek második felében a Tájékoztató részleg megnevezése Tájékoztató Szolgálatra (általánosan használt, népszerű nevén „TÁJ”-ra) változott. Vezetője ismét Dr. Oszetzky Tamás alezredes (majd ezredes) lett, aki egyben csoportfőnök-helyettes is volt.

*(Oszetzky alezredes végzettségét tekintve jogász volt. A II. világháborúban tartalékos tüzértisztként harcolt a szovjet fronton, ahol hadifogságba esett. Nagy tudású és széles körűen tájékozott parancsnokként ismerték. Értékelő-elemző készsége kiemelkedő, munkabírása pedig egyedülálló volt. Önállóan képes volt tájékoztatni a felső vezetést. Minden helyzetben feltalálta magát, a formális vezetést pedig rábízta az alárendelt parancsnokokra. Saját elmondása szerint az 1950-es évek elején minden reggel egy kis bőrönddel érkezett szolgálati helyére, mivel sohasem tudta, hogy – Horthy Miklós Nemzeti Hadseregének korábbi tisztjeként – mikor tartóztatják le. Sajátos önvédelmi reflexe diktálta, hogy nélkülözhetetlen emberré váljon.)*²⁸

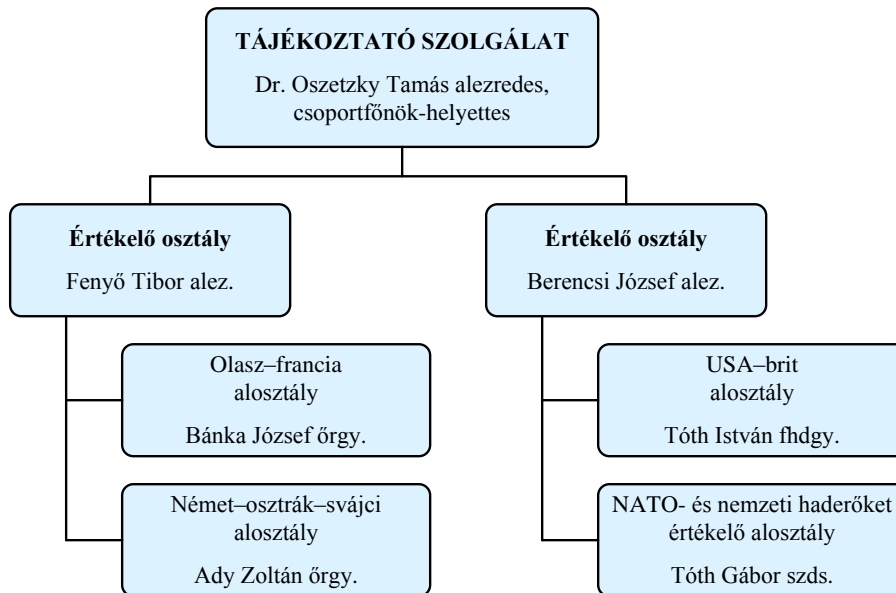
²⁵ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 58.

²⁶ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 59.

²⁷ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

²⁸ TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból. Hazámat szolgáltam (Katonasors). pp.105–106.

A Tájékoztató Szolgálat szervezetében két értékelő osztályt hoztak létre Fenyő Tibor és Berencsi József alezredek vezetésével. Az osztályok két-két alosztályból álltak, lényegében a már korábban is meglévő alosztályokat foglalták magukban azzal a különbséggel, hogy a korábbi „Fegyverzeti-harcászati alosztály” (az új prioritásoknak megfelelően) már a „NATO és nemzeti haderőket értékelő alosztály” elnevezést kapta. A Tájékoztató Szolgálat szervezetét az alábbi ábra szemlélteti:

3. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezete az 1950-es évek második felében (1957)²⁹
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Tájékoztató Szolgálat továbbra is elsősorban heti, havi, éves és – külön parancsra – soron kívüli jelentéseket készített. Forrásait a rádiófelderítés már értékelt adatokat tartalmazó napi jelentései, a Magyar Távirati Iroda keretében működő katonai sajtófigyelő csoport napi tájékoztatói, valamint a külföldön működtetett felderítőszervezetek (akkori nevükön rezidentúrák) havi–kéthavi gyakorisággal felterjesztett (sok esetben már elavult információkat tartalmazó) jelentései képezték. A Tájékoztató Szolgálatnak ebben az időben nem volt feladata az adatszerző szervezetek információszerző tevékenységének napi irányítása. Rendszeres feladatát képezte ugyanakkor az éves információszerzési tervek összeállítása.³⁰

²⁹ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

³⁰ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

A Tájékoztató Szolgálat állományában számos olyan tiszt és polgári alkalmazott (pa.) dolgozott, akik a későbbiek során (néhányan tisztí rendfokozatot szerezve) a Csoportfőnökség tájékoztató szervezetének meghatározó személyiségeivé, vezetőivé váltak. Így például (a teljesség igénye nélkül): Gombos Károly százados; Kiss Dezső pa.; Török Árpád százados; Máté László pa.; Hajma Lajos százados; Tóth Tibor főhadnagy; Novák Zoltán százados; Bertalan József százados; Vári Sándor százados; Kőszegvári Tibor százados.³¹

Ebben az időszakban a Tájékoztató Szolgálat területi elven szervezett alosztályai személyi állományának egyik fő feladata az ún. „célszágok” katonai adattárainak (akkori elnevezés szerint „hadműveleti gyűjtőinek”) összeállítása volt. Ezek, a kezdetben kézzel vezetett, fél év alatt elkészült okmányok tartalmazták az egyes országok haderejével, a haderő elhelyezésével, fegyverzetével, felszerelésével, alkalmazási elveivel, mozgósítási és hadkiegészítési rendszerével, hadigazdasági mutatóival kapcsolatos legfontosabb adatokat. (Később – Bánka József őrnagy javaslatára – tájékozottságuk növelése érdekében a Csoportfőnökség vezetői részére is készültek rövid összefoglalók ezekből az okmányokból.) Már ekkor is a magyar katonai felderítés egyik fő iránya (a VSZ felderítőszolgálatai közötti feladatelosztásnak megfelelően) Olaszország volt. Bizonyítja ezt az is, hogy 1957-ben a Szolgálat olasz–francia alosztályának egyik fő feladatát az olasz szárazföldi csapatok hegyivadász alakulatai „Latemar II.” fedőnevű, ezred-/dandár szintű, támadó és védelmi jellegű, kétfokozatú harcászati gyakorlatának felderítése képezte.³²

Az 1950-es években a Csoportfőnökségen 24 órás szolgálati rendben működő Felderítő Harcálláspont nem volt. A szolgálat tisztjei – váltásos alapon – a csoportfőnök irodájának előterében tartottak telefonügyeletet.³³

Összegezve megállapítható, hogy az 1950-es években az alosztályokból álló Tájékoztató Részleg két osztályt magában foglaló Tájékoztató Szolgálati alakul. Megkezdődik személyi állományának a feltöltése, majd bővítése, a Szolgálat szakmai munkamódszereinek kidolgozása, feladatrendszerének VSZ-követelmények szerinti meghatározása.

2.2. A Tájékoztató Szolgálat az 1960-as években

A Tájékoztató Szolgálat feladatrendszere az 1960-as években – a Csoportfőnökség fő feladataival összhangban – jelentős mértékben bővült. Az évtizedben jelentkező válságok (Berlini fal építése – 1961. augusztus; kubai rakétaválság – 1962. október 14–28.; vietnami háború – 1965–1973; harmadik arab–izraeli háború – 1967. június 5–10.; Csehszlovákia VSZ-csapatok általi megszállása – 1968. augusztus) mellett, az 1960-as évek közepétől, fő feladatként jelentkezett a potenciális ellenség (a NATO) rakéta-csapásmérő erőinek, ezen erők készenléti helyzetének folyamatos nyomon követése és jelentése.

³¹ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

³² TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors). p. 106.

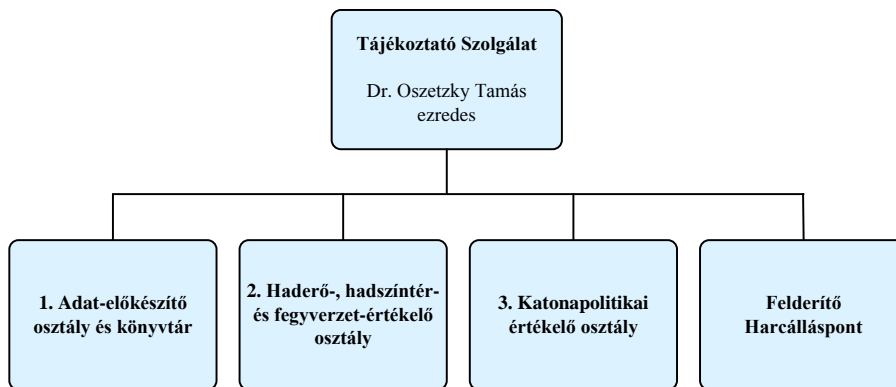
³³ TÖRÖK Árpád: Személyes interjú. 2015.02.17.

Ezen belül:

- az USA hadászati légiereő B–52 és B–47 típusú hadászati bombázó repülőgépei, a repülőgép-hordozók és az atomhajtóműves-tengeralattjárók járőrözésének folyamatos értékelése;
- az amerikai, a brit és a francia hadászati rakéta-csapásmérő erők állományának és tevékenységének értékelése.³⁴

A felderítés fő irányait (országait) az USA európai erői, a Német Szövetségi Köztársaság, Olaszország, Ausztria, a Benelux és a skandináv államok, Görögország, Törökország, Svájc és Izrael képezték. Egyre nagyobb figyelem irányult Szíriára és Egyiptomra is.³⁵

A Tájékoztató Szolgálat ebben az időszakban háromosztályos szervezetté alakult. Szervezetében (1968-tól) megjelent a katonapolitikai értékelő osztály és az ideiglenes állománnyal, válság esetén működő (még nem osztály szervezetű) Felderítő Harcálláspon is.

4. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezete az 1960-as évek második felében³⁶
(Szerk.: Dr. Magyar István)

³⁴ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

³⁵ OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. p. 86.

³⁶ KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

A katonapolitikai értékelő osztály 1968 körüli megalakítása nem volt előzmény nélküli. Létrehozását a politikai és a katonai vezetés katonapolitikai kérdések iránti érdeklődésének ugrásszerű növekedése indokolta. A szervezet alosztályként már az évtized közepén is létezett Naszodi György alezredes vezetésével. Az alosztály vezetésére 1965 végén Török Árpád alezredes kapott megbízást, majd ezt követően osztályvezető-helyettesként – 1972-ig – ő vezette a katonapolitikai értékelő osztályt is. Az osztály – amelynek vezetői az 1980-as évek elejéig Gombos Károly, Laczházi László és Demeter György ezredesek voltak – kéthetente jelentést készített a nemzetközi katonapolitikai helyzetben bekövetkezett változásokról, havonta egy-egy fontosabb kérdéstről tájékoztatót adott ki, vagy a politikai és a katonai vezetés igényeinek megfelelően összefoglaló jelentést állított össze különböző témakörökben.³⁷

A Tájékoztató Szolgálat jelentőtevékenysége alapját képező rádiófelderítő jelentések, valamint a külföldön működő rezidentúrák által felterjesztett információk színvonala az időszak során jelentős mértékben javult. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy egyre több elemző tapasztalattal rendelkező tiszt került külszolgálatra, végezte el a Csoportfőnökség Szakiskolájának tanfolyamait, illetve a katonai akadémiát. Egyre jobban kiteljesedett a számítógép szakmai célokra történő felhasználása is. Az időszakban bevezetésre került a rezidentúrák felterjesztett jelentéseinek írásbeli értékelése és tagjai (nyári szabadság alatti) szóbeli beszámoltatása.³⁸

1962-től a Tájékoztató Szolgálat egyik újonnan jelentkező fő feladatává vált a részvétel a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájában. Ezt a feladatot osztályvezetőként kezdetben Berencsi József alezredes, majd később Hajma Lajos alezredes végezte, azt követően pedig (az 1970-es évek végéig) Molnár István, Végh Alfréd és Vári Sándor alezredesek látták el nagy szakértelemmel.³⁹

A Tájékoztató Szolgálat az időszakban is heti, havi és éves jelentéseket, valamint külön igény alapján napi tájékoztatókat készített. Szakmai tevékenysége irányságát az alábbi kiadványok is szemléltetik:

- *USA interkontinentális ballisztikus irányított lövedékes (ICBM) erők és támaszpontok honi területen (1962);*
- *A NATO és Ausztria katonapolitikai helyzetének várható alakulása és a fegyveres erő lehetséges fejlesztési irányai 1970–1975 között (1968);*
- *Észak-Olaszország erődítési rendszere (1969);*
- *Nemzetközi katonai erőviszonyok (1968);*
- *A 2. nyugatnémet hadtest „Schwarzer Löwe” fedőnevű gyakorlata 1968.9.15-től 9.20-ig.⁴⁰*

³⁷ TÖRÖK ÁRPÁD: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors). pp. 129–134.

³⁸ KŐSZEGVÁRI TIBOR: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 61.

³⁹ KŐSZEGVÁRI TIBOR: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 61.

⁴⁰ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

Az 1960-as évek legfőbb jellemzője, hogy az állományát és feladatrendszerét tekintve egyre bővülő, szakmai munkájában fejlődő Tájékoztató Szolgálat állományában – a korábban területi elven működő, országokkal foglalkozó szervezetek helyett – megjelennek a funkcionális elv szerint szervezett osztályok. Új szervezeti komponensnek tekinthető az adat-előkészítő, valamint a katonapolitikai osztály, illetve az ideiglenes állományú Felderítő Harcálláspont. A tájékoztató szervezet feladatrendszerében egyre nagyobb szerepet kap a Vezérkar támogatása a tervezőmunkájához szükséges felderítési adatokkal és információkkal.

2.3. Az 1970-es évek Tájékoztató Szolgálata

A Csoportfőnökség és a Tájékoztató Szolgálat számára az 1970-es évek elején, az alaprendeltetésből adódó, egyre bővülő feladatok ellátása mellett a legnagyobb kihívást a vietnami háború lezárását célzó Párizsi Egyezmény (1973) végrehajtásának ellenőrzésére létrehozott Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottságban (NEFB) való részvétel jelentette.⁴¹

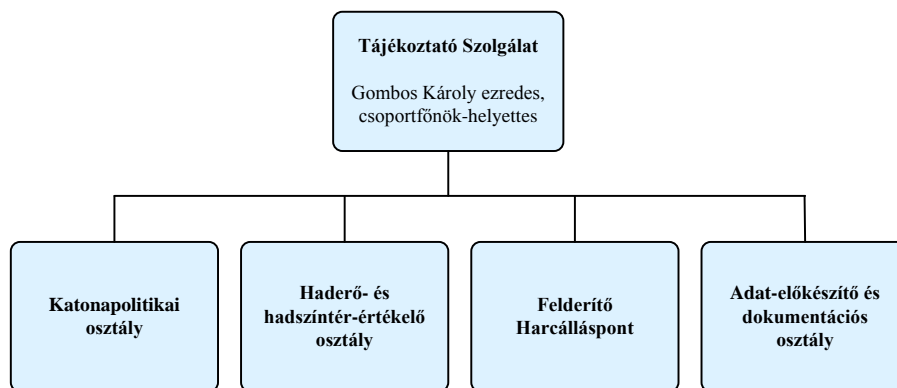
A NEFB magyar katonai résztvevőinek felkészítését végző annavölgyi (Szentendre) kiképzőbázis létrehozásában és a képzés végrehajtásában jelentős feladatok hárultak a Tájékoztató Szolgálat állományára. A bázisparancsnok Dr. Ady Zoltán alezredes lett, és az előadók zömét is a szervezet adta. A tájékoztató tisztek egy kisebb csoportja a térségbe kiutazók számára néhány hét alatt kézikönyvet készített, amely tartalmazta a Vietnammal és az ott tartózkodó fegyveres erőkkel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. A katonai szerepvállalás mindhárom váltásában fontos (több esetben vezetői) szerepet töltöttek be a Tájékoztató Szolgálat tagjai (Kőszegvári Tibor ezredes, Gombos Károly ezredes, Vári Sándor alezredes, Novák Zoltán alezredes).⁴²

A Csoportfőnökség vietnami feladattal kapcsolatos lekötöttsége és az alapfeladatok szerzteágazó ellátása az 1970-es évek közepére a szervezet életében működési nehézségeket okozott. Az adatszerző és a szolgáltató tevékenység meghaladta a feldolgozási képességet és kapacitást, sok értékes információ feldolgozatlan maradt. Az MN alakulatainak felderítési információkkal történő ellátása hiányos volt, miközben a politikai és a katonai vezetés számára a legapróbb részletességű tájékoztatókat is felterjesztették. A beérkező anyagok szelekciójára és feldolgozására a Csoportfőnökség a Tájékoztató Szolgálat szervezeti és létszámbővítését javasolta, amiből a *négyosztályos szervezet* hamarosan meg is valósult, de a kívánt káderutánpótlást, képzett elemző és értékelő káderek hiányában, ekkor még nem tudták megvalósítani.⁴³

⁴¹ A Bizottság kezdetben Magyarország, Kanada, Indonézia és Lengyelország képviselőiből állt. Kanadát 1973. július 31-től Irán váltotta (a szerző megjegyzése).

⁴² KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában. p. 60.

⁴³ OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989. p. 89.

5. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának négyosztályos szervezete 1977-ben⁴⁴
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Tájékoztató Szolgálat vezetője 1977-től – a Csoportfőnökség élén és fontosabb vezetői beosztásaiban történt váltást követően – Gombos Károly ezredes lett. (2. kép)

2. kép. Gombos Károly ezredes⁴⁵

⁴⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁴⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A vezetői váltásokat követően megtörtént a Csoportfőnökség vezetési és irányítási rendjének, szervezeti struktúrájának a felülvizsgálata, a szükséges változtatások, korrekciók végrehajtása. Mindeközben a Tájékoztató Szolgálat a már korábban kialakult működési és jelentési rendben végezte munkáját.

Az évtized során készített (nagyobb terjedelmű) kiadványai közül a legfontosabbak az alábbiak voltak:

- *A NATO katonai doktrínája ((1970);*
- *Felderítő Összefoglaló Jelentés a NATO, Franciaország és Ausztria fegyveres erőiről (1970-től évente kiadásra került);*
- *A NATO fegyveres erők „Wintex-71” fedőnevű hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlata 1971.1.13. – 2.4.;*
- *A Laser Technika alkalmazása a főbb nyugati államok haderőiben (1971);*
- *„Crested Cap II.” és „Reforger II./Certain Thrust” fedőnevű kombinált légi szállítási és csapatgyakorlat. A Dél-európai Szövetséges Fegyveres Erők Főparancsnokságának „Deep Express-70” fedőnevű gyakorlata (1971).*

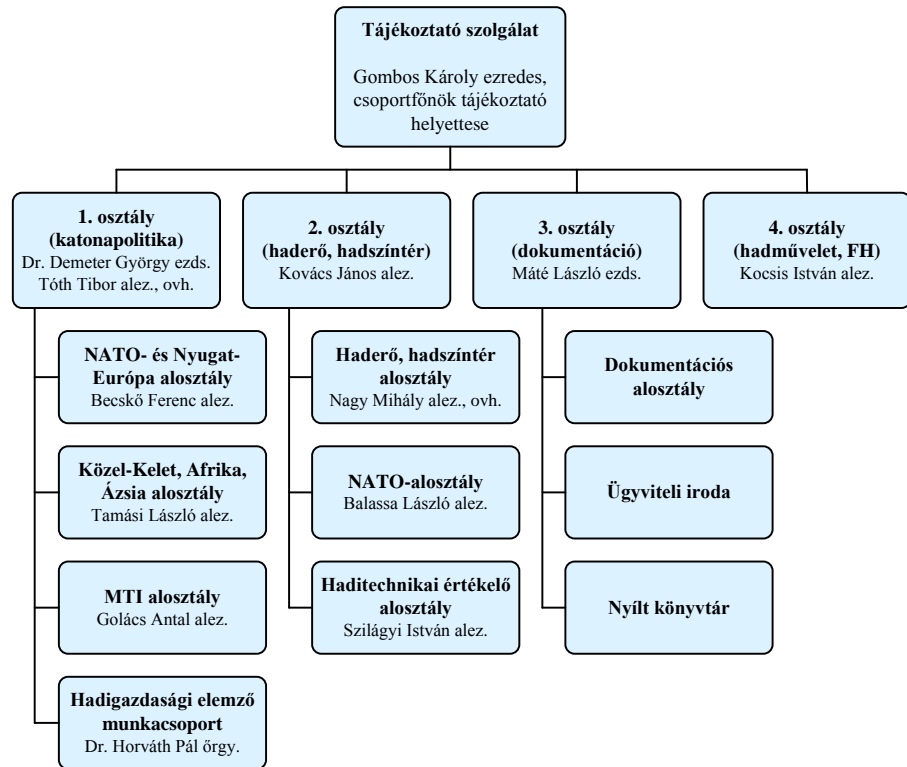
Az 1970-es évek Tájékoztató Szolgálatának legfőbb jellemzője, hogy az évtized második felében végrehajtott személyi és szervezeti változásokat követően (az ideiglenes állománnyal működő Felderítő Harcálláspont osztállyá alakulásával) stabilizálódott az a négyosztályos szervezet, amely az elkövetkező évek elemző-értékelő struktúrájának alapját képezte. A jelentőtevékenység színvonala javult, a nagyobb terjedelmű kiadványok között egyaránt megjelentek a katonapolitikai, valamint a NATO fegyveres erők doktrinális elveivel, elhelyezésével, állományával, fegyverzetével, gyakorlataival, haditechnikai fejlesztésével kapcsolatos értékelések. Döntés született a tájékoztató szervezet munkájának számítógép alkalmazásával történő korszerűsítéséről, személyi állományának bővítéséről.

2.4. A Tájékoztató Szolgálat az 1980-as években

A fenti időszakban a Csoportfőnökség állományának több szerteágazó feladatot kellett megoldania. A felderítés fő erőikifejtése továbbra is a Varsói Szerződés és a NATO katonai szembenállásából adódó felderítési, információszerzési és jelentőtevékenység magas színvonalú végrehajtására irányult. Emellett fontos feladatként jelentkezett a világban végbemenő válságok, katonai konfliktusok elemzése, majd 1984-től a Reagan amerikai elnök által meghirdetett űrfegyverkezési program, azt követően pedig a Mihail Gorbacsov hatalomra kerülésével (1985) kibontakozó megbékélési folyamat (leszerelési konferenciák és csúcstalálkozók) figyelemmel kísérése, értékelése és elemzése.

Az 1980-as évtized első éveit – mind a Csoportfőnökség egészét, mind pedig a Tájékoztató Szolgálatot illetően – a jelentkező feladatokhoz jobban igazodó szervezeti struktúrák kialakítása, hatékonyabb munkamódszerek bevezetése,

a személyi állomány intenzív szakmai és nyelvi képzése, létszám bővítés, valamint – az állomány megfiatalításával – egy generációváltás előkészítése jellemezte. Utóbbi folyamat keretében (1979-től) 10–15, a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia „D” tagozatán, illetve más fakultásán vagy külföldi katonai akadémián végzett tiszt került a Tájékoztató Szolgálat állományába, akik a már ott dolgozó idősebb munkatársakkal együtt dolgozva rövid időn belül megszerezték a hatékony munkavégzéshez szükséges gyakorlatot és tapasztalatot. A Tájékoztató Szolgálat szervezete 1980 őszén az alábbi volt (6. ábra).

6. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezeti felépítése 1980 őszén⁴⁶
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A Szolgálat *négyosztályos szervezete* az előző időszakhoz képest nem változott, az egyes szervezeti komponensek feladata azonban szélesedett. A szervezet vezetője (1983-ig) továbbra is Gombos Károly ezredes volt (beosztásában 1983. december 1-jén *Dr. Demeter György ezredes*, a katonapolitikai osztály addigi vezetője váltotta).

⁴⁶ Lakatos István, Tószegi Lajos, Sarkadi Sándor és a szerző visszaemlékezése alapján.

Az 1. (katonapolitikai) osztály fő erőkifejtése az Észak-atlanti Szövetség katonapolitikai nézetrendszerének megismerésére, katonai doktrínájának és nukleáris stratégiájának felderítésére, a tagállamok belső politikai erőviszonyainak elemzésére, a tagállamok kormányainak a haderővel és a NATO-val kapcsolatos döntéseinek megismerésére és jelentésére irányult.⁴⁷

Az osztály vezetését 1983-ig Dr. Demeter György ezredes látta el,⁴⁸ helyettese Tóth Tibor alezredes volt. Az osztály három alosztályt és egy munkacsoportot foglalt magában. A NATO-val és a nyugat-európai államokkal foglalkozó alosztályt Becskő Ferenc alezredes vezette.⁴⁹ A Közel-Kelettel, Afrikával és Ázsiával foglalkozó alosztály vezetője Tamási László alezredes volt.⁵⁰ Az MTI alosztály Ugrai Ferenc ny. altábornagy, majd Golács Antal alezredes irányítása alatt működött. A hadigazdasági elemző munkacsoportot Dr. Horváth Pál őrnagy irányította.⁵¹ Az osztályon működésének évtizedei alatt nagy volt a személyi fluktuáció, mivel a külföldi szolgálatra tervezett tisztek közül többen (a felkészülés részeként) több hónapot töltöttek a szervezetnél.⁵²

A Tájékoztató Szolgálatnál kialakított akkori jelentési rend szerint az osztály jelentési profilját elsősorban az aktuális katonapolitikai információk köre képezte. Forrásait zömében a rezidentúrák katonapolitikai, esetenként katonai témájú⁵³ távirati információi, valamint a technikai adatszerzés normál és különleges adatfeldolgozásból származó jelentései képezték.⁵⁴

Az osztály által készített jelentések az alábbiak voltak:

– *Napi Felderítő Jelentés (NFJ):* maximum 2–3 oldal terjedelemben, tömören megfogalmazott, több témát érintő, aktuális katonapolitikai (ritkábban katonai) információkat tartalmazott. Címzettjei (a mindenkor érvényben lévő állami protokoll névjegyzék sorrendjében) a párt-, az állami és a katonai vezetés tagjai voltak. A jelentés „Szigorúan titkos!” minősítésű volt, állandó címlistával, naponta 18 fő részére készült. A jelentés sokszorosított példányait a csoportfőnök személyesen írta alá.

– *Felderítő Jelentés (népszerű nevén Külön Jelentés):* egyetlen (pl. hadigazdasági) témát részletesen feldolgozó, 3-4 oldal terjedelmű jelentésforma. A differenciált tájékoztatás elvének figyelembe vételével általában 4–6 fő részére került továbbításra. „Szigorúan titkos!” vagy „Titkos!” minősítésű volt. Sokszorosított példányait a csoportfőnök ugyancsak személyesen írta alá.

⁴⁷ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

⁴⁸ Utódja Kovács János alezredes lett, akit osztályvezetői beosztásában (1984-ben) Nagy László alezredes követett.

⁴⁹ Az alosztály állományába tartozott: Palásti János százados, Pados Ferenc főhadnagy.

⁵⁰ Munkatársak: Berentés József őrnagy, Fehér László százados, Vankó József százados, Tószegi Lajos százados, Sipos István százados, Török László százados, Máté Szabolcs százados.

⁵¹ Munkatársai Varga Pál és a szervezethez később csatlakozott Somai Tibor alezredesek voltak.

⁵² Így például: Simon I. Csaba alezredes, Pásztor Ferenc őrnagy, Jávor Endre őrnagy, Berényi Miklós őrnagy, Dr. Kiss Dezső alezredes, Hajdú László őrnagy és mások.

⁵³ Ezeket a 2. osztály szaktisztjei dolgozták fel.

⁵⁴ Utóbbi jelentések egyes országok diplomáciai hírváltásaival kapcsolatos hiteles információkat tartalmaztak. A felhasználásukkal készült jelentések elsősorban a külügyminisztérium számára voltak fontosak.

– *Éves Katonapolitikai Összefoglaló*: több tíz oldal terjedelmű, minősített, az adott év legfontosabb katonapolitikai történéseit összefoglaló és prognózist tartalmazó kiadvány. Címzettje: a párt-, az állami és a katonai vezetés szűkebb köre. Minden év januárjában készült a csoportfőnök sokszorosított aláírásával.

– *MTI Napi Katonapolitikai Tájékoztató*: külföldi hírugynökségek információinak tematikusan feldolgozott magyar nyelvű összefoglalója. Nyílt minősítésű, több oldal terjedelmű, a Csoportfőnökség legszélesebb körben terjesztett jelentésformája volt.

– *Egyéb tájékoztatók*: az osztály feladatkörébe tartozott országismereti tájékoztatók készítése vezetői utazásokhoz, továbbá előadások kidolgozása a Csoportfőnökség, illetve a Minisztérium és a Vezérkar vezetői számára is.

A 2. (haderő, hadszíntér) osztály fő feladata a NATO és tagállamai fegyveres erői szervezetének, állományának, elhelyezésének, fegyverzetének, harckészültségi, mozgósítási és kiképzési rendszerének, hadrafoghatóságának, morális állapotának, erős és gyenge oldalainak a felderítése, nyilvántartása és jelentése volt. Fontos feladatát képezte a NATO fegyveres erők háborús alkalmazási terveinek – eredeti dokumentumok feldolgozása útján történő – megismerése, valamint a szövetséges fegyveres erők gyakorlatainak a feldolgozása is.⁵⁵

Az osztályt – amely a Tájékoztató Szolgálat „legerősebb” szervezete volt – 1980 közepéig Dr. Hajma Lajos alezredes, majd (külszolgálatra távozását követően, 1980 őszétől) Kovács János alezredes vezette.⁵⁶ Állományába három alosztály tartozott.

A haderő, hadszíntér alosztályt Nagy Mihály alezredes⁵⁷ irányította, aki egyben ellátta az osztályvezető-helyettesi teendőket is. A szervezeten belül a szaktisztek az alábbi országokkal foglalkoztak: Ausztria és Svájc,⁵⁸ Olaszország,⁵⁹ Németország,⁶⁰ USA és Kanada,⁶¹ Nagy-Britannia,⁶² Franciaország és a Benelux államok.⁶³ A beérkezett jelentések alapján teljes körűen értékelték, feldolgozták és nyilvántartották⁶⁴ az adott országgal kapcsolatos katonapolitikai, haderő-, hadszíntéri, fegyverzeti és egyéb adatokat, információkat.

⁵⁵ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

⁵⁶ A későbbiekben az osztály vezetői voltak még: Novák Zoltán ezredes, Molnár Lajos ezredes, Ács László alezredes.

⁵⁷ Később Szabó István őrnagy.

⁵⁸ Árvai Zoltán őrnagy, Jurkó Gyula őrnagy, Rovó Szilveszter őrnagy.

⁵⁹ Sallai Imre százados, Budai Benjamin százados, Szabó István százados, később Dr. Szamosi Zoltán őrnagy.

⁶⁰ Gabrovszky József alezredes, később Veszelovszky Gyula alezredes, Lakatos István őrnagy, Pataki Imre őrnagy.

⁶¹ Magyar László őrnagy, később Kovács Ferenc százados, Nemes István őrnagy, rövid ideig Lakatos István őrnagy.

⁶² Kálmánchey Pál alezredes, később Slimbarszki Károly alezredes, Szundi Miklós alezredes.

⁶³ Kiss Károly alezredes, Péteri András százados.

⁶⁴ Kezdetben manuálisan, majd később a Csoportfőnökség központi számítógépe segítségével.

A NATO-alosztályt⁶⁵ Balassa László alezredes, később Deres László alezredes, majd Magyar István őrnagy vezette. Az alosztály fő feladatát a NATO fegyveres erői harcászati helyzetével, mozgósításával, állományával, elhelyezésével, csoportosításával, létszámával, fegyverzetével és gyakorlataival kapcsolatos elemző-értékelő munka végzése, kiadványok készítése képezte. Az alosztály feladata volt – a hadműveleti-harcászati felderítőszolgálattal együttműködve – a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájában való részvétel,⁶⁶ valamint a különös védelmet igénylő hírszerzési okmányok feldolgozása is.

A haditechnikai értékelő alosztály vezetője 1980 őszén Szilágyi István alezredes volt. Az alosztály tagjai⁶⁷ fegyvernemi szakértőként tevékenykedtek, a külföldi hadseregek egy-egy fegyverneme vagy szakcsapata technikai eszközeinek értékeléséért voltak felelősek.

A 2. haderő, hadszintér osztály – miközben bedolgozott a katonapolitikai osztály napi jelentési rendszerébe – elsősorban hosszabb távú elemző-értékelő tevékenységet folytatott. Ennek eredményeit az alábbi, fontosabb, rendszeresen készített kiadványokban jelentette meg:

– *Felderítő Összefoglaló Tájékoztató I. és II. rész a NATO tagállamai, valamint Ausztria fegyveres erőiről*: több száz oldal terjedelmű, „Szigorúan titkos!” minősítésű, adattár jellegű, vázlatokat és táblázatokat tartalmazó,⁶⁸ szövetségi adatcsere alapján készült, a Vezérkar hadászati tervezésének alapját képező évenkénti kiadvány. Címzettje: a párt-, az állami és a katonai vezetés köre (több mint 130 példányban készült). Évente (április–májusban), a január 1-jei helyzetnek megfelelően, a csoportfőnök sokszorosított aláírásával került kiadásra. (A NATO-alosztály készítette.)

– *Negyedévi Felderítő Jelentés*: a NATO tagállamaival, valamint Ausztria és Svájc fegyveres erőivel kapcsolatos rövidebb információkat (elsősorban a haderő elhelyezésében, állományában, fegyverzetében történt változásokat) tartalmazó, „Titkos!” minősítésű kiadvány, amely a hazai felhasználókon kívül (magyar nyelven) az együttműködő külföldi partnerszolgálatoknak (akkori nevükön „baráti” szolgálatoknak) is megküldésre került. (A haderő, hadszintér alosztály készítette.)

⁶⁵ Állományába tartoztak: Kovács József alezredes, Végh Alfréd alezredes, Kozma József alezredes, Vári Sándor alezredes, Molnár István alezredes, Dr. Lits Gábor alezredes, Belovai István őrnagy, később Serafin József őrnagy, Magyar László őrnagy, Magyar István százados.

⁶⁶ Ezt a feladatot az 1980-as évek második felétől Varga János alezredes végezte nagy szakértelemmel.

⁶⁷ Bálint József alezredes, Fakó Imre alezredes, Könczöl Tibor alezredes, Kimmel István alezredes, Magyar István százados.

⁶⁸ A jelentős munkaigényű, több tíz vázlatot és táblázatot manuálisan Kocsis János és Balla Károlyné polgári alkalmazottak készítették, a gépelési feladatokat a 2. osztály gépirói, Papp Miklósné és Barabás Pálné végezték.

– *Összefoglaló jelentés gyakorlatokról:*⁶⁹ A NATO fegyveres erők különböző típusú gyakorlatai részletes helyzetbeállítását, lefolyását, résztvevőit, értékelését és főbb tapasztalatait tartalmazó, „Szigorúan titkos!” vagy „Titkos!” minősítésű, részben szövetségi adatsere alapján készült, ábrákkal illusztrált önálló kiadványok. Címzettjei: a párt-, az állami és a katonai vezetés tagjai. A csoportfőnök sokszorosított aláírásával került kiadásra. (A NATO-alesztály állományából kikülönített, 2-3 fős munkacsoport⁷⁰ készítette.)

– *Témaköri kiadványok, adattárak:* Az egyes NATO-tagállamok fegyveres erői harckészültségbe helyezésével, mozgósításával, kiképzésével, alkalmazási elveivel, képességeivel, technikai eszközeivel és azok értékelésével kapcsolatos, tematikus, általában „Titkos!” minősítésű, elsősorban a katonai vezetők tájékoztatására készült dokumentumok. (A haderő, hadszintér értékelő alosztály és a haditechnikai értékelő alosztály készítette.)

– *Egyéb okmányok:* Pl. adattárak, értékelések és dokumentumok a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájához. (A NATO-alesztály készítette.)

Fontos megjegyezni, hogy az 1980-as években a *Tájékoztató Szolgálatnak nem volt közvetlen feladata a haderő csapattagozatában elhelyezkedő szervezetek tájékoztatása*. Tevékenységének fő irányát a hadászati jellegű katonai adatok feldolgozása képezte (egyes fontosabb, katonai témájú jelentéseket azonban a csapatparancsnokok is megkaptak). A csapatok külföldi (akkori nevükön „idegen”) hadseregekkel kapcsolatos tájékoztatását a Csoportfőnökség szervezetébe integrált *hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat* munkatársai végezték, akik adattárakat, a külföldi haderők fegyverzetével, ruházatával, csapatjelzéseivel stb. kapcsolatos ún. főnökségi kiadványokat adtak ki. Készítéséhez az alapadatokat, információkat és dokumentumokat a Tájékoztató Szolgálat adott országment felelős szaktszjtjei szolgáltatták.

A 3. osztály (dokumentáció) fő feladatát a Tájékoztató Szolgálathoz érkezett valamennyi (magyar és idegen nyelvű) nyílt és minősített okmány rendszerezése, nyilvántartásba vétele és visszakereshetősége feltételeinek megteremtése képezte. Ennek érdekében az osztály munkatársai a különböző információhordozókból (jelentések, okmányok, külföldi folyóiratok cikkei, idegen nyelvű könyvek, almanachok stb.) egységes formátumú adatlapokon, rövid magyar nyelvű tartalmi kivonatokat készítettek. A kitöltött adatlapok tartalmát a Csoportfőnökség központi számítógépén rögzítették. A számítógépközpont a bevitt adatokból naponta tájékoztatót készített és adott ki a Csoportfőnökség vezetői és az egyes szervezetek parancsnokai számára.

⁶⁹ A gyakorlatok közül – jelentőségénél fogva – kiemelkedett a NATO kétévente tartott „WINTEX/CIMEX” fedőnevű hadászati parancsnoki és törzsvezetési gyakorlata, valamint a szövetséges fegyveres erők évente megrendezett „AUTUMN FORGE” fedőnevű őszi gyakorlatsorozata, továbbá az európai hadszintér amerikai és kanadai szárazföldi csapatokkal történő megerősítését modellező „REFORGER” fedőnevű gyakorlat. Kiemelt figyelem övezte továbbá a NATO atomfegyverei alkalmazását szimuláló (kétévente tartott) „FALLEX” gyakorlatot, valamint a NATOrohamdandár évenkénti „EXPRESS” fedőnevű gyakorlatsorozatát.

⁷⁰ Tagjai kezdetben: Kovács József, Vári Sándor, Molnár István, majd Deres László, Könczöl Tibor, Dr. Lits Gábor, Somogyvári Pál alezredek és Magyar István százados.

Az osztályt – amelynek szervezetébe dokumentációs alosztály, ügyviteli részleg és könyvtár tartozott – az 1980-as évek elején Máté László ezredes vezette.⁷¹ Az ügyviteli részleg tárolta a Tájékoztató Szolgálathoz érkezett valamennyi nyílt és minősített iratot, valamint kezelte (iktatta és postázta) a szervezet által készített valamennyi jelentést és kiadványt.⁷² A nyílt könyvtár egyedülállóan gazdag magyar és idegen nyelvű könyvállományával⁷³ hatékonyan támogatta a tájékoztató szolgálat munkatársainak értékelő-elemző munkáját.⁷⁴

A 4. osztály (hadművelet és Felderítő Harcálláspont) fő feladata a Tájékoztató Szolgálat vezetőjének alárendeltségébe tartozó, de csoportfőnökségi érdekeket szolgáló, 24 órás ügyeleti rendben tevékenykedő, Felderítő Ügyeleti Szolgálat (Felderítő Harcálláspont – FH) működtetése volt. Az FH fogadta, értékelte és elemezte az együttműködő külföldi partnerszolgálatoktól, valamint a Csoportfőnökség alárendelt szervezeteitől beérkező aktuális felderítési (riasztási) adatokat, információkat és továbbította azokat a Csoportfőnökség vezetőihez és a fontosabb együttműködőkhöz. Folyamatos technikai és „védett” telefonkapcsolatot tartott a VSZ katonai felderítőszolgálataival, végezte a napi információcserét. Az FH egyik fő feladatát – a NATO fegyveres erői napi tevékenységének, gyakorlatainak felderítése mellett – a NATO nukleáris csapásmérő erői harcászati helyzeteinek folyamatos figyelemmel kísérése és jelentése képezte.⁷⁵

Az osztályt az 1980-as évek elején Kocsis István alezredes vezette. Helyettese Spala István alezredes volt.⁷⁶ Az osztály állományát tapasztalt, zömében alezredesi rendfokozatú, orosz nyelvismerettel rendelkező tisztek⁷⁷ alkották, akik 24 órás váltásban az FH váltásparancsnokaiként tevékenykedtek. A helyettesi szolgálati személyeket (ugyancsak 24 órás váltásban) a Tájékoztató Szolgálat tisztjei adták.

A Felderítő Ügyeleti Szolgálat – 24 órás tevékenysége alatt, a hét minden napján – két „Titkos!” minősítésű jelentést készített. A Napi Felderítő Tájékoztatót (magyar és orosz nyelven), illetve Baráti Felderítő Tájékoztatót (orosz nyelven).⁷⁸ Az úrlapszerűen kitöltött, elsősorban a Vezérkar és a katonai vezetés tájékoztatására szolgáló jelentés kiemelten fontos információkat tartalmazott a Magyar Néphadsereg egyes alakulatai aktuális harcászati (készenléti) helyzetének meghatározásához is.

⁷¹ A későbbiekben az osztály vezetői voltak: Szegedi László alezredes, Nagy Mihály alezredes, Balassa László alezredes, Dr. Rác Lajos alezredes, Sarkadi Sándor alezredes, Hrubai János alezredes és mások. Osztályvezető-helyettesként dolgozott: Szűcs Péter alezredes, Csikós József őrnagy, Kaszás Sándor őrnagy. Az évek során az osztály állományába tartozott még (a teljesség igénye nélkül) Slimbarszki Károly alezredes, Bányai Levente alezredes, Veszeloyszky Gyula alezredes, Kimmel István alezredes, Berényi Miklós őrnagy, Horváth József őrnagy, Dr. Czank Lajosné pa., Kovács Jánosné pa.

⁷² Vezetője kezdetben Szabó Imre főtörzsőrmester, majd később Ladányi János törzsőrmester volt.

⁷³ SIPRI és „Who is who?” évkönyvek, Jane’s és „The Military Balance” kiadványok, Whitaker’s Almanachok stb.

⁷⁴ A könyvtárt hosszú időn át Simon Lajosné és Nagy Andrásné vezette.

⁷⁵ MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában. p. 18.

⁷⁶ Később Stein Ferenc alezredest nevezték ki az osztály vezetőjévé.

⁷⁷ Palkó János alezredes, Cs. Bögre Lajos alezredes, Somai Tibor alezredes, Losonczy Péter alezredes, Pálfalvi László őrnagy.

⁷⁸ Az orosz nyelvű példányokat rendszerint Kutika Tamara, Balikó Erzsébet és Bogár Lászlóné gépelte.

A Tájékoztató Szolgálat szervezete 1982–1983-ban (kismértékben) ismét módosult. Vezetését 1983. 12. 01-től Dr. Demeter György ezds. vette át. (3. kép)

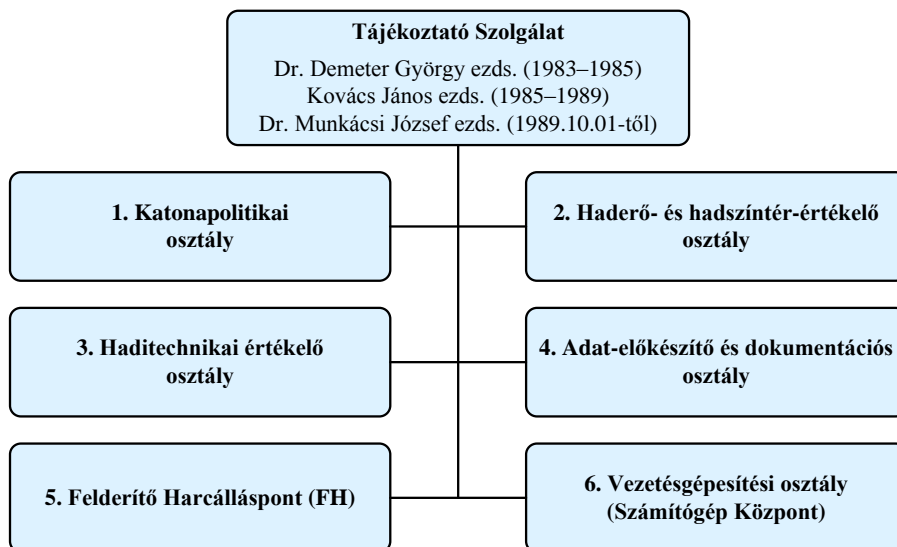
3. kép. Dr. Demeter György ezredes⁷⁹

A szervezeti változások eredményeként a Szolgálat állománya *két új osztállyal* bővült (lásd 7. ábra). A korábban a 2. osztály szervezetébe tartozó *Haditechnikai értékelő alosztály osztály szervezetté alakult*, állományának egyes tagjai nyugállományba vonultak, míg a többiek a Tájékoztató Szolgálat más komponenseinél kaptak beosztást. Az újonnan létrejött osztály vezetőjévé *Dr. Zsíros Imre mk. alezredest*⁸⁰ nevezték ki, helyettese *Császár Lajos alezredes* lett⁸¹. Az osztály megalakítását az *állami és a katonai vezetés haditechnikai és az űrhadviselés kérdései iránti érdeklődésének ugrásszerű növekedése* indokolta. Az osztály rendkívül hatékonyan működött. Speciálisan felkészített tisztjeivel szakterületenként, folyamatosan értékelte a NATO fegyveres erőinél bekövetkező haditechnikai fejlesztéseket, új eszközök rendszerbe állítását, sorozatban készítette az ezzel kapcsolatos tájékoztató anyagokat, kiadványokat, előadásokat.

⁷⁹ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁸⁰ 1978-ban védte meg „A lézervezélés katonai alkalmazása” című kandidátusi értekezését.

⁸¹ Az osztály állományában hosszabb-rövidebb ideig dolgoztak (a teljesség igénye nélkül): Hamar Sándor őrnagy, Gál Csaba mk. százados, Hrubai János főhadnagy, Józsa László főhadnagy, Lenhardt László főhadnagy, Péteri András százados, Viski János százados, Venicz László őrnagy.

7. ábra. Az MNVK 2. Csoportfőnökség Tájékoztató Szolgálatának szervezeti felépítése az 1980-as évek közepétől⁸²
(Szerk.: Dr. Magyar István)

A szervezetben ugyancsak új komponensként jelent meg a 6. vezetésgépesítési osztály. Vezetője Bertalan József ezredes volt. A Csoportfőnökség központi számítógépét üzemeltető osztály – bár formailag a Tájékoztató Szolgálat állományába tartozott, de – a csoportfőnökség valamennyi alárendelt szervezete érdekében tevékenykedett. Állományában számos programozó, informatikus és adatrögzítő munkatárs dolgozott.

A Tájékoztató Szolgálat szervezeti felépítését illetően apróbb változást jelentett még, hogy a 2. osztály megszüntetett Haditechnikai értékelő alosztályának vezetője, Szilágyi István alezredes a Tájékoztató Szolgálat főnökének segítője lett és a szervezet adminisztratív, személyügyi és döntés-előkészítő feladatait intézte (később munkáját egy tiszt és egy tiszthelyettes is segítette).

A Tájékoztató Szolgálat vezetői posztján – az MNVK 2. Csoportfőnökség megszűnéséig – még két alkalommal történt változás. A külszolgálatra távozott Dr. Demeter György ezredes helyére 1985. 10. 01-jén Kovács János ezredes (4. kép) lépett, akit – csoportfőnökévé történt kinevezése miatt – beosztásában 1989. 10. 01-jén a hadműveleti és harcászati felderítő szolgálattól érkezett Dr. Munkácsi József ezredes⁸³ (5. kép) váltott.

⁸² A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁸³ 1996 szeptemberéig vezette az MNVK 2. Csoportfőnökség és utódszervezete tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetét. Kiemelkedő munkája elismeréseként 1996. november 11-én (a Felderítők Napján) – elsőként – a honvédelmi miniszter által alapított Koncz Márton-díjjal tüntették ki.

4. kép. Kovács János ezredes⁸⁴

5. kép. Dr. Munkácsi József ezredes⁸⁵

⁸⁴ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

⁸⁵ A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat szakmatörténeti gyűjteményéből (Múzeum).

A Tájékoztató Szolgálat állománya szakmai feladatköréhez közvetlenül ugyan nem kötődött, de az ott dolgozók felkészültségét és képességeit mégis jól szemléltette, hogy 1970 és 1990 között a szolgálat tagjai közül többen voltak szerzőként vagy társszerzőként különböző – elsősorban a Zrínyi Kiadó gondozásában megjelent, a NATO-val és haderőivel foglalkozó katonapolitikai, vagy haditechnikai témájú – könyvek alkotói,⁸⁶ illetve szereztek a hadtudomány területén tudományos fokozatot.

Összegezve megállapítható, hogy az 1980-as években a Tájékoztató Szolgálat létszáma és szervezete új osztályok létrehozásával tovább bővült, munkamódszerei korszerűsödtek, személyi (vezetői és beosztotti) állománya lényegesen megfiatalodott, szakmai és nyelvi képzettsége és tapasztalata nőtt. A Szolgálat jelentőtevékenysége – a különböző típusú jelentéseket illetően – kiegyensúlyozott volt, a felhasználók igényeihez igazodó, rövidebb terjedelmű, elsősorban katonapolitikai témájú jelentéseket, továbbá a haderővel, a gyakorlatokkal és az új típusú haditechnikai eszközökkel kapcsolatos nagyobb terjedelmű kiadványokat egyaránt magában foglalt. Fontos állandó feladatát képezte – a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat munkatársaival együttműködve – a részvétel a Vezérkar hadászati-hadműveleti tervezőmunkájában, miközben az MN alakulatai aktuális felderítési adatokkal és információkkal történő ellátása nem volt feladata.

2.5. Az MNVK 2. Csoportfőnökség és tájékoztató szervezetei 1953–1989 közötti működéséből levonható fontosabb következtetések

– Az MNVK 2. Csoportfőnökség információkat feldolgozó szervezete – több mint 35 éves működése alatt – négy alosztályt magában foglaló Tájékoztató Részlegről négy-, majd hatosztályos Tájékoztató Szolgálatá alakult, létszáma a kezdeti néhány tíz főről (az időszak végére) 80–100 főre nőtt, képessége folyamatosan növekedett.

– A szervezet belső struktúrája kezdetben országok szerint került kialakításra, majd később a funkcionális (feladatok szerinti) szervezési elv érvényesült.

– A szervezet fő feladata viszonylag profiltiszta volt – a Varsói Szerződés és a NATO több évtizedes szembenállásából adódóan –, és elsősorban katonapolitikai, katonai, valamint haditechnikai adatok és információk feldolgozására és jelentésére irányult.

– A hadászati, a hadműveleti és a harcászati szintű információk feldolgozását illetően a Csoportfőnökségen belül munkamegosztás érvényesült, a hadászati információkat a Tájékoztató Szolgálat, míg a hadműveleti és harcászati szintű információkat a hadműveleti és harcászati felderítőszolgálat munkatársai dolgozták fel.

⁸⁶ Dr. Hajma Lajos, Dr. Demeter György, Kovács József, Deres László, Novák Zoltán, Kovács Ferenc, Sallai Imre, Pataki Imre, Kiss Károly, Magyar István.

– A Magyar Néphadsereg alakulatai az időszakban nem vettek részt külföldi válságkezelő műveletben,⁸⁷ így a tájékoztató szervezetnek az időszakban nem volt feladata ilyen jellegű szerepvállalás felderítési adatokkal és információkkal történő támogatása.

– Az aktuális információk feldolgozását⁸⁸ az 1970-es évek elejétől elsősorban a katonapolitikai osztály és a Felderítő Harcálláspont, míg a hosszabb távú elemző-értékelő munkát⁸⁹ a haderő és hadszíntér értékelő osztály, valamint a haditechnikai értékelő osztály végezte.

– A szervezet jelentőtevékenysége (az 1980-as évek elejétől kezdődően) kiegyensúlyozott és arányos volt, napi, negyedéves és éves jelentéseket, valamint nagyobb terjedelmű önálló témaköri kidolgozásokat egyaránt magában foglalt;

– A Csoportfőnökség – fennállásának teljes időtartama alatt – a vezérkari főnök irányítása alatt állt, de jelentéseit (a differenciált tájékoztatás elvének érvényesítése mellett) a politikai (párt-) és az állami vezetés tagjai számára közvetlenül is felterjeszthette.

– A tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetek tagjai már megalakulásuktól kezdődően alkalmazták a több forrás alapján történő információfeldolgozást⁹⁰ és jelentéskészítést, jóllehet a felhasználható források köre ez időben még korlátozott volt.

– A minősített jelentések forrásai között fontos szerepet töltöttek be az emberi erővel végzett felderítés produktumai, valamint a technikai adatszerzés útján szerzett információk.

– A külföldi partnerszolgálatokkal a kapcsolattartás differenciáltan érvényesült, szinte kizárólag vezetői találkozókat, külföldi képzési lehetőséget és korlátozott mértékű adatszerzést foglalt magában, egyáltalán nem tartalmazott elemző szakértői szintű személyes találkozókat, konzultációkat, konferenciákat.

– A hazai társszolgálatokkal fenntartott kapcsolat formális volt, érdemi információcserére nem terjedt ki.

– Az időszakban a tájékoztató szervezetek személyi állományának általános műveltsége, katonai, szakmai és nyelvi képzettsége folyamatosan növekedett, tapasztalata bővült.

– Az 1980-as évek végére – generációváltás eredményeként – a Csoportfőnökségen és a Tájékoztató Szolgálaton belül is kialakult az a vezetői és személyi állomány, amely a politikai rendszerváltoztatást követő időszak katonai nemzetbiztonsági szolgálatainak gerincét alkotta.

*

*

*

⁸⁷ A vietnami szerepvállalást és Csehszlovákia VSZ-erők általi megszállását nem tekintem ilyennek.

⁸⁸ Current Intelligence.

⁸⁹ Long Term Assessment.

⁹⁰ Integrated Assessment.

A Tanulmány második része az MH, illetve az MK Katonai Felderítő Hivatal tájékoztató (elemző-értékelő) szervezetei 1990 és 2011 közötti tevékenységét mutatja be.⁹¹

FELHASZNÁLT IRODALOM

- KŐSZEGVÁRI Tibor: A felderítési adatok értékelése a hidegháború időszakában.
In: Fejezetek az önálló magyar katonai felderítés és hírszerzés történetéből 1918–2008. Felderítők Társasága Közhasznú Egyesület, Budapest, 2009.
- MAGYAR Balázs: A magyar katonai hírszerzés tevékenységének fő irányai és jellemzői a Varsói Szerződés időszakában.
In: Hadtudományi Szemle, Budapest, 2008. 1. évf. 2. szám. pp. 14–21.
http://epa.oszk.hu/02400/02463/00002/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_2_014-021.pdf; letöltés: 2015.11.03.
- OKVÁTH Imre: Adalékok a magyar katonai felderítés történetéhez 1956–1989.
In: Felderítő Szemle VII. évfolyam Emlékszám, 2008. november. pp. 60–93.
MK Katonai Felderítő Hivatal, Budapest, ISSN 1588-242X
- SZABÓ József János: A magyar katonai hírszerzés 1945–1956.
In: Felderítő Szemle Emlékszám, 2008. november. pp. 46–59.
Katonai Felderítő Hivatal, Budapest. ISSN 1588-242X.
- SZAKÁLY Sándor: A 2. vkf. osztály.
Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918–1945.
In: Magyar Napló, Budapest, 2015. ISBN 978-615-5465-26-0.
- TÖRÖK Árpád: Elindultam szép hazámból... Hazámat szolgáltam (Katonasors).
Szakmatörténeti visszaemlékezés. (A szerző magánkiadása).

⁹¹ A Felderítő Szemle 2016/1. számában kerül közlésre.

ÜVEGES ANDRÁS FŐHADNAGY

AZ ISZLÁM ÁLLAM HÁBORÚJA ÉS TEVÉKENYSÉGE A KIBERTÉRBEN

A terrorszervezetek esetében az eddig soha nem látott katonai képességek létrehozásán túl az ISIL/DAESH olyan területeken is új képességeket mutat, mint például az internet és a közösségi média széles körű és célirányos használata. A különös kegyetlenséggel elkövetett erőszakos tetteit, valamint műkincek és történelmi épületek, emlékhelyek elpusztítását folyamatosan és következetesen rögzítő terrorszervezet szinte mindent azonnal elérhetővé tesz az internetes közegben. Médiatevékenységével nyomás alá helyezte és ellenlépésre kényszerítette a vele szemben fellépő szervezeteket is.

A szervezet rendkívül hatékonyan alkalmazza a média teljes eszköztárát. Ezen belül is kiemelkedő a közösségi média felhasználása, amivel a terroristák könnyen magukra vonják a nemzetközi sajtó figyelmét. Ennek eredményeként a terrorszervezet nemcsak katonai képességekben, de az online kommunikáció terén is sikeresen felülmúl minden más szélsőséges csoportot.

1. ábra. Az ISIL/DAESH Facebook-felülete¹

¹ <http://static3.businessinsider.com/image/5432cbd96bb3f74821d2a563-855-595/isis-facebook-page2.jpg>; letöltés: 2015.11.30.

A terrorszervezet a közösségi média lehetőségét kihasználva mára már a toborzó tevékenységét is az internet segítségével szervezi és tervezi. A különböző közösségi szoftverek és rendszerek (Facebook, Twitter, Skype, WhatsApp stb.) segítségével részben fedett módon kapcsolatba lépnek a toborzandó fiatalokkal, és az interneten keresztül sikeresen radikalizálják őket. Ezután pedig, ha ezt a tevékenységet sikeresen befejezték, az internetes azonnali üzenetküldő hálózatok segítségével irányítják ezeket a távolban elhelyezkedő sejteket. A toborzás során kiemelten figyelnek arra, hogy a toborzandó személyek anyagilag vagy erkölcsileg hátrányos helyzetűek legyenek, valamint a kapcsolattartás kizárólag fedett módon történjen.

Propagandatevékenység

A terrorszervezet az internetet használja arra, hogy az általuk nagyrészt professzionális eszközökkel, szereplőkkel és technikával készített anyagokat megosszák és terjesszék korlátok nélkül a világhálón. A rögzített videókon kiképzéssel kapcsolatos anyagok, kivégzésekkel kapcsolatos képek és hanganyagok, valamint vallási témák feldolgozó felolvasása látható, illetve hallható.

Ritka esetekben karitatív tevékenységet (étel- és játékosztás) is megörökítenek a készítőik, ezzel megmutatva a szervezet barátságosabb arcát. Ennek ellenére az is megállapítható, hogy ezeket a segélycsomagokat, élelmiszer-ellátmányokat valamilyen katonai művelet során zsákmányolták. Az esetek túlnyomó többségében az ilyen típusú videók a toborzótevékenység első lépcsőjét jelentik.

A médiaanyagok és a weboldalak fenntartásával azt is meg akarják mutatni, hogy a jelenleg ellenőrzésük alatt tartott területeken egy valós és ténylegesen működő államot és közigazgatást tartanak fent.

Mobiltelefonos alkalmazások

Az internetes jelenlét mellett saját mobiltelefonos alkalmazásokat fejlesztettek a propaganda szélesebb körű terjesztésre, a szervezet által terjesztett tartalmakat pedig olyan címkékkel, olyan indexekkel (tag) látták el, amelyek a legnépszerűbb keresőszavak alapján eltérítették és a terrorszervezet által készített elektronikus felületekre irányították a gyanútlan felhasználókat.

Az Iszlám Állam informatikai támogatói felhívták a figyelmet arra, hogy a mobiltelefonos kommunikációt a nemzetbiztonsági szolgálatok le tudják hallgatni, még úgy is, hogy a GSM-hálózatok elvileg titkosított csatornát jelentenek (ez természetesen ma már csak részben igaz). Ezzel összefüggésben – hogy mégis kiváltsák ezt a csatornát – megerősítésre szoruló információk szerint a terroristák áttértek a jól ismert Black Phone-ra, amely biztosítja számukra a fedett/rejtjelezett összeköttetést.

Megfélemlítés

Az internetes jelenlet során a szervezet kiemelt hangsúlyt fektet abba, hogy videófelvételeivel demoralizáló és megfélemlítő hatást érjen el. Ezeket a videókat felelőtlenül a nyugati média (BBC, CNN, RT stb.) is folyamatosan beharangozza és elérhetővé teszi. Így akarva vagy akaratlanul is, de még nagyobb tömeg részére válik elérhetővé, valamint a feltöltött anyag még nagyobb pánikot kelt a nyugati országok lakóiban. A probléma főleg az, hogy ezek a cikkek az esetek többségében címlapon – de minimum első oldalon vagy vezércikkben – jelennek meg, ezért az olvasók mindenképpen találkoznak velük. A nagy hírügynökségek természetesen megvágva közvetítik ezeket a videókat, viszont számos olyan elektronikus portál működik, amely egy esetleges kivégzésről készült videót vágatlanul is feltölt az elektronikus felületére.

A videókat professzionális eszközökkel készítik el, figyelnek arra, hogy a lehető legrámaiabb hatást éri el vele. A feltöltött videók nagyrész kivégzéseket, egyes esetekben csonkolásokat vagy valamilyen „vallási” büntetés eredményét mutatják be.² Az elkészült anyagok egyes esetekben már a klasszikus filmes hatásokat is alkalmazzák, növelve a filmek okozta sokkoló hatását.

2. ábra. Internetre feltöltött kivégzés előtti jelenet³

² Az Iszlám Álam által koordinált egyedülálló tartalom képes tömeges nézettséget generálni, amire jó példa az a 2014. március 17-én nyilvánosságra hozott felvétel, amelyet 24 óra alatt 60 ezren néztek meg, majd két hónappal később egy 60 órás periódus alatt még mindig több mint 800-szor osztották meg óránként.

³ <http://www.dailymail.co.uk/video/news/video-1100813/Propaganda-video-purports-ISISs-workout-program.html>; letöltés: 2015.11.20.

Felhívás és fenyegetés

A megfélemlítő tevékenység egyik formájaként – de mégis különálló válfajként – említhető a felhívás és a fenyegetés. Az internet segítségével névtelenül videóüzenet formájában már többször megfenyegette a szervezet a nyugati országokat. Ilyen esetekben egy előre felvett – szintén professzionális módon elkészített – hang és képanyagot továbbítanak a célországokba a média vagy a kormányzati szervezetek részére (a párizsi merényletsorozat után is történt ilyen esemény).

A fenyegetés természetesen nem feltétlenül csak egy adott országot érint, nemegyszer vallási csoportot (kiemelten keresztényeket és zsidó felekezeteket, esetleg általuk nem hithűnek ítélt muszlimokat) vagy a koalíciós erőket és annak személyi állományát jelölték meg lehetséges célpontokként.

Hírszerzés

A terrrorszervezet az internet adta lehetőséget kihasználva hírszerzésre is felhasználja a közösségi portálokat. A koalíciós katonák számos esetben – figyelmen kívül hagyva a nemzetbiztonsági kockázatokat és az elhárítás tájékoztatóit – önmagukról, haditechnikai eszközről kép- és hanganyagokat töltöttek fel az internetes tárhelyekre. Ennek segítségével a szervezet információt szerezhet a szemben álló erőkről és eszközeikről.

2015 elején egy hacker az Iszlám Állam részére amerikai katonák személyes adataival kapcsolatos információkat adott át anyagi ellenszolgáltatásért cserébe.⁴ Ilyen eset kiemelt kockázatot jelent, mivel így a koalíciós erők tagjai és családtagjaik, hozzátartozóik könnyen azonosíthatóakká válnak. Így a hátszországban akár a családtagok is könnyű célpontokká válhatnak a terroristák számára.⁵

Kibertámadás

Kibertámadás alatt a médiában az esetek túlnyomó többségében személyes adatok eltulajdonítását, szolgáltatásmegtagadással járó túlterheléses támadást (DoS, DDoS, ADDoS), spamming-et, flooding-ot, TCP SYN packet-et, man-in-the-middle támadást, SMTP backdoor command támadást, IP address Spoofing támadást, IP fragmentation támadást, TCP Session Highjacking-et vagy valamilyen internetes visszaéléssel kapcsolatos (általában pénzügyi) bűncselekményt értünk, amivel akár komoly anyagi kárt is lehet okozni.

⁴ A malajziai hatóságok letartóztatták Ardit Ferizi koszovói állampolgárt Kuala Lumpurban adatlopásért. Az Amerikai Egyesült Államok Igazságügy Minisztériuma (US Department of Justice) szerint a vádlott Junaid Hussainnek adta át kormányzati dolgozók és katonák személyes adatait. Junaid Hussainnel az incidenst követően amerikai dróntámadás végzett.

⁵ <http://thehackernews.com/2015/10/isis-hacker.html>; letöltés: 2015.11.20.

Az Iszlám Állam azonban ezen az „új frontvonalon” is megmutatná a kibertér egy alternatív és pusztító arcát is. A világhálón keresztül olyan támadó jellegű műveleteket is kiviteleznének, amelyek közvetett módon halálos áldozatokat is követelhetnek.⁶

Ilyen kibertámadás lehet például, amikor egy informatikailag részben automatizált kórházban a cukorbetegség vagy szív és érrendszeri betegségekkel küzdő állandó gyógyszerekre szoruló betegek esetén módosítják a gyógyszerek adagolását. Ezzel rövid idő alatt tömeges halálesetet lehet előidézni. Természetesen ez csak egy lehetséges támadási módszer, bár eddig még ilyen jellegű kibertámadás nem történt.

Brit álláspont szerint például a kórházi infokommunikációs rendszerek megbénítása vagy a bennük áramló információk átírása könnyen belátható módon tömeges halálesetekkel is járhatna, pont úgy, mint egy robbantással végrehajtott támadás. Viszont a terroristáknak ebben az esetben még a helyszínre sem kell utazniuk, a támadásokat távoli hátszágokból vagy akár válságközpontokból is végre tudják hajtani. De nemcsak az egészségügyi intézmények vannak kitéve ilyen kockázatnak, hanem a repülőterek, a közlekedési rendszerek is. Ilyen jellegű, közvetetten halálos áldozatokat követelő kibertámadás lehet a közúthálózat forgalomirányító fényjelző berendezéseinek működésének módosítása is, ahol halált okozó közúti baleseteket lehet így előidézni.

Összességében megállapítható, hogy a létfontosságú információs infrastruktúrák a terrorista szervezetek kiemelt célpontjai lehetnek a kibertérben. Ezeknek a rendszereknek a kibervédelmi biztosítása a közeljövőben várhatóan fokozottan jelentkezik majd.⁷

Az ISIL/DAESH és a kiberbűnözés

A terrorszervezet mindent megtesz és kihasznál az anyagi forrásainak biztosítása érdekében, folyamatosan keresve az újabbnál újabb lehetőségeket és alternatív forrásokat. A kiberbűnözés mint jól jövedelmező tevékenység akár egy vonzó és új alternatíva lehet a szervezet részére. Ennek oka, hogy gyors és biztos bevételi forrás (egy-egy csalással, kártékony szoftverrel rövid idő alatt nagy összegeket lehet keresni), ráadásul úgy nyújt hozzáférést a célpontokhoz, hogy közben az elkövető beazonosításának az esélye minimális marad.

A médiában közölt cikkekben és interjúkban az ISIL/DAESH-t többször nem terrorszervezetként tüntetik fel, hanem inkább egy jól szervezett, katonai képességekkel rendelkező bűnözői csoportnak. A kibertér által biztosított anonimitásnak köszönhetően ebben a viszonylag új közegben a szervezet könnyűszerrel értékesíti az eltulajdonított műtárgyakat, kábító és bódító hatású szereket, a válságkörzetekből elrabolt túszoikat.

⁶ Nagy-Britannia az ilyen jellegű fenyegetések miatt öt év alatt megduplázza a kibervédelmi kiadásait. Ez számszerűsítve 1,9 milliárd font, azaz 845 milliárd forint pluszkiadást jelent.

⁷ http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/hogyan_lesz_terrorista_celpont_egy_korhaz; letöltés: 2015.11.20.

A „kriptopénzek” és a terrorizmus

A nyugati világ ismertebb és potenciális képességekkel rendelkező hackercsoportjai együtt támadták meg az Iszlám Államot: az Anonymous, a Ghost Security Group, a Binary Sec és más hacktivisták csoportok is hadat üzentek a terroristáknak. Támadásaik során az ISIL/DAESH-hez köthető weblapokat, Twitter-, Facebook- és e-mail fiókokat megbénították vagy ideiglenesen elérhetetlenné tették, esetleg „deface-elték”,⁸ illetve értékes adatokat gyűjtenek a nemzetbiztonsági szolgálatok számára. Az ISIL/DAESH egyik hárommillió dolláros bitcoinszámláját is felderítették, és több olyan oldalt is eltüntettek a „dark webről”, amelyeken keresztül az ISIL/DAESH bitcoins adományokat gyűjtött. Az ISIL/DAESH finanszírozásához keveset tesznek hozzá a bitcoins adományok, a pénzmozgatásban viszont – a külföldi terrorakciók lebonyolításában – a bitcoin már hasznos eszköz lehet a kezükben.

Ali Amint, egy 17 éves Amerikában élő fiatal augusztus végén ítélték 11 éves letöltendő börtönbüntetésre, mivel a közösségi médián és egy bitcoinról szóló tanulmányban azt fejtegette, hogy az Iszlám Állam hogyan használhatja a legkedveltebb kriptopénzt a finanszírozásához és a pénzmozgatáshoz. Az ő munkája sokat segíthetett abban, hogy az ISIL/DAESH a bitcoint is aktívan használja. A bitcoins finanszírozás csak egy kis szelete lehet az ISIL/DAESH bevételeinek, hiszen azok nagy részét a szervezet más jellegű forrásokból biztosítja magának.⁹

Korábbi médiainformációk szerint az ISIL/DAESH melléksatornákon a hagyományos bankrendszerhez is hozzáfér, természetesen csak korlátozott jelleggel. Az ISIL/DAESH ellenőrzése alatt álló területeken és azok közelében előfordulnak gyanús tranzakciók. Nagy összegű készpénzt helyeznek el számlákon, ezt külföldre utalják, majd a másik oldalon azonnal fel is veszik a pénzt (hasonlóan a kiberbűnözői csoportok szignozási műveleteihez). Sőt az ISIL/DAESH által ellenőrzött területeken olykor tovább működnek olyan bankfiókok, amelyek még közvetve kapcsolódnak a nemzetközi pénzügyi rendszerhez, így az ISIL/DAESH-re vonatkozó nemzetközi pénzügyi embargó is sérülhet. A Financial Action Task Force jelentése szerint 20 ilyen bankfiók működik Szíria ISIL/DAESH által elfoglalt részein, de Irakban is hasonló a helyzet. Más esetekben közvetítőket használva utalnak pénzt a külföldi terrorsejteknek.

A bitcoin valószínűleg nem a terrorszervezet fegyveres erői, vagy általában véve a szervezet finanszírozásában játszik fontos szerepet, erre ugyanis kevés lenne néhány millió dollár, amit a sötét weben gyűjtenek. A külföldi akciók finanszírozására viszont már annál inkább alkalmas lehet a bitcoin. Az adományokból gyűjtött (vagy esetleg bányászott,¹⁰ hagyományos pénzért vásárolt) bitcoint egy kliensszoftveren keresztül könnyen átutalhatják egyik tárcából egy másikba, mindezt pedig teljesen anonim módon tehetik meg.

⁸ Az eredeti anyagot módosítva visszarakják az eredeti helyére.

⁹ Rablásból, az elfoglalt területeken lévő készpénz és vagyontárgyak felhalmozásából, az általuk irányított területek megadóztatásából, olajkutak üzemeltetéséből, olaj exportálásából.

¹⁰ A bitcoinrendszer titkosítását a felhasználók egy része végzi, amiért cserébe bitcoint kapnak, ezt nevezik bitcoinbányászatnak.

A fogadó fél, például egy belga vagy francia terrorsejt a kapott bitcoinnal több mindent is tehet. Átváltja hagyományos pénzre az adott országban ahol tevékenykedik. Ezt megteheti például úgy, hogy bitcoinos fórumokon keres egy magánszemélyt, akinél átváltja a bitcoint, vagy úgy, hogy egy bitcointőzsdén váltja át, de ez esetben meg kell adnia személyes adatait a tőzsdének, ami már kockázatosabb lehet egy terroristának. Nem váltja át a bitcoint, hanem egyszerűen elkölti valamelyik online feketepiacon. Egy terroristának amúgy is részben olyan eszközökre van szüksége, amihez nem juthat hozzá legális úton, így ez egy nagyon egyszerű és kényelmes megoldás lehet.

A Silk Road és a Silk Road 2.0 drogok, fegyverek vagy akár bérnyilkosság is megvásárolható. Itt akár kriptopénz segítségével is lehetett már fizetni.

A kriptopénzeket az elmúlt időszakban és jelenleg is sok kritika éri, mivel az ügyfelek és a pénzmozgás követhetetlen, így ez ideális váltóeszköz bármely szélsőséges szervezet számára.

Az ISIL/DAESH és az Anonymous háborúja

Az ISIL/DAESH Párizsban elkövetett merényletsorozata után az Anonymous hackercsoport a támadást követően felhívást intézett az Iszlám Államhoz, amelyben kijelentette, hogy az interneten keresztül – kibertérben – megkezdi a terrorszervezet felszámolását, valamint annak teljes „megsemmisítését”.

3. ábra. Az Anonymous hackercsoport NO2ISIL/DAESH logója¹¹

¹¹ <http://securityaffairs.co/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/ISIS-opNO2ISIS.jpg>;
letöltés: 2015.11.20.

A párizsi támadást követően az Anonymous megtámadta az Iszlám Állam propagandájának egyik alapját jelentő közösségi webes fiókokat, és közben a terrrorszervezet támogatóinak személyes adatait is szivárogtatta.

Az Anonymous csoport a terrrorszervezethez köthető publikus fiókok zárolása mellett az internet felhasználói előtt a terrrorszervezet lejáratására törekszik. A művelet során szisztematikusan lecserélik az ISIL/DAESH weboldalain található képeket, valamilyen lejárató jellegű (trollkodás), az eredetihez hasonló képre. Némely esetben a terrrorszervezet elektronikus felületeit lecserélik potencianövelő szerek reklámfelületeire. A „trollkodás” mellett például a weboldalakon a szervezetet DAESH-nak jelölik meg, mivel ezt a megnevezés a szervezet szerint pejoratív jellegű. Az elfogott terroristákról készült képeket is felposztolják az internetre, fokozva ezzel a lejárató kampány hatékonyságát.

A támadás tendenciája az utóbbi időszakban (2015 decembere) áttolódott a blokkoló tevékenységről az ideológia támadására. Ezalatt azt kell érteni, hogy a szervezet ideológiája – ami alatt nem a muszlim vallás ideológiáját kell érteni – lett az Anonymous célja, vagyis nem a szervezetet, hanem az ideológiát kell felszámolni. Ezzel elejét lehet venni az iszlám közösségek radikalizálásának, illetve magának az eszmének a terjedésének is.

Fedett kapcsolattartás

Az Iszlám Állam minden korábnál professzionálisabb módon alkalmazza a modern infokommunikációs eszközöket és hálózatokat.¹² A szervezet szokatlanul felkészültnek mutatkozik a rejtett infokommunikációs megoldások területén.¹³ Az Anonymous támadása után, valamint a szervezet kezelésében lévő Twitter-fiókok zárolása után, valamint a szervezet kezelésében lévő Telegram¹⁴ alkalmazására is. Így rugalmasan és gyorsan tudják közvetíteni üzeneteiket a toborzás során.

Az online üzenetküldő alkalmazások (chatszoba, chatszobák) segítségével sikeresen koordinálják mozgásukat és műveleteiket. NATO-szakterminológiával kifejezve kijelenthető, hogy kialakították saját műveleti biztonsági szabályzóikat (OPSEC¹⁵).

A chatszobák mellett az érdeklődőknek lehetőségük van feliratkozni hírlevelekre is, amelyekből értesülhetnek a szervezet tevékenységéről és az azt érintő változásokról.

¹² Vkontakte, Facebook Messenger, WhatsApp, Wechat, Snapchat, iMessage, Hangouts, Slack.

¹³ Az internetről letölthető és viszonylag könnyen kezelhető titkosító programok segítségével még annak a veszélye is minimalizálható, hogy az infokommunikációs, kapcsolattartó tevékenységüket „lehallgassák”.

¹⁴ A párizsi merényletsorozat után a Telegram is megkezdte a terrrorszervezet csatornáinak a felszámolását. Eddig 78, a szervezethez köthető nyilvános csatornát szüntettek meg. A privát csatornák továbbra is érintetlenek maradtak.

¹⁵ Operation Security.

A West Pont amerikai katonai akadémia egy év munkájával állította össze az Iszlám Állam berkeiben továbbított kiberbiztonsági előírások kézikönyvét. Ennek a dokumentumnak az alapjait a Cyberkov nevű kuvaiti biztonsági cég készítette el, majd ezután a gyakorlati tapasztalatokra alapozva egészítették ki az Iszlám Állam hozzáértő tagjai.

Az eredetileg arab nyelvű műben a Tor böngésző mellett ajánlják például a Tails operációs rendszer használatát. Ez utóbbi, maximális információbiztonságot nyújtó rendszert használta, használja pl. Edward Snowden is. Megemlítésre kerül a telefonálásra és üzenetküldésre is használható Signal alkalmazás is, de javasolják az egyik legbiztonságosabbnak tartott Cryptocat üzenetküldő alkalmazást is.

A dokumentum természetesen kitér a Gmail használatára is, ahol felhívja a szervezet tagjainak a figyelmét arra, hogy csak megtevesztő regisztrációs adatokkal használják azt, akkor is virtuális magánhálózaton (VPN¹⁶-en) át és a még egy védelmi szintet biztosító, már említett Tor böngészővel. Ajánlják viszont a CERN által fejlesztett ProtonMail levelezőrendszert.

A terroristáknak szóló kézikönyv figyelmezteti az internetet használó tagokat arra is, hogy kapcsolják ki telefonjaik fényképezőjében a geocímkézést, a funkció ugyanis GPS-koordinátás helyszínadatokkal látja el a képeket, ezek alapján pedig később könnyen visszakövethető, hogy merre mozogtak műveleteik során.

Következtetések

A kivégzések és egyéb brutális megtorlások az európai történelemben sem ismeretlenek. Az ISIL/DAESH az internet és az információs társadalom gyors terjedésével ezeket az anyagokat célirányosan és rövid idő alatt képes eljuttatni a célközönséghez. Azt mindenképpen le kell szögezni, hogy a terrorszervezet többségében nem informatikában jártas szakemberekből vagy programozókból, infokommunikációs mérnökökből áll, ugyanakkor naprakészek az internet adta lehetőségekből.

A Twitter-fiókok zárolása, valamint az online chatszobák felfüggesztése viszont hátráltatja a rendvédelmi szervezetek, valamint a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját. Az itt megtalálható információk ugyanis már több esetben segítettek a terrorszervezet felszámolásában közreműködő szervezetek munkáját. A chatbeszélgetések lehallgatásával, valamint a Twitter- és Facebook-fiókok megfigyelésével a nemzetbiztonsági szolgálatok kiemelten fontos információkhoz juthatnak, amelyek segítségével könnyebben azonosíthatóak az elkövetők, és a radikalizálódó személyek is már a folyamat elején beazonosíthatóak.

További probléma, hogy a terrorszervezet felszámolása során egyes esetekben ártatlan szervezetek és magánszemélyek fiókjait is elérhetetlenné tették a hackerek, bár elhanyagolható mennyiségben. Jól érzékelhető, hogy az Iszlám Állam nagy jelentőséget tulajdonít és ezért komoly erőforrásokat fordít az online média és az internet által biztosított lehetőségek kiaknázására.

¹⁶ Virtual Private Network – Virtuális Privát Hálózat.

Bár az internet- és információtechnológia alkalmazása – néhány kivételtől eltekintve – egyelőre kimerül a kapcsolattartásban, az ideológia terjesztésében, valamint tagok és támogatók toborzásában, nem zárható ki, hogy a terrrorszervezet a kibertér által összekötött virtuális világban otthonosan mozgó tagjai szert tegyenek olyan kibertámadások kivitelezéséhez szükséges képességekre, amelyek más terrrorszervezetekhez viszonyítva egyedülállóak. Az ehhez szükséges anyagi források biztosítottnak tűnnek, mivel a terroristák bevételei egyes források szerint elérik a napi egymillió dollárt, míg más források alapján a napi hárommillió dolláros jövedelem sem kizárt, amelynek nagy része az illegális olaj- és régiség-kereskedelemből származik.

A nyugati társadalmak információszabadsága a különböző terrrorszervezetek számára tehát nagyon hasznos, hiszen az internet révén olyan adatokhoz és információhoz is hozzáférhetnek, amelyek megszerzése szinte elképzelhetetlen lett volna 15–20 évvel ezelőtt, nem beszélve arról, hogy maga az információszerezés is hallatlan kockázattal járt volna.

Nem bizonyítható, de valószínű, hogy a terrrorszervezet az elmúlt időszak információbiztonsági eseményeinek hatására (Edward Snowden kiszivároztatása) ismerte fel azt, hogy a kibertér tökéletes arra, hogy részben elfedje tevékenységét a szemben álló felek előtt. Hiszen valószínűleg – ahogy a publikáció elején említettem – nem rendelkeznek nyugati informatikai szakembergárdával, viszont a médiában beharangozott kiszivároztatási botrány dokumentumai között számos olyan anyag volt, amely bemutatta a nyugati világ és az Amerikai Egyesült Államok hírszerző képességeit és módszereit is. Így ebből számukra már könnyűszerrel le lehetett vonni a következtetést arról, hogy ha komolyan veszik az információbiztonsági alapelveket, valamint a kiszivároztatott anyagok alapján betartanak néhány alapvető biztonsági rendszabályt, akkor hatékonyan akadályozzák az ellenük irányuló hírszerzést is.

Az ISIL/DAESH tagjainak kiképzési szintje és eszközhasználati felkészültsége eléggé heterogén képet mutat. A Bataclan ellen elkövetett terrortámadás egyik elkövetője például a szórakozóhely melletti szemétkébe dobta a rádiótelefonját, amelynek megtalálása után a rendvédelmi szervezeteknek nem volt túl nehéz dolguk az elkövetőt megtalálni.

A rádiótelefonokat alkalmazó terrorista ugyanis nem valamilyen titkosított alkalmazáson/szolgáltatáson keresztül kommunikált társaival, a rendőröknek csak a normál SMS-eket kellett elolvasniuk, amelyekből egyértelművé vált, hogy az Iszlám Államhoz köthető készülékről van szó.

A felismerés után visszanyomozták a készülék korábbi mozgását a mobilhálózaton, így akadtak végül arra a búvóhelyükként szolgáló párizsi lakásra, ahol később felszámolták a terrorista sejtet.

Az akcióban felszámolták a párizsi terrortámadás-sorozat kidolgozójának és levezénylőjének tartott Abdelhamid Abaaoudot is, aki szintén nem jeleskedett a titkosított kommunikációban, sőt ő maga hagyta el Szíriában azt a mobiltelefont is, amelyről az elhíresült, autóból kimosolygós fotóját is megszerezték a hatóságok – ez a fotó és sok más anyag is ott hevert a titkosítást semmilyen formában nem alkalmazó készüléken.

Következmények

A súlyos párizsi merényletsorozat után a francia kormány a várható törvényjavaslatban kitér arra, hogy szükségállapot idején korlátozza vagy teljesen betiltja az ingyenes és nyílt WiFi (a free WiFi) használatát az országban.

Emellett a rejtett üzenetküldő, valamint fedett összeköttetést és tartalmat biztosító Tor hálózat működésének felfüggesztését is fontolóra vették, így várhatóan részben letiltják (akadályozzák) az országban esetlegesen működő terrorcsoportok közötti rejtett kommunikációt. Ez a tiltás elsősorban a szükségállapot idején lépne hatályba, így a rendvédelmi szervezetek gyorsan és hatékonyan követhetik, illetve hallgathatják le az elkövetők kommunikációját a kibertérben.

Általános információbiztonsági ajánlások műveleti területen tevékenykedő kontingensek részére

Magyarország – teljesítve kötelezettségeit a nemzetközi koalíciókban – számos kontingenst állomásoztat műveleti és hadműveleti területen. Az itt szolgálatot teljesítő katonák számára a műveleti biztonság (OPSEC) kiemelt fontosságú. Néhány alapvető információbiztonsági szabályt betartva minimalizálható a kibertéren keresztül kiszivárgó információ.

1. A műveleti területre történő kérés előtt az elhárító és felderítő, valamint hírszerző tájékoztatók során külön ki kell térni az információbiztonság fontosságára. A személyi állománnyal meg kell értetni – azokkal is, akik esetleg nem jártasak az informatika területén – azt, hogy a terrorszervezetek mára már szakembereket megszégyenítő pontossággal profilozzák a műveleti területen szolgálatot teljesítőket.

2. Ki kell térni a közösségi média használata által felmerült biztonsági kockázatra. A kérés előtt a közösségi hálózatokon szereplő személyes adatokat, képeket, munkáltatót törölni kell. Hangsúlyozni kell azt, hogy a közösségi hálózatokon keresztül ne lehessen azonosítani a szolgálatot teljesítőket, valamint ne lehessen őket összefüggésbe hozni a haderővel sem.

3. Mivel jelenleg az információs társadalom térhódítása miatt szinte mindenki rendelkezik 2-3 mobiltelefonnal, táblagéppel, hordozható számítógéppel, így ezek a személyek fokozott kockázatnak vannak kitéve. Ezekben a készülékeken tiltani célszerű a különböző szinkronizációs folyamatokat (file sharing,¹⁷ photo sharing), a felhőszolgáltatásokat (cloud store¹⁸) nem célszerű a misszió alatt igénybe venni. A fényképek esetében az ún. „WiFi photosharingot”¹⁹ célszerű deaktiválni a misszió idejére.

¹⁷ File-megosztás.

¹⁸ Felhőtárhely.

¹⁹ WiFi-hálózaton keresztül megosztott képadatfolyam.

4. Kerülni kell az olyan alkalmazásokat, amelyek hozzá akarnak férni informatikai eszközeink aktuális geopozíciójához. Fényképek geocímzését nem célszerű alkalmazni, mivel ha a felhasználó elhagyja a készülékét, akkor gyors visszafejtéssel behatárolható a telefon pontos útvonala is. Ez hadműveleti területen az egyik legnagyobb biztonsági kockázatot rejti, mivel ha az állomány valamelyik tagja egy járőrtevékenység során magával viszi a készüléket, majd fényképeket készít aktív geocímzéssel, egy esetleges adatszivárgás esetén az ellenség megismeri a saját csapatok pontos járőrútvonalát is.

5. Levelezés és kapcsolattartás során kiemelt figyelmet kell arra fordítani, hogy hamis adatokkal rendelkező e-mail fiókokat használjunk a missziós szolgálatunk alatt. Ha arra lehetőség van, célszerű a családtagokkal ezeket a levelezéseket VPN-hálózatokon keresztül lebonyolítani.

6. A műveleti területen tilos megvásárolni a nem biztos forrásból származó informatikai eszközöket, itt főleg a „piacokon” és a jól ismert katonai táborok előtt elszórtan felállított „bazársorokat” kell érteni. A saját informatikai eszközök értékesítése szintén nem javasolt missziós szolgálat alatt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- <http://securityaffairs.co/wordpress/wp-content/uploads/2014/06/ISIS-opNO2ISIS.jpg>; letöltés: 2015.11.20.
- <http://static3.businessinsider.com/image/5432cbd96bb3f74821d2a563-855-595/isis-facebook-page2.jpg>; letöltés: 2015.11.20.
- <http://thehackernews.com/2015/10/isis-hacker.html>; letöltés: 2015.11.20.
- http://thehackernews.com/2015/11/anonymous-hacker-isis_21.html; letöltés: 2015.11.20.
- <http://thehackernews.com/2015/12/isis-trolling-day-anonymous.html>; letöltés: 2015.11.20.
- <http://www.dailymail.co.uk/video/news/video-1100813/Propaganda-video-purports-ISIS-workout-program.html>; letöltés: 2015.11.20.
- http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/hogyan_lesz_terrorista_celpont_egy_kor_haz; letöltés: 2015.11.20.
- [https://hu.wikipedia.org/wiki/Anonymous_\(csoport\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Anonymous_(csoport)); letöltés: 2015.11.20.

DR. KAISER FERENC

A TÚLNÉPESEDÉS MINT A GLOBÁLIS MIGRÁCIÓ FŐ KIVÁLTÓ OKA

A globális népesedés jellemzői

Évezredekig lassú – időről időre fogyással tarkított – lélekszám-növekedés. Szűk keresztmetszetek az adott technológiai színvonalon, az adott földrajzi környezetben előállítható maximális élelmiszermennyiség, illetve a higiénés és az egészségügyi viszonyok. Egy terület népessége addig nőtt, amíg meg nem haladta a technológiailag fenntartható szintet, ezt éhínség, illetve – erőforrásokért vívott – fegyveres konfliktusok követték, amelyeket nem egyszer katasztrofális hatású járványok is kísérték. Az ipari forradalommal az ember túl tudott lépni a lélekszám növekedését korlátozó tényezők többségén. Ennek következménye – különösen a kevésbé fejlett térségekben – a Föld népességének gyors ütemű növekedése, amely jelentős természetpusztítással és környezetszennyezéssel járt együtt.

Év	Népesség (milliárd fő)	Időintervallum
1804	1	–
1927	2	123
1960	3	33
1974	4	14
1987	5	13
1999	6	12
2011	7	12
2023	8	12

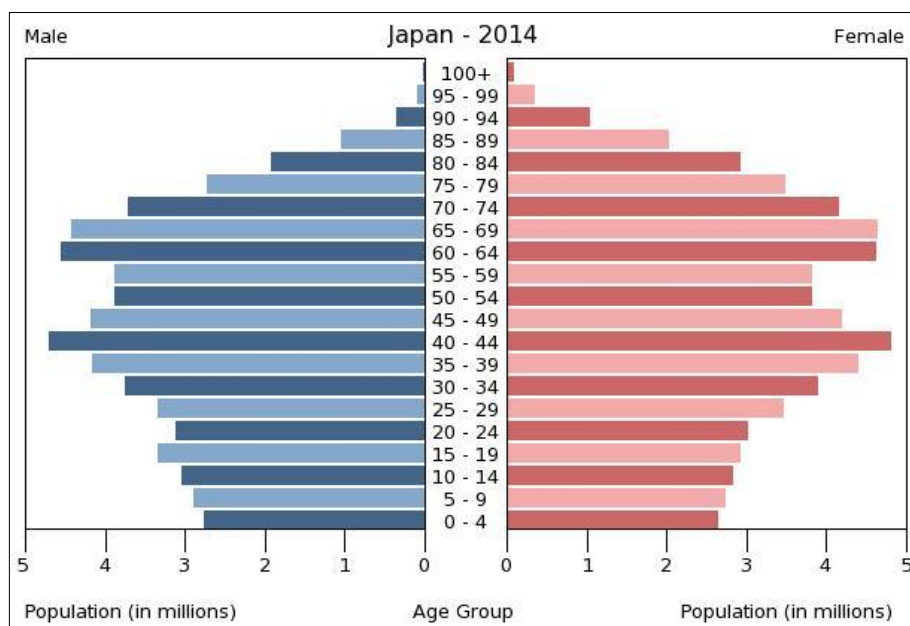
1. táblázat. Népességrobbanás
Szerk.: Dr. Kaiser Ferenc

Az ipari forradalom hatásai az európai és észak-amerikai gazdasági centrumokból indultak ki. Ugrásszerűen változott a lakosság életszínvonala, a jobb egészségügyi ellátás, a csatornarendszer, a bőségesebb táplálkozás jelentősen növelte az emberek életminőségét, ezzel együtt a várható élettartamot.

A természetes halálozás (mortalitás) csökkent, a születések száma (fertility) egy ideig magas maradt. A fejlett országokban ez a gyors növekedés már két-három generáció alatt lecsengett.

A gyermek a XX. századig egyfajta egyéni társadalombiztosítás volt, aki gondoskodott a szüleitől, miután azok már képtelenné váltak önmaguk ellátására. A kialakuló nagy szociális ellátórendszerek később átvették ezt a feladatot.

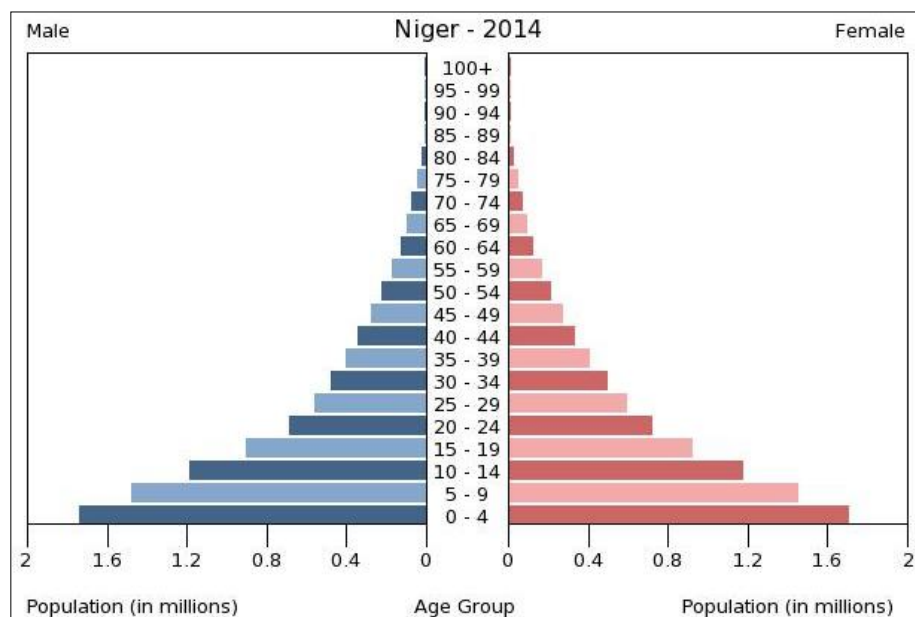
A nyugati világ társadalmi elöregednek és fogynak. A medián életkor meghaladja a 35–45 évet. A nagy állami ellátórendszerekre a nyugdíjasok óriási terheket rónak, hiszen a nyugdíjkiadások mellett az egészségügy terhei is jelentősek. Az ún. jóléti államok működése ma már lényegében elképzelhetetlen a munkaerő importja – azaz bevándorlás – nélkül. Ezt folyamatot elősegíti a globális információs forradalom is.

1. ábra. Japán korfája (balra a férfiak, jobbra a nők száma)¹

A harmadik világ népesedését kívülről érkező impulzusok gyorsították fel. A természetes halálozás itt is csökkent, a születések száma azonban alig változott. Számos országban nincsenek nagy ellátórendszerek, a saját gyermek jelenti a társadalombiztosítást. Meghatározó a nők alávett helyzete, illetve hátrányos megkülönböztetésük az oktatásban. Európában a nők 30 éves kor körül szülnek először, míg Afrikában 15–25 évesen, vagyis ott sokkal gyorsabb a népesedési ciklus. A 14 éves és fiatalabb gyermekek aránya a legszegényebb országokban 40–50%. Sem az oktatási, sem az egészségügyi rendszer nem tudja őket megfelelően ellátni, s felnőve nagyon nehéz munkát találniuk.

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>; letöltés: 2015.10.27.

2. ábra. Niger korfája²

A világ népessége 2015 júliusában megközelítőleg 7,3 milliárd fő volt. (Ez azt jelenti, hogy a Föld szárazföldi területének minden négyzetkilométerére – beleértve az Antarktiszot is – 49 lakos esett.) Bolygónk klimatikus és egyéb szempontok alapján leginkább lakható területei azonban – különösen a harmadik világban – már napjainkban is jelentősen túlterheltek. Az egyes kontinensek népesedési tendenciái teljesen eltérnek egymástól, az elmúlt száz évben jókora súlyponteltolódás következett be.

Év	Népesség (millió fő) arány a világ népességéhez					Terület (ezer km ²)
	1950	2000	2015	2030	2050	
Afrika	227,3 9%	819,5 13,4%	1 186 16,1%	1 679 19,8%	2 478 25,5%	30 369
Ázsia	1 402,9 55,5%	3 698,3 60,5%	4 393 59,8%	4 923 57,9%	5 267 54,2%	31 027
Ausztrália	12,8 0,5%	31,2 0,5%	39 0,5%	47 0,6%	57 0,6%	8 429
Európa	547,5 21,6%	726,6 11,9%	738 10%	734 8,6%	707 7,3%	10 396

² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ng.html>; letöltés: 2015.10.27.

Év	Népesség (millió fő) arány a világ népességéhez					Terület (ezer km ²)
	1950	2000	2015	2030	2050	
Észak-Amerika	171,6 6,8%	318,7 5,2%	358 4,9%	396 4,7%	443 4,6%	24 507
Latin-Amerika	167,3 6,6%	521,2 8,5%	634 8,6%	721 8,5%	784 7,7%	17 847
Világ	2 529,3	6 115,4	7 349	8 501	9 725	125 378

2. táblázat. A lakott kontinensek területe, illetve népességének alakulása
Szerk.: Dr. Kaiser Ferenc

A harmadik világ népességrobbanása hatalmas társadalmi feszültségeket, problémákat generál. Kódolva van a radikalizálódás, nagy az erőforrásokért (édesvíz, termőföld stb.) vívott, illetve az etnikai és a vallási konfliktusok valószínűsége. Számos helyen a lakosság számára csak egy lehetőség van arra, hogy jobb életet tudjon élni, az elvándorlás. Afrikai, ázsiai vagy latin-amerikai menekültek milliói igyekeznek eljutni a fejlettebb országokba. A helyzet egyre romlik. 1950-ben a fejlett világban 800 millió, a fejlődőben 1,7 milliárd ember élt (1:2,1). 2000-ben a fejlett világban 1,2 milliárdan, a fejlődőben 4,9 milliárdan éltek (1:4). 2050-ben várhatóan 1,3 milliárd áll majd szemben a 8,2 milliárddal (1:6,3). Külön aggasztó, hogy 2050-ben 1,8 milliárd fő (a Föld népességének 19%-a) a legszegényebb országok mélyszegénységben élő lakosa lesz. Az internet korában pedig mindenki tudja, hogy máshol jobb életre van lehetősége.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Central Intelligence Agency: The World Factbook.
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>;
letöltés: 2015.10.27.
- United Nations Secretariat Department of Economic and Social Affairs Population Division: The World at Six Billion.
United Nations, New York, 1999.
<http://www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbillion.htm>;
letöltés: 2015.10.27.
- United Nations Secretariat Department of Economic and Social Affairs Population Division: World Population Prospects:
The 2015 Revision: Key findings & advanced tables.
United Nations, New York, 2015.
http://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/Key_Findings_WPP_2015.pdf;
letöltés: 2015.10.27.
- US Census Bureau: International Programs.
<http://www.census.gov/population/international/index.html>;

E SZÁMUNK TARTALMA

FÁBIÁN EMÍLIA

JAPÁN VISSZATÉRT: A SZIGETORSZÁG BIZTONSÁGPOLITIKAI NORMALIZÁCIÓJA

Japán biztonságpolitikája forradalmi változáson megy keresztül, a második világháborút követően intézményesült antimilitarista norma a XXI. század elejére jelentősen megváltozott. Az elemzés azt vizsgálja, hogy az Abe Sinzó kormányfő által meghirdetett proaktív pacifista stratégia milyen gyakorlati elemekben ölt testet és az hogyan hat a tervezett alkotmánymódosítás folyamatára.

Kulcsszavak: japán biztonságpolitika, proaktív pacifizmus, Nemzetbiztonsági Stratégia, kollektív önvédelem, alkotmánymódosítás.

DR. BESENYŐ JÁNOS EZREDES

A KERESZTÉNYSÉG TÖRTÉNELME ÉS SZEREPE AZ AFRIKAI KONTINENSEN

Az elmúlt években az afrikai eseményekkel, történelemmel foglalkozó kutatóként sokszor szembesültem azzal az állítással, hogy a kereszténység teljesen idegen a fekete kontinensről és csak a gyarmatosítók vallásaként, egyfajta „gyomként” kapaszkodik az afrikai talajba. Mivel többször szolgáltam afrikai békeműveletekben, illetve jártam a kontinens több országában is tapasztaltam, hogy ez az állítás nem felel meg a valóságnak. Nem csak azért mert a kereszténység az egyik olyan világvallás, amely jelentősen befolyásolta és ma is befolyásolja az afrikai eseményeket, hanem azért is, mert az már az iszlámot megelőzően jelen volt a kontinensen. Bár nem tagadható, hogy magukat keresztényeknek nevező birodalmakhoz és vezetőkhöz sok negatív esemény kötődik, a keresztények több pozitívumot is hoztak Afrikába, ezért a kereszténységet nem lehet egyértelműen elítélni, csak negatív kontextusban említeni. Azért is fontos foglalkozni a témával, mivel az elmúlt évtizedben egyre inkább erősödött a törésvonal a kontinensen rohamosan növekvő két világvallás, a kereszténység és az iszlám között, amely újabb és újabb véres konfliktusokat generál, amelyek megelőzése, felszámolása és a sebek begyógyítása mindannyiunk feladata kell, hogy legyen. A tanulmányomban be kívánom mutatni a kereszténység afrikai történelmét, a mai tevékenységét és szerepét.

Kulcsszavak: kereszténység, Afrika, iszlám.

CONTENTS

EMÍLIA FÁBIÁN

**JAPAN IS BACK: ON THE WAY
TO A NORMALIZED SECURITY POLICY**

Japan's security policy has been experiencing a revolutionary shift, and the anti-militarist norm embedded after the Second World War has changed at the beginning of the XXI. century. The aim of this analysis is to show what are the pragmatic elements of the proactive pacifism's strategy announced by Prime Minister Abe Shinzo and how will that affect the process of the proposed constitutional amendment.

Keywords: Japanese security policy, proactive pacifism, National Security Strategy, collective self-defence, constitutional change.

COLONEL JÁNOS BESENYŐ DR, PhD

**THE ROLE AND HISTORY OF THE CHRISTIANITY
IN THE AFRICAN CONTINENT**

In recent years, as a researcher, who is dealing with African history and events, I faced with such statement, that the Christianity is completely averse from the black continent, it is clinging only as the religion of the colonisers, or a sort of weed to the soil of Africa. Since I served several times in African peacekeeping missions, and I visited many African countries, I discovered, this statement is not fit to the reality. Not only because the Christianity is one of the world religions, which deeply influenced and it is still influencing the African affairs, but also it was present before the Islam on the continent. Though it is hard to deny, many negative events connected to empires and dictators considered themselves as Christian, the Christianity brought many positive factors into Africa, so we can not squarely condemn, we can only talk about it in negative context. It is also important to take up the question, because in the last decade the fault-line between the two biggest and intensively growing world religions, Christianity and Islam, has become deeper and deeper, which is generating more and more bloody conflicts. To prevent and settle these conflicts and to heal the smarts of these clashes are the task of all of us. In my essay I would like to demonstrate the history, the present activity and role of Christianity in Africa.

Keywords: Christianity, Africa, Islam.

DR. VIDA CSABA ALEZREDES

MŰVELETTÁMOGATÁS A NEMZETBIZTONSÁGI ELEMZŐ-ÉRTÉKELŐ MUNKÁBAN

A szerző az elemző-értékelő munka hatodik – egy újabb – feladatrendszerét foglalta össze tanulmányában. Az elemző-értékelő művelettámogató tevékenység rendszerének bemutatása során két fő részre osztja a feladatrendszert: a nemzetbiztonsági műveletek, illetve a katonai műveletek támogatására. A művelettámogató munka keretében az elemző-értékelők nyers adatokat, valamint elemzett-értékelt információkat biztosítanak a műveletet tervező, szervező és végrehajtó állomány, valamint a műveletről döntést hozó vezetők számára.

Kulcsszavak: nemzetbiztonság, hírszerzés, elemző-értékelő munka, művelettámogató.

BENEDEK MÁRTA

A HORVÁT NEMZETBIZTONSÁGI SZFÉRA VÁLTOZÁSAI A KÜLPOLITIKAI FOLYAMATOK TÜKRÉBEN

Horvátország környezetében negyedszázados fennállása óta jelentős biztonsági, politika, gazdasági változásokat történtek. Ezek sarokpontjai az ország és a térség instabilitása, a polgárháborús viszonyok, majd a békeszerződés által kialakított viszonylagos demokratikus rendszer voltak. A NATO- és az EU-tagság új mérföldköveket jelentettek. Megváltoztak a térség erőviszonyai és az ország geopolitikai mozgásteret. Ez jelentős változást hozott az ország kül- és biztonságpolitikájában, valamint az ehhez kapcsolódó nemzetbiztonsági szemléletrendszerben.

Kulcsszavak: biztonsági stratégia, nemzetbiztonság, külpolitika.

DR. TÖMÖSVÁRY ZSIGMOND NY. DANDÁRTÁBORNOK

A PRAVOSZLÁV EGYHÁZ, AZ ÁLLAM ÉS A HADSEREG KAPCSOLATRENDSZERE OROSZORSZÁGBAN

Az orosz ortodox (pravoszláv) egyház Kelet-Európa talán legnépesebb vallásának követőit egyesíti. Történelme során meglehetősen változó viszonya volt az éppen aktuális hatalommal: az államegyháztól a radikális elválástáson keresztül az együttműködő elválástásig igen széles a skála. Jelen írás a pravoszláv egyház az orosz állam és az orosz Fegyveres Erők kapcsolatának alakulását mutatja be a kereszténység felvételétől napjainkig, különös tekintettel a jelenkori Oroszországra.

Kulcsszavak: pravoszláv egyház, ortodoxia, pátriárka, Szent Szinódus, Helyi Zsinat, államegyház, metropolita, katonalelkész, főpresbiter, ezredlelkész.

LIEUTENANT COLONEL CSABA VIDA DR., PhD

**OPERATIONAL SUPPORT IN THE WORK
OF INTELLIGENCE ANALYSIS**

The author of this study summarized another, the sixth system of tasks of intelligence analysis. While presenting the operational support carried out by personnel of intelligence analysis, the system of tasks is divided into two main parts, namely support of national security tasks and support of military operations. Within the frames of operational support intelligence analysts provide the personnel planning, organizing and executing the action, as well as the managers who make a decision about the action with both raw data and assessed information.

Keywords: national security, intelligence, intelligence analysis, operational support.

MÁRTA BENEDEK

**CHANGES IN CROATIAN NATIONAL SECURITY SYSTEM
REFLECT FOREIGN POLICY DEVELOPMENTS**

In the past 25 years, there were major security, political and economical changes in Croatia's environment. The instability of the country and region, the civil war conditions and the relative stable democratic system based on peace treaty were some main points of this period. Achieving membership in NATO and EU meant new milestones. Power relations and geopolitical potentials have also changed. All these have resulted in essential changes in Croatia's foreign and security policy, as well as in national security approach.

Keywords: security strategy, national security, foreign policy.

BRIGADIER GENERAL (RET.) ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY DR., PhD

**THE RELATIONSHIP AMONG THE EASTERN CHURCH,
THE STATE AND THE ARMED FORCES IN RUSSIA**

The Eastern Church combine the followers of the perhaps more populous religion of Eastern Europe. In the course of its history it had a rather altering relation with the contemporary power: from the state church through the radical separation till the co-operating separation the range is very wide. This study presents the shaping of the relationship of the Russian state, the Eastern Church and the armed forces from the adoption of the Christianity till today.

Keywords: Eastern Church, orthodoxy, patriarch, Holy Synod, Local Council, state church, metropolitan, military chaplain, chief presbyter, regiment clergyman.

HOLTAI ANDRÁS EZREDES –
MAGYAR SÁNDOR ALEZREDES –
PUSKÁS BÉLA ALEZREDES

AZ INFORMATIKAI ÜZEMELTETÉS ÁLTALÁNOS KÉRDÉSEI

Az informatikai eszközök térnyerésével egyre több és összetettebb informatikai rendszer szolgálja céljaink elérését, amelyek hatása a vállalatok, szervezetek működésére folyamatosan növekszik. Számos nemzeti és nemzetközi szabvány, ajánlás segítheti az informatikai üzemeltetésben dolgozók munkáját, amelyek útmutatásait a lehetőségek függvényében ajánlott felhasználni

Kulcsszavak: IT-üzemeltetés, informatika, informatikai támogatás, rendszerek megbízható üzemeltetése.

DR. MAGYAR ISTVÁN NY. DANDÁRTÁBORNOK

A TÁJÉKOZTATÓ RÉSZLEGTŐL AZ ELEMZŐ ÉS ÉRTÉKELŐ IGAZGATÓSÁGIG – I.

A cikk a katonai hírszerzés információt feldolgozó szervezeteinek, valamint ezen komponensek feladatának és munkamódszereinek változását mutatja be az MNVK 2. Csoportfőnökség létrejöttétől a KNBSZ megalakulásáig. A szerző, aki több mint 25 éven át szolgált a katonai hírszerzés különböző elemző-értékelő szervezeteiben, hiteles forrásokat, dokumentumokat és személyes interjúkat használt fel munkájához. A cikk hasznos lehet mindazoknak, akik egy általános áttekintést szeretnének kapni a katonai hírszerzésről, valamint az elemző-értékelő szervezetek fejlődéséről és feladatairól.

Kulcsszavak: katonai hírszerzés, elemző-értékelő szervezetek, MNVK 2. Csoportfőnökség, MH Katonai Felderítő Hivatal, MK Katonai Felderítő Hivatal, körkörös védelem, integrált elemzés, Helyzetértékelő és Jelentő Központ.

ÜVEGES ANDRÁS FŐHADNAGY

AZ ISZLÁM ÁLLAM HÁBORÚJA ÉS TEVÉKENYSÉGE A KIBERTÉRBEN

A 21. század elejének információs társadalmában az információtechnológia és a telekommunikáció – kiemelten az internet – és az erre épülő technika rohamos térhódítása mindennapos ténynek számít. A különböző terrorszervezetek és -csoportok is ugyanúgy – vagy mondhatjuk, ma már jobban – használják, és használják ki a technológia nyújtotta lehetőségeket, mint a hétköznapi emberek. A kibertérben vívott háborúban az ISIL/DAESH eddig kiemelkedő eredményeket ért el, tevékenysége és annak következményei fokozott nemzetbiztonsági kockázatot jelentenek napjainkra.

Kulcsszavak: ISIL/DAESH, Iszlám Állam, terrorszervezetek, kibertér, kiberterrorizmus.

COLONEL ANDRÁS HOLTAI –
LIEUTENANT COLONEL SÁNDOR MAGYAR DR., PHD –
LIEUTENANT COLONEL BÉLA PUSKÁS

THE GENERAL QUESTIONS OF IT MAINTENANCE

With the expansion of IT assets more and more complex IT systems work in order to achieve our objectives. Their effects on the operation of the companies and organizations are continuously growing. A number of national and international standards and recommendations help the staff that operates IT assets, so they are recommended to be applied.

Keywords: IT maintenance, informatics, IT support, reliable operation.

BRIGADIER GENERAL (RET.) ISTVÁN MAGYAR DR., univ.

FROM THE INFORMATION SECTION TO THE ANALYSIS AND ASSESSMENT DIRECTORATE – I.

The article introduces the structural development and the changes in tasks and working methods of the analysis and assessment organizations of military intelligence from the creation of the 2nd Directorate of the Hungarian General Staff to the establishment of the Military National Security Service. The author of this article, who served more than 25 years in different assessment organizations of the military intelligence, used authentic sources, documents and personal interviews for his study. The article could be useful for all those, who want to have a general overview of the military intelligence and the organizational development and tasks of the assessment bodies.

Keywords: military intelligence, analysis and assessment organizations, 2nd Directorate of the Hungarian General Staff, Military Intelligence Office of the Hungarian General Staff, Military Intelligence Office of the Hungarian Republic, all-round defence, integrated assessment, Situation Centre (SITCEN).

FIRST LIEUTENANT ANDRÁS ÜVEGES

THE WAR OF THE ISLAMIC STATE OF IRAQ AND THE LEVANT IN THE CYBERSPACE

It is an everyday fact that the information technology, the telecommunication – mainly the Internet – and the technology in the information society are rapidly spreading in the first years of the 21st century. Both the various terrorist organizations and groups use the opportunities offered by technology often in a more effective way than the ordinary people. In the war waged in cyberspace the ISIL/DAESH has achieved outstanding results, its activity and its consequences represent an increased level of risk to national security in present days.

Keywords: ISIL/DAESH, Islamic State, terrorist organizations, cyberspace, cyber terrorism.

CONTENTS

SECURITY POLICY

EMÍLIA FÁBIÁN

**JAPAN IS BACK: ON THE WAY
TO A NORMALIZED SECURITY POLICY**

COLONEL JÁNOS BESENYŐ DR, PhD

**THE ROLE AND HISTORY OF THE CHRISTIANITY
IN THE AFRICAN CONTINENT**

INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

LIEUTENANT COLONEL CSABA VIDA DR., PhD

**OPERATIONAL SUPPORT IN THE WORK
OF INTELLIGENCE ANALYSIS**

FACTS ABOUT COUNTRIES

MÁRTA BENEDEK

**CHANGES IN CROATIAN NATIONAL SECURITY SYSTEM
REFLECT FOREIGN POLICY DEVELOPMENTS**

BRIGADIER GENERAL (RET.) ZSIGMOND TÖMÖSVÁRY DR., PhD

**THE RELATIONSHIP AMONG THE EASTERN CHURCH,
THE STATE AND THE ARMED FORCES IN RUSSIA**

R & D

COLONEL ANDRÁS HOLTAI –
LIEUTENANT COLONEL SÁNDOR MAGYAR DR., PhD –
LIEUTENANT COLONEL BÉLA PUSKÁS

THE GENERAL QUESTIONS OF IT MAINTENANCE

HISTORY OF INTELLIGENCE – RECONNAISSANCE

BRIGADIER GENERAL (RET.) ISTVÁN MAGYAR DR., univ.

**FROM THE INFORMATION SECTION TO THE ANALYSIS
AND ASSESSMENT DIRECTORATE – I.**

FORUM

FIRST LIEUTENANT ANDRÁS ÜVEGES

**THE WAR OF THE ISLAMIC STATE OF IRAQ
AND THE LEVANT IN THE CYBERSPACE**

FERENC KAISER DR., PhD

**OVERPOPULATION AS THE MAIN CAUSE
OF GLOBAL MIGRATION**

FOR READERS

CONTENTS

OUR AUTHORS

CONDITIONS OF PUBLICATION

PRESS RELEASE

A KÖTET SZERZŐI

Benedek Márta	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola Doktorandusza
Dr. Besenyő János	ezredes, PhD, az MH Kiképzési és Doktrinális Központ munkatársa
Fábián Emília	a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar Nemzetközi Kapcsolatok Doktori Iskola doktorandusza
Holtai András	ezredes, a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat munkatársa
Dr. Kaiser Ferenc	a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Nemzetbiztonsági Intézet Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék vezetője
Dr. Magyar István	ny. dandártábornok, a Felderítők Társasága Egyesület Tudományos Szekció vezetője
Dr. Magyar Sándor	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Puskás Béla	alezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Tömösváry Zsigmond	ny. dandártábornok, PhD, a Felderítők Társasága Egyesület elnöke
Üveges András	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Vida Csaba	alezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa, egyetemi adjunktus, az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj ösztöndíjasa

A FELDERÍTŐ SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

AZ ÍRÁSMŰVEKKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT
KÖVETELMÉNYEK:

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona;
- korrekt, visszakereshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, amely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más témákat, anyagokat – jelentetünk meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények (és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20–21 gépelt oldal); a kéziratot Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban, elektronikus adathordozón (CD-n), és lehetőség szerint egy kinyomtatott példányban is kérjük megküldeni;

- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a felderito.szemle@knbsz.gov.hu e-mail címen. A kézirathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indoklás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;
- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelentetésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven.
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

A KÖZLEMÉNYEKEL SZEMBEN TÁMASZTOTT FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni:

A SZERZŐ, SZERZŐK

AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)

REZÜMÉ (magyarul, angolul)

KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)

BIBLIOGRÁFIAI HIVATKOZÁS

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézések jegyzetben:

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, amelyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés:

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében lévő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. p. 34.
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. p. 33.
- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. p. 6.
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke:

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

- (1) ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005. ISBN 963 9276 45 6
- (2) BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai. In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 1994. pp. 31–50.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19–20.

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.

- (3) KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái. In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
- (4) www.globalsecurity.org/army/iraq; letöltés: 2012.04.19.

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat sorszáma (pl. 1. ábra.);
- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrása (vagy: Szerkesztette: ...);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

SAJTÓKÖZLEMÉNY

KÖZÉPÜLETEK KIEMELT JELENTŐSÉGŰ ÉPÜLETENERGETIKAI FEJLESZTÉSE

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat a KEOP-2015-5.7.0 kódszámú, „Környezet és Energia Operatív Program” című konstrukció keretében pályázatot nyújtott be. A KEOP 5.7.0/15-2015-0281 azonosító számmal regisztrált, a „Középületek kiemelt jelentőségű épületenergetikai fejlesztése” című pályázatot a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Programokért Felelős Helyettes Államtitkársága 128 089 476 Ft összegű támogatásra érdemesnek minősítette.

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat 2015. augusztus végén pályázatot nyújtott be a KEOP-2015-5.7.0 kódszámú, „Környezet és Energia Operatív Program” című pályázati felhívás szerint. A KEOP 5.7.0/15-2015-0281 azonosító számmal regisztrált, „Középületek kiemelt jelentőségű épületenergetikai fejlesztése” című pályázatot a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium Környezeti és Energiahatékonysági Operatív Programokért Felelős Helyettes Államtitkársága 2015. október 12-én 128 089 476 Ft összegű, egyszeri, vissza nem térítendő, 100%-os támogatásra érdemesnek ítélte.

A projekt során a Szolgálat 1021 Budapest, Budakeszi út 99–101. számú objektumában két épületenergetikai célú felújítása valósul meg, amelynek célja az energetikai fogyasztás csökkentése. A „C” jelű épületben elkészül a homlokzat utólagos hőszigetelése 16 cm vastagságban, pincefödém és lapostető szigetelés, valamint az épület valamennyi nyílászárójának cseréje. A „15” jelű épületben a homlokzat utólagos hőszigetelése 16 cm vastagságban, pincefödém és lapostető szigetelés, valamint az épület bejárati ajtójának cseréje. A projekttel 1106 GJ energiamegtakarítás érhető el, amellyel hozzávetőlegesen 3,5 millió Ft fűtési energiaköltség takarítható meg éves szinten. Továbbá csökken az épületekből kiáramló, üvegházhatású gázok kibocsátása, hozzájárulva ezzel a környezetvédelemhez, a levegő relatív tisztaságának megőrzéséhez.

A projekt keretében az épületek energetikai felújításának kivitelezési munkálatai 2015 novemberében megkezdődtek és várhatóan 2015. december 15-ig befejeződnek.

ELÉRHETŐSÉGEINK

Postacím: Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1111 Budapest, Bartók Béla u. 24–26.
Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa
1502 Budapest, Pf. 117

E-mail: felderito.szemle@knbsz.gov.hu

Dr. Vida Csaba alezredes,
a KNBSZ Tudományos Tanács titkára
06(1) 386-9344/5300, HM 65-300
e-mail: vida.csaba@knbsz.gov.hu

Deák Anita alezredes
06(1) 386-9344/5115, HM 65-115
e-mail: deak.anita@knbsz.gov.hu